

E-ISSN: 2602-4594

USOBED
ULUSLARARASI
BATI KARADENİZ
SOSYAL VE BEŞERİ
BİLİMLER DERGİSİ

YIL: 2024 CİLT: 8 SAYI: 2

INTERNATIONAL
JOURNAL OF
WESTERN BLACK SEA
SOCIAL AND HUMANITIES
SCIENCES

YEAR: 2024 VOLUME: 8 ISSUE: 2

BAKAD
2012
BATI KARADENİZ
AKADEMİSYENLER
DERNEĞİ

EDİTÖR KURULU

SAHİBİ

Batı Karadeniz Akademisyenler Derneği Adına Yönetim Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Mahmut BOZAN, Bartın Üniversitesi

EDİTÖR

Doç. Dr. Süleyman AĞRAŞ, Düzce Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Mahmut BOZAN, Bartın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Prof. Dr. Zafer AKBAŞ, Düzce Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler

Prof. Dr. Yaşar ÖZ, Bartın Üniversitesi, Muhasebe-Finans

Dr. Öğr. Üyesi Caner GÜÇLÜ, Bitlis Eren Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği

Doç. Dr. Rasim TÖSTEN, Siirt Üniversitesi, Eğitim Bilimleri

Prof. Dr. Said Nuri AKGÜNDÜZ, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat

Doç. Dr. M. Said CEYHAN, Bartın Üniversitesi, İktisat

Doç. Dr. Süleyman AĞRAŞ, Düzce Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon

Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM, Düzce Üniversitesi, Pazarlama

Doç. Dr. Ahmet ÖZTEL, Bartın Üniversitesi, İstatistik

Doç. Dr. Bulut DÜLEK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Üretim Yönetimi

Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muhasebe

Dr. Öğr. Üyesi Şaban ÖZTÜRK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALP, Harran Üniversitesi, Edebiyat

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Prof. Dr. Ali ABISHEV, Kazak Ekonomi Üniversitesi

Prof. Dr. Alisher RASULEV, Ekonomi Enstitüsü, Özbekistan

Prof. Dr. Bulat KUMEKOV, Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi, Kazakistan

Prof. Dr. Cunos GANIYEV, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Econom03@gmail.com

Prof. Dr. Cusup PİRİMBAYEV, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
jusup.pirimbaev@manas.edu.kg

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ, Rosen College of Hospitality Management,
Fevzi.Okumus@ucf.edu

Prof. Dr. Gabriella Pappada, Università del Salento, İtalya

Prof. Dr. Gani KAHEV, Tarım Bilimleri Akademisi, Kazakistan

Prof. Dr. İhsan ALP, Gazi Üniversitesi, ihsanalp@gazi.edu.tr

Prof. Dr. Joginder SINGH, Kurukshetra Üniversitesi

Prof. Dr. Kashif HUSSAIN, UCSI University, Malaysia

Prof. Dr. Kemal TİMUR, Gaziantep Üniversitesi kemaltimur@hotmail.com

Prof. Dr. Kubat TABALDIYEV, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi,
kubatbek.tabaldiev@manas.edu.kg

Prof. Dr. Layli UKUBAYEVA, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi,
layli.ukubaeva@manas.edu.kg

Prof. Dr. Mahmut KARTAL, Cumhuriyet Üniversitesi mkartal@cumhuriyet.edu.tr

Prof. Dr. Makhmad UMAROV, Ekonomi Enstitüsü, Tacikistan

Prof. Dr. Marufcan YOLDASHEV, Alisher Navoiy Nomidagi Toshkent Davlat O'zbek Tili
va Adabiyoti Universiteti

Prof. Dr. Mehmet ZELKA Üsküdar Üniversitesi mehmet.zelka@uskudar.edu.tr

Prof. Dr. Nuriddin KAYUMOV, Tacikistan Bilimler Akademisi, Tacikistan

Prof. Dr. Orazaly SABDEN, Ekonomi Enstitüsü, Kazakistan

Prof. Dr. Rahman ALSHANOV, Turan Üniversitesi, Kazakistan

Prof. Dr. Said KINGİR Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi saidkingir@sakarya.edu.tr

Prof. Dr. Stanislav IVANOV, Varna University of Management, Bulgaristan

Prof. Dr. Şah Murat ARIK Kütahya Dumlupınar Üniversitesi sahmurat.arik@dpu.edu.tr

Prof. Dr. Tatiana PYSHKİNA, Moldova Ekonomi Çalışmaları Akademisi, Moldova

Prof. Dr. Tohtar ESRKEPOV, Turan Üniversitesi, Kazakistan, esirkepov@ramber.ru

Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ, Düzce Üniversitesi, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr

Prof. Dr. Ali ÖZTÜREN, Eastern Mediterranean University, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Doç. Dr. Ayşe KARIMŞAKOVA, Kırgızistan Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz BUYAR, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN, Erciyes Üniversitesi, dboztosun@erciyes.edu.tr

Prof. Dr. Erdoğan EKİZ, Team University, Taşkent, Özbekistan

Doç. Dr. Hasan ALİEV, Kırgızistan Almatı Alem Dilleri Üniversitesi

Prof. Dr. Mahmut BOZAN Bartın Üniversitesi mabozan@gmail.com

Doç. Dr. Meerim KÖLBAEVA, Kırgızistan İlimler Akademisi

Prof. Dr. Yaşar ÖZ, Bartın Üniversitesi, yasaroz@gmail.com

Doç. Dr. Zakir CHOTAEV, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, zchotaev@gmail.com

Doç. Dr. Kamalbek KARYMSHAKOV, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi,
karymshakov@gmail.com

Prof. Dr. Hale ÖZDOĞAÇ ÖZGİT, Cyprus International University, Kuzey Kıbrıs Türk
Cumhuriyeti

Doç. Dr. Norasibah ABDUL JALIL, International Islamic University, Malaysia

Doç. Dr. Said CEYHAN, Bartın Üniversitesi, sceyhan@bartin.edu.tr

Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM, Düzce Üniversitesi yildirimyildirim@duzce.edu.tr

Doç. Dr. Ahmet ÖZTEL, Bartın Üniversitesi, ahmetoztel@gmail.com

Doç. Dr. Faruk Kerem ŞENTÜRK, Düzce Üniversitesi, keremsenturk@duzce.edu.tr

Doç. Dr. Ramazan ARSLAN, Bartın Üniversitesi, rarслан@bartin.edu.tr

SEKRETERYA

Öğr. Gör. Dr. Nilüfer ŞAHİN TEZCAN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Öğr. Gör. Hayri KAPSUK, Bülent Ecevit Üniversitesi, hayrikapsuk67@gmail.com

İLETİŞİM

Prof. Dr. Ayhan KARAKAŞ

Bartın Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü 3. Kat 68 Nolu Oda

Kutlubey Yazıcılar Kampüsü

74100-MERKEZ-BARTIN-TÜRKİYE

Telefon: 0378 501 1000-2116

e-posta: bakaddergi@gmail.com

TEKNİK DESTEK

Doç. Dr. Eyüp Burak CEYHAN

Eposta: eyupburak@gmail.com

DİZİNLER VE PLATFORMLAR

[ResearchBib](#)

[Index Copernicus](#)

[idealonline](#)

[CiteFactor](#)

[ERIH PLUS](#)

[ROAD](#)

[OpenAIRE](#)

[i2or](#)

[DRJI](#)

[International Scientific Indexing](#)

[Google Scholar](#)

[Eurasian Scientific Journal Index](#)

[Bielefeld Academic Search Engine \(BASE\)](#)

[Rootindexing](#)

BU SAYIDA GÖREV YAPAN HAKEMLERİMİZ
REFEREES of THIS ISSUE

Dr. Öğr. Üyesi Abduljabber Mohammed Kadhım Kadhım, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Kamacı, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Konak, Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Engin Güvendi, Gümüşhane Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan Tahiri Mutlu, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Halil Karlı, Bartın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim Yazgan, Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmud Kaddum, Bartın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif Peçe, Bartın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Aka, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Dr. Murat Atar, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Kundakcı, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Semra Nurdan Yağlı Soykan, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Pınar Çelebi Demirarslan, Bartın Üniversitesi

Prof. Dr. Serkan Dilek, Kastamonu Üniversitesi

Dr. Yıldırım Aydın, Milli Eğitim Bakanlığı

Doç. Dr. Üstüner Birben, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Ahmet Ayaz, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Doğan, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Aras, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Erkan Tosun
Dr. Cengiz Özel, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Doç. Dr. Rasim Tösten, Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Kaya, Gelişim Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Veysel Babahanoğlu, Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Kaya, Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Taner Arslan, Aksaray Üniversitesi

İçindekiler

Cilt: 8 Sayı: 2

YIL: 2024

Araştırma Makalesi

Araştırma Makalesi

1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedeflerine Göre Bartın İli İşgücü Piyasası Analizi 2023

Mehmet Akif Peçe , Yasin Karakaş

Sayfa : 194-201

Pdf

Araştırma Makalesi

2. Roald Dahl'in "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" Adlı Romanında Geçen Sıfatların Görev Ve Anlam Özellikleri Açısından İncelenmesi

Seyhan Kiliç , Kerim Tuzcu

Sayfa : 202-219

Pdf

Araştırma Makalesi

3. Türkiye'de Döviz Kuru Dalgalanmaları Ve Satın Alma Gücü İlişkisi: Perakende Sektörü Uygulaması

Yavuz Erdoğmuş , Ramazan Nacar , Cevat Bilgin

Sayfa : 220-247

Pdf

Araştırma Makalesi

4. Abdul İlah İbn Arafa'nın : "Yasın Kalb-U L-Hılafa" İrfanı Romanındaki Sanatsal Hayal İle Sufi Vizyon Karşılaştırma

Nadjat Boukezzoula

Sayfa : 248-261

Pdf

Araştırma Makalesi

7. Türk Savunma Sanayisi Sektöründeki Firmaların Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü: Aselsan Örneği

Hakki Ayyıldız , Ahmet Öztel

Sayfa : 299-318

[Pdf](#)

Görüntü Sunumu

[8. 2001-2020 Döneminde Türkiye’de İşlenen Orman Suç Ve Kabahatlerine Coğrafi Bir Bakış](#)

Hüseyin Şahbaz

Sayfa : 319-352

[Pdf](#)

Derleme Makale

Derleme

[5. Sıfır Atık Tedarik Zincirine Genel Bir Bakış](#)

Deniz Çınar

Sayfa : 262-279

[Pdf](#)

Derleme

[6. Manevi Bakımda Umudun Önemi](#)

Tuğrul Niyazibeyoğlu

Sayfa : 280-298

Derleme

[9. THE HYPERLINK BETWEEN INNOVATION AND ENTREPRENEURSHIP](#)

[Samir Taha Abakar , Kamil Çelik](#)

Sayfa : 353-369

[PDF](#)

Contents

Volume: 8 Issue: 2

Year: 2024

Research Article

Research Article

[1. Bartın Province Labor Market Analysis According To United Nations Development Goals 2023](#)

Mehmet Akif Peçe , Yasin Karakaş

Page : 194-201

[Pdf](#)

Research Article

[2. Analyzing The Sıfats In Roald Dahl's Novel "Charlie's Chocolate Factory" In Terms Of Task And Meaning Features](#)

Seyhan Kiliç , Kerim Tuzcu

Page : 202-219

[Pdf](#)

Research Article

[3. The Relationship Of Exchange Rate Fluctuations And Purchasing Power In Türkiye: An Application In Retail Industry](#)

Yavuz Erdoğmuş , Ramazan Nacar , Cevat Bilgin

Page : 220-247

[Pdf](#)

Research Article

[4. The Mystical Novel Between Artistic Fiction And Sufi Vision The Novel: "Yassin Qalb Al-Khilafah" By Abdelilah Ben Arfa As A Model](#)

Nadjat Boukezzoula

Page : 248-261

[Pdf](#)

Research Article

[7. Measurement Of Corporate Sustainability Performance Of Companies In The Turkish Defense Industry Sector: The Case Of Aselsan](#)

Hakki Ayyıldız , Ahmet Öztel

Page : 299–318

[Pdf](#)

Image Presentation

[8. A Geographical Look At Forest Crimes And Misdemeanors Committed In Türkiye Between 2001-2020](#)

Hüseyin Şahbaz

Page : 319–352

[Pdf](#)

Review Article

Review

[5. An Overview Of Zero Waste Supply Chain](#)

Deniz Çınar

Page : 262–279

[Pdf](#)

Review

[6. The Importance Of Hope In Spiritual Care](#)

Tuğrul Niyazibeyoğlu

Page : 280–298

Derleme

[9. THE HYPERLINK BETWEEN INNOVATION AND ENTREPRENEURSHIP](#)

[Samir Taha Abakar , Kamil Çelik](#)

Page : 353–369

[PDF](#)

Değerli Okuyucular,

Dergimizin Cilt 8, Sayı 2 ile sizlere yeniden merhaba demenin mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda, disiplinler arası çeşitliliği ve güncel araştırma konularını içeren birbirinden değerli makaleleri sizlerle buluşturuyoruz. Dergimizin bu sayısında, sosyal bilimlerin ekonomi, işletme, edebiyat, din ve ormancılık gibi alanlarında ele alınmış araştırma makaleleri ve derleme çalışmalar yer almaktadır.

İlk çalışma Mehmet Akif Peçe ve Yasin Karakaş tarafından Bartın ilinin işgücü piyasasının dinamiklerini anlamak ve ildeki istihdam politikalarını geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedeflerinin işgücü piyasasına etkileri Batın ili özelinde incelenmiştir. Yavuz Erdoğan, Ramazan Nacar ve Cevat Bilgin tarafından hazırlanan “*Türkiye’ de Döviz Kuru Dalgalanmaları ve Satın Alma Gücü İlişkisi: Perakende Sektörü Uygulaması*” başlıklı çalışmada perakende sektörü, dolar kurundaki dalgalanmalar bir perakende şirketi açısından mercek altına alınmış, 2016-2018 dönemini kapsayan 3 yıla ait dolar kurundaki dalgalanmaların satışa etkisi incelenmiştir. Yazarlar dolardaki dalgalanmaların firma satışlarını doğrudan etkilediğini tespit etmişlerdir.

Hakki Ayyıldız ve Ahmet Öztel tarafından kaleme alınan “*Türk Savunma Sanayisi Sektöründeki Firmaların Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü: Aselsan Örneği*” isimli çalışmada yazarlar Entropi ve MAIRCA gibi çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak ASELSAN'ın 2020-2022 yılları arasındaki kurumsal sürdürülebilirlik performansını ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda incelemişlerdir.

Seyhan Kılıç ve Kerim Tuzcu tarafından hazırlanan Roald Dahl'in “*Charlie'nin Çikolata Fabrikası*” Adlı Romanında Geçen Sıfatların Görev ve Anlam Özellikleri Açısından İncelenmesi başlıklı çalışmada Roald Dahl'in çocuk edebiyatı eserlerinin en önemlisi sayılabilecek Charlie'nin Çikolata Fabrikası adlı eserinde kullanılan sıfatlar, dilin zenginliğini ve anlatım gücünü nasıl etkilediği ele alınmıştır. Yazarlar eserde sıfatların dilsel zenginliği ve anlatım gücünü artırmada ne kadar etkili bir şekilde kullanıldığını tespit etmişlerdir.

Nadjet Boukezzoula tarafından hazırlanan “*Abdul İlah İbn Arafa'nın : "Yasın Kalb-u Lhilafa" İrfanı Romanındaki Sanatsal Hayal ile Sufi Vizyon Karşılaştırması*” başlıklı çalışma Arapça olarak kaleme alınmıştır. Bu çalışmada yazar, II Abdulhamit'in halifelik müessesine yüklediği anlam ve irfan vizyonunun ilgili eserde işleniş biçimini sufi diliyle aktarılışı üzerinde durmuştur.

Hüseyin Şahbaz tarafından hazırlanan “*2001-2020 Döneminde Türkiye’ de İşlenen Orman Suç Ve Kabahatlerine Coğrafi Bir Bakış*” başlıklı dönemsel çalışmada Türkiye’de işlenen orman suç ve kabahatleri nicel araştırma ve sentez yönteminin yanı sıra coğrafya ilkeleri ile incelenmiştir. Çalışmada orman suçlarının genel görünümünün yanı sıra karar alıcılar açısından önemli tespit ve önerilere yer verilmiştir.

Deniz Çınar tarafından hazırlanan “*An Overview of Zero Waste Supply Chain*” başlıklı çalışmada sıfır atık tedarik zinciri yaklaşımını çevresel sürdürülebilirlik ve kaynak verimliliği açısından inceleyerek iş dünyasındaki uygulamaları ele alınmış; sıfır atık stratejilerinin uygulanmasında kamu-özel sektör iş birliğiyle yapılacak altyapı yatırımlarının önemine dikkat çekilmiştir.

Samir Taha Abakar ve Kamil Çelik tarafından hazırlanan “*The Hyperlink Between Innovation and Entrepreneurship*” başlıklı derleme çalışmada yenilikçilik ve girişimcilik kavramları arasındaki bağlar mercek altına alınmış iki kavramın birbirini tamamlayan benzer-ayrılmaz kavramlar oldukları; yenilikçilik fikirlerinin girişimci desteği gerektirdiğini, girişimciliğin ise yeni ve yenilikçi çözümler sunma konusunda başarılı olduğu vurgulanmıştır. .

Tuğrul Niyazibeyoğlu tarafından hazırlanan “*Manevi Bakımda Umudun Önemi*” başlıklı çalışmada umut duygusunun bileşenleri ile birlikte manevi danışmanlık açısından anlam ve önemini açıklanmış; psikolojik sağlıkları bozulmuş insanlara hizmet veren manevi bakım uzmanlarının daha etkin ve verimli hizmet sunabilmelerinde umudun önemine dair farkındalık sağlamanın önemi üzerinde durulmuştur.

2024 yılı bölgemiz ve Türkiye açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle komşumuz Suriye’de yaşanan gelişmelerin ülkemiz ve bölgemiz açısından oldukça ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan önemli sonuçlar doğuracaktır. Bu gelişmelerin başta ülkemiz olmak üzere bölgemiz insanlık açısından güven, barış ve umutla dolu bir geleceğe kapı aralamasını dileriz. Bu sayıda yer alan makalelerin, ilgili alanlarda çalışan araştırmacılar ve akademisyenler için değerli bilgi ve bulgular sunacağını umuyoruz. Katkıda bulunan tüm yazarlara ve hakemlere teşekkür ediyor ve okuyucularımızın bu sayımızı ilgiyle takip etmelerini diliyoruz.

Saygılarımızla,

Editör

Doç. Dr. Süleyman AĞRAŞ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA HEDEFLERİNE GÖRE BARTIN İLİ İŞGÜCÜ PİYASASI ANALİZİ 2023

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif PEÇE*

Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü, apece@bartin.edu.tr
ORCID:0000-0002-2870-5008

Yasin KARAKAŞ

Bartın Üniversitesi, Girişimcilik Anabilim Dalı,
Girişimcilik Bölümü Öğrencisi, dayman163@hotmail.com,
ORCID:0009-0009-1910-5834

Öz

Bu çalışma, Bartın ilinin işgücü piyasasının dinamiklerini anlamak ve ildeki istihdam politikalarını geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İşgücü piyasası araştırmaları, ekonominin sağlıklı işleyişi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için büyük bir öneme sahiptir. Bu araştırmalar, işgücü arzı ve talebi, istihdam ve işsizlik dinamikleri, ücretler ve iş piyasası esnekliği gibi konuları ele alır. Türkiye'de işgücü arzı TÜİK, işgücü talebi ise İŞKUR tarafından yürütülen araştırmalarla belirlenmektedir. Çalışmada, Bartın ilindeki işgücü piyasasının mevcut durumu, çalışanların sektörlere göre dağılımı, kadın ve engelli istihdamı, açık iş pozisyonları ve temininde güçlük çekilen meslekler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle, işverenlerin belirli niteliklere sahip işgücü bulma zorlukları ve talep edilen beceriler, eğitim ve mesleki gelişim politikalarının belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Araştırma sonuçları, Bartın ilinin işgücü piyasasına yönelik stratejik planlamalar yapılırken dikkate alınması gereken önemli veriler sunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedefleri' nin işgücü piyasası etkilerinin Bartın ili özelinde incelendiği bu çalışmanın, Bartın ilinin ekonomik büyümesine ve istihdamın artırılmasına yönelik katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bu kapsamda, Bartın ilindeki işgücü piyasasının dinamikleri ve istihdam politikalarının etkin bir şekilde değerlendirilmesi, ilin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşgücü Piyasası Dinamikleri, İstihdam Politikaları, Ekonomik Büyüme ve İhracat, Ar-Ge ve Yenilikçilik, E-Ticaret ve Dijital Ekonomi.

BARTIN PROVINCE LABOR MARKET ANALYSIS ACCORDING TO UNITED NATIONS DEVELOPMENT GOALS 2023

Abstract

This study was carried out to understand the dynamics of the labor market of Bartın province and to develop employment policies in the province. Labor market research is of great importance for the healthy functioning of the economy and achieving sustainable development goals. These studies address issues such as labor supply and demand, employment and unemployment dynamics, wages and labor market flexibility. In Turkey, labor supply is determined by TÜİK and labor demand is determined by research conducted by İŞKUR. In the study, the current situation of the labor market in Bartın province, the distribution of employees by sectors, employment of women and disabled people, open job positions and professions that are difficult to find were examined in detail. In particular, employers' difficulties in finding workforce with certain qualifications and the skills in demand are of

***Sorumlu Yazar (Corresponding Author)**

Etik Kurul Bilgisi: Etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardandır.

Citation/Atf: Peçe, M. A. ve Karakaş, Y. (2024). Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedeflerine Göre Bartın İli İşgücü Piyasası Analizi 2023. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1), 194-201.

Geliş (Received) : 15/09/2024

Kabul (Accepted) : 18/11/2024

Yayın (Published) : 31/12/2024

critical importance in determining training and Professional development policies. The research results provide important data that should be taken into account when making strategic plans for the labor market of Bartın province. It is believed that this study, in which the labor market effects of the United Nations Development Goals are examined specifically in the province of Batın, will contribute to the economic growth and increase of employment in the province of Bartın. In this context, effective evaluation of the labor market dynamics and employment policies in Bartın province will make significant contributions to the economic development of the province.

Key Words: Labor Market Dynamics, Employment Policies, Economic Growth and Export, R&D and Innovation, E-Commerce and Digital Economy

1. GİRİŞ

İşgücü piyasası araştırmaları, bir ekonominin sağlıklı işleyişini sürdürmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu araştırmalar, işgücü piyasasının işleyişini anlamak, istihdam trendlerini analiz etmek, işsizlik nedenlerini belirlemek ve istihdam politikalarını değerlendirmek için yapılan çalışmaları içerir. İşgücü talebi ve arzı, istihdam ve işsizlik dinamikleri, ücretler, iş piyasası esnekliği ve işgücü politikaları gibi konular, bu araştırmaların temel odak noktalarını oluşturur.

İşgücü piyasasında arz ve talep dengesinin sağlanması, istihdam politikalarının başarısı için kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'de işgücü arzı ile ilgili çalışmalar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığıyla yürütülürken, işgücü talebi ile ilgili araştırmalar Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından gerçekleştirilmektedir. 2007 yılından itibaren düzenli olarak yapılan bu araştırmalar, işgücü piyasasındaki talepleri belirlemek ve bu taleplere yönelik politikalar geliştirmek amacı taşımaktadır. 2023 yılında TÜİK tarafından belirlenen Türkiye geneli 106 bin 53 işyerinden Bartın ilinde 182 işyerinde hibrit yöntem ile gerçekleştirilen çalışma, işgücü piyasasının güncel durumunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bartın ili, Türkiye'nin işgücü piyasası dinamiklerini anlamak açısından önemli bir bölgedir. İhracat yapan işyerlerinin oranı, e-ticaret uygulamalarına sahip işyerlerinin varlığı, Ar-Ge çalışmaları ve yatırım planları gibi faktörler, Bartın ilinin ekonomik yapısını ve işgücü piyasasını şekillendirmektedir. Özellikle imalat sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinin ihracat yapma oranının yüksek olması, bu sektörün ekonomik büyüme ve istihdama olumlu katkı sağladığını göstermektedir. Aynı şekilde, e-ticaret uygulamalarının yaygınlaşması ve Ar-Ge çalışmalarının artması, Bartın ilinin rekabet gücünü artırmakta ve işgücü verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir.

Bartın ilinde işgücü piyasasının mevcut durumu, çalışanların sektörlere göre dağılımı, kadın istihdamı, engelli çalışanların istihdamı ve açık iş pozisyonları gibi konular detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu analizler, Bartın ilinin işgücü piyasasının dinamiklerini anlamak ve ildeki istihdam politikalarını geliştirmek için önemli veriler sunmaktadır. Özellikle temininde güçlük çekilen meslekler ve bu mesleklerde talep edilen beceriler, eğitim ve mesleki gelişim politikalarının belirlenmesinde kritik öneme sahiptir.

Bu çalışma, Bartın ilinin işgücü piyasasının dinamiklerini anlamak ve ildeki istihdam politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, Bartın ilinin işgücü piyasasına yönelik stratejik planlamalar yapılırken dikkate alınacak önemli veriler sunmaktadır.

Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedefleri'nin (BMKH) işgücü piyasasına olan etkileri de bu araştırmanın sonuçları ile birlikte incelenecektir. Özellikle, "İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme" başlıklı 8. hedef, işgücü piyasası ile doğrudan ilişkilidir. Diğer hedefler de dolaylı olarak işgücü piyasasını etkilemekte olup, yoksulluğun azaltılması, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve iklim değişikliği ile mücadele gibi konular

bu çerçevede incelenecektir.

Çalışmamızın, Bartın ilinin ekonomik büyümesine ve istihdamın artırılmasına yönelik katkı sağlayacağına inanıyoruz.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Heinze, J. C., & Koslowski, M. (2021) işgücü piyasası stratejilerinin çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi üzerinde durmuştur. Yeşil işlerin tanımlanması ve geliştirilmesi için farklı yaklaşımlar ele almıştır.

Van Tulder, R., Rodrigues, S., Mirza, H., & Sexsmith, K. (2021) çok uluslu şirketlerin Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine nasıl katkıda bulunabileceğini incelemiştir.

Pauli, S., Böcher, M., Rothe, K., & Oehrig, I. (2018) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasındaki etkileşimleri değerlendirmek için bir çerçeve sunmuştur. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin birbirleriyle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin işgücü piyasasına olan etkilerini analiz etmiştir.

Amendola, A., Bragoli, E., & Conti, A. (2018) cinsiyet eşitliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ücret belirleme kurumlarının ve politikalarının kadın istihdamına nasıl etkilerde bulunduğunu ve cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların ekonomik büyümeyi nasıl desteklediğini analiz etmiştir.

Popp, D., Severt, R., & Van Roy, B. (2018) yenilenebilir enerji politikalarının işgücü piyasasına olan etkilerini, özellikle de OECD ülkelerinde nasıl yeşil işlerin yaratıldığını ve işgücü piyasasının bu politikalara nasıl tepki verdiğini incelemiştir.

Hanushek, Eric A., and Ludger Wößmann. (2008) Nitelikli Eğitim hedeflerinin gelişmekte olan ülkelerde işgücü piyasası sonuçlarına olan etkilerini değerlendiren çalışmasında, eğitim politikalarının işgücü becerilerini ve istihdam oranlarını nasıl artırdığını analiz etmiştir.

Gamberini, A., Marzano, E., & Vivarelli, M. (2018) İnsana Yakınsar İş ve Ekonomik Büyüme kapsamında iş sağlığı ve güvenliği düzenlemelerinin işgücü verimliliği üzerindeki etkilerini incelemiştir. İş kazalarının azaltılması ve çalışan sağlığının korunmasının ekonomik büyümeye olan katkılarını ele almıştır.

International Labour Organization (ILO). (2019) Yoksulluğun Sona Erdirilmesi ve Eşitsizliklerin Azaltılması bağlamında, sosyal koruma katmanlarının oluşturulmasının ve evrensel kapsama ulaşmanın önemi üzerinde durmuştur. Sosyal korumanın genişletilmesinin işgücü piyasasında yoksulluğu nasıl azalttığını incelemiştir.

OECD. (2016) Nitelikli Eğitim bağlamında, dijital ekonomide gerekli olan becerilerin geliştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Dijital becerilerin işgücü piyasasında nasıl talep gördüğünü ve eğitim politikalarının bu talebi karşılamaadaki rolünü analiz etmiştir.

United Nations Development Programme (UNDP). (2020) İnsana Yakınsar İş ve Ekonomik Büyüme ile diğer BMKH arasındaki bağlantıları analiz etmiştir. Özellikle, insana yakınsar işlerin teşvik edilmesinin diğer hedeflere nasıl katkıda bulunduğunu incelemiştir.

International Energy Agency (IEA). (2017) İklim Eylemi kapsamında iklim politikalarının işgücü piyasası üzerindeki etkilerini, özellikle yeşil işlerin yaratılmasını ve iş kayıplarını analiz etmiştir.

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA HEDEFLERİ'NİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİ

BMKH'nin işgücü piyasası üzerinde doğrudan ve dolaylı birçok etkisi bulunmaktadır.

Özellikle, "İnsana Yakıdır İş ve Ekonomik Büyüme" başlıklı 8. hedef, işgücü piyasası ile doğrudan ilişkilidir. Ancak diğer hedefler de dolaylı olarak işgücü piyasasını etkilemektedir.

Yoksulluğun Azaltılması ve İnsana Yakıdır İşler: Yoksulluğun sona erdirilmesi, işgücü piyasasında daha fazla insanın insana yakıdır işlere erişimini gerektirir. Bu, işgücü piyasasında daha iyi çalışma koşulları, adil ücretler ve sosyal güvence anlamına gelir. Bu bağlamda, hükümetlerin ve işverenlerin işgücü piyasasını daha adil ve kapsayıcı hale getirmek için politikalar geliştirmesi önemlidir.

Eğitim ve Beceriler; Nitelikli eğitim ve yaşam boyu öğrenme fırsatları, işgücü piyasasının yetenekli ve becerikli işgücüne sahip olmasını sağlar. Eğitimdeki iyileşmeler, işgücü piyasasında daha yüksek vasıflı işçilerin bulunmasına ve bu da genel ekonomik büyümeye katkıda bulunur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların işgücü piyasasına daha fazla katılımını teşvik eder. Bu, ekonomik büyümeyi artırabilir ve ailelerin gelir düzeylerini iyileştirebilir. Kadınların işgücü piyasasındaki yerinin güçlendirilmesi, işgücü piyasasının daha kapsayıcı hale gelmesine katkı sağlar.

Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve İstihdam: Sürdürülebilir ekonomik büyüme, işgücü piyasasında daha fazla iş yaratılması anlamına gelir. Bu, genç işsizliği ve genel işsizlik oranlarını azaltabilir. Aynı zamanda, yenilikçi ve sürdürülebilir sanayileşme politikaları, işgücü piyasasında yeni iş alanlarının ortaya çıkmasına olanak tanır.

İklim Değişikliği ve Yeşil İşler: İklim değişikliği ile mücadele, yeşil işlerin yaratılmasını teşvik eder. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak, enerji verimliliğini artırmak ve sürdürülebilir tarım gibi alanlarda yeni iş fırsatları doğar. Bu da işgücü piyasasında yeni sektörlerin ve iş kollarının gelişmesine olanak tanır.

4. 2023 YILI BARTIN İŞGÜCÜ PİYASASI ARAŞTIRMA RAPORU

İşgücü piyasası araştırmaları, işgücü piyasasının işleyişini anlamak, istihdam trendlerini analiz etmek, işsizlik nedenlerini belirlemek ve istihdam politikalarını değerlendirmek için yapılan çalışmaları içerir. Bu araştırmalar genellikle işgücü talebi ve arzı, istihdam ve işsizlik dinamikleri, ücretler, iş piyasası esnekliği ve işgücü politikaları gibi konuları ele alır (Mincer, 1962: s.65).

İşgücü piyasasındaki önemli hususlardan biri arz ve talep dengesidir. Arz kısmıyla ilgili çalışmalar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığıyla gerçekleşirken talep kısmıyla ilgili araştırmalar İŞKUR tarafından 81 ilde gerçekleştirilmektedir. 2007 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılan bu araştırmalarda işgücü piyasasındaki talepler belirlenmeye çalışılmaktadır. 2023 yılında, TÜİK tarafından belirlenen 182 işyerinde hibrit yöntem ile yapılan çalışmada, işyerlerinin %42,8'i imalat sektöründe yer almaktadır.

İhracat yapan işyerleri, ürettikleri mal veya hizmetleri uluslararası pazarlara satan işletmelerdir. Bu işletmeler, uluslararası ticaretin dinamiklerine uyum sağlayabilen, rekabetçi ürün ve hizmetler sunabilen işletmelerdir (Bernard ve Jensen, 1999: s.5). Araştırma kapsamında imalat sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinin %37,7'si ihracat yapmaktadır.

İhracat yapan işyerlerinin oranının yüksek olması, ilgili sektörlerin genellikle ihracata dayalı ekonomik faaliyet gösterdiğini gösterir. Bu işletmeler, uluslararası pazarlarda rekabet edebilme yeteneğine sahip olmaları nedeniyle genellikle büyük ölçekli ve teknolojik olarak gelişmiş olabilirler. Bu durum, ihracat yapan işletmelerin istihdam kapasitesinin ve işgücü verimliliğinin genellikle daha yüksek olduğunu gösterir. İhracat yapan işyerlerinin ekonomik büyümeye ve istihdama olumlu katkıda bulunma potansiyeli yüksektir.

E-ticaret uygulamasına sahip işyerleri, internet tabanlı platformlarda ürün ve hizmet satışı gerçekleştiren işletmelerdir. Bu işletmeler, geniş bir müşteri tabanına ulaşma, pazarlama maliyetlerini azaltma ve işletme büyümesini hızlandırma gibi avantajlar sağlayabilirler (Chaffey et al., 2019: s.331). Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetleri sektöründeki işyerlerinin yarısı e-ticaret uygulamasına sahiptir.

Ar-Ge çalışması yapan işyerleri, yenilikçi ürün ve hizmetler geliştirmek için bilimsel ve teknik araştırma faaliyetleri yürüten işletmelerdir (Tidd & Bessant, 2018: s.59). Bartın ilinde Ar-Ge çalışması yapan işyeri oranı %15,6 olarak gerçekleşmiştir. Madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe Ar-Ge çalışması yapan işyerlerinin oranı %33,3 iken, imalat sektöründe bu oran %26'dır. Türkiye genelinde ise 20 ve üzeri istihdamlı işyerlerinin %18,2'si Ar-Ge çalışması yapmaktadır.

Türkiye genelinde 20 ve daha üzeri istihdamlı işyerlerinin %18,3'ü gelecek bir yıl içinde yatırım yapmayı planlarken, bu oran Bartın ilinde %30,6 olarak gerçekleşmiştir. Bartın ilinde, 20 ve üzeri istihdamlı işyerlerinin %76,4'ü ilave yatırım yapmayı planlamakta, %50,9'u teknolojik yatırım yapmayı planlamakta ve %23,6'sı stratejik yatırım yapmayı planlamaktadır.

Bartın ilinde çalışanların sektörlere göre dağılımında, imalat, toptan perakende ticaret ve inşaat sektörleri en fazla çalışana sahip sektörlerdir. Bu üç sektörde çalışanların toplam çalışanlar içindeki oranı %83,6'dır. Kadın istihdamının en fazla olduğu sektör ise imalat sektörüdür ve kadın çalışanların payı %69,8'dir. Bartın ilinde kadın çalışan oranının en yüksek olduğu sektör ise insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri sektörüdür ve bu sektördeki kadın çalışanların oranı %70,2'dir.

Bartın ilinde 182 işyerinin 81'inde engelli çalışan istihdam edilmektedir. Engelli bireylerin istihdamı konusunda önyargılar, karşılaşılan en önemli zorluklardan biridir. Engelli bireyleri işgücüne dahil etme sürecinde eşitlik ilkesinin yanı sıra pozitif ayrımcılığı öngören yasal düzenlemeler önemli rol oynar.

Açık işler, işverenlerin işgücü piyasasında belirli pozisyonlar için uygun adayları aradığı iş fırsatlarıdır (Abraham, 1987: s.212). Bartın ilinde toplam 67 işyerinde 272 açık iş pozisyonu tespit edilmiştir. Bu açık iş pozisyonlarının en fazla olduğu sektör, 203 kişilik açık işle imalat sektörüdür. Bartın ilinde açık iş oranı %1,8 olarak belirlenmiştir ve en yüksek açık iş oranına sahip sektör %14,3 ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler sektörüdür.

Bartın ilinde gerçekleştirilen işgücü piyasası analizleri, dikiş makinecisi, saya dikicisi ve konfeksiyon işçisi mesleklerindeki açık iş ilanlarının sayısının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu mesleklerde işverenlerin çoğunlukla kadın işgücünü tercih ettiği belirlenmiştir. Özellikle dikiş makinecisi pozisyonunda kadın işgücüne olan talep oldukça fazladır.

Bartın'da açık işlerin %59,1'inde cinsiyet tercihi belirtilmemişken, Türkiye genelinde bu oran %58,5'tir. Türkiye genelinde işverenlerin %5,7'si açık işler için kadınları tercih ederken, Bartın'da bu oran %2,4'e düşüyor. Türkiye genelinde, kadınların toplam çalışan sayısı içindeki oranı düşük olmasına rağmen, çoğu işveren açık pozisyonlarda cinsiyet fark etmeksizin eleman arayışındadır. Bu durum, kadın istihdamı için önemli bir potansiyelin var olduğunu göstermektedir. Özellikle Bartın'da işverenlerin büyük çoğunluğu cinsiyete göre ayırım yapmaksızın açık iş pozisyonlarını doldurmak istemektedir; bu da kadın istihdamının Bartın'da artırılacağı bir alan olarak değerlendirilebilir.

Bartın ilinde açık işlerde talep edilen beceriler arasında fiziki ve bedensel yeterlilik ilk sırada yer almaktadır. Bu beceriyi iş tecrübesi becerileri takip etmektedir. En fazla açık iş olan meslekler, makineci (dikiş), saya dikici (makine ile) ve konfeksiyon işçisidir.

Temininde güçlük çekilen meslekler, işverenlerin belirli niteliklere sahip işgücü bulmada zorluk yaşadığı mesleklerdir (Rothwell et al., 2018). Bartın ilinde temininde güçlük çekilen mesleklere bakıldığında ilk sırada 87 kişi ile makineci (dikiş) mesleği yer almaktadır. Bartın ilinde eleman temininde güçlük çekilme nedenlerinin başında %93,3 ile gerekli mesleki beceriye/niteliğe sahip eleman bulunamaması yer almaktadır.

Bartın ilinde net istihdamın artacağını düşünen işyerlerinin oranı %29,4 seviyesindedir. Bu da işverenlerin önümüzdeki dönemde çalışan sayılarında artış beklediğini göstermektedir. Net istihdam değişimini etkileyen faktörler arasında ekonomik büyüme, işsizlik oranları, işletmelerin büyüme stratejileri, teknolojik ilerlemeler ve demografik değişiklikler gibi faktörler yer almaktadır.

Bu araştırmalar ve veriler, Bartın ilinin işgücü piyasasının dinamiklerini anlamak ve ildeki istihdam politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmak için önemlidir.

SONUÇ

Bartın ilinde yapılan işgücü piyasası araştırmaları, Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedefleri (BMKH) çerçevesinde önemli bir değerlendirme sağlamaktadır. Bu hedefler, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal refahı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bartın ilindeki işgücü piyasası dinamiklerinin BMKH'ye nasıl katkıda bulunduğunu aşağıda özetliyoruz:

İstihdamın Artırılması (BMKH Hedefi 8): Bartın ilindeki işverenlerin önemli bir kısmı, gelecek dönemde istihdamı artırmayı planlamaktadır. Özellikle teknolojik ve stratejik yatırımların planlanması, işgücü piyasasının büyümesine ve istihdamın artmasına olumlu katkı sağlamaktadır.

Cinsiyet Eşitliği ve Kadın İstihdamı (BMKH Hedefi 5): İmalat sektörü Bartın ilinde en fazla kadın istihdamı sağlayan sektör olup, kadın istihdam oranı %69,8'dir. İnsan sağlığı ve sosyal hizmetler sektöründe ise kadın istihdamının oranı %70,2'dir. Bu durum, cinsiyet eşitliği hedeflerine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Engelli Bireylerin İstihdamı (BMKH Hedefi 8 ve 10): Bartın ilinde 81 işyerinde engelli çalışan istihdam edilmektedir. Engelli bireylerin işgücüne katılımını artırmak için yapılan bu çabalar, eşitlik ilkesi ve pozitif ayrımcılık yasaları doğrultusunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme (BMKH Hedefi 8): Bartın ilindeki ihracat yapan işyerlerinin ve Ar-Ge faaliyetlerinde bulunan işyerlerinin oranları, ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunma potansiyelini göstermektedir. Bu işletmelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilme güçleri, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Eğitim ve Beceri Geliştirme (BMKH Hedefi 4): Bartın ilinde açık işlerde talep edilen beceriler arasında fiziki ve bedensel yeterlilik öne çıkmaktadır. Bu becerilere yönelik eğitim ve geliştirme programları, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verme kapasitesini artırabilir ve işsizlik oranlarını azaltabilir.

Bartın ilindeki işgücü piyasası araştırmaları, BMKH hedeflerinin yerine getirilmesine yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu veriler, ilgili paydaşların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak stratejilerin belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Araştırmanın etik beyanı

Çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi ve bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan

ederim.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Yazarların katkı oranı

Çalışmada katkı oranları eşittir.

KAYNAKÇA

Abraham, K. G. (1987). Help-wanted advertising, job vacancies, and unemployment. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1987(1), 207-248.

Amendola, A., Bragoli, E., & Conti, A. (2018). Gender equality and economic growth: the role of wage-setting institutions and policies. *Labour Economics*, 52, 1-23.

Bernard, A. B., & Jensen, J. B. (1999). Exporting and productivity. *Journal of International Economics*, 47(1), 1-25.

Birleşmiş Milletler (BM). (2023e). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Erişim Adresi <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>

Chaffey, D., Hemphill, T., & Edmundson-Bird, D. (2019). *Digital Business and E-Commerce Management*. Pearson UK.

Gamberini, A., Marzano, E., & Vivarelli, M. (2018). Occupational health and safety regulations and their impact on workforce productivity. *Labour Economics*, 53, 1-25.

Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2008). The impact of educational policies on labor market outcomes in developing countries. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 307-368.

Heinze, J. C., & Koslowski, M. (2021). Greening work: Labor market policies for the environment. *Empirica*, 49(2), 1-24.

International Energy Agency (IEA). (2017). *The Impact of Climate Policies on Employment and Job Creation*. IEA Publications.

International Labour Organization (ILO). (2019). Social protection floors and the challenge of universal coverage. *International Labour Review*, 158(2), 263-284.

Mincer, J. (1962). Labor force participation of married women: A study of labor supply. In H. Gregg Lewis (Ed.), *Aspects of Labor Economics* (pp. 63-105). Princeton University Press.

OECD. (2016). Skills for a Digital World. OECD Skills Studies.

Pauli, S., Böcher, M., Rothe, K., & Oehrig, I. (2018). Mapping interactions between the sustainable development goals: lessons learned and ways forward. *Sustainability*, 10(7), 2116.

Popp, D., Severt, R., & Van Roy, B. (2018). Renewable energy policies and their effects on labor markets: evidence from OECD countries. *Journal of Environmental Economics and Management*, 89, 1-25.

Rothwell, W. J., Lindholm, J. E., & Wallick, W. G. (2018). What CEOs Expect from Corporate Training: Building Workplace Learning and Performance Initiatives that Achieve Bottom-Line Results. CRC Press.

Tidd, J., & Bessant, J. (2018). *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change*. Wiley.

Türkiye İş Kurumu. (2024, Haziran-Temmuz). 2023 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Verileri. Türkiye: İŞKUR.

United Nations Development Programme (UNDP). (2020). Sustainable Development Goals and Decent Work: An Analysis of the Linkages Between SDG 8 and Other Goals. UNDP Working Paper Series.

Van Tulder, R., Rodrigues, S., Mirza, H., & Sexsmith, K. (2021). The UN's Sustainable Development Goals: Can multinational enterprises lead the Decade of Action?. *Journal of International Business Policy*, 1-22.

ROALD DAHL'İN "CHARLİE'NİN ÇİKOLATA FABRİKASI" ADLI ROMANINDA GEÇEN SIFATLARIN GÖREV VE ANLAM ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Kerim TUZCU*

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD

kerimtuzcu@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-4525-4377

Seyhan KILIÇ

MEB, Öğretmen

syhnlc057@gmail.com, ORCID: 0009-0004-2331-2741

Öz

Sıfatlar, bir dilin anlatım gücünü ve zenginliğini besleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Soyut ya da somut isimlere derinlik ve netlik kazandıran sıfatlar, bu isimlerin okuyucunun veya dinleyicinin zihninde daha canlı bir şekilde canlandırılmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, sıfatlar yalnızca nesnelere tanımlamakla sınırlı kalmayıp, duyguların ve hislerin ifade edilmesinde de önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, sıfatların yazarların ve konuşmacıların duygusal tonlarını ve niyetlerini daha etkili bir şekilde aktarmalarına imkân tanıdığı görülmektedir. Bu çalışmada, Roald Dahl'ın çocuk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı romanında kullanılan sıfatlar, dilin zenginliği ve anlatım gücüne olan etkileri açısından incelenmiştir. Dahl'ın fantastik dünyasını ve renkli karakterlerini oluşturmadaki başarısının ardında, sıfatları ustalıkla kullanmasının önemli bir payı olduğu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında, eserde yer alan sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere iki ana alan altında sınıflandırılmıştır. Yapılan çözümlenmeler sonucunda, eserde toplam 393 niteleme sıfatı ve 253 belirtme sıfatı tespit edilmiştir. Belirtme sıfatları ise işaret, sayı ve belgisiz sıfatlar olarak üç alt gruba ayrılmıştır. Dikkat çekici bir bulgu olarak, eserde herhangi bir soru sıfatına rastlanmamıştır. Elde edilen bulgular, *Charlie'nin*

Çikolata Fabrikası adlı eserde sıfatların dilsel zenginliği ve anlatım gücünü artırmada ne denli etkili bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Dahl'ın oluşturduğu büyüdü dünyanın ve unutulmaz karakterlerin canlılığında, sıfatların kullanımının belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Charlie'nin Çikolata Fabrikası, Görev, Kelime Türü, Sıfatlar, Türkiye Türkçesi.

ANALYZING THE SIFATS IN ROALD DAHL'S NOVEL "CHARLIE'S CHOCOLATE FACTORY" IN TERMS OF TASK AND MEANING FEATURES

Abstract

Adjectives are among the basic building blocks that nourish the expressive power and richness of any language. Considered one of the lifeblood of language, adjectives add depth and clarity to abstract or concrete nouns, enabling them to be visualized in the mind of the reader or listener. Without adjectives, the world would remain a distorted and vague description. Adjectives not only describe objects, but also play an important role in expressing emotions and feelings. In short, adjectives seem to allow writers and speakers to convey their emotional tone and intentions more effectively. In this study, the adjectives used in Roald Dahl's *Charlie's Chocolate Factory*, one of the most important works of children's literature, are analyzed in terms of how they affect the richness of language and the power of expression. It is clear that Dahl's skillful use of adjectives plays an important role in his success in creating his fantastic world and colorful characters. Within the scope of the study, the adjectives in the work were grouped under two main sections as qualifying and denoting adjectives. As a result of the analysis, a total of 393 qualifying adjectives and 253 indicative adjectives were identified. Indicative adjectives are divided into three categories as sign, number and undocumented adjectives. Interestingly, no interrogative adjectives were found in the work. These findings show how effectively adjectives are used in *Charlie's Chocolate Factory* to increase linguistic richness and expressive power. The use of adjectives is of great importance in the vividness of the magical world and unforgettable characters created by Dahl.

Keywords: Charlie's Chocolate Factory, Task, Word Type, Adjectives, Turkish.

1. Giriş

Çocuk edebiyatı, çocukların dil becerilerini geliştirmede hassas bir yer tutmaktadır. Kitaplar, çocukların kelime dağarcığını genişletir ve dil yapılarını anlamalarına yardımcı olur. Aykaç ve Çakır İlhan (2014), çocuk edebiyatı metinleriyle kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin konuşma becerilerine olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu tür etkinlikler, çocukların dil becerilerini ve iletişim yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur (Strouse vd., 2018). Yine, çocuklara toplumsal ve evrensel değerleri öğretmede önemli bir araçtır. Gültekin (2006), çocuk edebiyatının etik ve estetik bağlamda sosyolojik boyutunu ele alarak, bu tür

eserlerin çocukların değerler eğitimi açısından önemini vurgulamıştır. Çocuklar, hikayeler aracılığıyla empati kurmayı ve farklı bakış açılarını anlamayı öğrenirler.

Çocuklar için yazılan edebî eserler, çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerini destekler. Sever (2019), çocuk edebiyatının çocukların hayal gücünü ve yaratıcılığını beslediğini, aynı zamanda eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Bu tür eserler, çocukların duygusal zekalarını geliştirmelerine de katkıda bulunur. Mallan'a (2017) göre, çocuk edebiyatı dinamik bir varlıktır ve okuyucularına zevk, düşünme ve duygusal katılım için birçok yol sunar. Çocuk kitapları, hayal gücünü ve yaratıcılığı besler. İyi kurgulanmış hikayeler, çocukların zihinsel dünyalarını genişletir ve problem çözme becerilerini geliştirir. Çocukların farklı kültürleri tanımasına ve kendi kültürel kimliklerini geliştirmesine yardımcı olur. Türkiye'de çocuk edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar, bu tür eserlerin kültürel aktarımda önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Sınar, 2006). Çocuk edebiyatı, farklı kültürleri tanıma ve değerleri öğrenme konusunda önemli bir araçtır. Kitaplar aracılığıyla çocuklar, kendi kültürlerini ve başka kültürleri tanıyarak empati yeteneklerini geliştirirler (Campagnaro vd., 2021).

Bunlardan başka, çocuk edebiyatı ürünleri, onların eğitim sürecini destekleyen önemli bir araçtır. Eğitimeiler, çocuk edebiyatını ders materyali olarak kullanarak öğrencilerin öğrenme süreçlerini zenginleştirebilirler. Bu, çocukların öğrenmeye olan ilgisini artırır ve akademik başarılarını destekler. Çocuk edebiyatı, formal eğitimi destekleyen güçlü bir araçtır. Öğretmenler için müfredat hedeflerine ulaşmada ve çocukların öğrenme deneyimlerini zenginleştirmede değerli bir kaynaktır (Arizpe vd., 2013). Çocuk edebiyatı, sadece eğlenceli bir okuma deneyimi sunmakla kalmaz, aynı zamanda çocukların hayatlarını şekillendiren önemli bir araçtır.

Çocuk edebiyatı üzerinde her dönem çok sayıda edebiyatçı birçok eser meydana getirmiştir. Bu alanda 20. yüzyılın en önemli yazarlarından biri de Roald Dahl'dır. Onun 1964'te kaleme aldığı "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" adlı eserinde çok sayıda ahlaki ve sosyal konuyu dikkat çekici karakterler ve olay örgüleriyle gerek çocuklara gerek yetişkinlere orijinal bir şekilde aktarmayı başarmıştır. Yayımlandığı dönemde çok popüler olan bu roman, 1971 ve 2005 yılları arasında iki defa da beyaz perdeye aktarılmıştır. Hem çocuk hem de yetişkin edebiyatında çok önemli bir yer edinen Roald Dahl (1916-1990), Norveç'ten ayrılarak İngiltere'ye göç etmiş olan bir ailede doğan yazarın çocukluğu çok zor şartlar içinde geçmiştir.

Derbyshire şehrinde devlete ait bir okulda okuyan Dahl'ın o yıllardan aklında kalan tek bir şey, okuduğu okulun yakınlarında bulunan Cadbury adlı çikolata fabrikasının çocuklar için her gün okula çikolata yollamasıdır. Dahl'ın hayatının bu döneminde yaşadıklarını "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" isimli çocuk kitabına aktarmaya vesile kıldığı anlaşılmaktadır (Levent, 2010: 25-26). Roald Dahl'ın çocuklara yönelik ilk kitabı 1943 yılında Walt Disney için yazdığı "The Gremlins"dir. "Charlie'nin Çikolata Fabrikası", "Charlie'nin Büyük Cam Asansörü", "Dev Şeftali", "Bay ve Bayan Kıl", "Matilda", "Cadılar", "Büyülü Parmak", "George'un Harika İlacı", "Kaplumbağa", "Zürafa Peli ve Ben", "Yaman Tilki", "Koca Sevimli Dev" yazarın diğer çocuk romanlarıdır (Levent, 2010: 28). Bu romanlarının pek çoğunda bulunan ortak özellik, acımasız ve zalim olan yetişkinlerle büyüyen fakir fakat zeki çocukların pek çok zorlu mücadeleye rağmen hayatlarının mutlu sonla bitmesidir. Dahl, mesleğinin on beş yılını da yetişkinler için yazmaya adanmıştır. Yetişkinler için yazdığı ilk eseri "Senin Gibi Biri" (1953) adlı romanıdır. Dahl'ın yetişkinler için kaleme aldığı eserlerinde, çocuklar için yazdığı eserlerden farklı olarak, korku, gerilim ve cinselliğin ön plana çıktığı görülmektedir (Usanmaz, 2013).

Bu çalışmada, cümle içerisindeki ismi farklı yönleriyle ön plana çıkmasını sağlayan ve belirten sıfatlar incelenmiştir. Sıfat; varlığın, nesnenin ya da gösterilen kavramın bir niteliğini belirtmek ya da bir adı söyleme katmak için kullanılan kelimelerdir (Bilgin, 2006: 219). Sıfatlar tek başlarına birer isim olarak kullanılan kelimelerdir. İsim soylu sözcüklerin bir kısmını, geleneksel dil bilgisi içerisinde sıfat ismini alan sözcükler oluşturmaktadır (Aksan, 1976: 67).

Sıfatlar, cümle içerisinde kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek sıfat görevi üstlenirler. Bizim kullandığımız metinlerin içerisinde geçen sıfatlar; işaret, niteleme, sayı, soru, belgisiz sıfatlar olarak sınıflandırılır. Sıfatlar, bir ismi niteleyerek veya belirterek sıfat olmadan önce isimdirler. Asıl olarak sıfatlar da isim soylu sözcükler olduklarına göre, bir bakıma isim sayılırlar. Fakat bunların isim veya sıfat diye isimlendirilmeleri kullanım biçimlerine bağlı olarak değişmektedir.

İsimler; iyelik, çokluk ve ad çekim ekleri alabilirken, sıfatlar bu ekleri alamamaktadır. Sıfatlar, varlık ve nesnelere bağlı olan kavramlardır. Bir sıfat tek başına kullanıldığı zaman yalın bir kavram olmaktan öteye geçememektedir (Korkmaz, 2019: 335). Sıfatların görevleri ve anlamları bakımından ortaya konulabilmesi için muhakkak bir ismin önünde bulunması ve önünde bulunduğu ismi nitelemesi veya belirtmesi gerekmektedir. Herhangi bir isimle birleşen sıfat veya sıfatların oluşturduğu kelime grubu sıfat tamlaması olarak adlandırılır. Tamlamadaki sıfat veya sıfatlar, grubun tamlayan ögesi, isim de tamlanan ögesi konumundadır. Sıfatlar;

cümlede öge görevinde değil, ögelerin belirteci görevinde kullanılırlar. Sıfatlar, içerisinde buldukları cümlenin bir ögesi değil, tamamlayıcı bir birimdirler. Bu nedenden dolayı cümlenin bütün ögelerinde sıfat bulunabilir. Sıfatlar, Türkçenin ilk zamanlarından günümüz Türkçesine kadar kullanılmış olan sözcük türlerindedir. Türkiye Türkçesinde sıfatlar belirtme ve niteleme olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmaktadır. Belirtme sıfatları da işaret, sayı, belgisiz ve soru sıfatları olarak dört başlık altında ele alınmaktadır (Çalışkan, 2012).

Sıfatlar, isimleri niteleyerek veya belirleyerek onlara anlam katarlar. Bu niteleme ve belirleme, dilin anlatım gücünü ayrıca zenginleştiren unsurlardan biridir. Konu çocuk edebiyatı olduğunda ise sıfatların anlama ve anlatıma kattığı bu renklilik ve canlılık daha da önem kazanmaktadır. Sıfatlar, okuyucunun zihninde canlandırdığı imgeleri daha detaylı ve canlı hale getirir. Örneğin, "ev" yerine "küçük, kırmızı, ahşap ev" demek, okuyucunun zihninde çok daha net bir görüntü oluşturur. Bu görsellik, anlatımı daha etkileyici ve akılda kalıcı kılar. Ayrıca, nesnelere duygusal bir boyut ekleyerek okuyucunun metinle duygusal bir bağ kurmasını sağlar. "Müzik" yerine "hüzünlü müzik" veya "neşeli müzik" demek, okuyucunun müziği sadece duymakla kalmayıp hissetmesini de sağlar (Aksan, 2005). Bu duygusal derinlik, anlatımın etkisini artırır. Yine sıfatlar, isimlerin anlamını daraltarak ve kesinleştirerek belirsizliği ortadan kaldırır. "Adam" yerine "uzun boylu, zayıf adam" demek, okuyucunun hangi adamdan bahsedildiğini daha net anlamasını sağlar (Sever, 2019). Bu kesinlik, anlatımın anlaşılabilirliğini artırır. Bunlardan başka, karşılaştırma yaparak ve değerlendirmelerde bulunarak anlatıma derinlik katar. "Araba" yerine "hızlı araba" veya "eski araba" demek, arabanın diğer arabalara göre konumunu ve değerini belirtir. Bu karşılaştırma ve değerlendirme, anlatımın bilgi içeriğini zenginleştirir.

Sıfat seçimi, yazarın üslubunu ve metnin tonunu yansıtır. Örneğin, resmî bir metinde "önemli konu" kullanılırken, daha samimi bir metinde "müthiş konu" kullanılabilir. Bu üslup ve ton farklılıkları, anlatımın amacına ve hedef kitlesine uygun hale getirilmesini sağlar.

Roald Dahl, çocuk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak, 1964 yılında yayımlanan "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" adlı eserinde, etik ve sosyal konuları dikkat çekici karakterler ve olay örgüleriyle hem çocuklara hem de yetişkinlere orijinal bir şekilde aktarmayı başarmıştır (Levent, 2010). Roman, yayımlandığı dönemde büyük bir popülerlik kazanmış ve 1971 ile 2005 yıllarında iki kez sinemaya uyarlanmıştır. Dahl, Norveç'ten İngiltere'ye göç etmiş bir ailenin çocuğu olarak, zorlu bir çocukluk geçirmiştir. Bu deneyimler, onun edebi eserlerinde sıkça işlediği temaların temelini oluşturmuştur (Usanmaz, 2013).

Dahl'ın çocukluk yıllarında Derbyshire'da okuduğu okulun yakınlarındaki Cadbury çikolata fabrikasının çocuklara çikolata göndermesi, "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" romanına ilham kaynağı olmuştur (Levent, 2010). Bu eser, Dahl'ın çocuk edebiyatındaki diğer önemli eserleriyle birlikte, acımasız ve zalim yetişkinlerle mücadele eden fakir ama zeki çocukların hikayelerini anlatır. Bu hikayeler, genellikle mutlu sonla biten zorlu mücadeleleri içerir (Levent, 2010).

Bu çalışmada, "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" romanında kullanılan sıfatların görev ve anlam özellikleri incelenecektir. Sıfatlar, bir varlığın, nesnenin ya da kavramın niteliğini belirtmek veya bir adı tanımlamak için kullanılan kelimelerdir (Bilgin, 2006). Sıfatlar, cümle içinde isimleri niteleyerek veya belirterek önemli bir dilbilgisel işlev üstlenirler (Aksan, 1976). Türkçede sıfatlar, belirtme ve niteleme olmak üzere iki ana başlık altında incelenir ve işaret, sayı, belgisiz ve soru sıfatları olarak sınıflandırılır (Çalışkan, 2012).

Sıfatların dildeki işlevleri, metnin atmosferini oluşturmak, karakterleri tanımlamak ve olayların canlı bir şekilde tasvir edilmesine katkıda bulunmak açısından önemlidir. Dahl'ın eserlerinde, sıfatlar karakterlerin kişilik özelliklerini ve duygusal durumlarını vurgulamak için sıkça kullanılır. Örneğin, Willy Wonka'nın "eksantrik" ve "gizemli" olarak tanımlanması, okuyucuların bu karakteri daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Benzer şekilde, Charlie'nin "iyi kalpli" ve "mütevazı" olarak betimlenmesi, onun hikayedeki rolünü ve diğer karakterlerle olan ilişkisini belirginleştirir.

Bu makale, Roald Dahl'ın "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" romanında sıfatların nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın metnin genel yapısına nasıl katkıda bulunduğunu inceleyecektir. Çalışma, sıfatların dilbilgisel işlevlerini ve metin içindeki anlamlarını analiz ederek, Dahl'ın edebi tarzının derinlemesine bir değerlendirmesini sunmayı amaçlamaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli/Deseni

Araştırma, tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde amaç, geçmişte ya da hâlâ var olan durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Kıncal, 2013:111). Literatür taraması, sizin ilgilendiğiniz konuya ilişkin bilgileri bulmanızı, araştırmanıza kuramsal bir temel kazandırmanızı ve sizinkine benzer çalışmaların sonuçlarını görmeyi sağlar. Seçtiğiniz konuya ilişkin önceki çalışmaları inceleyerek araştırma probleminizin daha önce cevaplanıp cevaplanmadığını da bulabilirsiniz.

Literatür taraması, araştırmada ele alınan konu ve alt konular ile ilgili bilgi ve araştırma sonuçlarının belirlenerek araştırma probleminin tanımlanması sürecinde başlar. Araştırma probleminin genel olarak belirlenmesinden sonra bununla ilgili çalışmalar incelenir. Böylece problemin araştırılabilir olup olmadığına karar verilir.

Roald Dahl'ın yazmış olduğu "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" romanındaki sıfatların incelenmesi ve yorumlanmasını amaçlayan bu çalışmada, nitel bir araştırma olan döküman incelemesine başvurulmuştur. "Döküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır" (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Kitap baştan sona okunmuştur. Bulgular, fişleme ve renklendirme yöntemiyle belirtilip çalışmaya eklenmiştir.

2.2. İncelenen Dökümanlar

İngiliz yazar Roald Dahl'ın dünya edebiyatı içerisinde değerlendirilen 51 adet kitabı bulunmaktadır. Bunlardan 16'sını çocuk kitapları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, yazar tarafından ilk kez 1964 yılında yazılan ve Türkiye'de Can Sanat Yayınları tarafından 1989 yılında ilk baskıya hazırlanan, çevirisini Celâl Üster'in yaptığı, 205 sayfa olan "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" isimli romanı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

"Charlie'nin Çikolata Fabrikası" romanında döküman incelemesiyle ulaşılan veriler, betimsel analiz yaklaşımıyla incelenip çözümlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlemeler yapılarak yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Çalışmaya literatür çalışması yapılarak başlanmıştır. Konuyla ilgili makaleler incelenmiş ve internet veri tabanında bulunan kaynaklardan yararlanılmıştır. Roald Dahl'ın incelenecek olan kitabı "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" temin edilmiştir. Romandaki ilgili yerler kitap üzerinde işaretlemeler yapılarak okunmuştur. Sıfatların kullanım sıklığı tespit edilmiştir. Çalışma boyunca verilerin toplanmasında döküman incelemeye başvurulmuştur. Bu yöntem, özellikle edebi metinlerin incelenmesinde sıklıkla tercih edilmektedir. Creswell ve Creswell (2018, s. 251-252), döküman inceleme yönteminin güvenilir ve sistematik bir veri analizi sağladığını, özellikle metinsel verilerin derinlemesine incelenmesinde etkili bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Roald Dahl'ın "Charlie'nin Çikolata Fabrikası" adlı eseri döküman inceleme yöntemi kullanılarak detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Charlie'nin Çikolata Fabrikasında Tespit Edilen Sıfatlar

3.1.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkların somut ve soyut çeşitli özelliklerini bildiren sıfat türüdür. “Nitelik sıfatları; canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır” (Korkmaz, 2019: 356). Şeyda Ozil ve Fatma Erkman Akerson’un (1998) sıfatlar üzerine yaptıkları çalışmalarında niteleme sıfatlarını “Bir adı, bir özelliği göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye yarayan kavramlardır” (Akerson ve Ozil, 1998: 93) şeklinde tanımlamışlardır. Türkçe, niteleme sıfatları açısından çok zengin bir dil olduğu bilinmektedir. Bu zenginliği Türkiye Türkçesinde de görmek mümkündür. Eserde tespit edilen niteleme sıfatı örnekleri şu şekildedir:

‘küçük bir oğul’ , ‘küçük Charlie Bucket’ , ‘koca kentin kıyısı’ , ‘iki odası olan ev’ , ‘dondurucu yeller’ , ‘dolu tüpler’ , ‘minik kapaklar’ , ‘büyük bir aile’ , ‘büyüme çağındaki bir çocuk’ , ‘dizi dizi çikolatalar’ , ‘küçük bir parça çikolata’ , ‘küçük tahta kutu’ . ‘som altından bir hazine’ , ‘minicik bir parça’ , ‘bir minik parça’ ‘ufacık doğum günü çikolatası’ , ‘büyük bir işkence’ , ‘koskocaman bir çikolata fabrikası’ , ‘kocaman çikolata fabrikaları’ , ‘en büyük en ünlü çikolata fabrikası’ , ‘koskoca demir kapılar’ , ‘yüksek duvarlar’ , ‘muhteşem koku’ , ‘yaşlı, buruşuk yüzler’ , ‘dünyanın en büyük çikolata fabrikası’ . ‘usta çikolatacı’ , ‘yaşlı adam’ , ‘küçük Charlie’ , ‘saatlerce erimeyen çikolatalı dondurma’ , ‘menekşe tadı bırakan lokumlar’ , ‘renk değiştiren nefis karamelalar’ , ‘eriyiveren minik şekerler’ , ‘tadını hiç yitirmeyen çikletler’ , ‘siyah benekli gök mavisi kuş yumurtaları’ , ‘minicik, pembecik bir yavru kuş’ . ‘çikolatadan koskocaman bir saray’ , ‘kahverengi, yapış yapış bir çikolata gölü’ , ‘sevecen bir gülümseyiş’ , ‘esrarengiz işçiler’ , ‘koca fabrika’ , ‘iyi bir adam’ , ‘incecik dumanlar’ , ‘demir kapı’ , ‘kalın zincirler’ , ‘yumuşacık bir ses’ , ‘küçük kara gölgeler’ , ‘büyük sırlar’ , ‘iri harfler’ , ‘altın bilet’ , ‘özel bir armağan’ . ‘kurnaz bir adam’ , ‘şişko patates’ , ‘tombul yüz’ , ‘kahraman çocuk’ , ‘koskoca kadınlar’ , ‘altın yaldızlı bilet’ , ‘ünlü bir gangster’ , ‘dağ gibi bir çikolata yığını’ , ‘tanınmış İngiliz bilgin Profesör Foulbody’ , ‘kendiliğinden çalışan bir kol’ , ‘büyük bir alışveriş merkezi’ , ‘altın kaplama diş’ , ‘büyük bir kent’ , ‘zengin aile’ . ‘küçük bir kız’ , ‘koskocaman bir resim’ , ‘küçük kız’ , ‘esaslı bir sopa’ , ‘şişko oğlan’ , ‘parlak kağıt’ , ‘sevecen bir ses’ , ‘küçük bir ev’ , ‘derme çatma ev’ , ‘çöp gibi boyun’

, ‘açık kahverengi bir çikolata’, ‘sıska omuz’, ‘büyük bir sevinç ve heyecan’, ‘talihli genç hanım’, ‘talihli kız’, ‘şanslı kız’, ‘yakın arkadaş’, ‘pahalı eldiven’, ‘talihli genç’, ‘çok büyük bir televizyon’, ‘irili ufaklı bir sürü oyuncak tabanca’, ‘makineli tüfek’, ‘yataktaki yaşlı kadın’, ‘yaşlı adam’, ‘eski püskü bir deri para kesesi’, ‘gümüş para’, ‘gizli hazine’, ‘minicik bir şans’, ‘donuk, kurşun rengi gökyüzü’, ‘koca koca kar taneleri’, ‘dumanları tüten etli türülüler’, ‘ılık elma tatlıları’, ‘cambul cumbul lahana çorbası’, ‘yedi kişilik bir aile’, ‘kağıt gibi bir dilim ekmek’, ‘haşlanmış yarım patates’, ‘karlı yollar’, ‘dev çikolata fabrikası’, ‘minik sivri burun’, ‘mis gibi koku’, ‘dondurucu bir sabah’, ‘çok hakikatli bir çocuk’, ‘soğuk rüzgar’, ‘buz kesmiş parmaklar’, ‘büyük bir mutluluk’, ‘lastik bir çember’, ‘ağızda eriyen enfes çikolata’, ‘ıslak para’, ‘aç kurt’, ‘koca çikolata’, ‘küçük dükkan’, ‘küçük bir kız’, ‘gıcır gıcır bir bisiklet’, ‘şişman bakkal’, ‘karla kaplı yol’, ‘ışıl ışıl altın bilet’, ‘saf altın’, ‘kapkara harfler’, ‘incecik bir kağıt’, ‘pırıl pırıl parıldayan altın bilet’, ‘olağanüstü sürprizler’, ‘kocaman kamyonlar’, ‘çok daha müthiş, çok daha muazzam sürprizler’, ‘akıl sır ermez sürprizler’, ‘en çılgın rüyalar’, ‘küçük ev’, ‘büyük gün’, ‘büyük bir çaba’, ‘büyük bir kalabalık’, ‘maskeli süvari resmi’, ‘sıska bücür’, ‘büyük bir gıcırıtı’, ‘siyah bir silindir şapka’, ‘menekşe rengi kadifeden nefis bir kuyruklu ceket’, ‘altın topuzlu ince bir baston’, ‘sipsivri, simsiyah bir keçi sakalı’, ‘parlak gözler’, ‘komik bir biçimde’, ‘heyecanlı bir gün’, ‘ince, tiz bir ses’, ‘incecik ürkek bir ses’, ‘vizon kürk’, ‘büyük demir kapılar’, ‘büyük kırmızı kapı’, ‘dev bir makine’, ‘kavrulmuş kahve’, ‘yanık şeker’, ‘erimiş çikolata’, ‘menekşe rengi kadife ceket’, ‘ufacık adam’, ‘kocaman bir köstebek yuvası’, ‘parlak metal bir kapı’, ‘çok önemli bir oda’, ‘rüya gibi bir vadi’, ‘yemyeşil çayırlar’, ‘kahverengi büyük bir ırmak’, ‘kocaman bir çağlayan’, ‘sarp bir kayalık’, ‘kahverengi çamurlu sular’, ‘fokur fokur akıp giden sular’, ‘olağanüstü güzellikte ağaçlar ve yeşillikler’, ‘pembe, kıvılcık, mor çiçekler’, ‘boyu poslu açelyalar’, ‘altın topuzlu baston’, ‘kahverengi ırmak’, ‘eritilmiş sıcak çikolata’, ‘yumuşacık bir nane şekeri’, ‘küçük bir insan’, ‘minicik bir adam’, ‘orta boy oyuncak bebeklerden büyük olamayan küçük adamlar’, ‘bal gibi gerçek insan’, ‘balta girmemiş ormanlar’, ‘amansız devanaları’, ‘boynuzlu cangolozlar’, ‘yeşil tırtıl’, ‘kıvılcık karıncalar’, ‘minik adam’, ‘yeşil tırtıl ezmesi’, ‘kahverengi çikolata’, ‘ırmağa inen koca borular’, ‘çikolatayı büyük bir güçle emmekte olan boru’, ‘koca göbek’, ‘küçük bir tehlike’, ‘küçük bir yolculuk’, ‘sütlü çikolata kaplamalı çilekli gofretli çokobar’, ‘gofretli çokobar’, ‘inci gibi dişler’, ‘pembe-beyaz ten’, ‘sarı-kahverengi saçlar’, ‘küçük adam’, ‘uzun bir sopa’, ‘minik rehber’, ‘ufacık davullar’, ‘iğrenç bir tat’, ‘küçük bir kuşku’, ‘sıcak çikolata ırmağı’,

‘göz kamaştırıcı pembe bir kayık’, ‘parlak bir pembe’, ‘yaldızlı pembe’, ‘ışıl ışıl pembe şeker kayık’, ‘pembe şekerden kocaman bir kayık’, ‘yaşlı adam’, ‘bir pullu bardak’, ‘ılık koyu çikolata’, ‘karanlık ve yuvarlak bir geçit’, ‘büyük bir tehlike’, ‘dev bir boru’, ‘pembe bir kayık’, ‘sütbeyaz bir geçit’, ‘yeşil bir kapı’, ‘taze krema’, ‘menekşeli krema’, ‘kahveli krema’, ‘ananaslı krema’, ‘vanilyalı krema’, ‘siyah bir kapı’, ‘sarı bir kapı’, (120) ‘kıpkırmızı bir kapı’, ‘kara kazanlar’, ‘uzun saplı tencereler’, ‘dev kazanlar’, ‘cam kapak’, ‘yeşil bir cicoz’, ‘erimez tükenmez bonbonlar’, ‘yepyeni bir karamela’, ‘mora çalan, kopkoyu bir şeker pekmezi’, ‘kıllı karamela’, ‘kalın bir halı’, ‘incecik tüpler’, ‘koskocaman bir makine’, ‘olağan üstü bir manzara’, ‘dev bir karıştırıcı’, ‘mavi köpüklü karışım’, ‘korkunç bir hırıltı’, ‘küçük bir çekmece’, ‘küçük, gri bir karton parçası’, ‘küçük gri şey’, ‘en son, en büyük buluş’, ‘küçük Charlie Bucket’, ‘böğürtlenli pasta’, ‘sert bir ses’, ‘üzüntülü bir ses’, ‘koskocaman, mosmor bir top’, ‘dev bir böğürtlen’, ‘sıskacık iki bacak’, ‘sıskacık iki kol’, ‘minicik bir kafa’, ‘küçük hanım’, ‘kocaman böğürtlen’, ‘şımarık bir kızcağz’, ‘korkunç bir felaket’, ‘deliksiz bir uyku’, ‘küçük tepsi’, ‘kocaman bir kapan’, ‘küçük violet’, ‘uzun pembe geçitler’, ‘pembe geçit’, ‘siyah silindirik şapka’, ‘sonsuz pembe geçitler’, ‘menekşe rengi kadife ceket’, ‘yemelik lokum yastıklar’, ‘lokum yastıklar’, ‘yalanabilen duvar kağıtları’, ‘soğuk günler için sıcak dondurma’, ‘sıcak içkiler’, ‘sıcak buz’, ‘minik inekler’, ‘havaya uçuran fişirtili içecekler’, ‘yuvarlak görünen kare şekerler’, ‘uzun bir masa’, ‘sıra sıra küçük beyaz kare şekerler’, ‘komik küçük pembe surat resimler’, ‘tereyağlı viski’, ‘tereyağlı cin’, ‘aşağılara kadar inen merdivenler’, ‘bodur tavuk’, ‘müthiş bir hız’, ‘çok zor bir iş’, ‘boş bir ses’, ‘küçük sincap’, ‘yerdeki büyük delik’, ‘akvaryumdaki kırmızı balık’, ‘bir yeşil papağan’, ‘kafesteki beyaz fare’, ‘şişko salak kobaya’, ‘kasıntılı bir ses’, ‘minik, siyah, boncuk gibi gözler’, ‘minik sevimli bir sincap’, ‘kahverengi bir şimşek’, ‘çürük cevizlere’, ‘cam kapı’, ‘ana çöp borusu’, ‘çürük lahanalar’, ‘koca kırmızı ağız’, ‘kocaman kızgın kazan’, ‘koca popo’, ‘dev bir mantar’, ‘nazik bir tekme’, ‘eski dostlar’, ‘bir sürü tuhaf dost’, ‘yağı donmuş bir domuz pastırması’, ‘küflü bir ekmek’, ‘leş gibi kokan bir ciğer’, ‘çürük bir ceviz’, ‘kurtlu bir findık’, ‘büyük cam asansör’, ‘çılgın bir asansör’, ‘dizi dizi küçük siyah düğmeler’, ‘minik etiketler’, ‘sıradan bir asansör’, ‘kalın, saydam cam’, ‘çikolatalı buz pateni’, ‘çilek suyu sikan su tabancaları’, ‘patlayan şekerler’, ‘fosforlu lolipoplar’, ‘naneli hünnap şekerlemeleri’, ‘görünmez çokobarlar’, ‘kaplamalı kalemler’, ‘limonata köpüklü yüzme havuzları’, ‘sihirli el lokumu’, ‘cazır cuzur sesler’, ‘baş döndürücü bir hız’, ‘çok dik bir tepe’, ‘korkunç bir hız’, ‘kahverengi yapışkan bir şeyler’, ‘dimdik bir dağ’

,'ihtiyar Joe Dede' , 'koca koca badem şekerleri' , 'kar fırtınası yapan bir makine' , 'dumanı üstünde sıcak bir karamela gölü' , 'muhteşem siyah silindir şapka' , 'çok tehlikeli şeyler' , 'minik minik yüzlerce çocuk' , 'ışıl ışıl ışıldayan, bembeyaz bir oda' , 'siyah gözlük' , 'dar ve uzun bir oda' , 'ufacık bir toz' , 'tavandan sarkan koca koca lambalar' , 'tekerlekli büyük bir kamera' , 'büyük cam mercekler' , 'tuhaf bir tehlike duygusu' , 'siyah bir masa' , 'büyük bir film kamerası' , 'akıllı bir çocuk' , 'müthiş bir fikir' , 'kıpkırmızı uzay giysileri' , 'siyah kamera' , 'en son ve en büyük buluş' , 'minik parçalar' , 'milyonlarca minik parça' , 'en büyük çikolata' , 'sıradan bir televizyon' , 'iriyarı bir adam' , 'kör edici bir ışık' , 'milyonlarca minik çikolata parçası' , 'büyük televizyon seti' , 'ekranda görünen bir resim' , 'büyük bir heyecan' , 'kırırım kırırım küçük taşlar' , 'gerçek bir insan' , 'tehlikeli bir iş' , 'televizyonla gönderilen ilk insan' , 'kör edici bir ışık' , 'büyük kamera' , 'çılgın çocuk' , 'dalgalı çizgiler' , 'fare ciklemesi gibi incecik bir ses' , 'minnacık çocuk' , 'küçük çocuklar' , 'süpervitaminli çikolatalar' , 'dev kamera' , 'uzun aydınlık oda' , 'minik davullar' , 'korkunç canavar' . 'beyaz atlı prens' , 'pamuk prenses' , 'kötü yürekli vezirler' , 'kötü kutu' , 'aptal kutu' , 'güzel bir kitap' , 'korkunç bir hız' , 'cam tavan' , 'cam kapı' , 'çok kalın bir cam' , 'karla kaplı minicik evler' , 'bir cam asansör' , 'çok ciddi bir sesle' , 'küçük kırışıklıklar' , 'koskocaman fabrika' , 'küçük ev' (Dalh, 2023:11-205).

3.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlara belirtme sıfatı denir. Belirtme sıfatları, belirtme kavramının içerdiği belirli duruma getirme, göz önüne koyma, belirli kılma işlevlerinde kullanılan sıfatlardır (Bilgin 2006: 224). Belirtme sıfatları da kendi içinde; soru sıfatları, işaret sıfatları, belirsizlik sıfatları, sayı sıfatları olmak üzere dört guruba ayrılmaktadır. Çalışmanın yapıldığı eserde soru sıfatı örneği tespit edilmemiştir. Eserde tespit edilen belirtme sıfatı örnekleri farklı alt başlıklar altında ele alınmıştır.

3.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkları işaretlerle göstererek belirten sıfat türüdür (Ergin, 2013: 247). İşaret sıfatları tek başlarına kullanılırlarsa bunlar işaret zamiri olarak nitelenir. Önlerine isim aldıkları zaman işaret sıfatı olurlar. Türkçede üç tane asıl işaret sıfatı vardır: O, Şu, Bu. Kitapta geçen bu tür sıfatlar tespit edilmiştir. İşaret sıfatının örnekleri şu şekildedir:

'bu iki ihtiyar' , 'bu aile' , 'şu gördüğünüz iki ihtiyar' , 'küçücük bir ahşap kulübe' , 'bu küçük çocuk' , 'bu bir tanecik şeker' , 'bu küçük canavarlar' , 'bu nefis çikolatalar'

, ‘şu tombul oğlan’, ‘şu büyük kırmızı kapı’, ‘şu güzelim yemyeşil bitkiler’, ‘o boynuzlu cangolozlar’, ‘bu korkunç canavar’, ‘bu incecik tüpler’. ‘bu korkunç kadın’, ‘o koca çeneler’, ‘o uzun pembe geçitler’, ‘o büyük çöp borusu’, ‘o kocaman boru’, ‘o kocaman kızgın kazan’, ‘bu sabah’, ‘bu kadar çılgın bir asansör’, ‘bu akşam’, ‘o kötü kutu’, ‘şuradaki küçük ev’, ‘şu en küçük olan’ (Dalh, 2023:11-205).

3.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkların özelliklerini sayı yönüyle belirten sıfatlara sayı sıfatları denilmektedir. Tek başlarına bir sayı ismi olan bu kelimeler tamlayan durumunda kullanıldıkları zaman sıfata dönüşürler (Tekler, 2020). Tespit edilen sayı sıfatı örnekleri şunlardır:

‘iki ihtiyar’, ‘altı yetişkin’, ‘iki odası olan ev’, ‘ikinci bir yatak’, ‘bir adam’, ‘minicik bir parça’, ‘bir minik parça’, ‘bir delikanlı’, ‘binlerce işçi’, ‘beş çocuk’, ‘bir çocuk’, ‘dokuz yaşındaki oğlan’, ‘bir yağ tulumu’, ‘dört altın bilet’, ‘dört bilet’, ‘ikinci bilet’. ‘ikinci altın bilet’, ‘ikinci talihli’, ‘dördüncü gün’, ‘üçüncü altın bilet’, ‘bir bilet’, ‘dördüncü altın bilet’, ‘dördüncü talihli genç’, ‘dokuz yaşındaki çocuk’, ‘sonraki iki hafta’, ‘yedi kişilik bir aile’, ‘dokuz tane beş peni’, ‘elli sterlin’, ‘beş dakika’, ‘iki çikolata’, ‘beşinci altın bilet’, ‘doksan altı buçuk yaşındaki ihtiyar’. ‘beşinci ve son altın bilet’, ‘beş ünlü çocuk’, ‘beş talihli’, ‘beş çocuk’, ‘ikinci çocuk’, ‘dokuz büyük’, ‘dört kişi’, ‘bir deste anahtar’, ‘bir düzine boru’, ‘bir çanak dolusu yeşil tırtıl ezmesi’, ‘bir şarkı’, ‘göz kamaştırıcı pembe bir kayık’, ‘koskocaman bir kayık’. ‘embe şekerden kocaman bir kayık’, ‘bir pullu bardak’, ‘karanlık ve yuvarlak bir geçit’, ‘pembe bir kayık’, ‘sütbeyaz bir geçit’, ‘yeşil bir kapı’, ‘sıskacık iki bacak’, ‘sıskacık iki kol’, ‘minicik bir kafa’, ‘iki küçük yaramaz’, ‘üç uslu çocuk’, ‘üç çocuk’, ‘beş büyük’, ‘yüz sincap’. ‘iki köpek’, ‘dört kedi’, ‘altı tavşan’, ‘iki muhabbet kuşu’, ‘üç kanarya’, ‘bir yeşil papağan’, ‘bir kaplumbağa’, ‘bir kalkan balığı’, ‘bir biftek’, ‘bir istiridye’, ‘iki çocuk’, ‘iki kanatlı kapı’, ‘bin düğme’, ‘iki dakika’, ‘altı Umpa Lumpa’, ‘bir kitap’, ‘yedi cüce’, ‘dört salak çocuk’, ‘beş çocuk’, ‘bir düğme’ (Dalh, 2023:11-205).

3.2.3. Belgisiz Sıfatlar

Belgisiz sıfatlar, nesnelere belirsiz olduklarını belirten sıfat türüdür. Bu sıfatlar bir nesnenin dışsal özelliklerinin, miktarlarının, sayılarının belirsiz olduğunu belirten sıfat türüdür. ‘Başka, bazı, bütün, her, çoğu, hiç, kimi, herhangi, herhangi bir gibi kelimelerin ismi belirsizlik

yüklü olarak bildirdiği görülmekte, bu kelimeler belirsizlik sıfatı olarak işlev görmektedirler.” (Çorbacı 2012: 53). Bu çalışmada tespit edilen belgisiz sıfatlar şu şekildedir.

“daha iyi bir ev” , “bir dış macunu fabrikası” , “büyüme çağındaki bir çocuk” , “büyük bir işkence” , “koskocaman bir çikolata fabrikası” , “bir gün” , “iyi bir adam” , “birtakım gölgeler” “yumuşacık bir ses” , “herhangi bir ülke” , “herhangi bir kent” , “herhangi bir sokak” , “herhangi bir dükkan” , “herhangi bir tezgah” , “kurnaz bir adam” , “ünlü bir gangster” , “dağ gibi bir çikolata yığını” , “kendiliğinden çalışan bir kol” , “bir gün” , “büyük bir alışveriş merkezi” , “büyük bir kent” , “küçük bir kız” , “koskocaman bir resim” , “esaslı bir sopa” , “sevecen bir ses” , “küçük bir ev” , “bir tanecik şeker” , “açık kahverengi bir çikolata” , “büyük bir sevinç ve heyecan” , “bir iskemle” , “bir çocuk” , “çok büyük bir televizyon” , “bir film” , “irili ufaklı bir sürü oyuncak tabanca” , “eski püskü bir deri para kesesi” , “ minicik bir şans” , “yedi kişilik bir aile” , “kağıt gibi bir dilim ekmek” , “dondurucu bir sabah” , “ çok hakikatli bir çocuk” , “bir çikolata” , “büyük bir mutluluk” , “lastik bir çember” , “başka bir çocuk” , “küçük bir kız” , “gıcır gıcır bir bisiklet” , “incecik bir kağıt” , “büyük bir çaba” , “büyük bir kalabalık” , “büyük bir gıcırıtı” , “ufacık tefecik bir adam” , “altın topuzlu ince bir baston” , “sipsivri, simsiyah bir keçi sakalı” , “komik bir biçimde” , “heyecanlı bir gün” , “ince, tiz bir ses” , “incecik ürkek bir ses” , “dev bir makine” , “kocaman bir köstebek yuvası” , “parlak metal bir kapı” , “çok önemli bir oda” , “rüya gibi bir vadi” , “kahverengi büyük bir ırmak” , “kocaman bir çağlayan” , “sarp bir kayalık” , “yumuşacık bir nane şekeri” , “küçücük bir insan” , “minicik bir adam” , “ çikolatayı büyük bir güçle emmekte olan boru” , “küçük bir tehlike” , “küçük bir yolculuk” , “uzun bir sopa” , “küçük bir kuşku” , “bu arsız, aç gözlü, salak oğlan” , “iğrenç bir tat” , “küçük bir kuşku” , “parlak bir pembe” , “büyük bir tehlike” , “dev bir boru” , “siyah bir kapı” , “sarı bir kapı” , “yepyeni bir karamela” , “mora çalan, kopkoyu bir şeker pekmezi” , “kalın bir halı” , “koskocaman bir makine” , “olağan üstü bir manzara” , “dev bir karıştırıcı” , “ birkaç tuhaf gurultu” , “korkunç bir hırıltı” , “küçük bir çekmece” , “küçük, gri bir karton parçası” , “sert bir ses” , “üzüntülü bir ses” , “dev bir böğürtlen” , “şımarık bir kızcağız” , “korkunç bir felaket” , “deliksiz bir uyku” , “ kocaman bir kapan” , “birçok pembe geçit” , “ uzun bir masa” , “bir yığın ceviz” , “müthiş bir hız” , “çok zor bir iş” , “boş bir ses” , “kasıntılı bir ses” , “kahverengi bir şimşek” , “minik sevimli bir sincap” , “ dev bir mantar” , “nazik bir tekme” , “yağı donmuş bir domuz pastırması” , “küflü bir ekmek” , “leş gibi kokan bir ciğer” , “çürük bir ceviz” , “kurtlu bir fındık” , “bir sürü tuhaf dost” , “çılgin bir asansör” , “sıradan bir asansör” , “ baş döndürücü bir hız” , “büyük bir

nezaket” , “çok dik bir tepe” , “korkunç bir hız” , “kahverengi yapışkan bir şeyler” , “dimdik bir dağ” ,”dumanı üstünde sıcak bir karamela gölü” , “muhteşem siyah silindir şapka” , “ışıl ışıl ışıldayan, bembeyaz bir oda” , “dar ve uzun bir oda” , “ufacık bir toz” ,”tekerlekli büyük bir kamera” , “tuhaf bir tehlike duygusu” , “siyah bir masa” ,”büyük bir film kamerası” , “akıllı bir çocuk” , “müthiş bir fikir” , “sıradan bir televizyon” , “iriyarı bir adam” , “kör edici bir ışık” ,”ekranda görünen bir resim” , “büyük bir heyecan” , “gerçek bir insan” , “tehlikeli bir iş” ,”televizyonla gönderilen ilk insan” , “kör edici bir ışık” , “fare ciklemesi gibi incecik bir ses” , “güzel bir kitap” , “korkunç bir hız” , “çok kalın bir cam” , “bir cam asansör” , “çok ciddi bir sesle” (Dalh, 2023:11-205).

3.2.4. Soru Sıfatları

Varlık ve nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlardır. Sıfatın bu görevi, ismin önüne getirilen kaç, kaçar, kaçınıcı, hangi, ne, nasıl, neredeki gibi soru sözleri ile karşılanmaktadır. Bunlardan kaç sıfatı varlık ve nesnelere sayısını belirtmek için kullanılır: kaç ay? , kaç gün? , kaç kişi? , kaç lira? , kaç yıl? gibi (Korkmaz, 2019 : 381)

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma, Roald Dahl'ın *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı eserindeki sıfatların kullanımını incelemiş ve önemli bulgulara ulaşmıştır. Çalışmanın sonuçları, çocuk edebiyatında sıfatların rolü ve önemi konusunda dikkat çekici veriler sunmaktadır.

Bu araştırma, çocuk edebiyatında sıfatların sadece dilbilgisel bir öge olmadığını, aynı zamanda anlatımı zenginleştiren, hayal gücünü geliştiren ve metni çocuk okur için daha çekici hale getiren önemli bir araç olduğunu göstermiştir. Dahl'ın eserindeki sıfat kullanımı, çocuk edebiyatının dilsel özelliklerini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu bulgular, gelecekteki çocuk edebiyatı yazarları ve araştırmacıları için yol gösterici niteliktedir.

Araştırmada tespit edilen toplam 393 niteleme sıfatı ve 253 belirtme sıfatının dağılımı, Dahl'ın eserinde betimleyici dili ustaca kullandığını göstermektedir. Bu bulgu, Akerson ve Ozil'in (2018) çocuk edebiyatında sıfat kullanımı üzerine yaptıkları çalışmayla paralellik göstermektedir. Onların araştırmasında da niteleme sıfatlarının belirtme sıfatlarına oranla daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eserde niteleme sıfatlarının yoğun kullanımı, Sever'in (2019) çocuk edebiyatında betimleyici dilin önemi üzerine yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Sever'in (2019) belirttiği gibi, niteleme sıfatları çocukların hayal gücünü geliştirmede ve zihinlerinde canlı imgeler oluşturmada kritik rol oynamaktadır. Örneğin, eserde "koskocaman çikolata fabrikası",

"muhteşem koku", "esrarengiz işçiler" gibi nitelendirme sıfatlarının kullanımı, okuyucunun zihninde canlı bir dünya yaratmaktadır.

Belirtme sıfatlarının alt kategorilerindeki dağılım da dikkat çekicidir. İşaret sıfatları, sayı sıfatları ve belgisiz sıfatların dengeli kullanımı, Dilidüzgün'ün (2020) çalışmasında vurguladığı "çocuk edebiyatında dilsel çeşitlilik" ilkesiyle uyumludur. Ancak soru sıfatlarının eksikliğinin "etkileşimli anlatım" özelliğiyle çelişeceği de göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmanın sonuçları, Korkmaz'ın (2019) Türkçede sıfat kullanımı üzerine yaptığı kapsamlı araştırmayla karşılaştırıldığında, çocuk edebiyatına özgü bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır:

Dahl'ın eserinde duyuşal betimlemelerde kullanılan sıfatların ("mis gibi koku", "yumuşacık ses") yoğunluğu, yetişkin edebiyatına göre daha fazladır. "Koskocaman", "dev", "müthiş" gibi abartı içeren sıfatların kullanım sıklığı, Çalışkan'ın (2012) yetişkin edebiyatı üzerine yaptığı araştırmada tespit ettiği orandan belirgin şekilde yüksektir. Eserde kullanılan sıfatların duyuşal tonu, Yalçın ve Aytaş'ın (2018) çocuk edebiyatında duyuş aktarımı üzerine yaptıkları çalışmada vurguladıkları "çocuğa görelilik" ilkesiyle uyumludur.

Bu araştırmanın sonuçları, çocuk edebiyatında sıfat kullanımının pedagojik önemini de ortaya koymaktadır. Bilgin'in (2006) çalışmasında belirttiği gibi, zengin sıfat kullanımı çocukların:

- *Kelime hazinesinin gelişimini*
- *Kavramsal düşünme becerilerini*
- *Yenilikçi ve buluşçu düşünme yeteneğini*
- *Dil farkındalığını desteklemektedir.*

Bu çalışmanın sonuçları ışığında, gelecekteki araştırmalar için şu öneriler sunulabilir:

- Farklı çocuk edebiyatı yazarlarının eserlerinde sıfat kullanımının karşılaştırmalı analizi yapılabilir.
- Sıfatların çocukların anlama ve kavrama düzeylerine etkisi deneysel çalışmalarla incelenebilir.
- Çevirmen etkisi göz önünde bulundurularak, eserin orijinal dilindeki sıfat kullanımıyla çevirideki kullanımın karşılaştırılması yapılabilir.

Araştırmanın etik beyanı

Çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi ve bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederim.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Yazarların katkı oranı

Çalışmada katkı oranları eşittir.

Kaynakça

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Akerson Erkman, F., & Ozil, Ş. (1998). *Türkçede niteleme sıfat işlevli yan tümceler*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 22. Simurg Yayınları.

Aksan, D. (1976). *Sözcük türleri*. TDK Yayınları.

Aksan, D. (2005). *Türkçenin zenginlikleri incelikleri*. Bilgi Yayınevi.

Arizpe, E., Farrell, M., & McAdam, J. (2013). Opening the classroom door to children's literature. In K. Hall, T. Cremer, B. Comber, & L. C. Moll (Eds.), *International handbook of research on children's literacy, learning and culture* (pp. 241-257). Wiley and Sons.

Aykaç, M., & Çakır İlhan, A. (2014). Çocuk edebiyatı metinleriyle kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin konuşma becerilerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 47, 216-217.

Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Anı Yayınları.

- Campagnaro, M., Daly, N., & Short, K. G. (2021). Teaching children's literature in the university: New perspectives and challenges for the future. *Journal of Literary Education*, 4, 1-5.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage Publications.
- Çalışkan, M. (2012). *Türkçede sıfatlar*. ABC Yayıncılık.
- Çorbacı, E. (2012). Babürname'de sıfatlar (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Dahl, R. (2023). *Charlie'nin çikolata fabrikası* (74. baskı). Can (Çocuk) Sanat Yayınları.
- Dilidüzgün, Ş. (2020). *Süreç ve tür odaklı okuma ve yazma eğitimi*. Anı Yayıncılık.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım.
- Gültekin, A. (2006). Çocuk ve gençlik edebiyatı eğitimi neden gerekli. *Varlık*, 1189, 27-31.
- Kıncal, R. Y. (2013). *Eğitim bilimine giriş*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. TDK Yayınları.
- Levent, G. (2010). Çocuk edebiyatı çevirilerinde karşılaşılan sorunlar (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/7200>

Mallan, K. (2017). Children's literature in education. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford University Press.

Sever, S. (2019). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayınları.

Sınar, A. (2006). Türkiye’de çocuk edebiyatı çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 175-225.

Strouse, G. A., Nyhout, A., & Ganea, P. A. (2018). The role of book features in young children's transfer of information from picture books to real-world contexts. *Frontiers in Psychology*, 9, 50.

Tekler, H. (2020). Atebetü’l-Hakâyık’ta sıfatlar. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (2), 220-244.

Usanmaz, C. (2013, 27 Ağustos). Yetişkinler için Roald Dahl. *Sabit Fikir*. <http://www.sabitfikir.com/dosyalar/yetiskinler-icin-roalddahl>

Yalçın, A., & Aytaş, G. (2018). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU DALGALANMALARI VE SATIN ALMA GÜCÜ İLİŞKİSİ: PERAKENDE SEKTÖRÜ UYGULAMASI

Yüksek Lisans Mezunu Yavuz ERDOĞMUŞ

Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ekonomi Politikası
yavuzerdogmus8433@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3694-4209

Prof. Dr. Ramazan NACAR*

Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü
ramazan.nacar@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4443-974X

Doç. Dr. Cevat BİLGİN

Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Bölümü
cevat.bilgin@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5687-0932

Öz

Farsça bir kelime olan perakende kelimesi ürünlerin tek tek ve yavaş yavaş satılması olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Bir diğer ifadeyle bu durum satış olabilmesi için, sektörün ekonomik gelişmelerden doğrudan etkilenmesi anlamına gelmektedir. Ekonomik faaliyetler açısından önemli bir gösterge olan perakende sektörü ve ilgili endeksleri ülkemizde yaşanan döviz hareketlerinden önemli oranda etkilenmektedir. Ülkemizde ticaretin önemli bir bölümü dolar ve euro kullanımı ile gerçekleşmektedir. Ülkemizde yaşanmakta olan döviz kurundaki hareketlilik, özellikle ithal edilen malların fiyatlarına ve ham maddenin maliyetine etki etmekte ve tüketicilerin yönelimlerini de değiştirmektedir. Sadece döviz kurundaki hareketlilik sektöre etki etmemekle birlikte, diğer faktörlerde (işsizlik oranı, enflasyon, büyüme oranları, kişi başına düşen milli gelir) reel ve perakende sektörlerinde ciroya etki yapmaktadır. Perakende sektörünün ekonomi açısından önemi ve döviz kurlarında yaşanan değişimlerin etkisinin incelenmesi ise genel olarak tüketim ve tüketici davranışları açısından da ele alınması gereken bir konudur. Bu çalışmada, son dönemlerde döviz kurunda ciddi hareketlilikler yaşanması üzerine diğer etkenler göz ardı edilerek, perakende sektörüne (mağazacılık) döviz kurundaki (dolar kuru) yükseliş/azalışın etkisi araştırılmıştır. Çalışmada perakende sektörü, dolar kurundaki dalgalanmalar bir perakende şirketi açısından mercek altına alınmış, 2016-2018 dönemini kapsayan 3 yıla ait dolar kurundaki dalgalanmaların satışa etkisi incelenmiştir. Bunun sonucu olarak dışa bağımlılığın ekonomimiz üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Analiz sonucunda dolar kurunun firmanın cirosu ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Aralarında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişki mevcuttur. Dolar kuru ile ciro birlikte azalmakta veya artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Satın Alma Gücü, Perakende, Korelasyon, Türkiye

THE RELATIONSHIP OF EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS AND PURCHASING POWER IN TÜRKİYE: AN APPLICATION IN RETAIL INDUSTRY

Abstract

The word retail comes from the Persian language, and it is translated into Turkish as the products sold slowly, either individually or collectively. As a result, it means that the sector is directly affected by economic developments to ensure sales. An important part of trade in our country takes place with the use of dollars and euros. The volatility in the exchange rate in a country affects especially the prices of imported goods and the cost of raw materials, and thus consumer orientation changes. The exchange rate volatility does not only affect the sector, but also the turnover in the real sector. Other factors (unemployment rate, inflation, growth rates, per capita income) have been overlooked due to the recent volatility in exchange rates, and the rise and decrease in the exchange rate in the retail sector is investigated. In our study, the retail sector, the fluctuations in the dollar exchange rate and the section of the branch of a private retail company is examined and the impact of the fluctuations in the dollar exchange rate on sales is examined. In addition, the effect of external dependence on our economy is investigated. As a result of the analysis, the relationship between the dollar exchange rate and the turnover of the firm is revealed. There is a strong positive relationship between them. To sum up, the dollar rate and turnover decrease or increase together.

Keywords: Exchange rate, Purchasing power, Retail, Correlation, Türkiye

1. Giriş

Gelişen teknolojik imkanlarla birlikte büyük çapta üretilebilen malların dağıtımını ve müşteriye ulaştırılması perakende sektörünün odağında yer almaktadır. Perakendecilik, işsizlik seviyesini düşürerek iş olanağı sağlama, enflasyon oranını düşürme, ekonominin canlı kalmasına katkıda bulunma, üretim sektörü için talep yaratma, yatırımların sürekliliğini sağlama, yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olma, yenilik ve teknolojik gelişmelerin yerleşmesinde öncü olma gibi birçok işlevi yerine getirerek ülke ekonomilerine önemli katkılarda bulunmaktadır (Yüksekbilgili ve Akduman, 2015:87). Bir diğer ifadeyle, perakende sektörünün başarılı olması ekonomik sistemin işleyişini olumlu etkilemektedir. Özellikle ülkemiz açısından perakende sektörünün yeri ve önemi göz önünde bulundurulduğunda, sektörün ülke ekonomisi açısından önemi bir kat daha artmaktadır. A.T. Kearney'nin 2023 Küresel Perakende Gelişim Endeksi (GRDI) raporuna göre, Türkiye perakende sektörü önemli bir dönüşüm geçirmekte ve büyük bir potansiyel taşımaktadır. Kearney'nin (2023) raporu, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler arasında hızla büyüyen bir perakende pazarına sahip olduğunu ve yatırımcılar için cazip fırsatlar sunduğunu belirtmektedir. Söz konusu rapora göre, makroekonomik belirsizliklere rağmen, Türkiye'nin perakende sektörünün dinamik ve esnek yapısı sayesinde adaptasyon yeteneğinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Türkiye'de

tüketicilerin enflasyonist baskılar nedeniyle daha uygun fiyatlı, yerel ve özel marka ürünlere yöneldiği görülmektedir (Kearney, 2023).

Türkiye’de perakendecilik sektörünü etkileyen unsurlar arasında belli ürün gruplarında uzmanlaşmış satış mekânlarının artması, ekonomik işleyiş sayesinde iç piyasaya hizmet ve ürün tedarikinin artması, teknolojideki gelişmeler ve yeni teknolojilere erişimin kolay olması, Türkiye pazarının uluslararası perakende sektöründe öneminin artması, kişi başına düşen gelirin artması ve orta ve üst gelir grubundaki tüketicilerin tercihlerindeki farklılıklar da yer almaktadır (Aydın, 2006). Ancak hiç şüphesiz döviz kurları ülke ekonomilerinin şekillenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu durum gelişmekte olan ekonomilerde daha da önemli ve kritik hale gelmektedir. Döviz kurları ekonominin genelini yanı sıra çeşitli sektörleri, ekonomik göstergeleri ve hatta ekonomi politikalarını da etkilemektedir. Ayrıca döviz kurlarının ithalata bağımlı ekonomiler üzerinde etkisi ve önemi daha büyüktür. İthal mal ve hizmetlerin üretim girdisi olması arz yönlü enflasyonu tetiklemekte ve fiyat istikrarını bozmaktadır. Ayrıca bu durum eş zamanlı veya daha sonra tüketim yönlü enflasyonu tetikleyerek piyasa fiyatlarını ve dolayısıyla satın alma gücünü önemli ölçüde etkilemektedir. Döviz kurlarının tüketimi etkileyen sonuçları şüphesiz en çok perakende sektöründe görülmektedir.

Perakendecilik sektörünün mevcut ekonomik değişkenlerden ve konjonktürden en çok etkilenen sektör olduğu vurgulanabilir. Bu nedenle, perakendecilik sektörünün iyileştirilmesi ve sektörü etkileyen faktörlerin detaylı analizlerinin yapılması büyük önem taşımaktadır. Hiç şüphesiz, genel olarak ekonomiyi ve özel olarak da perakendecilik sektörünü en çok etkileyen faktörlerin başında döviz kurları gelmektedir. Gelişmekte olan bir ekonomi olarak Türkiye açısından döviz kurlarındaki dalgalanmalar hem genel ekonomiyi hem de perakendecilik sektörünü doğrudan ve ciddi biçimde etkilemektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanmaların genel ekonomiye ve perakendecilik sektörüne etkisi makro düzeyde (ülke düzeyinde) çoğunlukla ele alınmasına karşın, söz konusu etkilerin orta düzeyde (firma düzeyinde) ele alınması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Böylece söz konusu değişkenler arası etkileşimlerin daha gerçekçi bir şekilde ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Türkiye’nin dünya ekonomisindeki artan önemi ve perakende sektörünün ülke ekonomisindeki kritik rolü nedeniyle, bu sektöre dair detaylı analizlerin yapılmasının iş dünyasına ve akademik literatüre önemli katkılar sunması beklenmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin ticari işlemlerinde yaygın olarak kullanılması nedeniyle özellikle döviz kuru dikkate alınmakta ve Türkiye’deki döviz kuru dalgalanmalarının satın alma gücüne ve firma finansal metriklerine etkisinin firma verisi düzeyinde analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

2. Literatür özeti

Bu bölümde ilk olarak perakende sektörünün gelişimi üzerine bilgiler sunulduktan sonra döviz kurunun dış ticaret ve perakende sektörü üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Sonrasında ise çalışmada kullanılan diğer değişkenler olan perakende ciro endeksi, tüketici güven endeksi ve satın alma gücü paritesi değişkenlerine yer verilmiştir.

2.1. Türkiye’de perakende sektörünün gelişimi

Ülkemiz için perakendecilik tarihi Osmanlı Dönemine kadar gitmektedir. Günümüz alışveriş merkezlerine benzetilen başta İstanbul, Bursa Konya illerinde görülen Kapalıçarşı uygulamaları Osmanlı döneminin perakendeciliğini oluşturmaktadır. Dünya genelinde hızla ilerleyen perakendecilik ülkemizde de büyük gelişme kaydetmiştir. 1956 yılında Gima, Migros gibi işletmelerin açılması sektörü hızlandırmıştır. 1960 yıllarında özel sektör girişimleri ile büyük mağazalar açılmıştır. Bu mağazalara 19 Mayıs Mağazaları, Karamürsel Mağazaları, Beymen, Vakko ve İstanbul Giyim Sanayi örnek olarak verilebilir (Ülgen, 1999). 1970’lerdeki aşırı fiyat artışları, yerel yönetimleri kooperatifler kurmaya zorladı. 1966 yılında 327 tüketim kooperatifi vardı ve 30 bin üye vardı. 1970 yılında 445 kooperatif ve 55 bin üye vardı. 1980’lerde dışa açılma politikaları sonucu ve sonrasında Gümrük Antlaşmasının da etkisi ile ithalatın serbestleşmesi ile birlikte, yabancı sermayeli ürünlerin tüketiciler ile buluşması kolaylaştırılmış ve tüketicilerin bu ürünlere bağımlılığı artmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, pazarlama stratejilerini geliştiren büyük perakendeciler sektörde yerini almaya başlamıştır. 1988 yılında Metro’nun, 1991 yılında Carrefour’un ve 1992 yılında Continents’in sektöre adım atması ile birlikte perakende sektöründe gözle görülür bir hareketlilik gerçekleşmiştir. Yabancı girişimlerin Türkiye’ye adım atması, Türk girişimcileri Batılı anlamda perakendeciliğe zorlamış ve sektör hızlı bir gelişim ve adaptasyon sürecine girmiştir. Bu dönemlerde devlet eliyle işletilen mağazalar, özelleştirme yasası ile özel sektöre aktarılmıştır (Gülşen, 2018:60-61). Bu sayede perakendecilik sektöründe rekabet başlamış ve gelişen teknoloji ve pazarlama teknikleri ile birlikte sektör hızlı bir gelişim sürecine başlamıştır.

Ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir seviyelerinin artması, tüketici harcamalarını ve perakende sektörünü olumlu yönde etkilemektedir (Arıkbay, 1996).2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de perakendecilik sektörü önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönemde uluslararası perakende devlerinin Türkiye pazarına girmesi ve yerli perakendecilerin modern mağazacılık anlayışını benimsemesi sektörde rekabeti artırmıştır (Darcan, 2000). AVM’lerin sayısındaki hızlı artış, organize perakendeciliğin yaygınlaşmasını sağlamış, tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarında köklü değişiklikler meydana getirmiştir (Gülşen, 2018). E-ticaretin

yükselişi ve dijitalleşme, perakendecilikte yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına yol açmış, geleneksel mağazacılık ile online satışlar entegre bir şekilde gelişim göstermiştir (Berg ve Schaffer, 2012). 2010'lu yılların sonlarına doğru ekonomik dalgalanmalar ve döviz kuru hareketlilikleri, perakende sektörünü zorlasa da sektör, esnek yapısı ve yenilikçi yaklaşımları ile büyümeye devam etmiştir (Kutlu ve Yurttagüler, 2014). Sonuç olarak, Türkiye’de perakendecilik sektörü, son 20 yılda teknolojik ilerlemeler, tüketici beklentilerinin değişimi ve küresel oyuncuların etkisiyle dinamik ve sürekli gelişen bir yapıya bürünmüştür (Sezgin, 2015).

2.2. Döviz kurunun dış ticaret ve perakendecilik sektörü üzerindeki etkileri

Döviz kurları, bir ülkenin genel ekonomik ortamını şekillendirmede kritik bir rol oynamakta ve çeşitli sektörler, ekonomik göstergeleri ve politika kararlarını etkilemektedir. Döviz kuru hareketlerinin genel ekonomi üzerindeki etkilerini anlamak, teorik çerçeveler ve ampirik kanıtları birleştiren kapsamlı bir analiz gerektirmektedir.

Döviz kuru dalgalanmaları, özellikle ithal malların fiyatlarını etkilediği için talep elastikiyetini ve yerel tüketici davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Örneğin, yerel para biriminin değer kaybetmesi ithal ürünlerin fiyatlarını artırır ve bu durum tüketicilerin ithal mallar yerine yerel alternatiflere yönelmesine yol açabilir. Marshall-Lerner koşuluna göre, ticaret dengesinin döviz kuru değişikliklerine yanıt vermesi, ithalat ve ihracatın fiyat elastikiyetine bağlıdır. Bu bağlamda, eğer toplam elastikiyet birden büyükse, döviz kurundaki değişimler ticaret dengesini olumlu yönde etkileyebilir (Krugman, Obstfeld ve Melitz, 2022).

Yerel tüketici davranışlarının döviz kuru dalgalanmalarına verdiği tepkiler, gelir düzeyi, kültürel tercihler ve yerel üretim kapasitesi gibi faktörlere göre değişiklik gösterir. Örneğin, düşük gelirli ülkelerde tüketiciler genellikle daha esnek bir talep yapısına sahiptir, çünkü ithal mallar lüks tüketim kategorisinde değerlendirilir. Buna karşın, yüksek gelirli ülkelerde ithal mallar temel ihtiyaçlar arasında yer alabilir ve bu durum talep elastikiyetini azaltabilir. Hooper ve Mann (1989), döviz kuru dalgalanmalarının etkilerinin, ürün farklılaşması ve marka sadakati gibi faktörler nedeniyle her zaman doğrudan yansımadağını vurgulamıştır. Tüketiciler, fiyat artışlarına rağmen belirli ithal malları satın almaya devam edebilir, bu da elastikiyetin düşük olduğu durumları ortaya çıkarır.

Döviz kuru dalgalanmalarına karşı esneklik, yerel üretim ve ticaret politikaları ile de ilişkilidir. Örneğin, bir ülke ithalata bağımlıysa, döviz kuru dalgalanmaları yerel fiyatlara daha hızlı ve güçlü bir şekilde yansır. Buna karşılık, ithalatın yerli üretimle ikame edilebilmesi durumunda, tüketicilerin döviz kuru değişimlerine karşı daha esnek olduğu görülür. Dornbusch

(1987), döviz kuru ve fiyat geçişkenliğinin tüketici talebine olan etkilerini analiz etmiş ve bu esnekliklerin ekonomik politika tasarımı açısından kritik önem taşıdığını belirtmiştir. Talep elastikiyeti ve tüketici davranışlarının döviz kuru karşısındaki esneklikleri, yalnızca bireysel tercihler ve alışkanlıklar değil, aynı zamanda ülkenin ekonomik yapısı ve ticaret politikalarının bir yansımasıdır.

Döviz kurlarında meydana gelecek hareketlilik, yurt içi fiyatlarını etkiye uğratmaktadır. Bu etki doğrudan ve dolaylı etki olarak görülmektedir. Doğrudan etki; ithal edilen ürünler ve hammaddeler ile oluşmaktadır. Yerli paranın diğer ülke paraları karşısında değer kaybetmesi, yurt içi fiyatlarının da artmasına sebebiyet vermektedir (Kiptui, Ndolo ve Kaminchia, 2005).

Döviz kuru hareketleri, ithal malların ve hizmetlerin fiyatlarını etkileyerek enflasyon dinamiklerini etkilemektedir. Yerel paranın değer kaybetmesi, ithalat fiyatlarının yükselmesine ve potansiyel olarak enflasyonist baskılara yol açabilmektedir. Merkez bankaları, fiyat istikrarını korumak için para politikası oluştururken döviz kuru etkilerini dikkate almaktadırlar (Taylor, 2000). Döviz kuru geçişkenliği (pass-through) olarak bilinen, döviz kuru değişikliklerinin iç fiyatları ne ölçüde etkilediği birtakım faktörlere bağlıdır. Pazar rekabeti, fiyatlandırma stratejileri ve girdi maliyetleri gibi faktörler, geçişkenliğin derecesini ve enflasyon yönetimi üzerindeki etkilerini belirlemektedir. Yerel para biriminin değer kaybetmesi genellikle ithalat maliyetlerini artırır ve bu durum tüketici fiyatlarını yukarı çekebilir. Ancak döviz kuru geçişkenliğinin düzeyi, ekonomik yapı, ticaret açıklığı ve merkez bankası kredibilitesi gibi faktörlere bağlı olarak ülkeler arasında farklılık göstermektedir.

Ampirik çalışmalar, geçişkenliğin gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki farklılıklarını ortaya koymaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Euro Bölgesi gibi gelişmiş ekonomilerde geçişkenlik genellikle daha düşüktür; çünkü bu ülkelerdeki istikrarlı enflasyon beklentileri ve para birimlerinin uluslararası ticarete yaygın kullanımı geçişkenliği sınırlar. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerde geçişkenlik daha yüksektir; zayıf para politikası çerçeveleri, dış ticarete yüksek bağımlılık ve yabancı para birimlerinin fiyatlamada yoğun kullanımı bu durumu pekiştirir. Taylor (2000) ve Campa ve Goldberg (2005) gibi araştırmalar, düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarının ve güçlü para politikalarının, döviz kuru dalgalanmalarının fiyatlar üzerindeki etkisini minimize etmede kilit rol oynadığını göstermektedir.

Döviz kuru geçişkenliğinin politika açısından önemi büyüktür, özellikle enflasyon hedeflemesi uygulayan merkez bankaları için. Geçişkenliğin yüksek olması, enflasyonu kontrol etmeyi zorlaştırabilir ve fiyat istikrarını sağlamak için daha sert para politikası önlemleri

gerektirebilir. Buna karşılık, düşük geçişkenlik, dışsal şoklara müdahale etme konusunda daha fazla esneklik sunar ve iç fiyat istikrarını korumayı kolaylaştırır. Ayrıca, ticaret ortaklarının çeşitlendirilmesi ve yerel para birimi ile fiyatlamanın teşvik edilmesi gibi yapısal faktörler, döviz kuru oynaklığından kaynaklanan kırılmalıkları azaltmak için dikkate alınmalıdır.

Bir başka önemli olgu olan Mundell-Fleming modeli, döviz kuru değişikliklerinin fiyatlar ve tüketim davranışlarına etkisini açıklamada kullanılan bir diğer önemli teorik çerçevedir. Bu yaklaşım, sermaye hareketlerinin ve döviz kuru rejimlerinin ekonomik çıktılar üzerindeki etkilerini analiz eder. Sabit döviz kuru rejimlerinde para politikası genellikle etkisiz kalırken, dalgalı döviz kuru rejimlerinde para politikasının ekonomik aktivite üzerinde daha güçlü bir etkisi vardır. Mundell (1962, 1963) ve Fleming (1962) tarafından 1960'larda geliştirilen bu model, döviz kuru dalgalanmalarının hem dış ticaret hem de iç fiyatlar üzerindeki etkilerini, sermaye hareketlerinin açıklığına göre şekillendiğini vurgular.

Döviz kuru hareketleri, doğrudan yabancı yatırım (DYY) kararlarını ve ülkenin gelen/giden sermaye hareketlerini etkilemektedir. Daha güçlü bir yerel para birimi, yerli varlıkları edinme maliyetini azaltarak yabancı yatırımları çekebilme, zayıf bir para birimi ise ihracatı teşvik edebilmekte ancak dış borç yüklerini artırabilmektedir (Cushman, 1985). Döviz kuru istikrarı ve öngörülebilirliğinin, yatırımcı güvenini, risk algılarını ve sermaye tahsis kararlarını etkileyen kritik faktörler olduğunu göstermektedir. Politika belirsizliği, jeopolitik riskler ve küresel finansal koşullar da döviz kuru değişikliklerine verilen sermaye akışlarının yönünü ve büyüklüğünü etkilemektedir.

Döviz kuru hareketleri, ticaret, yatırım ve tüketim kalıpları üzerindeki etkileri yoluyla istihdam seviyelerini ve ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Rekabetçi bir döviz kuru, ihracata yönelik sektörleri canlandırabilmekte, iş yaratabilmekte ve ekonomik faaliyeti teşvik edebilirken, aşırı kur dalgalanmaları uzun vadeli büyüme beklentilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Lane ve Milesi-Ferretti, 2007). Döviz kuru istikrarı, politika koordinasyonunun ve yapısal reformların, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdam yaratma için gereklidir. Para birimi uyumsuzlukları, spekülasyon baskıları ve ani döviz kuru ayarlamaları, ekonomik istikrarı ve verimlilik artışını bozabilmektedir.

Döviz kuru dalgalanmaları, ihracat ve ithalatın fiyatlarını ve rekabet gücünü etkileyerek bir ülkenin ticaret dengesini etkilemektedir. Yerel paranın değer kaybetmesi, ihracatı yabancı piyasalarda daha rekabetçi hale getirebilmekte ancak ithalat maliyetlerini artırabilmekte ve potansiyel olarak ticaret dengesinde iyileşmeye yol açabilmektedir (Obstfeld ve Rogoff, 1996).

Döviz kurları, reel sektör endüstrilerinin ihracat rekabetçiliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Yerel para biriminin değer kaybetmesi, ihracatı yabancı alıcılara daha uygun hale getirebilmektedir, bu da imalat ve tarım gibi endüstrilerde ihracat hacmini ve gelirini artırabilmektedir (Feenstra ve Taylor, 2014). Daha yüksek ihracat odaklılık ve fiyat rekabetçiliği olan endüstriler para birimi değer kaybından faydalanmaktadırlar; buna karşın, ithalata dayalı endüstriler daha yüksek üretim maliyetleriyle karşı karşıya kalabilmektedir. Döviz kurlarındaki belirsizlik, ticaret kararlarını, tedarik zinciri dinamiklerini ve küresel pazar konumunu etkileyebilmektedir.

Kurda yaşanan değer kaybı, ihracatı ucuzlatmakta ve bu durum ihracata olan talebin artmasına yol açmaktadır. Ancak bu durumda ithal edilen malların fiyatları artmakta ve yerelde talep, yerel mallara yönelmektedir. Böyle bir durumda yerel ürünlerin fiyatları da artmaktadır (Arı, 2010:2836).

Döviz kuru hareketleri, yerli endüstrilerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü etkilemektedir. Güçlü bir yerli para birimi, ihracat rekabet gücünü aşındırarak ihracat hacimlerinde azalmaya ve ihracata yönelik sektörlerde iş kayıplarına yol açabilmektedir. Aksine, daha zayıf bir yerli para birimi ihracat rekabet gücünü artırabilmekte, yerli üretilen mal ve hizmetlere olan talebi teşvik edebilmekte ve ihracata yönelik sektörlerde istihdamı destekleyebilmektedir. Ancak, döviz kurlarının rekabet gücü üzerindeki etkisi, verimlilik, teknolojik yenilik ve ticareti etkileyen fiyat dışı faktörler gibi unsurlara da bağlıdır (Baldwin ve Krugman, 2004).

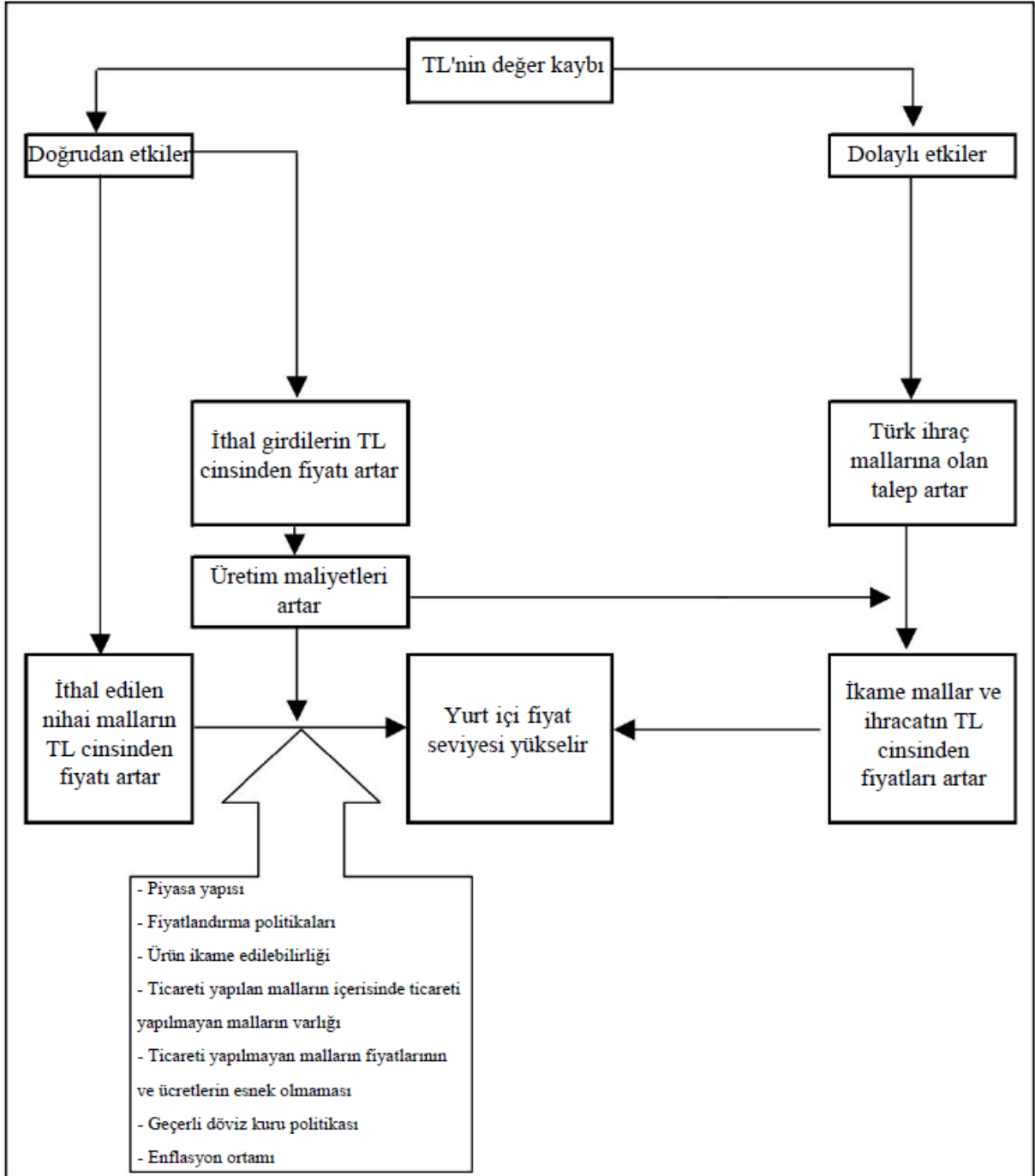
Reel sektör endüstrileri, ithal girdilere veya hammaddeye bağımlıysa, döviz kurlarının dalgalanmalarına duyarlı olabilmektedir. Yerel para biriminin zayıflaması, ithal girdi maliyetlerini artırabilmekte, bu da kar marjlarını sıkıştırabilmekte ve imalat, teknoloji ve enerji gibi endüstrilerde üretim seviyelerini etkileyebilmektedir (Melitz ve Redding, 2015). Tedarik zinciri dayanıklılığının, tedarikçilerin çeşitlendirilmesinin ve döviz kurlarından kaynaklanan riskleri hafifletmek için koruma stratejileri önemlidir. Esnek üretim süreçlerine ve uyum sağlayabilen tedarik ağlarına sahip endüstriler, döviz kurlarındaki volatiliteye daha iyi dayanabilmektedir.

Ayrıca, döviz kurları reel sektörde maliyet itişli enflasyon dinamiklerini etkileyebilmektedir. Yerel para biriminin değer kaybı, hammadde, ekipman ve ara mallar için ithalat maliyetlerini artırabilmekte, bu da imalat ve inşaat gibi endüstrilerde enflasyon baskıları oluşturabilmektedir (Golub, 2017).

Önemli bir olgu olan J-Eğrisi fenomeni, bir para biriminin değer kaybetmesinin kısa vadede bir ülkenin ticaret dengesi üzerindeki etkisini tanımlamaktadır. Başlangıçta, para biriminin değer kaybetmesinin ardından, bir ülke ticaret dengesinde bir kötüleşme yaşayabilmektedir, çünkü ithalat fiyatları ihracat hacimleri ayarlanmadan daha hızlı yükselmektedir. Bu aşama J-Eğrisinin aşağı yönlü eğimi ile temsil edilmektedir. Ancak, zamanla ihracat hacimleri düşük fiyatlara yanıt verdikçe ve rekabet gücü arttıkça, ticaret dengesi iyileşmeye başlayabilmekte ve grafikte "J" harfi gibi yukarı doğru bir hareket oluşabilmektedir. J-Eğrisi etkisi, döviz kuru değişimlerine ticaret ayarlamalarının dinamik doğasını vurgulamaktadır (Marquez, 2002).

J-Eğrisi, bir ülkenin para biriminin değer kaybetmesinin ilk aşamada ticaret dengesini kötüleştirilebileceğini, ancak zamanla bu etkinin tersine dönerek ticaret dengesini iyileştireceğini savunur. Bu durum, kısa vadede ithalat maliyetlerinin artması ve ihracat hacmindeki değişimlerin yavaş gerçekleşmesi nedeniyle ortaya çıkar. Ancak zamanla ihracat hacmi artar ve ithalat azalır; bu da ticaret dengesi üzerinde olumlu bir etki yaratır (Magee, 1973).

Bu konuda yapılan çalışmalar, ticaret dengesinin döviz kuru değişikliklerine duyarlılığının, talep fiyat esneklikleri, ithalat/ihracat bileşimi ve küresel ekonomik koşullar gibi faktörlere bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Sürekli ticaret açıkları, para biriminin değerini, para politikasını ve ekonomik istikrarı etkileyebilmektedir.



Şekil 1. Döviz Kurunun Yurt İçi Fiyatlara Geçişkenliği (Zulfigar ve Shah, 2004, s. 4 uyarlanmıştır)

Ayhan (2016) tarafından yürütölen "Döviz Kuru Oynaklığı, Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması" çalışmasında, yabancı ölkeler gelirlerinin ihracatımızı hem kısa hem de uzun vadeli olarak olumlu yönde etkilediğini, ancak döviz kuru oynaklığı ve reel döviz kuru ihracatımızı negatif yönde etkilediğini buldu. Diğer bir modele göre, döviz kuru oynaklığı ithalatımızı negatif etkilerken, sanayi üretimi ve reel döviz kuru ithalatımızı kısa ve uzun vadede pozitif etkiler.

Tuncer ve Aydoğan (2019) yakıt maliyetlerinin taşınan hava kargo miktarı üzerine etkilerini en küçük kareler yöntemi ile inceledikleri çalışmalarında, yurt içi taşınan kargo miktarının hem petrol fiyatındaki hem de döviz kurundaki değişikliklerden negatif olarak etkilendiğini göstermiştir. Ek olarak, dolar kurundaki artışın petrol fiyatındaki artışın etkisinden daha fazla olduğu ve bu artışın altı aylık bir gecikmeyle meydana geldiği sonucuna ulaşmışlardır.

Türkiye'nin ithal girdilere bağımlı üretim yapısı göz önüne alındığında, döviz kurlarında meydana gelen her değişikliğin üretim maliyetlerini artırması beklenmektedir. Fiyatlar genel düzeyinde yukarı yönlü hareketler, nominal döviz kurlarında meydana gelen şokların ithal girdilerin fiyatını ve dolayısıyla maliyetleri artırmasıyla sonuçlanır (Kutlu ve Yurttagüler, 2014:386).

Bilgili (1999) çalışmasında; uzun dönemde nisbi fiyatlar ile döviz kurları arasında bir ilişki bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

2019 yılında Akarsu ve Alacahan tarafından yapılan araştırmaya göre, gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi fiyatlar ve döviz kuru arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu etki, döviz kurunun ticarete konu olan mallar, ithal edilmiş ara mallar ve enflasyonist beklentiler üzerindeki etkisi yoluyla enflasyonu etkiler. Kurdaki bu dalgalanmalar enflasyonu tetikliyor ve bu da ekonomide istikrarsızlık yaratıyor.

Beyazgül ve Karadeniz'in (2019) iki özel havayolu şirketi üzerinde yaptığı çalışmada şirketlerin döviz kurundaki hareketlilikten etkilendikleri sonucuna varmıştır. Araştırmada havayolu şirketlerinin yakıtları ABD dolarına endeksli olduğundan yakıt türünde de türev ürünlerin tercih edilebileceği aktarılmıştır.

Hopoğlu ve Eryüzlü'nün 2019'da yaptığı nedensellik analizi, turist akışı ile döviz kurları ve konaklama fiyatları arasında %10 anlamlılık düzeyinde bir ilişki buldu. Bu, pound/TL kurundaki değişikliklerin gelen ziyaretçi sayısına etkisi olduğunu göstermektedir.

Döviz kuru oynaklığı arttıkça ithalat azalmaktadır ve bu da ithalatı büyük ölçüde etkilemektedir. Döviz piyasaları ne kadar hareketli olursa ithalat da o kadar azalır. İthalatın istikrarı, döviz piyasalarının istikrarlı olmasına bağlıdır. Döviz kuru ve döviz kurunun oynaklığı, ithalat değerini belirleyen en önemli faktörlerdir. Döviz piyasalarında meydana gelen herhangi bir risk, dış ticarete hemen yansır ve ithalat düşer. Türkiye'de ithalatçıların döviz kuru oynaklığından fazlaca etkilendikleri ve bu nedenle döviz kuru riskinden kaçınamadıkları söylenebilir (Sarı, 2010:42).

Döviz kurları ve perakendecilik sektörü ilişkilerine değinecek olursak, perakende sektörünün döviz kuru dalgalanmalarına verdiği tepki karmaşık ve çok yönlü olduğunu, sektörün tedarik zinciri dinamikleri, tüketici davranışları, rekabet baskıları ve düzenleyici ortamlar gibi çeşitli faktörlerden etkilendiğini söylenebilmektedir.

Her şeyden önce, döviz kuru hareketleri, perakendecilerin ithal ürünler için fiyatlandırma stratejilerini doğrudan etkilemektedir. Yerel para birimi değer kaybettiğinde, ithalat maliyetleri artmakta ve bu da perakendecilerin kar marjlarını sıkıştırabilmektedir. Perakendecilerin bu maliyet artışlarını tüketicilere ne ölçüde yansıtabileceği, pazar rekabetçiliği, talep fiyat elastikiyeti ve tüketici tercihleri gibi faktörlere bağlıdır (Levy ve Lee, 2011). Perakendecilerin genellikle döviz kuru kaynaklı maliyet artışlarını özellikle rekabetçi pazarlarda veya fiyat duyarlı ürünler için tüketicilere tam olarak yansıtmakta zorlandığını göstermiştir. Bu durum, karlılığı yönetmek için fiyatlandırma, promosyonlar, maliyet optimizasyonu ve tedarik zinciri verimliliği gibi stratejik kararlar alınmasına neden olabilmektedir.

Rekabetçilik ve pazar konumu açısından değerlendirildiğinde, döviz kuru dalgalanmaları, perakendecilerin rekabetçiliklerini ve pazar konumlarını özellikle çeşitli kaynaklar ve rekabetle küreselleşmiş pazarlarda etkilemektedir. Güçlenen yerel para birimi, satın alma gücünü artırarak perakendecilerin tedarikçilerle daha iyi şartlarla anlaşmalar yapmasını veya yabancı rakiplere göre rekabetçi fiyatlar sunmasını sağlayabilmektedir (Tellis ve Gaeth, 1990). Tersine, zayıf bir yerel para birimi, özellikle ithalata dayalı perakendeciler için rekabetçiliği erozyona uğratabilmektedir. Bu zorluğu aşmak için, perakendeciler değerli hizmetlere, ürün farklılaştırmasına veya yerelleştirme stratejilerine odaklanarak kendilerini rakiplerden ayırmaya ve pazar payını korumaya çalışabilmektedirler.

Döviz kuru dalgalanmaları, hammaddelerin temininden müşterilere bitmiş ürünlerin teslimatına kadar tedarik zincirinin tamamını etkilemektedir. Küresel kaynak kullanım ağlarına sahip perakendeciler, döviz kuruyla ilgili maliyet dalgalanmaları, tedarik zinciri kesintileri ve envanter yönetimi zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Berg ve Schaffer, 2012). Tedarik zinciri direncinin, çevik tedarik uygulamaları ve stratejik envanter yönetimi döviz kuruyla ilgili riskleri azaltma ve operasyonel verimliliği koruma açısından önemlidir. Tedarikçilerle iş birliği, tedarik yerlerinin çeşitlendirilmesi ve teknoloji destekli tedarik zinciri görünürlüğü, perakendeciler tarafından benimsenen ana stratejilerdir.

Tüketici davranışı ve harcama eğilimlerinin döviz kuru değişimleri ile ilişkileri çerçevesinde, döviz kuru dalgalanmaları, tüketicilerin davranışlarını ve harcama eğilimlerini

etkilemektedir, bu durum da perakendecilerin satış performansını ve gelir akışlarını etkilemektedir. Güçlenen yerel para birimi, ithal ürünlerin yerel tüketimini teşvik edebilirken, zayıf bir para birimi yabancı turistleri ve uygun fiyatlar arayan alışverişçileri çekebilmektedir (Lee ve Tan, 2019).

Döviz kuru dalgalanmaları perakende sektörünün operasyonları, stratejileri ve performansı üzerinde çeşitli boyutlarda derin etkiler yapmaktadır. Teorik içgörülerin, ampirik araştırmaların, endüstriye özgü analizlerin ve stratejik öngörülerin entegrasyonu, perakendecilerin döviz kuru kaynaklı riskleri proaktif bir şekilde yönetmesini, fırsatları optimize etmesini ve dinamik küresel pazarlarda rekabetçiliği artırmasını sağlayacaktır.

2.3.Perakende ciro endeksi (PCE)

Perakende ticaret sektöründe farklı tür ve büyüklükteki girişimlerin satışlarını aylık olarak ölçen bir endeks, perakende satış endeksleri olarak bilinir. Ayrıca, perakende sektörünün gelişimini izlemek, aylık ve yıllık değişimlerini izlemek ve Avrupa Birliği mevzuatına uymak ve uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlamak amaçlanmaktadır. Perakende ticaret sektörünün gelişimini ölçmek ve tüketici güvenini ve hane halkı talebini ölçmek için perakende satış endeksleri kullanılır. Sonuç olarak, ekonominin durumunu izlemek için en önemli göstergelerden biridir. Avrupa'daki önemli ekonomik göstergeler arasında perakende satış endeksleri yer almaktadır. Avrupa Birliği dışında diğer gelişmiş ülkelerde de önemli ekonomik göstergeler olarak görülmektedir (TÜİK, 2019a).

2.4.Tüketici güven endeksi (TGE)

Tüketici güven endeksi, halka uygulanan anketler sonucu ortaya konulan endekstir. Bu endeksin ortaya konulmasındaki ana sebep, tüketicilerin ekonomiye olan güvenlerini ölçmektir. Ekonomistler, tüketicilerin ekonominin geleceğine ilişkin olan güvenlerini bu endeks sayesinde ortaya koyabilmektedirler. Tüketicilerin ekonomiye ilişkin mevcut durumu analiz etmelerini ve gelecek dönemlere ilişkin beklentilerini, harcama ve tasarruf eğilimlerinin ölçülmesini sağlamaktadır.

Tüketici fiyat endeksi ile enflasyonu bağdaştıran endeks çeşidi olan tüketici güven endeksinin en son tüketiciyi etkileyen fiyatları yansıttığı düşünülmektedir (Tunalı ve Özkan, 2016:55).

2.5.Satın alma gücü paritesi (SGP)

Satın alma gücü paritesi, ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarını göz ardı ederek, ülkeler arasında fiyat ve hacim karşılaştırılmasını sağlamakta ve farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitlemektedir. Bu sayede ortak para birimine dönüştürülen harcamaları ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilme olanağı sağlamaktadır (TÜİK, 2019b).

Satın alma gücü, bir bireyin, hane halkının veya ekonominin mevcut gelir ve fiyat düzeyiyle mal ve hizmet satın alma kapasitesini ifade eder. Bu kavram, tüketicilerin yaşam standartlarını belirleyen en temel ekonomik göstergelerden biridir. Nominal gelirdeki değişikliklerin yanı sıra enflasyon oranı, satın alma gücünü etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Örneğin, enflasyon oranının gelirin üzerinde artması, tüketicilerin reel gelirini düşürerek satın alma gücünü zayıflatır. Samuelson ve Nordhaus (2009) gibi iktisatçılar, satın alma gücünün ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve sosyal refah üzerindeki kritik etkilerine dikkat çekmiştir.

Satın alma gücünü anlamak için uluslararası bağlamda satın alma gücü paritesi (SGP) yaklaşımı da sıklıkla kullanılır. SGP, farklı ülkelerdeki fiyat düzeylerini ve döviz kurlarını karşılaştırarak, aynı mal ve hizmet sepetinin her yerde eşit bir maliyete sahip olması gerektiği varsayımına dayanır. Bu ölçüm, ülkelerin yaşam maliyetleri ve ekonomik refah düzeyleri hakkında karşılaştırmalı bir analiz sağlar. Balassa-Samuelson hipotezi (1964), gelişmiş ülkelerde daha yüksek fiyat düzeylerinin genellikle daha yüksek üretkenlik seviyelerine bağlı olduğunu savunarak, satın alma gücü farklılıklarının altında yatan mekanizmaları açıklamıştır.

Satın alma gücü, ekonomik politika yapıcılar için önemli bir rehberdir. Tüketici refahını artırmak ve gelir eşitsizliğini azaltmak için fiyat istikrarı sağlamak, reel ücretleri artırmak ve sosyal güvenlik mekanizmalarını güçlendirmek büyük önem taşır. Ayrıca, global ölçekte SGP'ye dayalı hesaplamalar, uluslararası ticaret dengesizliklerini, küresel yoksulluğu ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme potansiyelini değerlendirmek için temel bir araç sunar. Krugman vd. (2022), uluslararası ticaret ve döviz kurları bağlamında satın alma gücünün ekonomik rekabet gücü ve dış denge üzerindeki etkilerini vurgulamış, bu kavramın küresel ekonomi açısından ne kadar merkezi bir rol oynadığını göstermiştir.

SGP teorisi, uzun vadede döviz kurlarının, ortak bir para biriminde ifade edildiğinde ülkeler arasında aynı mal ve hizmetlerin fiyatlarını eşitleyecek şekilde ayarlanması gerektiğini öne sürer. Diğer bir deyişle, SGP geçerli olduğunda, bir para biriminin değer kaybetmesi, ithal edilen mal ve hizmetlerin yerel fiyatlarını artırmalı, ancak ihracatı yabancı alıcılar için daha ucuz hale getirmelidir. Bu ayarlama mekanizması ticaret akışlarını ve rekabet gücünü etkilemektedir. Ancak, SGP'yi test eden ampirik çalışmalar karışık sonuçlar göstermiştir. SGP

genellikle düşük taşıma maliyetlerine ve ticaret engellerine sahip mallar için geçerli olmakla birlikte, işlem maliyetleri, piyasa aksaklıkları ve taşınamayan malların fiyatlandırma dinamikleri gibi faktörler nedeniyle SGP'den sapmalar devam edebilmektedir (Rogoff, 1996).

Kurdaki değişikliklerin yurtdışı fiyatları etkilediğine dair hiçbir tartışma yok. Bununla birlikte, bu etkinin derecesi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilir. İthal edilen malların TÜFE ve ÜFE sepetlerindeki payının artması, yurtdışı fiyatlarla fiyatlandırmanın yapılması ve ürün farklılaştırmasının mümkün olması pariteyi artırmaktadır. Piyasa fiyatlaması yaparak kâr marjlarını ayarlayabilen şirketler, kur değişkenliği ve talep esnekliğinin arttığı durumlarda döviz kuru geçiş etkisini azaltır. Bununla birlikte, özellikle 1990'lardan sonra ülkelerin enflasyon hedeflemesine geçmesiyle, enflasyonun düşeceğine inanılması ve endekslemeyi azaltması, paritenin düşmesini sağladı. Bu konuda yapılan ampirik araştırmalar, paritenin enflasyon hedeflemesi öncesi %60 ila 90 arasındayken, enflasyon hedeflemesi ile birlikte %15 ila 30 arasında düştüğünü göstermiştir (Arı, 2010:2840).

3. Araştırma yöntemi

Bu çalışma ikincil veri analizine dayanmaktadır. İlk olarak perakende sektöründe faaliyet gösteren özel bir şirkete ait verilerden yararlanılmıştır. Bu şirketin brüt kâr, kâr marjı ve ciro verileri derlenmiştir. Kullanılan veriler 2016-2018 yıllarını kapsayan 3 yıllık 12 aylık periyotlardan oluşmaktadır. Çalışmada döviz kuru olarak dolar kuru kullanıldığından yine aynı döneme ait dolar kuru verileri derlenmiştir. Firmanın tekstil ve ayakkabı sektöründe faaliyet göstermesinden dolayı perakende ciro endeksi alt segmentindeki tekstil, giyim ve ayakkabı ciro endeksi çalışmada kullanılmıştır. Son olarak tüketici güven endeksi de perakende ciro endeksinde olduğu gibi TÜİK verilerinden yine aynı döneme ait olarak derlenmiştir. Sonrasında araştırmada kullanılan veri setleri betimlenmiş ve değişkenler üzerinde korelasyon analizi yöntemi ile ilişki araştırılmıştır. Çalışma değişkenler arasındaki ilişki tespiti için korelasyon ve çoklu korelasyon analizinden faydalanılacaktır.

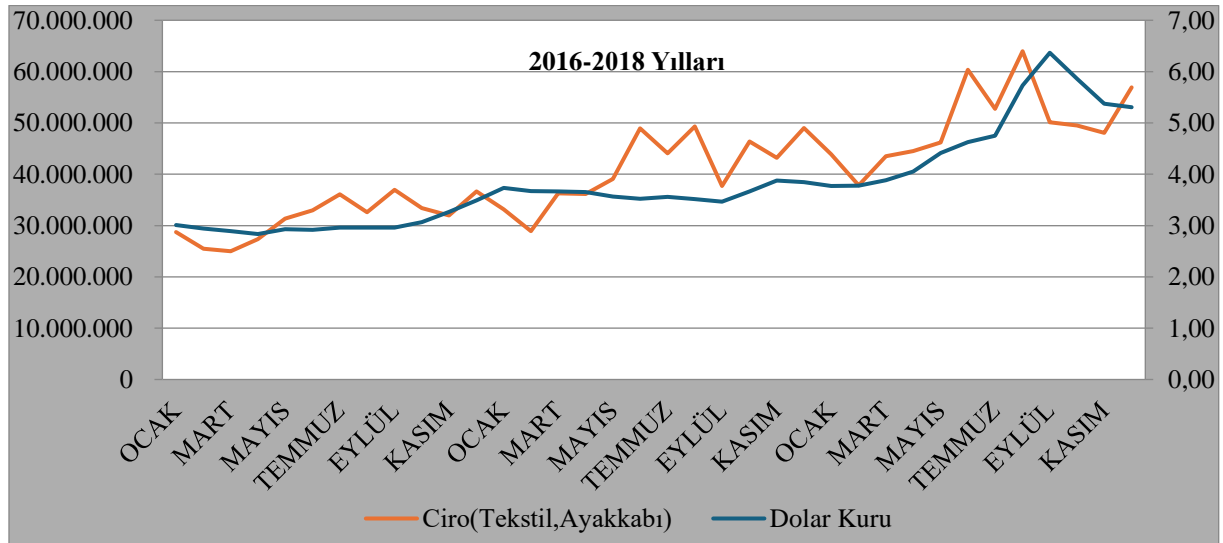
3.1. Araştırmanın amacı ve yöntemi

Araştırmanın amacı ülkemizde son yıllarda yaşanan döviz kurundaki dalgalanmaların perakende sektörüne olan etkisini ortaya koymaktır. Ülkemizde en yaygın kullanılan döviz kuru dolar olması sebebi ile çalışmada dolar kuru baz alınmıştır. Araştırmaya referans olan bir perakende firmasının ciro, kâr marjı ve brüt kar değişkenleri ile tüketici güveni, perakende ciro endeksi ve dolar kuru değişkenlerinin birbiri ile ilişkisi ortaya konmuştur. Veriler 2016-2018

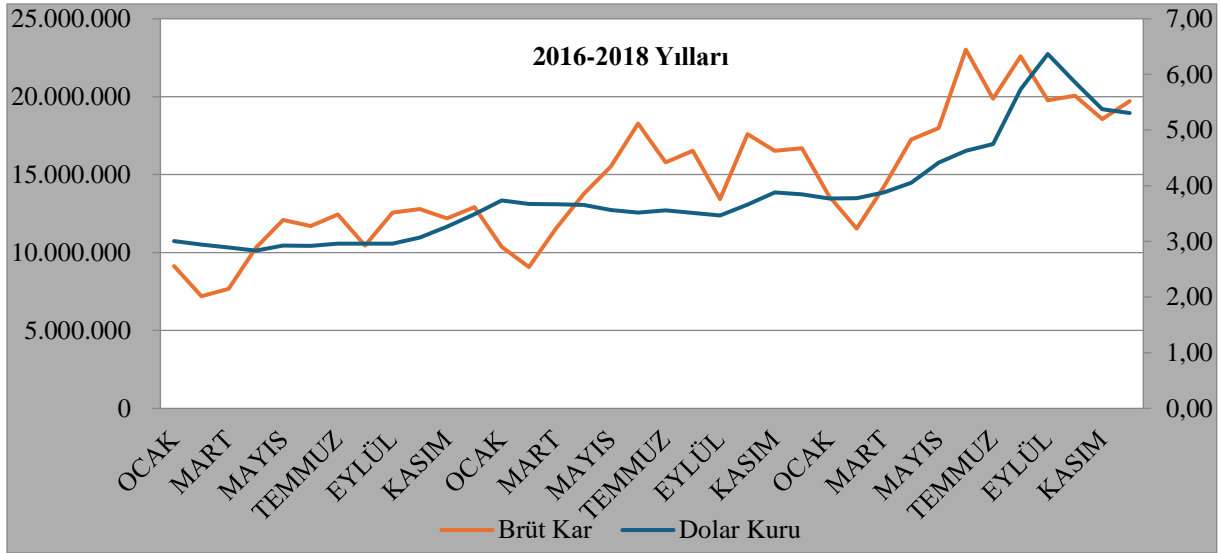
yıllarını kapsadığından çalışma sonuçlarının ilgili dönemle ilgili bilgiler sunmakla birlikte günümüze de önemli ışık tutması beklenmektedir.

4. Veri analizi

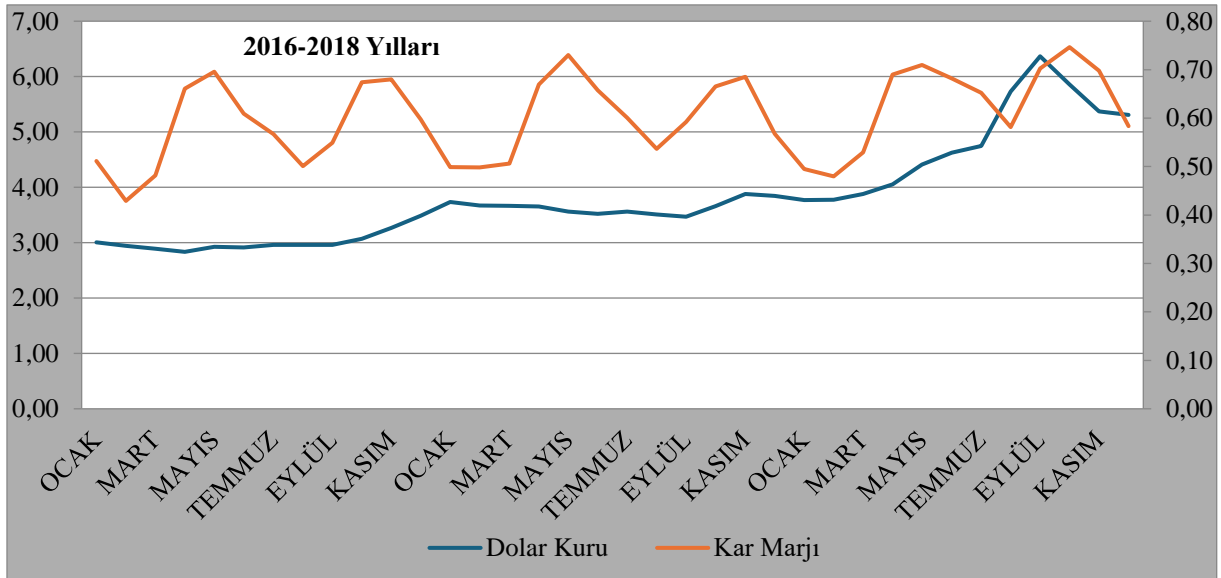
Araştırmada kullanılan değişkenlerin birlikte değişimine ait şekiller (Şekil 2-6) aşağıda sunulmuştur. Şekiller incelendiğinde kâr marjında iniş-çıkışların fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu dalgalanmayı sektörde sezon sonlarında gerçekleştirilen indirimlerden kaynaklandığı söylenebilir. Sezon başında indirim uygulanmaması kâr marjını yüksek seviyelere çıkarmaktadır. Değişkenlere ait değerler yıllar geçtikçe yüksek seviyelere ulaşmaktadır ancak tüketici güven endeksi grafiğinde 2018 yılının yarısından sonra ciddi bir iniş dikkat çekmektedir. Ocak aylarında ciroda düşüş görülmektedir. Bu durum satın alma gücünün düşmesine bağlanabilir. Ülkemizde 2018 yılının yarısından sonra yaşanan ekonomik durgunluk ciroda da etkisini göstermiştir. “Enflasyon ile topyekûn mücadele” programı kapsamında firmanın yapmış olduğu indirimlerin ciroyu hareketlendirdiği görülmektedir. Dolar kurunun 2018 Temmuz ayından itibaren ciddi oranda yükseldiği görülmektedir. Dolar kurunun arttığı bu dönemlerde cironun azalması dikkat çekmektedir. Tüketici güveninin de bu dönemlerde son derece azaldığı görülmektedir.



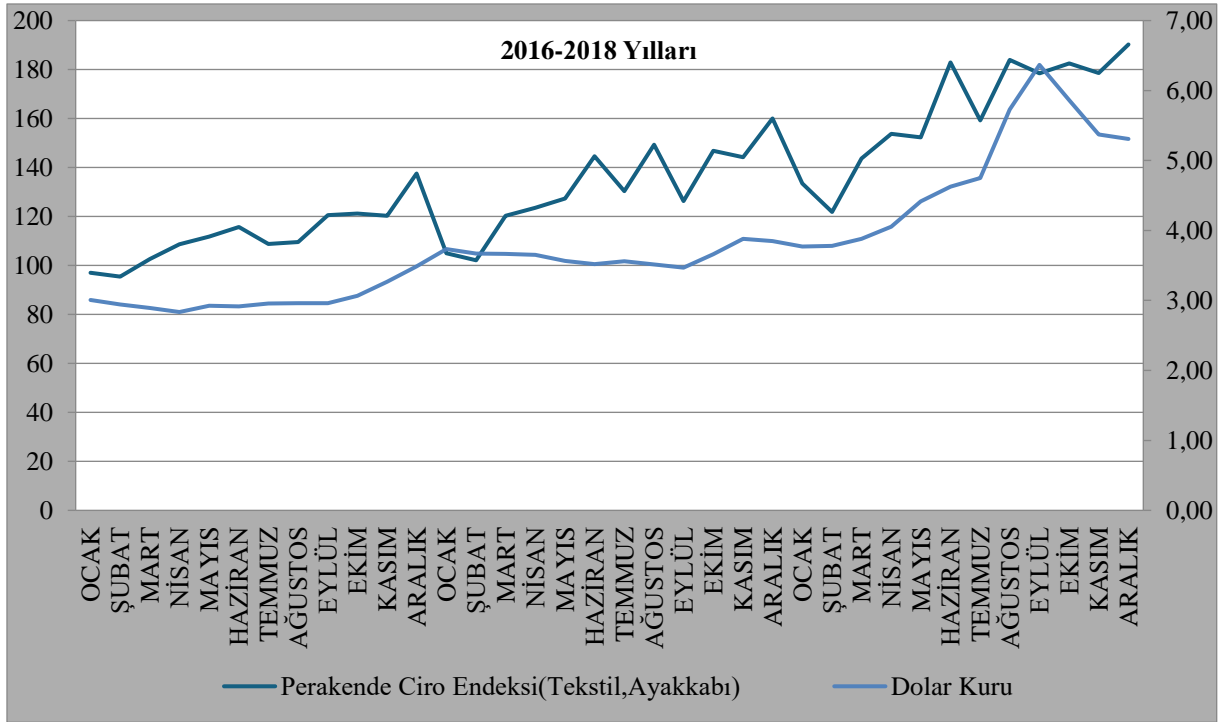
Şekil 2. 2016-2018 Yıllarında Firma Ciroosu ile Dolar Kuru



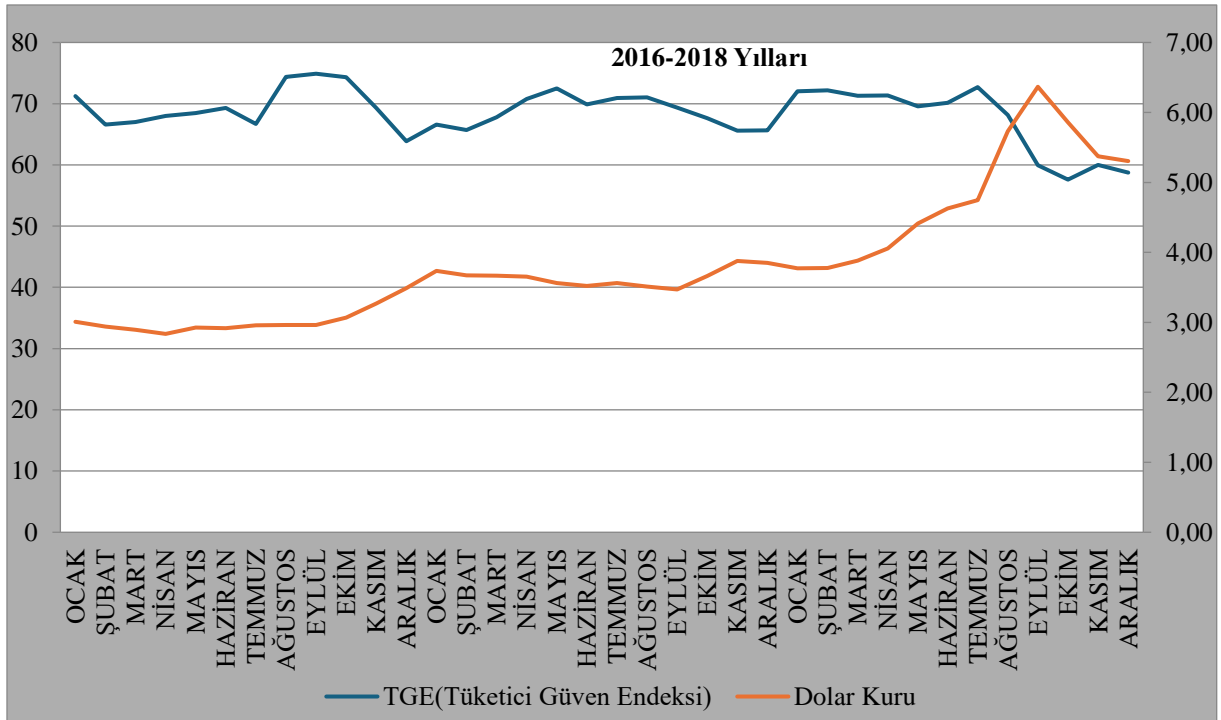
Şekil 3. 2016-2018 Yıllarında Firma Brüt Karı ile Dolar Kuru



Şekil 4. 2016-2018 Yıllarında Kar Oranı ile Dolar Kuru



Şekil 5. 2016-2018 Yıllarında Perakende Ciro Endeksi ile Dolar Kuru



Şekil 6. 2016-2018 Yıllarında Tüketici Güven Endeksi ile Dolar Kuru

Çalışmada kullanılan veri setlerine ait özet Tablo 1’de sunulmuştur. Dolar kuru değişkeni hariç çarpıklık ve basıklık değerleri -1 ile +1 arasında olduğundan değişkenlerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Dolar kuru değişkeninin değerleri ise 1,2 ve 1,01 çıkmış ve 1’e çok yakın değerler olduğu için bu değişkenin de normal dağıldığı varsayılarak analize devam edilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

	PCE	TGE	Dolar kuru	Brüt kâr	Kâr marjı	Ciro
N	36	36	36	36	36	36
Minimum	95,40	57,60	2,83	7195420,41	,4291	24990953,18
Maksimum	190,20	74,90	6,37	230211949,73	,7464	63965105,38
Toplam	4889,80	2461,10	137,87	5,25E8	21,7149	1,47E9
Ortalama	135,8278	68,3639	3,8297	1,4576E7	,603192	4,0786E7
Standart Sapma	27,51977	4,27077	,91787	4,10670E6	,0865901	9,75668E6
Varyans	757,337	18,240	,842	1,686E13	,007	9,519E13
Çarpıklık (Skewness)	,503	-,934	1,278	,223	-,181	,412
Standart Hata	,393	,393	,393	,393	,393	,393
Basıklık (Kurtosis)	-,794	,658	1,014	-,719	-1,225	-,364
Standart Hata	,768	,768	,768	,768	,768	,768

4.1.Korelasyon analizi

Değişkenlerin birlikte değişimleri incelendikten ve normallik değerlendirmesinin ardından değişkenlerin normal dağıldığı varsayıldığı için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Korelasyon analiz sonucu Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde; dolar kuru, brüt kar ve firmanın gerçekleştirdiği ciro ile perakende ciro endeksi arasında güçlü ve aynı yönlü bir ilişki olduğu, dolar kuru ve brüt kar ile gerçekleşen ciro birbiri ile ilişkili olup güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Brüt kar ile dolar kuru arasında da güçlü bir ilişki mevcuttur. Bir diğer ifadeyle bu değişkenler beraber artmaktadır/azalmaktadır.

Perakende ciro endeksi ile tüketici güven endeksi arasında ve dolar kuru ile tüketici güven endeksi arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tüketici güveni endeksinin diğer tüm değişkenler ile arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Matrisi

		PCE	TGE	Dolar kuru	Brüt kâr	Kâr marjı	Ciro
PCE	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	1					
	<i>Anlamlılık</i>						
TGE	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	-,451	1				
	<i>Anlamlılık</i>	,006					

Dolar kuru	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,874	,589	1		
	<i>Anlamlılık</i>	,000	,000			
Brüt kâr	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,945	-,267	,792	1	
	<i>Anlamlılık</i>	,000	,115	,000		
Kâr marjı	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,502	-,200	,389	,610	1
	<i>Anlamlılık</i>	,002	,242	,019	,000	
Ciro	<i>Pearson korelasyon katsayısı</i>	,934	-,231	,779	,960	,373
	<i>Anlamlılık</i>	,000	,175	,000	,000	,025

4.2.Kısmi korelasyon analizi

Kısmi korelasyon analizi için ilk olarak değişkenlerin kodlaması yapılmıştır. Buna göre, brüt kâr: 1, perakende ciro endeksi: 2, tüketici güven endeksi: 3, dolar kuru: 4, kâr marjı:5, gerçekleştirilen ciro: 6 olarak kodlanarak kısmi korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Kısmi korelasyon analizine ait sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Kısmi Korelasyon Değerleri

Brüt Kar Sabit	Ciro Sabit	Dolar Kuru Sabit	PCE Sabit	TGE Sabit
$r_{23,1} : -,631$	$r_{23,6} : -,677$	$r_{12,4} : ,853$	$r_{61,2} : ,664$	$r_{42,3} : ,843$
$r_{43,1} : -,642$	$r_{24,6} : -,652$	$r_{62,4} : ,831$		$r_{62,3} : ,956$
$r_{42,1} : ,629$	$r_{43,6} : -,671$	$r_{61,4} : ,897$		$r_{64,3} : ,818$
$r_{56,1} : -,963$	$r_{51,6} : ,973$			$r_{61,3} : ,958$

Kısmi korelasyon analizinde ilk olarak firmada brüt karı kontrol altında tutularak PCE, TGE, dolar kuru, ciro ve kâr marjı değişkenleri arasındaki ilişkinin varlığı kısmi korelasyon analizi ile incelenmiştir. Brüt kar değişkeni kontrol altında tutulduğunda, TGE - PCE, Dolar kuru - PCE, Dolar kuru - TGE ve ciro - kar marjı değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Analiz sonucunda ciro ile kar marjı arasında $r = -,963$ değerinde negatif yönlü kuvvetli bir ilişki dikkatleri çekmektedir. Bu değer çoklu korelasyon analizi sonucunda ,373 iken brüt kar kontrol altında tutulduğunda -,963 olmuştur. Brüt karın, ciro ile kâr marjı arasında etkisi olduğu görülmektedir.

Gerçekleşen ciro sabit tutulduğunda, TGE ile PCE arasında anlamlı ve negatif yönlü, dolar kuru ile PCE arasında pozitif yönlü kuvvetli, dolar kuru ile TGE arasında negatif yönlü kuvvetli bir ilişki tespit edilmiştir. Analize göre kâr marjı ile brüt kar arasında çok kuvvetli

pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Gerçekleşen ciro değişkeni sabit tutulduğunda, sonuçlar çoklu korelasyon analizine göre değerlerde düşüş olmuştur. Cironun, TGE - PCE, Dolar Kuru - PCE, Dolar Kuru - TGE, Kar Marjı - Brüt Kar ilişkileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Dolar kuru sabit tutularak gerçekleştirilen kısmi korelasyon sonucuna göre, brüt kar ile PCE arasında kuvvetli ve pozitif bir ilişki varlığı, ciro ile PCE endeksi arasında kuvvetli ve pozitif ilişki ve ciro ile brüt kar arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Dolar kurunun değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyini düşürdüğü görülmektedir.

Perakende ciro endeksi değişkeni sabit tutulduğunda, işletmede gerçekleşen ciro ile dolar kuru değişkeni arasında pozitif ve kuvvetli bir ilişki söz edilebilir. Çoklu korelasyon analizi sonucuna göre ciro ile brüt kar arasında $r = ,960$ değerinde çok kuvvetli bir ilişki mevcut iken, PCE kontrol altında alındığında ciro ile brüt kar arasındaki ilişkinin değeri düşmüş ve $r = ,664$ değerine düşmüştür. Bu sonuç PCE değerlerinin ciro ile brüt kar arasındaki ilişkinin büyük bir kısmını açıkladığını göstermektedir.

Tüketici güven endeksi sabit tutularak korelasyon analizi yapıldığında, dolar kuru ile PCE arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Gerçekleşen ciro değişkeninin ise kâr marjı hariç diğer değişkenler ile pozitif yönlü çok kuvvetli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. TGE değerleri kontrol altında tutulduğunda çoklu korelasyona göre kıyas yapılırsa, ciro - PCE, ciro - dolar kuru, ciro - brüt kar değişkenleri arasındaki ilişkilerde dikkate değer değişim yaşanmamıştır. TGE değerlerinin bu değişkenler üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Kâr marjı oranı sabit tutulup diğer değişkenler arasındaki kısmi korelasyonlar incelendiğinde, çoklu korelasyon analizi sonucuna benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kâr marjı oranının diğer değişkenler üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiş ve bu durum ayrıca tabloda gösterilmemiştir.

5. Sonuç

Perakende sektörü rekabetin yüksek olduğu sektörlerden biridir. Ekonomide yaşanan değişimlerden perakende sektörü doğrudan etkilenmektedir. Enflasyonun yükseldiği ekonomilerde tüketiciler harcamalarını kısıtlamaya gitmektedir ve bu durum perakende sektörünü doğrudan etkilemektedir. Tüm bu nedenlerle perakende sektörü firmalarının, dinamik piyasa koşullarına uyum sağlamak için inovasyon ve stratejik planlama yapmaları gerekiyor.

Bu amaçla da sektöre özgü detaylı makro ve mikro ekonomik analizlerin yapılmasına gerek duyulmaktadır.

Bu çalışmada perakende sektöründe faaliyet gösteren, sektörünün öncülerinden olan bir firmanın dalgalanma gösteren dolar kuru karşısında cirosundaki değişimlerin hangi yönde etkilendiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada ortaya konan sonuç perakende sektöründe hizmet gösteren diğer firmalara da genişletilebilir. Ayrıca dolar kuru dışındaki diğer önemli döviz kurları veya oluşturulacak bir döviz sepeti üzerinden satın alma gücü ve firma finansal metriklerinin analizleri gerçekleştirilebilir.

Analiz sonucunda firmanın gerçekleştirdiği ciro ile dolar kuru arasında kuvvetli bir ilişki olduğu görülmüştür. Eldeki verilerin analizine göre dolar kuru ile gerçekleşen ciro değerleri birlikte azalmakta veya yükselmektedir. Bu sonucu dolar kurunun artış veya azalışındaki etkinin firmadaki ürünlerin fiyatlarına yansımaktadır. Gelecekteki çalışmaların ciro - dolar kuru ilişkisinde satılan ürün adedini de analizlere dahil etmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

Dolar kurundaki dalgalanmalar ile TGE arasındaki negatif ilişki, tüketicilerin dolar kurundaki hareketliliğe göre tüketimlerini şekillendirdiği göstermektedir. Dolar kurunun 2018 yılı ortalarından sonra ani yükselişi tüketici güvenini de tam tersi düşürdüğü görülmektedir. Ayrıca dolar kurunun aynı dönemdeki yükselişi firmanın kar marjını aynı dönemde geriye çektiği, bunu da yapılan kampanyaların neticesinde gerçekleştiği söylenebilir.

Tüketicilerin güvenini yükseltmek, dolayısıyla tüketicileri harcamaya yönlendirmek için dolar kurunun kontrol altında tutulup dolar kurundaki dalgalanmaların en aza indirilmesi başta perakende sektörü olmak üzere ülke ekonomisi açısından faydalı olacaktır. Bunun sonucunda artan tüketim ile birlikte ekonominin büyüme trendine geçmesi beklenebilir. Son olarak perakende sektörünün büyümesi ve geleceği açısından makroekonomik belirsizliklerin ve döviz kuru dalgalanmalarının minimize edilmesi, sektördeki güvenin artmasına katkı sağlayacaktır (Kearney, 2023).

Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederiz.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Yazar katkı oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmış olup, yazarların katkı oranları eşittir.

Kaynakça

Akarsu, Y. & Alacahan, N. (2019). Döviz kuru riski ve Türkiye ekonomisi açısından değerlendirmesi. *Journal of Economics*, 6(1), 79-90.

Arı, A. (2010). Dalgalanma korkusu ve döviz kuru geçiş etkisi. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2832-2841.

Arıkbay, C. (1996). *Perakendecilikte gelişmeler ve yeni yaklaşımlar*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 572.

Aydın, L. (2006). Türkiye'de perakendecilik sektöründeki şirket birleşmeleri ve bir uygulama. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ayhan, F. (2016). Döviz kuru oynaklığı, dış ticaret ve istihdam ilişkisi: Türkiye uygulaması. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Balassa, B. & Samuelson, P. A. (1964). The purchasing power parity doctrine: A reappraisal. *Journal of Political Economy*, 72(6), 584–596.

Baldwin, R. & Krugman, P. (2004). Agglomeration, integration and tax harmonization. *European Economic Review*, 48(1), 1-23.

- Berg, N. & Schaffer, M. E. (2012). The effect of exchange rate volatility on fragmentation in global production networks: evidence from the retail sector. *Journal of International Economics*, 87(2), 278-287.
- Beyazgöl, M. & Karadeniz, E. (2019). Borsa İstanbul havayolu yolcu taşımacılığı şirketlerinin döviz kuru risklerinin incelenmesi. *Journal of Tourism and Resarch*, 5(2), 191-202.
- Bilgili, E. (1999). 1980 sonrası Türkiye ile belli başlı ticaret ortakları arasındaki döviz kurlarındaki değişimin analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 223-233.
- Campa, J. M. & Goldberg, L. S. (2005). Exchange rate pass-through into import prices. *The Review of Economics and Statistics*, 87(4), 679–690.
- Cushman, D. O. (1985). Real exchange rate risk, expectations, and the level of direct investment. *The Review of Economics and Statistics*, 67(2), 297-308.
- Darcan, D. (2000). Büyük ölçekli gıda mağazalarının (süpermarket ve hipermarketler) Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri: İzmir kenti için bir uygulama. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dornbusch, R. (1987). Exchange rates and prices. *American Economic Review*, 77(1), 93–106.
- Feenstra, R. C. & Taylor, A. M. (2014). *International economics*. Worth Publishers: New York.
- Fleming, J. M. (1962). Domestic financial policies under fixed and under floating exchange rates. *IMF Staff Papers*, 9, 369-379.

Gülşen, A. (2018). Perakende sektöründe tüketicilerin süt ve süt ürünleri grubundaki ambalajlı ürünler üzerine satınalma eğilimlerindeki marka algısının etkisinin ölçülmesine yönelik bir araştırma: İstanbul örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Golub, S. S. (2017). Exchange rate policy and inflation dynamics in developing countries. *Journal of Monetary Economics*, 90, 74-87.

Hooper, P. & Mann, C. L. (1989). Exchange rate pass-through in the United States. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1989(2), 297-330.

Hopoğlu, S. & Eryüzlü, H. (2019). Turist akışı, konaklama fiyatları ve döviz kurları: Türkiye için bir nedensellik analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 11-24.

Kearney (2023). *Kearney GRDI 2023, the 2023 global retail development index*. <https://www.kenney.com/industry/consumer-retail/global-retail-development-index> adresinden 7 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Kiptui, M., Ndolo, D. & Kaminchia, S. (2005). Exchange rate pass through: to what extend do exchange rate fluctuations affect import prices and inflation in Kenya? *Central Bank of Kenya, Working Paper*, No:1.

Krugman, P., Obstfeld, M. & Melitz, M. (2022). *International economics: theory and policy (12th Edition)*. Pearson: Essex.

Kutlu, S. & Yurttagüler İ. (2014). Türkiye’de reel döviz kurlarının uzun hafıza özellikleri: kesirli bütünleşme analizi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 373-389.

- Lane, P. R. & Milesi-Ferretti, G. M. (2007). The external wealth of nations Mark II: revised and extended estimates of foreign assets and liabilities: 1970–2004. *Journal of International Economics*, 73(2), 223-250.
- Lee, H. S. & Tan, M. (2019). Exchange rate and retail spending: evidence from cross-border shoppers. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 49, 312-321.
- Levy, M. & Lee, J. (2011). Exchange rate pass-through and retail pricing strategies. *Journal of International Economics*, 85(1), 34-53.
- Magee, S. P. (1973). Currency contracts, pass-through, and devaluation. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1973(1), 303–325.
- Marquez, J. (2002). Understanding the J-curve effect. *International Journal of Finance and Economics*, 7(2), 155-168.
- Melitz, M. J. & Redding, S. J. (2015). New trade models, new welfare implications. *American Economic Review*, 105(3), 1105-1146.
- Mundell, R.A. (1962). The appropriate use of monetary policy. *Journal of International Money and Finance*, 9, 70-77.
- Mundell, R. A. (1963). Capital mobility and stabilization policy under fixed and flexible exchange rates. *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29(4), 475–485.
- Obstfeld, M. & Rogoff, K. (1996). *Foundations of international macroeconomics*. MIT Press: Massachusetts.
- Rogoff, K. (1996). The purchasing power parity puzzle. *Journal of Economic Literature*, 34(2), 647-668.

Samuelson, P. & Nordhaus, W. (2009). *Economics. 19th Edition*. McGraw-Hill: New York.

Sarı, A. (2010). Döviz kuru oynaklığının ithalata etkileri: Türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11, 31-44.

Sezgin, A. Ş. (2015). *Perakende sektörü*. İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü, 1-48. Kasım 19, 2024 tarihinde https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/sr_01_perakende.pdf adresinden alındı

Taylor, J. B. (2000). Low inflation, pass-through, and the pricing power of firms. *European Economic Review*, 44(7), 1389-1408.

Tellis, G. J. & Gaeth, G. J. (1990). Best value, price-seekers, and price aversion: the impact of information and exchange rate on retail prices. *Journal of Marketing Research*, 27(1), 76-89.

Tunalı, H. & Özkan, İ.E. (2016). Türkiye’de tüketici güven endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkinin ampirik analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 54-67.

Tuncer, B. & Aydoğan, K. (2019). Yakıt maliyetlerinin taşınan hava kargo miktarı üzerine etkileri: 2007-2018 Türkiye örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, BOR*, 143-158.

TÜİK - Türkiye İstatistik Kurumu (2019a). *Perakende satış endeksleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Perakende-Satis-Endeksleri-Subat-2023-49617> adresinden 7 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

TÜİK - Türkiye İstatistik Kurumu (2019b). *Satınalma gücü paritesi (SGP)*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-2022-49763>
adresinden 7 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Ülgen, Ö. (1999). Türk perakendecilik sektörünün senaryolar yardımıyla analizi.
(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri
Enstitüsü, İstanbul.

Yüksekbilgili, Z. & Akduman, G. (2015). Perakende mağazacılık sektöründe satış personelinin
demografik özellikleri ve personel memnuniyeti ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler
Dergisi*, 14(52), 86-99.

Zulfigar, H. & Shah, S. (2004, Haziran). Exchange rate pass-through to domestic prices in
Pakistan. *State Bank of Pakistan Working Paper Series No:5*
<https://www.sbp.org.pk/repec/sbp/wpaper/wp05.pdf> adresinden 7 Haziran 2024
tarihinde alınmıştır.

ABDUL İLAH İBN ARAFA'NIN : "YASIN KALB-U L-HILAF" İRFANI ROMANINDAKİ SANATSAL HAYAL İLE SUFİ VİZYON KARŞILAŞTIRMASI

Lecturer Professor Dr. Nadjat BOUKEZZOULA

M'Hamed BOUGARA University, Boumerdes, Algeria

n.boukezzoula@univ-boumerdes.dz ORCID : 0009-0007-5127-8941

Öz

Bu araştırmada sufi mirası, dili ve vizyonuna uygun bir şekilde canlandırıp, toplu tarihte olan eski olayları özgün görüşle sunmaya gayret eden yeni tür nesir dini otoriteye sahip olan İrfan romanı yaklaşımına amaçlamaktayız. İnceleme amacıyla Abdul İlah Bin Arafa'nın "Yasin kalb-u Lhilafa" romanını örnek olarak seçilmektedir.

Sufi, tarih, siyer birbirlerine bağlayan bu romanın konusu Osmanlı devleti en ünlü ve en muazzam padişahlarından biri olan II. Abdülhamid'in hayatından sağlanarak, 33 yıllık hüküm süresi içinde devletin birliğini korumak, mason kompluları ile sömürü güçleri tarafından çevirilen fırıldakların karşısında dik durmakla geçirdiği hayatının kahramanca detaylarını göstermektedir. Yazar da sonradan halifeliğin düşüşüne sebep olacak olayları, II. Abdülhamid'in engellemeye çalışması ile padişah şeyhi Zafir El-Medeni sayesinde gerçekleştirilen ilahi feyiz aralarında dikkatlice bağ kurmaya çalışmaktadır. Böylelikle II. Abdülhamid'in Yasin suresine tutulması, hüküm ve kararlarında surenin barındırdığı öğretilerine göre hareket etmesi ve halifeliği kurtarmaya hedefleyen islami cami-i projesinde destekleyen, dahili ve harici hakimiyetin amacına ulaştıracak Derkavi tarikatına yönlendiren şeyhiyle arasındaki ilişkisi olmak üzere iki iş itibarla Sultan'ın ruhi yanına romanda yer verilmektedir. Bundan hareketle romanda halifeliğin islamiyetine işaret edilmesiyle birlikte irfan vizyonu, sufi diliyle de sıkça rastlanır. Okuyucu tarih ve mirasıyla kavuşturup, tutum ve davranışlarını arıtmış yeni bir edebi projesi meydana getirilmiştir. Yineden kalkınma ve birleştirme dayanaklarına sahip olan islami uygarlığının medeni ve evrensel yapımı katkıda bulunması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman, İrfan vizyonu, Yasin kalb-ü L-KHilafa, Abdül İlah Bin Arafa.

THE MYSTICAL NOVEL BETWEEN ARTISTIC FICTION AND SUFI VISION THE NOVEL: "YASSIN QALB AL-KHILAF" BY ABDELILAH BEN ARFA AS A MODEL

Abstract

This research paper aims to approach the mystical novel as a new narrative genre with a nodal reference, invoking Sufi heritage and aligning with its vision and language. It seeks to revisit previous issues that occurred in the course of collective history. We chose the novel "Yassin Qalb al-Khilafah" li-Abd al-Ilah ibn 'Arafah as a model for the study. The novel combines biography, history, and Sufism, drawing its subject from the life of Sultan Abdul Hamid II, one of the most famous and greatest caliphs of the Ottoman Empire. The novel recalls epic details of the life of this remarkable Sultan, who spent thirty-three years striving to preserve the nation's unity and confront Masonic conspiracies and colonial powers that plotted to eliminate the caliphate. The novelist sought to link these dramatic events, which later ended the caliphate, and Sultan Abdul Hamid II's attempt to confront them with the divine revelations granted to the Sultan through his guide and mentor, Zafir Al-Madani. The novelist emphasized the spiritual aspect of Sultan Abdul Hamid II through two main elements: first, his attachment to Surah Yassin and his governance guided by its teachings, using it as a protective shield for the caliphate. Second, his relationship with his mentor, who supported him in his project to establish the Islamic University to save the caliphate, guided him on the Tariqah Darqawiya until he achieved the secret of the exoteric and esoteric caliphate. Thus, the mystical vision and Sufi language prevailed in the novel, clearly indicating the Islamic nature of the caliphate. The novel lays the foundation for a new literary project that refines the reader's behavior, connects them with their memory and heritage, and highlights the contribution of Islamic civilization to universal civilization-building and its possession of the elements of unity and revival.

Keywords: The Novel- Sufi Vision- Yassin Qalb Al-Khilafah- Abdelilah Ben Arfa.

الرّواية العرفانية بين التّخييل الفنّي والرّواية الصّوفية "رواية: ياسين قلب الخلافة" لعبد الإله بن عرفة أنموذجاً

الملخص:

نروم في هذا البحث مقارنة الرّواية العرفانية وهي نوع سردي جديد ذو مرجعية عقديّة، يستحضر التّراث الصّوفي ويتماهى مع رؤيته ولغته، ويسعى إلى إعادة طرح قضايا سابقة وقعت في مجرى التاريخ الجماعي بروية متفردة، وقد اخترنا رواية: "ياسين قلب الخلافة" لعبد الإله بن عرفة أنموذجاً للدراسة، وهي رواية جمعت بين السيرة والتاريخ والتصوف، حيث استمدّت موضوعها من سيرة السلطان عبد الحميد الثّاني وهو أشهر خلفاء الدّولة العثمانية، حيث استعادت الرّواية تفاصيل ملحمة من حياة هذا السلطان الذّاهية الذي دامت مدّة حكمه ثلاث وثلاثين سنة قضاها في النّضال من أجل الحفاظ على وحدة الأمتة، ومواجهة مؤامرات الماسونية والقوى الاستعمارية التي نصبت المؤامرات والمكائد من أجل القضاء على الخلافة، وقد سعى الرّوائي إلى الرّبط بين هذه الأحداث الدرامية التي أنهت الخلافة لاحقاً ومحاولة السلطان عبد الحميد الثّاني التصدي لها، وبين فتوحات الفيض الإلهي الذي تحقّق للسلطان بفضل شيخه ظافر المدني، ربطاً في غاية الدقة والانسجام، إذ عمد الرّوائي إلى إبراز الجانب الرّوحي للسلطان عبد الحميد الثّاني والذي تجسّد في الرّواية من خلال أمرين أولاً؛ تعلّقه بسورة ياسين واهتدائه في حكمه بما تضمّنته من تعاليم، واتّخاذها ورداً حافظاً للخلافة، ثانياً؛ العلاقة التي تربطه بشيخه الذي ساندته في مشروعه الجامعة الإسلامية من أجل إنقاذ الخلافة، كما أرشده ودلّه على الطّريقة الصّوفية "الدرقاوية" حتّى تحقّق له سرّ الخلافة الظّاهرية والباطنية، من ثمّ غلبت على الرّواية الرّواية العرفانية ولغتها الصّوفية في دلالة واضحة على إسلامية الخلافة، لتوصّل الرّواية لمشروع أدبي جديد يهدّب سلوك القارئ ويصله بذاكرته وتراثه، ويبرز مساهمة الحضارة الإسلامية في البناء الحضاري الكوني وامتلاكها مقومات الوحدة والنّهوض من جديد.

الكلمات المفتاحية: الرّواية -الرّواية الصّوفية - ياسين قلب الخلافة -عبد الإله بن عرفة.

1. مقدمة:

كثيرة هي الرّوايات العربية المعاصرة التي انفتحت على التّراث الصّوفي ووظّفت في بنائها السّردي مصطلحات الصّوفية ورموزهم، وذكرت كبار الشّخصيات التي أسهمت في التّأصيل لخطاب العرفان في التّراث العربي القديم ومن بينها نجد رواية كتاب الأسفار الثلاثة لجمال الغيطاني، وسابع أيام الخلق لعبد الخالق الركابي، وجارات أبي موسى لأحمد التّوفيق، وتلك المحبّة للحبيب السّابح، ولكنّ هذه الرّوايات على الرّغم من توظيفها مصطلحات صوفية، فقد غلبت عليها الرّواية السردية

دون الرؤيا الصّوفية، وحافظت فيها على قضايا النّوع والتّسمية. ويعدّ عبد الإله بن عرفة، أحد أهمّ الكتاب الذين عنوا بالانفتاح على الخطاب الصّوفي من حيث اللّغة والرّوایا، وأسس لنوع أدبي جديد أصبح يعرف بالرّواية العرفانية، وتعدّ رواية ياسين قلب القرآن إحدى أهمّ الرّوايات التي تندرج ضمن هذا النّوع السّردي الجديد، وانفتح فيها على التّاريخ والتّصوف، حيث استمدّ موضوعها من سيرة الخليفة العثماني عبد الحميد الثّاني، وركّز فيها على موضوع الخلافة من منظور صوفي مازجا بين التّخييل السّردي والخطاب العرفاني. من هنا نتساءل؛ ما الرّواية العرفانية وما هي مرجعياتها النصّية؟ وإذا كان التّصوّف طريقة خاصّة في العبادة وكانت الرّواية نصّا إبداعيا ينزع إلى التّخييل، كيف استطاع الكاتب أن يمزجها في بوتقة واحدة؟ وهل حقّق التّناسب بين المبنى الحكائي والتمن الحكائي في روايته موضوع مقاربتنا؟

وقبل الإجابة عن هذه الأسئلة من الجدير بالذّكر التّنويع ببعض الدّراسات السّابقة والتي تعكس تزايد الاهتمام بالرّواية العرفانية عند عبد الإله بن عرفة، وهي دراسات جادة حاولت أن تتقصّى هذه التّجربة المتفرّدة من بينها؛ دراسة للباحثين بغداد بردادي ولعروسي قادة موسومة بـ "مرجعيات تماهي الخطاب الصّوفي في الرّواية العرفانية قراءة تأويلية في ياسين قلب الخلافة لعبد الإله بن عرفة" (بردادي و عروسي ، 2022، الصفحات 163-208) وهي مقارنة تأويلية للرّواية اقتصرت على تأويل عتبات النصّ وإمطة اللّثام عن التّناقضات الضديّة ونظام التّقابل بين الشّخصيات في الرّواية، وغير بعيد عن هذه الدّراسة مقال موسوم بـ خطاب العتبات في رواية ياسين قلب الخلافة لعبد الإله بن عرفة للباحث مؤيد أحمد الشّرة (الشّرة، 2022، الصفحات 123-208)، كما قدّم الباحث دباح جمال مقالا موسوما بـ الرّواية العرفانية عند عبد الإله بن عرفة مشروعية الحدود (ذباح، 2020، الصفحات 47-54)، وهو عبارة عن بحث نظري تتبّع فيه صاحبه نشأة الرّواية العرفانية وارتباط اسم ابن عرفة بهذا النّوع الجديد ووقف عند بعض المفاهيم كالعرفان، وكذا قدّمت الباحثة سليمة عشو بحثا موسوما بالسّير في الكتابة العرفانية الرّوائية عند عبد الإله بن عرفة (عشو، 2021، الصفحات 183-200)، وقد قصرت الباحثة فيه مقاربتها على معرفة كيفية نقل تجربة السّير من خلال الكتابة العرفانية عند الرّوائي بن عرفة من خلال عدّة روايات للكاتب .

وتبقى هذه الدّراسات مبادرات تحتاج إلى مزيد من الدّرس والبحث المعمّق، من أجل تحقيق التّراكم المعرفي الذي من شأنه أن يواكب هذا النّوع السّردي الجديد ويتتبّع تطوّر الرّواية العرفانية ويكشف عن خباياها وأسرارها وجمالياتها، ويستخرج مكنوناتها، ولأنّ النصّ كما يرى أميرتو إيكو منفتح على عدّة تأويلات، فإنّ بحثنا هذا وإن تقاطع مع بعض الدّراسات السّابقة من حيث المدوّنة أو من حيث انفتاح الرّواية على التّراث الصّوفي إلا أنّنا سعيينا أن نقدّم قراءة معمّقة للرّواية نسلط فيها الضّوء على بعض الخصائص الفنّية والرّوایا العرفانية التي وسمت رواية (ياسين قلب الخلافة) – والتي أغفلتها الدّراسات السّابقة أو وفتت عندها باقتضاب كقضية توظيف الرّمز الصّوفي وجماليات اللّغة العرفانية في رواية ياسين قلب الخلافة، وكذا علاقة الشّيخ بالمريد في الرّواية و إمطة اللّثام عن مفهوم الإنسان الخليفة وفق الرّوایا العرفانية وكيفية استثمار الكاتب لهذا المفهوم العرفاني بطريقة مشوّقة .

2. مفهوم الرّواية العرفانية:

أطلق عبد الإله بن عرفة مشروع الرّواية العرفانية من خلال بيانات توضيحية صدر بها رواياته الثّمانيّة؛ روايته الموسومة بـ " جبل قاف" صدرت عام (2002)، وروايته المعنونة بـ "بحر نون" كتبها عام 2007، وروايته "بلاد صاد" نشرت عام 2007، وكذلك رواية "الحواميم" عام 2010م، وروايته "طواسين الغزالي" صدرت عام 2011م، ورواية " ابن الخطيب في روضة طه" عام 2012م، ورواية " ياسين قلب الخلافة" - موضوع مقاربتنا- التي صدرت 2013م، و روايته "طوق سرّ المحبّة، سيرة العشق عند ابن حزم" التي نشرت عام 2015م، وقد بنى الكاتب تصوّره للرّواية العرفانية على ثلاثة مفاهيم :

مفهوم الكتابة بالنور حيث ارتبطت هذه التسمية بمشروعه السردى الجديد كما جاء في أحد بياناته، أكد فيه أن رواياته " تستمد أساسا من الحروف النورانية المقطعة في بعض فواتح السور التي تجمع في كلام "حق نصره سطع" (بن عرفة، 2007، صفحة 9).

ومفهوم أدب الحضور، ويعني بالحضور "ما يحدث للصوفي المداوم للذكر من غيبة عن كل ما سوى الله، والحضور بالله وعن ذلك يقول عبد الإله بن عرفة: إن المداومة على الذكر يؤدي إلى الحضور وهو يثمر العلم الذي يزج بصاحبه في الغيبة عن كل ما سوى الله، وهو عين الحضور بالله، هذا المعنى كما دأبنا على ذلك في أعمالنا السابقة، ولعل أفضل عنوان لهذا المشروع هو أنه أدب الحضور" (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 7)

أما المفهوم الثالث فهو الرواية العرفانية وهو الأكثر رواجاً والأكثر قرباً من توصيف هذا النوع، فقد سئل عبد الإله بن عرفة عن سبب اختيار هذا المصطلح دون غيره، فقال: إن الهدف من السفر والسلوك إلى حضرة القرب هو طلب المعرفة، وأن طالب المعرفة يسمى عارفاً، فكان لزاماً أن تكون هذه الرواية عرفانية" (الواردي، 2015، صفحة 54) سميت الرواية العرفانية إذن نسبة إلى المعرفة التي تحصل للسالك في التجربة الصوفية، والعرفان هو "العلم بالحق سبحانه وتعالى وصفاته ومظاهره، وهو أيضا العلم بالمبدأ والمعاد، وحقائق العالم" (العامل، 2004، صفحة 6)، ويرجع عبد الإله بن عرفة أنه وفق في اختياره لهذا المصطلح نظراً لرواجه بين القراء والتقاد، وينفي الكاتب أن يكون العرفان في هذا النوع السردى الجديد يتطابق مع العرفان الغنوصي.

ولئن كان هذا هو سبب تسميته، فما هو الهدف الذي يتغيه الكاتب من وراء هذه الكتابة؟

إن الرسالة التي يسعى الكاتب عبد الإله بن عرفة إلى إيصالها من خلال هذه الرواية الجديدة هي إعادة الوصل مع الموروث الحضاري الإسلامي والثقافي والعرفاني واستحضاره ببعث الحياة فيه "من خلال تقنية سردية طبعت رواياته النورانية بمبسم التفرد حين قرّر أن يفتتحها بالحروف المتقطعة في القرآن الكريم وعن ذلك يقول: "إنني أروم من وراء هذه الكتابة إعادة بناء التاريخ العربي الإسلامي الذي مرّ عليه أربعة عشر قرناً، انطلاقاً من الفواتح النورانية الأربع عشرة وأسعى لأخصص لكل فاتحة من هذه الفواتح النورانية أو قرناً أو فترة زمنية وقامة فكرية وروحية بصمت على هذا التاريخ الطويل وفي المحصلة الأخيرة سنشكل روايات هذا المشروع موسوعة حضارية وروحية وعرفانية للحضارة العربية الإسلامية ومساهمتها البارزة في البناء الحضاري الكوني وهذا المشروع يردّ مفهوم القطيعة ويرفضها." (الواردي، 2015، صفحة 56) إذن يوضح الكاتب رؤيته المتفردة حول الأدب ورسالته، مؤكداً أن هدفه المنشود من وراء هذا المشروع السردى إلى جانب الأبعاد القيمية والجمالية فهناك البعد الصوفي حيث يقول في موطن آخر: "إن الهدف من هذه الأعمال الروائية، هو إخراج القارئ من ظلمة التيه والجهل والفهاهة إلى نور الوجد والعلم والكياسة، وإنشاء لغة نورانية، لأن الظلمة من عالم الفساد، والنور من عالم الصلاح، وقد علقت باللغة والكلمات ظلمانية كثيفة لآبد من إزاحتها بسطوة النور" (عبد الإله بن عرفة، 2010، صفحة 9).

وقريب من هذا المعنى قول ابن عربي: "ألا ترى أن الحقّ تسمى بالنور ولم يتسم بالظلمة إذ كان النور وجوداً والظلمة عدماً وإذ كان النور لا تغالبه الظلمة بل النور الغالب كذلك الحق لا يغالبه الخلق بل الحق الغالب فسّمى نفسه نورا" (بن عربي م، دت، صفحة 141).

إذا تستمدّ الكتابة السردية كيانها من اللغة العرفانية المنبثقة عن النور؛ لأنها لغة تبدد الظلمة والجهل وتهذب سلوك القارئ وتحمله إلى عوالم من الكشف والمعرفة، في ضوء ما سبق يلحق عبد الإله بن عرفة الكتابة السردية بما هو صوفي أو عرفاني، وتنمأه لديه الكتابة السردية بالتجربة السلوكية، ويغدو أدب الحضور وسيلة من وسائل تحقيق الوجود وبلوغ الكمال الذي تنشده مختلف الطرق الصوفية وراهن عليه أنمة العرفان والعشق الإلهي، فالكاتب يتغي من خلال هذه التجربة السردية

الجديدة نقل التجربة العرفانية المغمورة في كتب التراث وإخراجها إلى النور؛ لجعلها ثقافة يتمثلها المجتمع ويستخرج منها العبر بوصفها تجربة سلوكية ناجحة لأنها مستمدة أساساً من القرآن والسنة بوصفها تتضمن فكراً وحلاً لأزمات تعصف بالمجتمع الإنساني، وتهدف هذه التجربة إلى تحقيق إنسانية الإنسان وحضوره وإعادته إلى الوجود بعدما غيبت الفلسفات الغربية فيما عرف بنسيان الوجود.

أما وسيلته في ذلك فقد تجسدت في هذا الأدب وهي مداومة الذكر، حتى تتكثف له الحجب، ويتلقى المواهب الربانية، فيغيب عن كل ما سواه لتتجلى الكتابة في أسمى معانيها وأجلّ غاياتها لأنها تنهض "على المحبة والإيثار، ولا محبة ولا إيثار إلا بالمعرفة الحقّة ومحلّها القلب" (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 8).

3. المرجعية العقدية في الرواية العرفانية:

لقد أصبح التصوّف يشكّل أحد منابع التراثية التي تغني التجربة الإنسانية في عصرنا الحاضر برؤى مختلفة وبرموز مثيرة، كثيراً ما يستغلّها الأدباء في إثراء تجاربهم الإبداعية خاصة أنّ التجربة الصوفية متعدّدة الدلالة قابلة للتأويل، وتوحي العودة للتراث الصوفي في الأدب بجديّة التجربة وتفردّها وارتباط صاحبها بأصالته الثقافيّة " (رواق، 2020، الصفحات 226-227).

وقد أكّد عبد الإله بن عرفة في بياناته التي صدر بها رواياته أنّ مرجعية الرواية العرفانية مستمدة من القرآن الكريم، وهو ينحو في ذلك منحى كبار المتصوّفة الذين أكّدوا أنّ القرآن الكريم هو الزاد الذي يجب على الإنسان أن يتزوّد به، فيأتمر بأوامره وينتهي بناهيه: وهذا ما أكّده النورسي في كتابه رسائل النور حين قال: إنّ جميع أهل الاختصاص والشهود وأهل الدوق والكشف من العلماء المدقّقين والأولياء الصالحين متفقون على أنّ زاد طريق أبد الأباد، وذخيرة تلك الرحلة الطويلة المظلمة ونورها وبراقها ليس إلا امتثال أوامر القرآن الكريم واجتناب نواهيه" (النورسي، 2011، صفحة 30)، نفهم من هذا أنّ الصوفية لما أدركوا أنّ القرآن الكريم قد انطوى على كلّ العلم الذي في هذا الكون وحقائقه، وأيقنوا أنّ التمسك بحبله هو طريق النجاة وجّهوا إليه كلّ مريد رغب في سلوك الطريقة، وما استحضار الرواية موضوع مقاربتنا لآيات من القرآن الكريم وتوظيفها لحرّوه الثورانية إلا رسالة من الكاتب بضرورة تشبّث الأمة بحبل القرآن حتى تنجو بذلك من التشنّث والحيرة، إذاً لقد أصلّ الروائي لكتابة سردية انفكّ فيها من إسار الرواية الغربية على صعيد الشكل والمضمون، وانفتح على مصدر مهمّ ورافد أصيل قامت على أساسه الحضارة الإسلامية وهو القرآن الكريم في ضوء فهم وتأويل الخطاب الصوفي له.

وقد تجلّت المرجعية القرآنية من خلال عنوان الرواية وبعض العتبات الداخلية، واستحضار آيات قرآنية في بعض الحوارات بين شخصياتها، كما كانت السنة النبويّة إحدى أهمّ المرجعيات التي أنبنى على أساسها هذا المشروع الروائي حيث استشهد الروائي بالكثير من الأحاديث النبوية وذكر الرسول صلّى الله عليه وسلّم في عدّة مواطن من الرواية واستحضر حادثة الإسراء والمعراج لتبرير بعض الكرامات الصوفية من تواجد شخصية الشيخ العارف في موضعين مختلفين، وهذا ما ساقه على لسان الشيخ ظافر المدني: "قد كان النبي عليه الصلاة والسلام قد أخبر قومه وأصحابه بأشياء من عالم الشهادة، كما أخبر عمّا صادفه في الإسراء والمعراج بدون مفارقة لكلا العالمين. (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 152) ويفيد هذا أنّ "تأصيل كيان الرواية لا يتمّ في نظر الروائي إلا في ضوء تأصيل كيان الحضارة عبر استعادة روافدها والاشتغال عليها بأفق التخلّص من إسار النّمودج في الرواية العربية، والاعتناق من قيود الرواية الغربية في مختلف تشكّلاتها الجمالية." (بن جمعة، 1999، صفحة 498).

هذا وتتكى الرواية على خلفية عرفانية أعلن عنها الكاتب في بيانه الذي صدر به الرواية مستشهداً بقول الشيخ عليّ الجمل: "أعلم أنّه ممّا منّ الله عليّ في ابتدائي أنّ تفضّل عليّ بالذكر، ثمّ استخرج لي من الذكر الحضور، ثمّ استخرج لي من الحضور العلم، ثمّ استخرج لي من العلم الغيبة عمّا سوى الله، ثمّ استخرج لي من الغيبة عمّا سوى الله المعرفة بالله" (بن

عرفة ياسين ، 2013، صفحة 7)، تتأسس إذن الرواية العرفانية على هذه المرجعية من العلم اللذني الذي يتأتى مع دوام الذكر وقراءة الأوراد، أما العتبة الأولى للرواية فهذه الأبيات لابن عربي
إذا كنت قرأنا فقلبك ياسين وإن كنت فرقانا فمالك من قلب

فإن وجود الحق في قلب عبده ومالك من قلب فمالك من قلب (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 19).
من هنا أمكن القول أن رواية ياسين قلب الخلافة نصّ منفتح على التجربة الصوفية "يعيد طرح قضايا سابقة وقعت في مجرى التاريخ الجمالي، وبخاصة تلك القضايا الملحة التي لاتزال ماثلة أمامنا تخاطب الوجدان والمعرفة والمخيال" (الوراري، دت، صفحة 12)، وهي قضايا وثيقة الصلة بمفهوم الخلافة والأمة وما ألمّ بها من مؤامرات، نجم عنها اغتصاب أرض فلسطين وأدت إلى انقسامات وهزائم ماتزال نتائجها الأليمة إلى اليوم، فهو نصّ ذو معالم جمالية عرفانية يستوعب الماضي ويستجيب لمسوّغات العصر ويستشرف المستقبل .

4. مقام الخلافة /مقام الأنوار:

إن ياسين؛ هي قلب الخلافة، والخليفة هو قلب الوجود بحسب الطرح الروائي، وعلى الخلافة مدار الحكى، بل هي الفكرة المركزية في النصّ، يقول صاحب الرواية في بيانه الذي صدر به روايته: "لاشك أن لكل شيء قلبا، وقلب الوجود هو الإنسان الخليفة، وتلك هي القضية الكبرى لهذا المشروع الروائي الذي نهض به" (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 9)، ويسعى الروائي إلى تأكيد استمرارية الخلافة والولاية في أمتنا، ورفض فكرة القطيعة مع التاريخ التي سعت الدول الكولونيالية إلى نشر هذه الفكرة وترسيخها، يقول الروائي: "لقد سبق أن عرّجت على قضية الخلافة في أعمالى السابقة، وخاصة في روايتي "جبل قاف" و"طواسين الغزالي"، لكنني اليوم أتناولها من زاوية مختلفة للتأكيد على استمرارية هذه الأمة في التاريخ بدون انقطاع، مخالفا بذلك كلّ المحاولات الاستعمارية والتغريبية لترسيخ وهم الانقطاع عند بعض النخب السياسية والفكرية في بلداننا" (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 14).

وقد ألحق الكاتب " الخلافة" في هذا العمل السردى بفتوحات الفيض الإلهي، وهذا الطرح يعيد صوغ مفهوم الإنسان الخليفة والخلافة وفق الرؤيا العرفانية، مؤكداً أن خلافة الإنسان في الأرض إنما هي تحقيق العبادة في صفاتها، لأنها ميراث النبوة وبيضة المسلمين، ولا تليق إلا بمن تحققت فيه صفات الأنبياء وتخلّق بأخلاقهم، من زهد في الدنيا وتعلّق بالآخرة وأتباع طريق التدبير... إلخ، جاء في الرواية: "إن الإمامة العظمى، وخلافة رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تكون في الخليفة إلا إذا تخلّق بسرّ الاسم المفرد" (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 134)، فالرواية إذن نّهت إلى أن سورة ياسين هي الورد الحافظ للخلافة، وأما حارسها فهو الخليفة الذي جسّدته شخصية عبد الحميد الثاني السلطان العثماني الذي حمى الخلافة وقاوم أعداءها في الخارج والداخل، حيث جاء في الرواية أنه خصّ بهذه السورة فتأمل ما فيها من أسرار وامتنل لتعاليمها، واتخذها وردا بعدما أرشده إليها شيخه ظافر المدني، قال : قضيت ليلتي في ضيافة سورة ياسين أقلبها ذات اليمين وذات الشمال، أتفياً في ظلالها، وأنعم بجنانها، كانت ياسين قلب القرآن وكذلك الإنسان الخليفة قلب قرآني أحدي جمعي، وقلب فرقان لتوارد التجليات عليه (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 333)، فالإنسان الخليفة بحسب هذا القول متخلّق بأخلاق القرآن الكريم، أما قلبه الياسيني فثابت على الحقّ، ومن المعروف أن القلب عند الصوفية هو محلّ الوحي، مستشهدين بما جاء في القرآن الكريم من آيات بينات موجهة لوصف حالة النبي عليه السلام في قوله تعالى في سورة الشعراء: "وإنه لتنزيل من ربّ العالمين، نزل به الروح الأمين، على قلبك لتكون من المنذرين" (الشعراء 194، 192)، ويعدّ القلب مفهوما ذا أهمية قصوى عند الصوفية، فهو الحقيقة الأعمق في الكيان الإنساني، وفي عرفهم أن الذين نجحوا في جلي مرايا قلوبهم هم الأنبياء وأولياء الله الذين يمكن تسميتهم "أولي الألباب" هؤلاء الأشخاص هم المتحقّقون الذين يعيشون حضور الله بأعمق مستوياته، كما ورد في الحديث القدسي: "ما وسعني لا سمائي ولا أرضي ولكن وسعني قلب عبدي المؤمن" (لطيف، 2021، صفحة 167)،

ولأنّ القلب هو محلّ الوحي -كما أسلفنا- وهو الكيان الذي يمكن تأمل الله فيه، وياسين هي قلب القرآن، وفي ضوء هذه المعطيات تأول الصّوفية مفهوم الخليفة وعدّوه هو قلب الخلافة وحارس بيضة المسلمين لأنّ الخليفة هو محلّ المعارف الرّبانية، وقد لخصّ العنوان مجمل الدلالات التي انطوى عليها المتن حيث جسّدت شخصية السّلطان عبد الحميد الثّاني قلب الخلافة، والغوث الذي أنقذ الأمّة من أخطار تهديدّها، بعد أن تحقّقت فيه صفات الإمام القطب، فقد تسلّم الخلافة وقلبه وإخلاصه للأمّة لا يضاهاه، واتّخذ القرآن مرجعيته وحارب التّفادي واستجاب لشروط المرحلة، في ضوء معطيات السياقات الحضارية التي كان يتحرّك فيها وما كان يتهدّد الخلافة من خطر الماسونية وتربّص الغرب الكولونيالي بالأمّة الإسلامية، عدا عن الخطر الداخلي المتمثّل في بعض المنظّمات الطامحة إلى الحكم والمتمارمة مع الغرب، كما أظهرت الرّواية كيف كان السّلطان عبد الحميد يردّد دائما عبر مفاصلها أنّه خليفة رسول الله صلّى الله عليه وسلّم على المسلمين، وأنّه سيلتزم بهذا الأمر طوال حياته، وهذا ما أهله أن يكون خليفة على المسلمين وقلب الخلافة النّابض وحامي ميراث النّبوة. ففي مشهد سبق تنصيبه خليفة للمسلمين تصوّر الرّواية زيارته لآثار الرّسول صلّى الله عليه وسلّم المحفوظة في قصر " طوب كابو"، وهناك يصف السّلطان وصفا دقيقا هذه الآثار المحفوظة في صناديق ذهبية، وينقل لنا ما انتابه من خشوع ملائكي لما رأى هذه الآثار التي لمستها يد النبي الكريمة، وهي لواؤه ونعله وسيفه وخصلة من شعره، يقول السّلطان: "ورأيتني أقتفي الأثر على نفس طريق الصّدق بالاتباع لا بالابتداع، فتلوت قوله تعالى: "وبشّر الذين آمنوا أنّ لهم قدم صدق عند ربهم" (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 187)، حيث تمثّل السّلطان المعنى القدسي لهذه الآثار واستشعر الصّلة الرّوحية التي تربط المسلمين بالنبيّ محمّد صلى الله عليه وسلّم، مؤكّدا بأنّ دوره هو استكمال لرسالة الرّسول صلّى الله عليه وسلّم وأنّ خلافته مرتبطة بأفق الرّسالة المحمّدية، وبعد هذا المشهد المهيّب يتقدّم شيخه قائلا: خذ سيف الخلافة بيدك يا سيّدي، ثمّ حمل لواء رسول الله بيدك، والزم قدم الصّدق بحنو النّعل حذو النّعل، فأنت اليوم خليفة رسول الله المتحقّق بالولاية الظّاهرة والباطنة" (بن عرفة ياسين ، 2013، الصفحات 187-188)، وهذا يتوافق تماما مع النّظرة الصّوفية للرّسول صلّى الله عليه وسلّم فهو قبة الوجود كلّه ولأجله أوجد الله هذا الكون، إذ يتخذ الصّوفية من حادثة المعراج دليلا على إمكانية تحقّق قرب الولي من الذات الإلهية. أمّا بالنسبة للرّواية فإنّ الشّيخ يرشد الخليفة بأنّه مكفّ باتّباع سنّته وانتهاج طريقتّه والمرور بجميع المواقف والأحوال التي مرّ بها، بصفته إنسانا متميّزا ومتقرّدا حاملا لسرّ الولاية ومتّصفا بصفاته.

يقول الخليفة: كان كلام الشّيخ ينساب في فكّ شيفرة الأشياء بسطوة النّور، وزاد إدراكي للأشياء، وعابنتها في شفافيتها ثمّ في كثافتها فنظرت بالعينين وسلّطت سهام الحدقتين على حقائقها، كانت الخلافة قلب العالم، وجزيرة الشّمال قلب التّدجيل، وكنا في الهزيع الأخير من سيادة ليل الخلافة لكنّ لمحّة النّور النّابضة من القلب المحمّدي كانت تشعّ على قلب الخلافة ألوية المحامد، فأدركت أنّ الله استعملني في نهاية دورة الخلافة حتّى أحفظ الأمانة، كان الشّوق يحذوني والرّغبة تقودني إلى أن أسمع كلام الشّيخ حول القلب المحمّدي النّابض بالحياة في قلب الخلافة القائمة بسرّ قلب القرآن، بعد أن سمعت منه كلّ ما ينبغي عن قلب التّدجيل " (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 164).

ينفتح النصّ على تأويلات شتى وي طرح عدّة تساؤلات حول وجوب إمكانية إيجاد حلقة وصل بين الذاكرة الجمعية للمسلمين وحاضرهم، ومدى تأثير هذه الذاكرة فيما نعيشه اليوم وهل يمكن أن يكون الماضي نقطة ارتكاز لاستشراف مستقبل الأمّة؟ إنّ الأمّة بحسب الطّرح الصّوفي تحتاج إلى خليفة لا بدّ أن يتسم بصفات وسمات خاصّة تؤهّله لحمل الأمانة ويحفظ للخلافة كنهها ويكون هو قلبها النّابض، فيستحقّ بذلك لقب الإمام المبين، وهذه الصّفات تتحقّق -بحسب الرّؤية السردية- إذا كان إيمانه خالصا عميقا سائرا على نهج النبي صلّى الله عليه وسلّم، ولا يبقى همّه مقصورا على الدّنيا بل لا بدّ أن يتجافى عنها وينسلخ عن النّفس (شهوات) وعمّا هو دنيوي ويتطلّع إلى ما هو روحاني علوي ليحقّق القرب من الله عن طريق الخلافة ذاتها ويحقّق الكمال الذي ينشده وبالتالي يتحقّق القصد من وجوده، وبالعودة إلى التّراث الصّوفي الذي انفتحت عليه الرّواية

يتبدى لنا أنّ الخلافة تتحقّق في القطب أو قطب الأقطاب وهو الغوث وهذا ما أورده ابن عربي في التّديبات الإلهية من صفات الخليفة التي تحقّقت في الأنبياء عليهم السّلام من كمال الأوصاف، واختفت عموماً وقال بإمكانية تحقّقها استثناء فيما أسماه ا لمتصوّفة بالقطب، أو الغوث وهو الإمام المبين، وفي عرفهم أنه يبعث الله في كلّ مائة عام رجل تتحقّق فيه هذه الصّفات ويرث الإمامة ويكون منقذاً للناس من الضلال يقول ابن عربي : فرأينا ذلك في حضرة الأمر والنّهي وحضرة الإمامة ومقرّ الخلافة، فوجدنا الخليفة شاهداً، فيه ظهرت الحكمة وأثر الأسماء وعلى يديه تنفعل أكثر المكونات للباري تعالى، فتخصّصنا الأثر وأمعنا النظر في حظّ الإنسان من هذه الحضرة الإمامية، فوجدنا في الإنسان خليفة ووزيراً وقاضياً... إلى أمثال هذا ممّا يليق بحضرة الخلافة التي هي محلّ الإرث وفي الأنبياء انتشرت راياتها ولاحت علامتها وأذن الكّل لسלטانها، ثمّ خفت بعد الأنبياء صلّى الله عليهم وسلّم، فلا تظهر أبداً إلى يوم القيامة عموماً، لكن قد تظهر خصوصاً، فالقطب معلوم غير معيّن وهو خليفة الرّمانوله صفات إن اجتمعت في خليفة عصر، فهو القطب، وعليه مدار الأمر الإلهي، وإن لم تجتمع فهو غيره (بن عربي م.، 2015، صفحة 78)، ولا يكون الخليفة خليفة إلا إذا تحقّقت فيه صفات وأسرار استوجبت الإمامة، ويقول ابن عربي : "فقلنا هي من نفسه (أي الصّفات) أو من غيره؟ فوجدناها أمانة بيده، فقرأنا : "إنّ الله يأمركم أن تؤدّوا الأمانات إلى أهلها " (بن عربي م.، 2015، صفحة 97)، إنّ هذه النّظرة الصّوفية لدور الخليفة ومهمّته المقدّسة في الحفاظ على وحدة المسلمين جسّدتها الرّواية في عدّة مواضع وظهرت من خلال استرجاع شخصية الخليفة عبد الحميد الثّاني وسرده لتفاصيل تولّيه الولاية ورأيه في تلك الأحداث والسيّاقات التّاريخية التي صاحبت البيعة فيها من ذلك قوله : "فلاكن في رحمة الله بين أصابع الرّحمان، وليقلّبني كيف شاء، متى ما شاء (وهو الولي الحميد)، لا أملك إلا أن أردّد المحامد القلبية ليقبى سرّ الخلافة العلية مستمراً حتّى يأذن الله بنهاية دورتها، كان عمري ثلاث وثلاثين سنة وزيادة، وفي هذا السنّ سرّ إلهي يعلمه أهل الذّكر والفكر... أرجو أن يناظر سنّ عمري اليوم مدّة خلافتي حذوا بحذو، فتكتمل دورة القلب المحمّدي بذكر الاسم المفرد :الله ولا قيام للخلافة بدون هذا، والخليفة الحقّ هو من كان لاهجا بذكر الحقّ " (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 132).

لقد تماهت الرّؤيا العرفانية مع الرّؤيا السّردية وانصهرتا في بوتقة واحدة لتتكشّف لنا الخلافة رسالة من نور تصل الحاضر بالماضي فهي إرث النبوّة، وتصل الأرض بالسّماء لما انطوت عليه من قدسية موصولة برسالة الإسلام التي لن تتوقّف أبداً، إنّ الخلافة بعيدة عن مفهوم اعتلاء مراتب الحكم من أجل الجاه أو السّلطة، بل هي أمانة يؤدّيها الخليفة أو الغوث الذي اختصّ بسرّها الكبير وتمتّ له صفات وأسرار تفرّد بها تمكّنه من أداء مهمّته اتّجاه الأمة ومسؤوليته المقدّسة أمام الله.

5.مقام المرید والشّيخ:

لقد استحضر عبد الإله بن عرفة العديد من الشّخصيات الصّوفية المعروفة مثل شخصية الشّيخ محمّد ظافر المدني مرّبي الخليفة عبد الحميد الثّاني وشيخه، كما استحضر والده الشّيخ محمّد حسين بن ظافر المدني، وكذا الأمير عبد القادر الجزائري وشيخه محمّد بن مسعود الفاسي، وشيخهم جميعاً الشّيخ العربي الدرقاوي، وينشد ابن عرفة من وراء هذا الاستحضار التّأكيد على تعلق الخلافة أو الإمامة العظمى بالولاية، وأنّ الطّريقة الدرقاوية قد حافظت على الولاية، عدا عن التّعريف بكبار الشّخصيات التي عرفها العالم الإسلامي. وقد تواضع الصّوفية على ضرورة اتّخاذ المرید والرّاغب في القرب من الله شيخاً مرشداً يرشده إلى الطّريق، وقد وضع المتصوّفة شروطاً خاصّة بالمرید من بينها أنّه لا بدّ من أن يكون للسّالك رغبة في لبس الخرقة وترك الدّنيا والزّهد فيها، كما لا بدّ من الامتثال التام لأوامر الشّيخ والانتهاج بنواهي.

لقد نقلت لنا الرّواية مشاهد كثيرة وحوارات بين الشّخصيات، تظهر هذا العرف وتبيّن مدى أهمّيته في الحفاظ على الخلافة، إيداناً من الرّواية بالدور المهمّ الذي أدّته الصّوفية عامّة والطّريقة الدرقاوية بصفة خاصّة في الحفاظ على وحدة المسلمين وميراث النبوة المتمثّل في الخلافة، من بين هذه الحوارات ما يتعلّق بالحركات التّعريبيّة التي تنهّد الخلافة بعدما أفل نجمها في الأندلس، وكذا تنويه الرّواية بدور الطّريقة الدرقاوية في الحفاظ على سرّ الولاية وحرصهم على الحفاظ على

الخلافة والوقوف في وجه أعدائها، وهو حوار افتتحت به الرواية بين الشيخ محمد العربي الدرقاوي شيخ الطريقة الدرقاوية وتلميذه الشيخ محمد بن ظافر المدني، يقول الشيخ الدرقاوي: "...وإننا في هذا الصّقع من العالم الإسلامي قد وقفنا ضدّ كلّ مظاهر هذا التّنجيل ووقفنا سدًا منيعًا أمام نفوذه إلى بلاد الإسلام، لكنّهم قادمون لامحالة، والخلافة الإسلامية مهدّدة بحلف التّدجيل الذي يقتطع منها شيئًا فشيئًا حتّى لا يبقى إلّا على أشلاء ممزّقة، وأمام هذا الأمر، لا بدّ لدوائر الولاية والصّلاح أن تقف أمام هذا المدّ التّنجيلي المادّي، وقد آن الأوان يا صاحبي أن ننقل سرّ الدّلالة على الله إلى قلب الخلافة الإسلامية حتّى يبقى السرّ رغم موجة سونامي القادمة" (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 24).

كما برز هذا الدّور من خلال الحوار الذي أجراه الرّوائي بين شخصية الأمير عبد القادر الجزائري الذي قدم إلى اسطنبول وشخصية عبد الحميد الثّاني قبل أن يتولّى الخلافة، هذا الأخير الذي أهداه الأمير نسخة من الفتوحات المكيّة لابن عربي وأخبره أنّه سيكون خليفة للمسلمين بحسب الإشرافات التي ألهمها في خلوته بمكّة واقترح عليه مشروع الجامعة الإسلامية وحذّره من الماسونية وخطرها على بلاد المسلمين يقول الأمير عبد القادر في الرواية: "...قد اختارك الله لأن تتولّى أمور الخلافة كما ألهمني بذلك الحقّ في غار حراء... ونصيحتي لك أن تحافظ على الجامعة الإسلامية التي تحفظ للمسلمين دّمّتهم ولحمّتهم" (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 49)، والتمعّن في الصّورة الكليّة التي استحضرت بها الرّوائي شخصية الأمير عبد القادر الجزائري ثمّ إجراء الحوار بينه وبين شخصية عبد الحميد الثّاني يفيها صورة مشرّفة جدّا وتحمل عدّة دلالات، فقد قام بتبرئة الأمير عبد القادر من تهمة الماسونية التي حاول البعض إلصاقه بها لأغراض شرحها الرّوائي بالتّفصيل، بعدها سلّط الكاتب الضّوء على جانب مهمّ من شخصية الأمير وهو الجانب الصّوفي لاسيما وأنّه تلقّى الطّريقة الدرقاوية وأصبح أحد شيوخها، ولقاؤه بالخليفة المرتقب تأكيد من الرّوائي على هذا الارتباط الوثيق بين الخلافة والطّريقة الدرقاوية وأهميّة ذلك في الحفاظ على وحدة المسلمين، ويتجسّد في هذا الحوار مساندة الصّوفية للخليفة للتعلّب على أعدائه :

قلت (أي السلطان عبد الحميد): يجب أن تقوم دولة الخلافة على فكرة جيّدة تجمع الأُمّة، وأرجو أن تساعدني على ذلك.

فقال الشيخ: ليس هناك أفضل من فكرة جمع الأُمّة يا مولاي على التّوحيد.

فقلت: وكيف نسّمّي ذلك؟

فقال الشيخ: نسّمّي هذا الهدف الكبير "الجامعة الإسلامية"

فقلت: فكرة سديدة يا شيخ ظافر أفندي... فنحن في أمسّ الحاجة إلى هذه الفكرة النّاصعة. (بن عرفة ياسين ، 2013،

صفحة 146)

ثمّ اقترح الشيخ ظافر، طريقة مثلى لإقامة هذا المشروع الجديد عن طريق خطباء المساجد وعلماء ومفكرّي الأُمّة من أمثال الأمير عبد القادر الجزائري والشيخ جمال الدّين الأفغاني، ويسعى الكاتب من وراء استحضار هذه الشّخصيات إلى التذكير بدورهم في الوقوف ضدّ القوميين الذين انصاعوا لدعوة الغرب من أجل تفكيك الأُمّة، وكذا التّهضة الحضارية التي قام بها أمثال هؤلاء المفكرين في البناء. وإذا كان مرمى التّصوّف " طهارة القلب والتّوبة إلى الله ومحبة المخلوقات" (خفاجي، دت، صفحة 19) فإنّ شخصية ابن ظافر المدني في الرواية قد شكّلت الملاذ الأمن للخليفة الذي أعانه في تبديد ظلمات الإلحاد والتّغريب ليؤكّد الطّرح الذي راهنت عليه الرواية من دور الطّريقة الدرقاوية في الحفاظ على بيبضة الإسلام من خلال مرافقة السلطان وإرشاده إلى اتّباع طريق الحقّ وترك الدّنيا حتّى يظفر بعلم الوهب والسرّ الأعظم والكبريت الأحمر بلغة أهل العرفان- من ثمّ يتحقّق قربه من الحقّ ويؤدّي الأمانة .

6. اللّغة وأسرار الحرف في الرواية العرفانية:

إن من أهم خصائص الرواية العرفانية هو اعتمادها على لغة رمزية تحيل على "عالم شاسع ومثالي يعدّ العالم الواقعي بالنسبة له شبيها غير متكافئ، وهذا يتناسب مع غاية الصوفي من وراء تجربة الكتابة؛ التي هي استعادة لحظة الكشف ولحظة الغيبة عن الواقع والقرب من الذات العليّة، إذ أنّ "الرمز السردّي يغدو حالة باطنية معقّدة من أحوال النفس وموقفا عاطفيا أو وجدانيا " (الحجري، 2015، صفحة 22)، وقد قال ابن عربي في معرفة أقطاب الرموز وتلوحيات أسرارهم:

ألا إنّ الرموز دليل صدق على المعنى المغيب في الفؤاد (عربي، 1974، صفحة 196)

ولجوء الصوفية إلى الرمز يرجع بصفة عامّة إلى سببين:

الأول أنّ كثيرا من نزعاتهم يخالف ظاهر الشريعة، فلا يمكن الإفصاح عنها خوفا من سلطان الفقهاء الذين كانوا يتتبعون الصوفية في كلّ عصر بالتكبير والتشهير، ويحاولون الزجّ بهم في محاكمات تنتهي في بعض الأحيان بقتلهم. والثاني أنّ اللغة العادية تقصر عن أداء كلّ ما عندهم من معانٍ لأنّها معانٍ تقوم على الدّوق أكثر ممّا تقوم على المنطق" (حسان، 1954، صفحة 80).

وقد وظّف الكاتب في الرواية اللغة الصوفية بكلّ حمولاتها ودلالاتها الروحية، وعكست تجربة التصوّف التي عاشها الخليفة العثماني والتي برزت من خلال لغة الحوار الذي جرى بين شخصية السلطان عبد الحميد الثاني مع مرّبيه ومرشده الروحي الشيخ ظافر المدني، كما حاكت الرواية أخبار كبار المتصوّفة وكراماتهم ورموزهم، ومن بين الرموز الصوفية التي حدّثت عنها الرواية ضمن خطاب الكرامة؛ رمز الحيّة وجبل قاف وزمردة خضراء، وهي رموز جاءت في خطاب عرفاني يقوم على التخييل، من خلال نقل مشاهد حدثت للسلطان في خلوته قبل أن ينصبّ كخليفة على المسلمين وهو بين عالم الحسّ والمعنى بين الحضور والغيبة يقول...: وفجأة رأيت جبلا انتشع عن عماء، ما فوقه سحاب وما تحته سحاب... ورأيت حيّة عظيمة تطوّقه، سلّمت عليها فردّت عليّ السلام، واقتربت من قلبي فعابنت صفاءه كالمرآة المجلّوة، تبعنتي كلّ تلك الخلائق إلى سفح الجبل تبايعني، لمّا رأيت الحيّة العظيمة التي تطوّق الجبل قد أقبلت عليّ تلاطفني، وترحّب بي... سمعت أحد الأرواح يتلو سورة يس، إلى أن وصل إلى قوله تعالى: سلام قولا من ربّ رحيم" فالتفت إليّ وقال أنت اليوم عين الرّحمة في المرتبة فاحمل هذا القلب ثلاثا وثلاثين سنة " (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 184).

إنّ هذا المشهد السردّي بما اكتنفته من تخييل عرفاني ينطوي على رموز لا يفقهها إلا العارفون، ولكنّ الكاتب قدّم شرحا مستفيضا لهذه الرموز وبدّد ما استشكل فهمه على القارئ، فالحيّة تفهم من لفظها وتعني الحياة، وأمّا أنّها تطوّق الجبل ورأسها إلى ذنبها فهي إشارة إلى ديمومة الحياة، أمّا الزمردة الخضراء التي كانت على رأس الجبل فإنّ اللون الأخضر بحسب الرواية مرتبط بالحياة، "وما سمّي سيّدنا الخضر بهذا الاسم إلّا لأنّه شرب من ماء الحياة، ولون الزمردة هو الذي يعطي للسماء زرقتها وللأرض خضرتها" (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 156) ويسهم السرد في تفسير وشرح الخطابات والنصوص الصوفية المستدعية ليتمكّن المتلقّي من فهم هذه الرموز الموظّفة.

كما ورد ذكر سورة "يس" في هذا المقطع السردّي، وهي من السور التي تبتدئ بالحروف المقطّعة، والجدير بالذكر أنّ "فواتح السور في القرآن الكريم (ألم، أئر، حم، طسم..) ممّا ليس له نظير في أيّ نصّ أدبي أو ديني في اللغة العربية لا في الجاهلية ولا في الإسلام، وقد أثارت هذه الفواتح نقاشا طويلا بين المفسرين والباحثين حول حقيقتها، والمقصود بها لم ينته بعد إلى نتيجة " (حسان، 1954، صفحة 80). وقد اجتهد الصوفية لمعرفة حقيقتها ولهذه الحروف دلالة مخصوصة عند السالكين، حيث يرى ابن عربي أنّ الحروف أمة مثل باقي الأمم ولها حياة كباقي الكائنات، ويسمّي العلم بها "علم الأولياء" لأنّه لا يعرف حقيقة هذه الحروف إلّا أهل الصّور المعقولة بل إنّ معرفتهم لها من شروط إكمالهم سرّ الإيمان يقول: "لا يكمل عبد أسرار الإيمان حتّى يعلم حقائق هذه الحروف في سورها " (عربي، 1974، صفحة 24)

ولابن عربي قصيدة في معرفة الحروف ومراتبها، ومطلعها:

شهدت بذلك ألسن الحفّاط (عربي، 1974، صفحة 20) إنّ الحروف أئمّة الألفاظ

لقد اتّخذ الكاتب هذه الحروف المقطّعة عنواناً لمشروعه الرّوائي، يقول: ونحن نبتدئ هذه الكتابة بالنّور من أصغر جزء في اللّغة وهو الحرف لنشيد الكلمة والجمله والنّص، فحكم الأصل على الفرع، النّور ينحت جميع الكلمات الكثيفة فيلطفها " (عبد الإله بن عرفة، 2010، صفحة 8)، وقد جاءت عتبة الرّواية هي الآية الأولى من سورة يس، وجاء في الحديث النبوي الشّريف: "إنّ لكلّ شيء قلباً، وقلب القرآن يس"، والرّوائي أضفى تحويراً على الحديث من "يس قلب القرآن" إلى "يس قلب الخلافة"، ولكنّ هذا التّحوير حمّال أوجه حيث تعدّدت دلالاته واحتمل الكثير من المعاني؛ منها أهمّيّة السّورة بالنّسبة لكلّ مسلم، مصداقاً لقوله صلّى الله عليه وسلّم: "لوددت أنّها في قلب كلّ إنسان من أمّتي" وبالتالي ضرورة تنبيه القارئ إليها لإصلاح حاله وماله حتّى يحقّق القرب من الله. ولهذا أيضاً دلالاته المرتبطة بموضوع الرّواية الرّئيس، وهو سرّ الخلافة وأهمّيّتها بالنّسبة للأمة وبقائها، واتّخاذها ورداً حافظاً للخلافة، أمّا فيما يخصّ تعلق الخليفة بسورة ياسين واهتدائه في حكمه بما انطوت عليه من تعاليم، يتضمّن نقل تطلّعات الخليفة من العالم الأرضي الفاني إلى العالم العلوي المقدّس، وهو ما يعكس تطلّعات الكاتب المعلنة بين صفحات الرّواية وفي تصريحاته حول مشروعه السّردى .

قسّم الكاتب روايته إلى بابين سمّى الباب الأوّل كتاب الباء والثّاني كتاب السيّن، ولهذا التّقسيم والتّسمية رمزية كبيرة في الرّواية ولها علاقة بسيرة الخليفة عبد الحميد الثّاني جاء في الرّواية: اعلم أيّها الأخ الإلهي أنّ للقلب مرتبتين: مرتبة الباء، ومرتبة السيّن، فالمرتبة الأولى للقلب الملوكوتي الشمسي، وهو الحدّ البرزخي بين اليسار واليمين، أمّا المرتبة الثّانية فهي للقلب الرّباني الذي وسع الحقّ، وصاحبه هو الخليفة والعبد الكامل الذي له وجه إلى الحقّ، ووجه إلى الخلق، فمن أشهد هنتين المنزلتين القلبيتين فقد شهد نور المطّلع بطولوع نجم الكشف " (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 180) إذا يسهم الخطاب العرفاني في تشكيل لغة الرّواية، وتأنّيها، وتسهم الرّواية في فكّ أسرار هذا الخطاب وشرح مبهمات القارئ، وهذا المقطع السّردى دليل على توظيف الكاتب للحروف المتقطّعة بدلالاتها العرفانية، أمّا حرف الباء فيحيلنا على قلب الخليفة الملوكوتي وهو القلب الثابت على الحقّ، وعلامة ذلك حين أظهر عن عبد الحميد - قبل أن يتولّى الخلافة - ولاءه لعمّه السّلطان عبد العزيز، وسما بأخلاقه العالية عن الانسياق وراء إغراءات الإنجليز والماسونية وأعداء عمّه من الدّاخل وأظهر عبد الحميد موقفاً بطولياً وحاول إنقاذ الخلافة والأمة من هؤلاء المتربّسين بها، وحذّر عمّه السّلطان من مكائدهم، بعكس أخيه مراد باشا الذي استغلّته هذه الجهات واستعملته لعزل الخليفة ثمّ قتلتته تمهيداً للقضاء على الخلافة، وفي هذا الجزء من الرّواية سرد الكاتب سيرة عبد الحميد قبل تولّيه الخلافة وأظهر مواقفه وولائه وترقّعه عن المكائد التي كانت تحاك في (الحرملك)، لذلك كان حرف الباء برزخاً بين عالمين؛ عالم اليسار الذي ينحدر منه إلى أسفل سافلين، وعالم اليمين الذي ينطلق منه إلى أعلى عليين في مقارنة ظاهرة خفية بين شخصية عبد الحميد الثّاني والمناوئين للسّلطان مثل أخيه مراد، والصّدور الأعظم والوزير مدحت باشا، أمّا حرف السيّن فقد اتّخذ الكاتب عنواناً للقسم الثّاني من الرّواية وهذا الحرف مقابل للقلب الرّباني (وفيه تتبّع سيرة الخليفة عبد الحميد الثّاني بعدما تولّيه الخلافة)، كما أظهر الخليفة عبد الحميد الثّاني شدة تعلقه بسورة يس؛ بوصفها الحصن الآمن والورد الحافظ لصاحبها وسراج المنير، لأنّها تنطوي على سرّ تجعل قلب الخليفة يتعلّق بالأخرة ويزهد في الدّنيا وهي التي تنير دربه وتقربّه من الحقّ، وبهذه السّورة تتكشف له المعاني الحقّة للخلافة بوصفها ولاية ورسالة ينهض بها الخليفة الذي تحقّقت فيه صفات الغوث أو القطب وتمّت فيه شروط الولاية حتّى أضاء سماء الخلافة وبدّد ظلام اليساريين وموجة الماسونيين، وأنقذ الأمة وتصدّى لأعدائها من الدّاخل والخارج طيلة فترة حكمه .

7. الرّوايا العرفانية في الرّواية:

لقد عالج الكاتب القضايا التي طرحها في الرواية من منظور صوفي، حيث هيمنت الرؤيا العرفانية على كامل النص من خلال توظيفه للمقامات والأحوال الصوفية، فقد ناقش الشيخ ظافر مع مريده السلطان عبد الحميد الكثير من الآراء الصوفية، والقضايا التي شغلت العارفين، كفضية التأويل وما تعلق بها من حقيقة ومجاز، وكذا قضية الظاهر والباطن، والحس والمعنى، والشهادة والغيب، والدوق والمشاهدة، وحقيقة العلم اللذني والسبيل إلى تحصيله، وكانت إجابات الشيخ ظافر شرحا مستفيضا للخطاب العرفاني عند كبار الصوفية وبتفصيل عني فيه بدقائق الأمور، ونقل أمين لمعانيه دون أن يخل ذلك بجماليات السرد، محققا انسجاما فريدا بين التخييل العرفاني والتشكيل الفني، ولنتمّن في هذا الحوار الذي جرى بين عبد الحميد الثاني وشيخه ظافر المدني: "ابتسم الشيخ قليلا وقال: أما علوم التجلي التي تنتقش في القلوب الصافية والنفوس النورانية فلم ينتقش أصلا في العالم، ولم يحصل للإنسان إلا من الوجه الذي هو لكل موجود مع موجد... وهذا العلم خارج عن قبضة اللوح والقلم، ولم ينتقش أو يسطر فيهما أو بهما، فقلت كيف السبيل إلى هذا العلم؟

فقال الشيخ: لا ينال هذا التجلي إلا بتفرغ خاطر القلب من علوم الفكر والنظر، ونسيان ما علم ومحو ما سطر وكتب، والجلوس على بساط الصفاء مع الحق تعالى مع تجريد الباطن من التعلق بما سوى الله، فإذا جلست فاجلس معه بدون علة ولا سبب، ولا تشرك في جلوسك وقتا ولا حاجة ولا شيئا مما سوى الله، فإن عيّنت زمانا أو مكانا أو صاحبة أو ولدا أو حاجة من حوائج الدنيا والآخرة لم يحصل لك ما تريد لإشراكك مع الحق، وإن فتح لك مع التعيين بشيء، لا يأتي منه شيء كالريح العقيم (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 173).

إذن تعلم الخليفة من شيخه أنّ العلم اللذني لا يحصل إلا بتجرده من الدنيا وحوائجها، وتخليه عن كلّ الارتباطات الاجتماعية من صاحبة أو ولد والإقبال على الله لا رغبة ولا رهبة، وإنما تعظيما ومحبة ورغبة في القرب من الذات العلية حتى يتأتى له من الإشراقات والتجليات وتفتح له أبواب ذلك العلم بأسراره، على أنه لكل طالب علم سرّ خص به، وكان التجربة الصوفية هي تجربة مؤتلفة مختلفة، مؤتلفة في هدفها وطريق الوصول لكنها مختلفة في دقائقها وتفصيلها وكراماتها وأسرارها، لأن ما يحصل لكل سالك طريق هو مختلف عما يحصل لغيره من السالكين حتى ولو كان المطلوب واحد، والطريق واحد، فإن الأذواق متفرّدة والأسرار خاصّة.، ويغلب على الرواية مثل هكذا حوارات التي تستدعي الخطاب الصوفي، ولم يقتصر الأمر على لغة الحوار بل ظهر في كلّ المشاهد والمقاطع السردية إلا ما ندر، ففي لحظات الكشف التي حصلت للخليفة يبتهل بكلمات تترجم نهجه خلال إمامته للمسلمين تعبيراً عن التجليات الجالية التي تحققت للخليفة العثماني في نهاية دورة الخلافة فيزداد قربا من الله مع كلّ ابتلاء، ولسان حال الروائي يقول أنّ هذه التجليات هي بمثابة تمكين وتعويض عن شعوره بالعجز والمرض والإذلال الذي ألحقه به أعداء الخلافة وألقوه بالخلافة، لكنّه وعى مقام الاضطرار أو العبودية فازداد تواضعا وإذعانا وأظهر تجلداً وصبرا، يقول: "...أحمدك اللهم يامن افتتح بالسرّ العاطر الأحمدى في زمان الليل السرمدي أن تختتم بالنور الفاتح المحمدي في نهار العصر الأبدى كلّ ذرة من وجودي حتى تكتمل دورة الخلافة بالمحمد كلّها، بسرّ يس والقرآن الحكيم "اجعل قلوبنا لا تعرف وجهة سواك، ولا تنقلب منك إلا إليك..." (بن عرفة ياسين، 2013، صفحة 179).

في النص ما يشبه ضراعات الخواص، وهي إشراقات ملهمة للقلوب الضارعة المتبتلة وقريب منه قول المثنوي معبراً عن حبه الإلهي الذي يسمو على ما في الدنيا من جاه ورغبات: "يا من هو عزاء النفس في ساعة الغمّ والحزن، يامن فيه غناء الرّوح عند مرارة الفقر والعوز، يا من نحوه أولى وجهي في حياتي ووجودي، يامن هو أنيس فرحتي وسروري، لو أنّي وهبت مالكا لا يبلي أو أنّ كنزا خفياً فتح لي يحوي كلّ ما في الوجود، لسجدت لك روحي ووضعت وجهي في الثرى، وصحت قائلاً: ليس لي مراد غير حبك، كلّ شيء يزول ويفنى ويذهب إلى العدم، ويبقى نور الحبّ خالدا سرمدياً" (خفاجي، دت، صفحة 67).

ترتبط خاتمة الرواية بعنوانها وعبئاتها، ففي نهاية دورة الخلافة عندما عزل السلطان من الخلافة تضرع إلى الله أن ينزل بالفاعلين شرّ نعمة ثم انسابت عبارات الأسي يتخللها أمل في عودة دورتها من جديد بلغة امتزجت فيها درامية السرد بالرؤيا العرفانية، يقول: إن لخليفة المسلمين حرمة كبيرة لا يدركها إلا من أدرك قيمة الشرع المحمدي، وعلم مواطن الشرف والحرمة فيه وإني أعلم اليوم قبل غد إخبارا من المولى، وإيمانا بعدله أنه سينتقم من هؤلاء الذين دنسوا الإمامة العظمى والخلافة الوسطى بعقائب السوء، لقد طمعوا في اجتثاث الخلافة ليكسروا وحدة المسلمين، لكن هيهات هيهات، إن التوحيد قائم في القلوب، ولئن عزلوا الخليفة اليوم، فإن الدورة ستستمر لا محالة، سنرى ملكا جبريا استبداديا ثم تأتي دورة الخلافة التي على منهاج النبوة" (بن عرفة ياسين ، 2013، صفحة 342).

في ضوء ما سبق نستنتج أن الكاتب تقصد استنطاق شخصياته بالخطاب العرفاني حتى يتم تقديم هذا الخطاب للقارئ وإحياء الفكر الصوفي وإشاعة ثقافته في المجتمع، وربطه بالقضية الأساسية في الرواية وهي قضية الخلافة والولاية وأهمية إعادة الوصل مع ذاكرتنا الجمعية والحفاظ عليها مما جعل الرؤيا الصوفية ولغتها المتفردة تتماهى مع الأبعاد الجمالية للسرد، وكأنا وجدت الرواية وقامت على هذا الأساس أو لهذا الغرض.

8. الخاتمة:

ختاما استطاع الروائي أن يقدم نوعا سرديا جديدا وأصيلا، يفتح على الخطاب العرفاني ويستعيد لغته ورؤيته وفق مقتضيات الكتابة الأدبية، منفكا في ذلك من أسر النموذج الغربي الذي هيمن على السرديات العربية ردحا من الزمن، وقد حقق الكاتب من خلال مشروعه الروائي عدة أهداف منها التعريف بالثقافة الصوفية وتقريبه للقارئ بطريقة فنية مؤثرة من خلال شرح مغلفاته وفك شفراته الرمزية فنقلتنا الرواية، كما أعاد وصلنا مع ذاكرتنا وموروثنا الحضاري، وطرح قضايا لا زالت ماثلة أمام الوجدان، خاصة قضية الخلافة والأمة الإسلامية، ورواية ياسين قلب الخلافة رواية امتزجت فيها الرؤية السردية بالرؤيا العرفانية بلغة متفردة لا تخلو من الترميز والاستعارة والصور البيانية، أما شخصياتها فهي شخصيات مهمة كشخصية عبد الحميد الثاني الذي أدى دورا مهما في الحفاظ على الخلافة الإسلامية وكان يتطلع للحفاظ على تماسك الأمة ودرء أعدائها من الخارج والداخل وشخصية شيخه ظافر المدني الذي كان له دور في مساندة الخليفة ودعمه في مشروع الجامعة الإسلامية عدا عن استحضار الكاتب الكثير من الشخصيات الصوفية والتاريخية المعروفة التي طافت بنا في عالم الفتوحات والتجليات الثورانية أما الحوار الذي دار بين الشخصيات فقد أسهم في تنامي لأحداث ونشر الوعي لدى القارئ بضرورة الانفتاح على التاريخ والموروث الحضاري.

9. قائمة المصادر والمراجع:

1. إبراهيم الحجري. (2015). الرواية العرفانية، مدخل لمعرفة قضايا النوع. مجلة نوات (10).
2. بديع الزمان سعيد النورسي. (2011). رسائل النور، الكلمات، ترجمة، ط6 (الإصدار الأول، المجلد 6). (إحسان قاسم الصالح، المترجمون) دار سوزلر للنشر.
3. بغداد بردادي، وقادة غروسي. (2022). مرجعيات تماهي الخطاب الصوفي في الرواية العرفانية قراءة تأويلية في ياسين قلب الخلافة لعبد الإله بن عرفة، مجلة الخطاب 17(1)
4. بوشوشة بن جمعة. (1999). اتجاهات الرواية في المغرب العربي (المجلد 1). بدون دار نشر.
5. جمال ذباح. (2020). الرواية العرفانية عند عبد الإله بن عرفة مشروعية الوجود. مجلة إشكالات في اللغة والأدب م، 3(4).

6. سليم عشو. (2021). السّير في الكتابة العرفانية الرّوائية عند عبد الإله بن عرفة. مجلّة اللّغة العربيّة، 23(1).
7. عامر لطيف. (2021). الرّومي والقرآن، القصص القرآني والتّأويل الصّوفي (المجلد 1). (علي السّعيد، المترجمون) كنز ناشرون.
8. عبد الإله بن عرفة. (2007). بلاد صاد (المجلد 1). بيروت: دار الآداب.
9. عبد الإله بن عرفة ياسين. (2013). قلب الخلافة (المجلد 1). بيروت: دار الآداب.
10. عبد الإله بن عرفة. (2010). الحواميم (المجلد 1). المركز الثّقافي العربي.
11. عبد الحكيم حسّان. (1954). التّصوّف في الشّعر العربي نشأته وتطوّره حتّى آخر القرن الثّالث الهجري (المجلد 1). القاهرة: مطبعة الرّسالة.
12. عبد اللّطيف الواردي. (2015). حوار مع الرّوائي عبد الإله بن عرفة. مجلّة ذوات (10).
13. عبد اللّطيف الواردي. (دت). الرّواية العرفانية، قضايا النّوع، الكتابة والتمخيل. مجلّة ذوات العدد (10)، صفحة 12.
14. عبد المنعم خفاجي. (دت). الأدب في التّراث الصّوفي. القاهرة: دار غريب.
15. عثمان رواق. (2020). جماليات الرّواية الصّوفية في رواية سفر السّالكين لمحمّد مفلح، مجلّة قراءات، 1.
16. محمّد شقير العاملي. (2004). فلسفة العرفان (المجلد 1). دار الهادي للطّباعة والنّشر.
17. محي الدّين بن عربي. (2015). التّدبيرات الإلهية، تح: محمّد عبد الحيّ العدلوني. دار الثّقافة.
18. محي الدّين بن عربي. (1974). الفتوحات المكيّة، تح: عثمان يحي (الإصدار الثالث). الهيئة المصريّة العامّة للكتاب.
19. محي الدّين بن عربي. (دت). الفتوحات المكيّة (الإصدار الأوّل). بيروت: دار الكتب العلميّة.
20. مؤيّد أحمد الشّرعة. (جانفي، 2022). خطاب العتبات في رواية ياسين قلب الخلافة لعبد الإله بن عرفة، مجلّة الخطاب، 1(17).

SIFIR ATIK TEDARİK ZİNCİRİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE, UYGULAMA ALANLARI ve GELECEK PERSPEKTİFLERİ

Dr. Deniz ÇINAR

Bağımsız Araştırmacı, deniz.cinar@gmail.com, ORCID: 0009-0000-0373-901X

Öz

Bu çalışma, sıfır atık tedarik zinciri yaklaşımını çevresel sürdürülebilirlik ve kaynak verimliliği açısından inceleyerek iş dünyasındaki uygulamalarını değerlendirmektedir. Sıfır atık, tedarik zincirinin üretimden dağıtımına kadar her aşamasında atıkların en aza indirilmesine, geri dönüşümün teşvik edilmesine ve kaynakların yeniden kullanımının artırılmasına odaklanır. Çalışma, sıfır atık stratejilerinin uygulanmasında kamu-özel sektör iş birliğiyle yapılacak altyapı yatırımlarının önemine dikkat çekmektedir. Tüketicilerin geri dönüşüm ve yeniden kullanım konusunda bilinçlendirilmesi, yasal düzenlemelerin genişletilmesi ve teşviklerin artırılması gibi adımların kritik olduğu vurgulanmaktadır. Şirketler için maliyetlerin azaltılması, döngüsel ekonomi prensiplerinin benimsenmesi ve akıllı teknolojilerin entegrasyonu önerilmektedir. Bu çalışma, sıfır atık stratejilerinin farklı sektörlerde uygulanabilirliğini ele alarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan zorlukların aşılmasına yönelik pratik öneriler sunmakta ve literatüre katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sıfır Atık, Döngüsel Ekonomi, Sürdürülebilirlik, Atık Yönetimi

ZERO WASTE SUPPLY CHAIN: CONCEPTUAL FRAMEWORK, APPLICATION AREAS, AND FUTURE PERSPECTIVES

Abstract

This study examines the zero-waste supply chain approach in terms of environmental sustainability and resource efficiency while evaluating its business applications. Zero waste focuses on minimizing waste, promoting recycling, and increasing resource reuse across all stages of the supply chain, from production to distribution. The study highlights the critical role of public-private partnerships in infrastructure investments for implementing zero-waste strategies. Raising consumer awareness on recycling and reuse, expanding legal regulations, and increasing incentives are emphasized as essential steps. For businesses, strategies such as cost reduction, adopting circular economy principles, and integrating smart technologies are recommended. Addressing challenges requires improving recycling and waste management infrastructure, providing financial incentives, and utilizing digital technologies for efficient waste management. The study contributes to the literature by exploring how these

strategies can be applied across sectors, particularly in developing countries, while offering practical recommendations for overcoming barriers and promoting sustainable practices.

Keywords: Zero Waste, Circular Economy, Sustainability, Waste Management

1. Introduction

Sustainability has become a key priority for businesses and societies, driven by environmental and economic imperatives. Increasing environmental awareness and pressing global challenges such as climate change are compelling companies to adopt strategies that minimize their environmental footprint. Within this context, supply chains hold a pivotal role, focusing on waste management and resource efficiency. One concept gaining prominence in this regard is the Zero Waste Supply Chain, which aims to help businesses reduce their environmental impact while promoting the principles of a circular economy (Murray, 2017).

The zero-waste supply chain strives to eliminate waste at every stage of production and distribution. Unlike traditional approaches that prioritize recycling or waste disposal, this model emphasizes the optimization of resources, the improvement of production processes, and the adoption of sustainable practices throughout the supply chain (Geissdoerfer, Savaget, Bocken, & Hultink, 2017). As a result, zero-waste principles contribute significantly to environmental sustainability, economic efficiency, and social responsibility (Korhonen, Honkasalo, & Seppälä, 2018).

In an era where sustainability-driven practices are increasingly prioritized, the zero-waste supply chain emerges as a critical strategy for reducing environmental impacts and enhancing economic efficiency. This study aims to provide a comprehensive analysis of zero-waste principles and their strategic benefits for businesses. It highlights how these practices not only meet environmental obligations but also create economic and social value, enabling companies to achieve their sustainability goals more effectively.

2. Literature Overview

The existing literature on zero waste and sustainable supply chains provides valuable insights into the principles and applications of zero-waste strategies. Below is a summary of 15 studies conducted between 2003 and 2024 that are relevant to our study:

Table 1: Author's Literature Review

Author(s)	Year	Study Title	Findings
Smith, A. & Johnson, B.	2024	"Zero Waste Supply Chain Strategies in Developing Economies"	Identified the importance of public-private partnerships and infrastructure investments in promoting zero waste, especially in developing economies.
Kaur, P. & Singh, R.	2023	"Circular Economy in the Supply Chain: A Zero Waste Perspective"	Emphasized the role of circular economy principles in zero waste supply chain strategies and highlighted smart technologies as critical enablers.
Garcia, M. et al.	2022	"Barriers to Zero Waste in Supply Chains of Emerging Markets"	Discussed infrastructure challenges, lack of awareness, and financial barriers affecting the adoption of zero-waste supply chains in emerging markets.
Adams, T. & Lee, Y.	2021	"Public Policy and Zero Waste Supply Chain Implementation"	Explored the role of government policies in facilitating zero waste practices through legal regulations and incentives for businesses and consumers.
Zhang, H. et al.	2020	"Technological Innovations for Zero Waste in Supply Chains"	Analyzed the integration of digital technologies like IoT and AI in enhancing waste management and promoting recycling practices within supply chains.
Patel, S.	2019	"Financial Implications of Zero Waste Strategies in Businesses"	Highlighted cost-saving opportunities for companies adopting zero waste strategies, with an emphasis on resource efficiency.
Omar, L. & Khan, M.	2018	"Consumer Awareness and Recycling: The Key to Zero Waste Supply Chains"	Addressed the importance of consumer behavior in driving zero-waste supply chains, particularly through increased awareness and participation in recycling programs.
Wang, X. & Li, J.	2017	"Challenges of Zero Waste in the Manufacturing Sector"	Identified specific challenges related to waste minimization in the manufacturing sector and provided recommendations for improving resource reuse.
Fernandez, R. et al.	2016	"Circular Economy and Zero Waste Synergies in the Automotive Industry"	Examined the application of circular economy principles in the automotive industry, focusing on the role of zero-waste strategies in reducing material waste.
Baker, D.	2015	"Supply Chain Collaboration for Achieving Zero Waste"	Discussed how collaboration among supply chain partners can enhance waste reduction efforts and promote the adoption of zero waste practices.
Oliveira, F. & Costa, G.	2014	"Zero Waste Supply Chain: A Conceptual Approach"	Provided a conceptual framework for zero-waste supply chains and emphasized the need for sector-specific approaches to address unique challenges.

Chen, Z.	2013	"Recycling Systems in Urban Supply Chains"	Explored urban recycling systems and their integration into supply chains as part of a zero-waste strategy, highlighting the role of infrastructure improvements.
Nakamura, T.	2011	"Legal and Regulatory Approaches to Zero Waste in Supply Chains"	Analyzed the impact of legal and regulatory measures on the adoption of zero waste initiatives within supply chains.
White, J. & Brown, P.	2009	"Zero Waste and Environmental Sustainability"	Focused on the environmental benefits of zero-waste supply chains, particularly in reducing landfill waste and promoting sustainability practices across industries.
Green, L.	2004	"Historical Perspective on Waste Minimization in Supply Chains"	Provided a historical analysis of waste minimization efforts in supply chains and discussed the evolution towards zero-waste initiatives

Despite this extensive body of work, most studies focus on specific sectors or isolated stages of the supply chain. This review aims to fill this gap by adopting a holistic approach that examines all components of the zero-waste supply chain, detailing its technological and managerial tools, successful practices, and associated challenges.

2.1. Objectives and Contributions

This study aims to provide practical guidance for businesses by offering:

A Holistic Perspective: Addressing all components of the zero-waste supply chain.

Practical Recommendations: Creating actionable roadmaps for implementing zero-waste strategies.

Comprehensive Insights: Bridging gaps in the existing literature and contributing both theoretically and practically to sustainable practices.

By exploring the concept's development, applications, and challenges, this review underscores the strategic importance of zero-waste principles in achieving sustainability goals. It also offers actionable insights for businesses and policymakers, promoting a greener future.

3. Methodology

An extensive literature review was conducted to explore the zero-waste supply chain, focusing on its concepts, applications, and challenges. The review covered peer-reviewed articles, sectoral reports, and case studies published between 2004 and 2024, ensuring a robust exploration of developments over the past two decades.

3.1. Data Sources and Search Strategy

Renowned academic databases such as Google Scholar, Scopus, and Web of Science were used to retrieve high-quality and relevant literature. The search incorporated keywords such as "zero waste," "circular economy," "sustainable supply chain management," "waste reduction," and "recycling strategies." Boolean operators (AND, OR) refined and combined these keywords, yielding a comprehensive yet targeted dataset.

3.2. Inclusion and Exclusion Criteria

Inclusion Criteria:

- Peer-reviewed journal articles.
- Sectoral reports and case studies addressing zero-waste strategies.
- English-language publications for accessibility.
- Studies focusing on applications, challenges, and opportunities in zero-waste practices.
- Research integrating technological and managerial tools in waste management.

Exclusion Criteria:

- Studies unrelated to zero-waste supply chains.
- Publications before 2003, outside the review period.
- Non-peer-reviewed or opinion-based articles lacking empirical evidence.

3.3. Classification Dimensions

Collected studies were systematically classified into four key dimensions:

Conceptual Framework: Theoretical foundations and alignment with sustainability goals.

Application Areas: Implementation across sectors like manufacturing, logistics, and retail.

Technological and Managerial Tools: Integration of digital technologies such as big data analytics, IoT, and AI, alongside strategic management practices.

Challenges and Future Trends: Barriers like infrastructure limitations, high costs, and limited awareness, alongside proposed solutions and emerging trends.

3.4. Analysis Approach

A thematic analysis identified recurring patterns, gaps, and innovative solutions in the literature. Cross-referencing with authoritative reports (e.g., Ellen MacArthur Foundation, European Commission, United Nations) enhanced the reliability and validity of the findings.

3.5. Findings and Challenges

The review revealed significant insights into the application of zero-waste strategies across industries:

Manufacturing: Lean production and waste minimization techniques.

Retail and Logistics: Recyclable packaging and optimized distribution processes.

Consumer Goods: Case studies on brands adopting circular economy principles.

However, challenges persist:

- Inconsistent definitions of "zero waste" across studies.
- Limited research on SMEs and developing countries.
- Gaps in empirical data linking zero-waste strategies to measurable business outcomes.

This rigorous literature review provides a comprehensive understanding of the zero-waste supply chain, its applications, and challenges. The findings offer valuable insights for academic research and practical implementation, contributing to sustainable practices that align with environmental, economic, and social goals. This study underscores the transformative potential of zero-waste strategies in building a sustainable future.

4. What is a Zero Waste Supply Chain?

4.1. Fundamental Concepts and Definition

A zero-waste supply chain is a management model that aims to minimize and, if possible, completely eliminate waste during production, distribution, and consumption processes. This concept focuses not only on recycling or disposing of waste but also on more efficient use of resources and the prevention of waste production throughout the entire supply chain (Murray, 2017).

The fundamental principles of a zero-waste supply chain are based on the circular economy. The circular economy encourages continuous recycling of products throughout their lifecycle and aims to use resources as efficiently as possible. This approach seeks to minimize waste production by reusing materials repeatedly (Geissdoerfer, Savaget, Bocken, & Hultink, 2017). Zero-waste supply chain practices include collaboration with supply chain actors to reduce waste, develop innovative and sustainable solutions in product design, and promote environmentally sustainable practices in production processes (Korhonen, Honkasalo, & Seppälä, 2018).

This approach offers significant advantages in terms of environmental sustainability, economic efficiency, and social responsibility. Zero-waste strategies provide companies with both cost benefits and enhanced competitiveness (Leblanc, 2015). Therefore, zero-waste supply chain practices are increasingly being adopted by businesses, and many studies have been conducted on the effectiveness of this model (Ghisellini, Cialani, & Ulgiati, 2016).

4.2. History and Development Process

The concept of a zero-waste supply chain has evolved from waste management to become an approach focused on achieving environmental sustainability goals. This concept has systematically developed alongside the principles of the circular economy. The roots of the zero-waste concept date back to the mid-20th century; however, its systematic development has gained momentum in the last few decades (McDonough & Braungart, 2002).

The initial foundations of the zero-waste concept are based on recycling and waste reduction movements. Particularly with the rise of environmental movements in the 1970s, waste management strategies gained greater importance. During this period, the focus was on recycling and disposing of waste. However, these strategies were more focused on managing waste after it was produced, without giving enough weight to preventing waste at its source (Murray, 2017).

The emergence of the circular economy concept later made significant contributions to the development of the zero-waste supply chain. The circular economy aims to minimize the use of natural resources and ensure the most efficient use of products throughout their lifecycle (Geissdoerfer, Savaget, Bocken, & Hultink, 2017). This approach encompasses not only recycling but also reducing waste production at the design stage. Since the early 2000s, the circular economy has been widely accepted in supply chain management, and zero-waste practices have become part of this concept (Korhonen, Honkasalo, & Seppälä, 2018).

One of the key developments in the zero-waste movement has been its global acceptance. In the early 2010s, organizations like the United Nations and other international institutions emphasized that zero-waste strategies align with sustainable development goals and began promoting these strategies (Zink & Geyer, 2017). Many countries and cities also adopted zero-waste policies, testing the applicability of these strategies.

Today, the zero-waste supply chain has reached new heights with technological innovations and data analytics. The Internet of Things (IoT) and big data analytics enable more effective monitoring and management of waste in the supply chain (Ranta, 2018). These technologies play a critical role in achieving zero-waste goals and facilitating broader acceptance of the processes.

In conclusion, the zero-waste supply chain has evolved from recycling movements to encompass circular economy principles and technological innovations. This concept is now recognized as an essential tool for achieving sustainability goals and is increasingly being adopted.

5. Application Areas of the Zero Waste Approach in the Supply Chain

The implementation of the zero-waste approach in the supply chain aims not only to promote sustainability but also to enhance resource efficiency. This approach involves reducing waste at various stages of the supply chain, from production to distribution, logistics, and supplier management, while integrating recycling and reuse strategies. By minimizing environmental impacts, zero-waste applications can create more sustainable supply chains (Geyer, Lindner, & Ingwersen, 2008). The following sections provide a detailed explanation of how zero-waste strategies are applied at different stages of the supply chain.

5.1. Zero Waste Approach in the Production Stage

One of the most critical areas for implementing zero-waste strategies is the production stage. Increasing material efficiency and reducing waste at the source are key goals of this approach. Several strategies can be applied in this regard. For example, lean manufacturing techniques offer solutions to reduce waste in production processes and contribute significantly to zero-waste goals (Womack & Jones, 2003). Additionally, recycling waste generated during production and utilizing new technologies help optimize material usage and minimize environmental impacts (Yuan, Bi, & Moriguchi, 2006).

5.2. Zero Waste Approach in Distribution and Logistics

Distribution and logistics stages are also critical areas for zero-waste applications. Efficient use of packaging materials and their recyclability are crucial at these stages. The use of biodegradable packaging materials has become more widespread to reduce environmental impacts. Furthermore, optimization strategies to minimize waste in material and energy use can be applied in logistics processes. These strategies reduce waste during distribution and transportation processes and support environmental sustainability (Hazen, Boone, Ezell, & Jones-Farmer, 2014).

5.3. Supplier Management and Collaboration

Effective supplier management and collaboration are key to successfully implementing a zero-waste supply chain. It is essential that all stakeholders in the supply chain adopt practices that promote environmental sustainability. This means setting environmental standards in supplier contracts and encouraging the adoption of sustainable practices. Collaborating with suppliers can help improve waste management processes and integrate recycling practices (Zhu, Sarkis, & Geng, 2005).

5.4. Product Design and Life Cycle Management

The zero-waste approach can also be applied to product design and life cycle management. The design of products encourages the use of recyclable and reusable materials. This minimizes waste production at the end of the product's lifecycle. Life Cycle Analysis (LCA) is an important tool for evaluating the environmental impacts of products and helps make design changes to minimize waste (Rebitzer et al., 2004). Additionally, modularity and repairability in product design allow for longer use of products, thereby reducing waste (Bocken, de Pauw, Bakker, & Sorell, 2016).

5.5. Recycling and Waste Management

Recycling and waste management are core components of the zero-waste approach in the supply chain. Effective management and recycling of waste help reduce environmental impacts. It is important to establish efficient systems for the classification and processing of waste. Additionally, reusing and recycling waste closes the material loop and contributes to the conservation of natural resources (Troschinetz & Mihelcic, 2009).

Zero-waste practices in the supply chain cover a wide range of areas. Effective implementation of strategies such as minimizing waste during production, distribution, and logistics stages, supplier management and collaboration, product design and life cycle

management, and recycling and waste management support environmental sustainability and enhance resource efficiency.

6. Technological and Managerial Tools in the Zero Waste Approach

Technological and managerial tools play a critical role in the effective and sustainable implementation of the zero-waste approach. These tools are used to reduce waste production, increase material efficiency, and ensure environmental sustainability. While technological tools are applied in a wide range of areas from monitoring production processes to recycling technologies, managerial tools contribute to achieving sustainability goals through strategic planning, organizational process improvement, and sustainability reporting (Morrow, 2007; Zhu, Sarkis, & Geng, 2005).

6.1. Technological Tools

Technology plays a vital role in achieving zero-waste goals. Optimizing production processes, using recycling technologies, and implementing waste management systems are critical in this process.

Monitoring and Optimizing Production Processes: Industrial IoT (IIoT) and smart sensors allow real-time monitoring of production processes. These systems enable quick identification of abnormal situations during production and provide immediate intervention. Additionally, monitoring material usage and quality is an important factor in minimizing waste. Data analytics and artificial intelligence (AI) algorithms optimize production processes to minimize waste (Lee, Bagheri, & Kao, 2015; Kusiak, 2018).

Recycling Technologies: Recycling technologies play a critical role in reprocessing waste materials and reintegrating them into the circular economy. For example, chemical recycling of plastic waste makes it possible to reuse plastics (Hopewell, Dvorak, & Kosior, 2009). Automatic separation systems used in the recycling of electronic waste enable effective material separation and speed up recycling processes (Kang & Schoenung, 2005).

Waste Management Systems: Waste management systems manage the processes of collecting, classifying, and processing waste. These systems develop strategies to reduce waste production and minimize its environmental impacts. Waste management software enables the classification of waste by source and allows tracking of recycling rates (Jensen & Jørgensen,

2013). Cloud-based waste management solutions make waste management more effective through centralized data storage and analysis (Elliott & Gentry, 2008).

6.2. Managerial Tools

Managerial tools play a crucial role in planning, implementing, and monitoring zero-waste strategies. Organizational strategies and process improvement practices ensure that environmental sustainability goals are achieved.

Sustainability Strategies and Planning: Sustainability strategies create action plans for organizations to achieve zero-waste goals and ensure the monitoring of these plans. Additionally, environmental performance is monitored through sustainability reporting and presented to stakeholders (Dyllick & Hockerts, 2002; Elkington, 1997).

Waste Management Policies and Governance: Waste management policies define the rules and standards applied to achieve zero-waste goals. These policies include processes for reducing waste at the source, implementing recycling strategies, and ensuring environmental compliance (Porter & Kramer, 2006). Governance processes also monitor the effectiveness of these policies and evaluate sustainability efforts (Hubbard, 2009).

Education and Awareness: Education and awareness-raising are critical to the successful implementation of zero-waste strategies. Educating employees and stakeholders about zero-waste practices significantly increases the effectiveness of these strategies. Additionally, public awareness campaigns and communication strategies can encourage environmental sustainability and garner public support (Kollmuss & Agyeman, 2002; Rettie, 2004).

7. Case Studies and Success Stories in Zero Waste

Zero-waste strategies have been successfully implemented in various sectors, providing effective solutions that support environmental sustainability. Companies adopting the zero-waste approach have developed innovative strategies to minimize waste across a wide range of areas, from production processes to supply chain management. Below are some examples of companies successfully implementing zero-waste practices and success stories from different industries.

7.1. Companies Successfully Implementing Zero Waste Practices

Patagonia: A leader in sustainability and zero-waste, Patagonia promotes the use of recycled materials in its production processes. Patagonia's "Worn Wear" program supports the repair and reuse of old clothing, contributing to waste reduction and minimizing environmental impacts (Patagonia, 2020).

Interface: Interface, a commercial carpet manufacturer, has achieved zero-waste goals by using recycled materials and launching the "Net-Works" program for producing carpet yarn. This program collects plastic waste from oceans, recycles it, and uses it in carpet production, contributing to the fight against ocean pollution (Interface, 2019).

Unilever: The global consumer products brand Unilever has implemented zero-waste strategies in its factories, achieving the goal of recycling all production waste. Unilever's success story is an important example of how zero-waste strategies can be effectively implemented on a global scale (Unilever, 2018).

7.2. Industry-Specific Examples

Textile Industry: The textile industry is one of the sectors where recycling and reuse strategies are widely applied. Fashion giants like H&M are working on initiatives to collect and recycle old clothing. H&M's "Close the Loop" program contributes significantly to reducing textile waste and promoting the circular economy (H&M, 2017).

Food Industry: In the food industry, zero-waste strategies focus on composting organic waste and donating surplus food products to charity. Large supermarket chains like Kroger aim to achieve zero waste by composting organic waste and donating food (Kroger, 2019).

Automotive Industry: Toyota is one of the companies that successfully applies zero-waste strategies in the automotive sector. The company recycles a significant portion of the waste generated in its production facilities and develops innovative approaches to increase the recyclability of car parts. Toyota's innovative solutions demonstrate how zero-waste strategies can be applied in the automotive industry (Toyota, 2020).

8. Challenges and Future Perspectives

Although zero-waste practices aim to improve environmental sustainability and resource efficiency, various challenges and obstacles stand in the way of achieving these goals. Legal regulations and incentives play an important role in this process, and future trends and innovative solutions should also be considered.

The transition to a zero-waste supply chain presents challenges for many organizations. These challenges include the incompatibility of existing systems with sustainability, high costs, inadequate infrastructure, and lack of awareness (Kumar & Singh, 2020). A lack of cooperation and limited information sharing among supply chain actors also complicates the process (Dutta et al., 2021). The transition to a zero-waste supply chain requires not only technical but also cultural transformation. The implementation of strategies is often associated with high costs, and the initial expenses of new technologies and processes pose significant challenges, especially for small and medium-sized enterprises (Geissdoerfer, Savaget, Bocken, & Hultink, 2017).

The inadequacy of recycling and waste management infrastructure is another major obstacle to achieving zero-waste goals. Especially in developing countries, the lack of waste collection and processing infrastructure negatively affects the success of waste management (Wilson et al., 2015). Consumer behavior is also an important factor affecting the success of zero-waste practices. Changing consumer habits regarding recycling and reuse may take time, making it difficult to achieve zero-waste goals (Lüdeke-Freund, 2017).

Legal regulations and incentives play a critical role in the implementation of zero-waste supply chains. Many countries have developed legal frameworks that promote waste management. For example, the European Union's Waste Framework Directive (2008/98/EC) aims to increase recycling rates by promoting zero-waste goals in member countries (European Commission, 2008). Governments and local authorities also provide various incentives and support programs to promote zero-waste strategies. These incentives offer financial support for the establishment of recycling facilities, the development of innovative technologies, and environmental education programs (Kozłowski, 2017). However, the effectiveness of legal regulations may vary depending on the implementation challenges and the capacity of local authorities (Sarkis et al., 2020).

The future development of zero-waste supply chains will be shaped by innovative solutions and the integration of sustainable practices. Technological advancements, especially in digitalization, artificial intelligence, and data analytics, have the potential to optimize waste management processes (Kumar et al., 2023). Adopting circular economy approaches will accelerate the reuse of waste and increase resource efficiency (Mann et al., 2023). Additionally, increasing consumer awareness is leading brands to enhance their environmental responsibility and strive toward sustainability goals (Schmidt et al., 2023). In the future, collaboration among

supply chain actors will play a key role in developing innovative solutions to achieve zero-waste goals.

Despite the challenges, zero-waste practices are supported by legal regulations and incentives. Future trends, including circular economy approaches, smart technologies, and social innovation, will make it even more possible to achieve zero-waste goals and enhance environmental sustainability.

9. Conclusion and Recommendations

The zero-waste approach is gaining increasing importance as a critical strategy for environmental sustainability and the conservation of natural resources. Goals such as minimizing waste, increasing recycling rates, and reusing materials are necessary not only for environmental benefits but also for developing sustainable business models that provide economic advantages. However, there are various challenges during the implementation of these strategies, with infrastructure and cost barriers being some of the most significant obstacles. This study aimed to contribute to the existing literature by addressing the zero-waste supply chain from a broad perspective.

To successfully implement zero-waste strategies, infrastructure investments must be prioritized. Developing critical infrastructure such as recycling facilities, waste processing centers, and composting sites plays a decisive role in achieving zero-waste goals. Public-private collaboration should prioritize these investments to enhance the success of the process. Additionally, integrating technological innovations into this process will increase efficiency in waste management and yield more effective results in the long term.

The adaptation of consumers to zero-waste practices is closely related to the adoption of a sustainable lifestyle by society as a whole. Therefore, it is critical to develop education and awareness programs to raise awareness about recycling and reuse. These programs will encourage individuals to actively participate in zero-waste strategies, contributing to the widespread adoption of these practices. Moreover, governments should expand legal regulations and incentives that support zero-waste goals. Constantly updating legal frameworks and increasing environmental incentives will encourage businesses and society to adopt these practices more quickly.

For businesses, the costs of implementing zero-waste strategies can be alleviated through government incentives and private sector support. In cases where initial costs are high, subsidies and financial support will reduce the burden, making it easier for businesses to

transition to sustainable strategies. At the same time, integrating circular economy principles into business models not only generates economic gains but also helps reduce waste by increasing resource efficiency.

Recommendations for researchers include increasing studies on how zero-waste practices can be made more effective across different sectors. In this study, zero-waste supply chain practices were addressed from a broad perspective, filling gaps in the literature. However, further research is needed on the application of these strategies in developing countries and the integration of digital technologies into these processes. Additionally, establishing specific targets and monitoring mechanisms to increase the effectiveness of zero-waste practices could be a significant research area for future studies.

In conclusion, the successful implementation of the zero-waste supply chain requires attention to the recommendations outlined above. Increasing infrastructure investments, expanding education programs, strengthening legal frameworks, and providing financial incentives will support the success of zero-waste strategies. Furthermore, encouraging public awareness and participation will help establish a zero-waste culture across society. These strategies represent essential steps toward ensuring environmental sustainability and building a more livable world.

Ethical Considerations

I declare that this research does not require ethical committee approval.

Conflict of Interest Statement

I declare that there is no financial or other significant conflict of interest that could have influenced the results or interpretation of this study.

Author Contribution

All stages of the study were designed and prepared by the author.

References

Bocken, N. M. P., de Pauw, I., Bakker, C., & van der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of Industrial and Production Engineering*, 33(5), 308-320. <https://doi.org/10.1080/21681015.2016.1172124>

Braungart, M., McDonough, W., & Bollinger, A. (2007). Cradle-to-cradle design: Creating healthy emissions – a strategy for eco-effective product and system design. *Journal of Cleaner Production*, 15(13-14), 1337-1348. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2006.08.003>

Dutta, P., Kumar, V., Choudhary, A., & Tripathi, S. (2021). Collaborative efforts for sustainability in supply chain management: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 281, 124989.

Dyllick, T., & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130-141. <https://doi.org/10.1002/bse.323>

Ellen MacArthur Foundation. (2013). Towards the circular economy: Economic and business rationale for an accelerated transition. Ellen MacArthur Foundation.

Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business*. Capstone Publishing.

European Commission. (2008). Directive 2008/98/EC on waste (Waste Framework Directive). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0098>

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The circular economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>

Geyer, R., Lindner, A., & Ingwersen, W. W. (2008). Closing the material loop: Best-in-class life cycle assessment for a leading PET recycling process. *Resources, Conservation and Recycling*, 52(10), 1188-1196.

Hazen, B. T., Boone, C. A., Ezell, J. D., & Jones-Farmer, L. A. (2014). Data quality for data-driven supply chain management: A decision support perspective. *International Journal of Production Economics*, 154, 72-80.

Hopewell, J., Dvorak, R., & Kosior, E. (2009). Plastics recycling: Challenges and opportunities. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364(1526), 2115-2126. <https://doi.org/10.1098/rstb.2008.0311>

Hubbard, G. (2009). Measuring organizational performance: Beyond the triple bottom line. *Business Strategy and the Environment*, 19(3), 177-191. <https://doi.org/10.1002/bse.564>

Interface. (2019). Net-Works: Turning waste into opportunity. Interface. Retrieved from <https://interface.com>

Jensen, P. L., & Jørgensen, K. (2013). Strategies for zero waste: Public–private partnerships and local initiatives. *Sustainability*, 5(11), 4824-4844.

Kang, H. Y., & Schoenung, J. M. (2005). Electronic waste recycling: A review of U.S. infrastructure and technology options. *Resources, Conservation and Recycling*, 45(4), 368-400. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>

Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>

Korhonen, J., Honkasalo, A., & Seppälä, J. (2018). Circular economy: The concept and its limitations. *Ecological Economics*, 143, 37-46. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.06.041>

Kozłowski, A. (2017). Sustainable supply chain management in the textile industry: A focus on Germany. *Sustainability*, 9(8), 1524.

Kroger. (2019). Zero Hunger | Zero Waste Initiative. Kroger. Retrieved from <https://thekrogerco.com>

Kumar, V., & Singh, A. (2020). The impact of regulations and incentives on the adoption of circular economy practices: A case study. *Journal of Cleaner Production*, 264, 121569.

Kusiak, A. (2018). Smart manufacturing. *International Journal of Production Research*, 56(1-2), 508-517. <https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1351644>

Leblanc, R. (2015). Reducing waste and recycling in the supply chain: The role of reverse logistics. *Journal of Business Logistics*, 36(1), 21-32.

Lee, J., Bagheri, B., & Kao, H. A. (2015). A cyber-physical systems architecture for industry 4.0-based manufacturing systems. *Manufacturing Letters*, 3(1), 18-23. <https://doi.org/10.1016/j.mfglet.2014.12.001>

Lüdeke-Freund, F. (2017). Business models for sustainability: Towards a conceptual framework. *Organization & Environment*, 29(1), 54-85. <https://doi.org/10.1177/1086026615599806>

Mann, P., Menendez, P., Polanczyk, A., & Chen, X. (2023). Integrating circular economy principles into supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 339, 130870.

McDonough, W., & Braungart, M. (2002). *Cradle to cradle: Remaking the way we make things*. North Point Press.

Morrow, M. C. (2007). Corporate sustainability and stakeholder management. *Journal of Business Ethics*, 74(2), 157-169.

MANEVİ BAKIMDA UMUDUN ÖNEMİ

Dr, Tuğrul NİYAZİBEYOĞLU

Milli Eğitim Bakanlığı Alaeddin Özdenören İmam Hatip Ortaokulu

Niyazibeyoglu78@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1112-4485

Öz

Bu makale, umut duygusunun bileşenleri ile birlikte manevi danışmanlık açısından anlam ve önemini ortaya koymayı amaçlamakta ve psikolojik sağlıkları bozulmuş insanlara hizmet veren manevi bakım uzmanlarının daha etkin ve verimli hizmet sunabilmelerinde umudun önemine dair farkındalık sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, teorik bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Makale, manevi bakımda umudun önemine ilişkin mevcut literatürden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışmada, ilgili konuya dair ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmış ve elde edilen bilgiler analitik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Umut ve bileşenleri, manevi bakım bağlamında kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiş, Tanrı algısı, zaman, anlam, sorumluluk ve bakış açısı gibi unsurlar derinlemesine analiz edilmiştir. Manevi bakımın temel amaçlarından biri de insanların pişmanlıklarından, geleceğe dair yaşadıkları belirsizliklerden, anlam yoksunluklarından, karamsar bakış açılarından, Yaradan ile kurdukları sağlıklı ilişkilerinden dolayı azalan umut düzeylerinin artmasına katkı sağlamaktır. Umudun insan için varoluşsal bir özelliği vardır. Çünkü umutla birlikte insan, yaşadığı olumsuzluklardan etkilenmeyerek ya da asgari düzeyde etkilenerek kurtulabilir. Umut, insanların zorluklarla başa çıkma becerilerine, motivasyonlarının yükselmesine ve psikolojik sağlık düzeylerinin artmasına katkı sağlar. Umut olmadığında ise insanlar, geçmişin pişmanlıklarını sırtlarında bir yük olarak taşırlar, geleceğe dair belirsizlikler yaşarlar, yaşadıkları olaylara anlam vermekte zorlanırlar ve problemlerin üstesinden gelmek için harekete geçmezler. İnsanlar, yaşamlarında bazen çeşitli zorluklar yaşayabilir ve bu durumlarda yalnızlık, karamsarlık ve umutsuzluk yaşayabilirler. Böylesi zor süreçlerin üstesinden gelmede manevi bakım onlara yardımcı olabilir. Allah ile sağlıklı bir ilişki kurulmasında, geleceğe dair bir kapının aralanmasında, geçmişin anlamlandırılmasında, harekete geçmek için bireysel sorumluluğun üstlenilmesinde ve olumlu bakış açısının edinilmesinde danışanlara eşlik edilerek umudun artırılması manevi bakım açısından önemlidir. Bu çalışmada umut duygusunun bileşenleri olarak Allah algısı, zaman, anlam, sorumluluk ve bakış açısı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Maneviyat, Manevi Bakım, Manevi Bakım Uzmanı, Umut.

THE IMPORTANCE OF HOPE IN SPIRITUAL CARE

Abstract

This article aims to explore the components of hope and its significance within the context of spiritual counseling. It seeks to raise awareness regarding the importance of hope in enabling spiritual care specialists, who serve individuals with impaired psychological well-being, to provide more effective and efficient services. The study employs a theoretical research methodology, drawing upon the existing literature on the importance of hope in spiritual care. A comprehensive review of national and international literature related to the topic has been conducted, and the findings are analyzed using an analytical approach. Hope and its components are examined extensively within the context of spiritual care, with in-depth analyses of factors such as the perception of God, time, meaning, responsibility, and perspective. One of the primary aims of spiritual care is to contribute to increasing the levels of hope in individuals who experience diminished hope due to regret, uncertainty about the future, lack of meaning, pessimistic outlooks, and unhealthy relationships with the Creator. Hope is an existential quality for human beings. Through hope, individuals can recover from or minimize the effects of adversity. Hope contributes to individuals' ability to cope with difficulties, enhances their motivation, and increases their psychological resilience. In its absence, people carry the burden of past regrets, experience uncertainties about the future, struggle to find meaning in events, and fail to take action to overcome their problems. People may face various challenges in their lives and, during such times, may experience loneliness, pessimism, and hopelessness. Spiritual care can assist individuals in overcoming such difficult periods. It can help them establish a healthy relationship with God, open a door to the future, find meaning in the past, take personal responsibility to take action, and develop a positive outlook. Enhancing hope by supporting clients in these areas is vital in spiritual care. In this study, the components of hope—perception of God, time, meaning, responsibility, and perspective—are examined in detail.

Keywords: Psychology of Religion, Spirituality, Spiritual Care, Spiritual Care Expert, Hope.

1. Giriş

Manevi bakımın temel amacı bireylere umutlarını yitirdikleri anlamsızlık, zorluklar ve yas gibi durumlarda umut aşılmasıdır. Bu gibi durumlarda manevi danışmanın görevi umutsuzluğun nedenleri üzerine odaklanarak yitirilen umudu tekrar inşa etmektir. Bu süreçte danışman kendinden yola çıkarak sahip olduğu ümidi muhatabına aşılama gayret eder. Manevi bakım esnasında inşa edilmeye çalışılan umudun kaynağını şüphesiz inanç teşkil eder. İnançlı bireylerin sahip oldukları ümit Yaradan'ın sevgisine, merhametine yaslanır ve bu umut insanlara yaşamlarında anlam ve doyum sunar. Umudun danışanın yaşamında tekrardan inşa edilmesi sürecinde manevi danışmana düşen görev, danışanın sorunları karşısında başa çıkma sürecinde ona eşlik etmek ve üstesinden gelmesi konusunda çeşitli bakış açıları sunmaktır.

Umut, sorunsuz bir yaşama duyulan bir özlem değildir. Umut, problemlerin olduğunda bile hayatı yaşanmaya değer kılan, bireye anlam ve amaç sunan bir kuvvettir (Ağılıkaya Şahin, 2021, s.39).

Batı'da ilahiyat alanında 1970'lerden itibaren umut konusunun çalışmalara dahil edildiği görölmektedir. Bunlar arasında, 1980'lerde Howard John Clinebell, Charles Gerkin ve 1990'lardan sonra ise Andrew D. Lester, Donald Capps, Evertett L Worthington, Howard W. Stone ve Steve de Shazer dahil olmak üzere birkaç ilahiyatçı pastoral teolojide umut merkezli bir modelin temelini attılar (Clinebell & McKeever, 2011). 1990'lardan itibaren pastoral umut literatürü, Andrew D. Lester, Donald Capps, Evertett L Worthington, Howard W. Stone ve Steve de Shazer'ın saygın bilimsel çalışmalarıyla büyük oranda artış gösterdi. Umut, bir konu olarak, 20. yüzyılın ikinci yarısında psikolojik araştırmalarda güçlü bir şekilde yer aldı. Menninger, 1959'da Amerikan Psikiyatri Birliği'ne "umut" konulu konuşmasını gerçekleştirdi ve böylece umut, psiko-sosyal ve tıbbi araştırmaların alanına girdi. Menninger'in teşvikiyle umut, psikoloji literatürde yer almaya başladı (Lester, 1995). Pozitif psikolojide umut araştırmaları ile ilgili olarak C.R. Snyder'ınki, umut teorisi ile ilgili etkileyici literatürüyle kesinlikle en dikkat çekici olanlardan biridir. Ancak, sonraki yirmi yılda çok az şey değiştirdi. Stotland ve Snyder'ın katkılarına rağmen, psikolojide umutla alakalı çalışmalarda çok az ilerleme kaydedilmiştir (Snyder, 2002). 1998'de Martin Seligman, psikolojide Pozitif Psikoloji adlı yeni bir alanı tanıttığında bir atılım ortaya çıktı. Pozitif psikoloji, psikoloji alanına yeni bir yaklaşım getirdiğinde büyük bir atılım meydana geldi. Pozitif psikoloji, "insanın psikolojisini güçlendirir ve insan doğasının ve davranışlarının eksikliklerden ziyade, varlıklar açısından incelenmesini gerektirir." Pozitif psikoloji araştırmaları, 'olumlu' anlamında; pozitif deneyimleri, pozitif bireylerin özelliklerini ve bu deneyimleri ile özellikleri destekleyen kurumları incelemiştir. Seligman'a göre, üç düzey (özel, bireysel ve grup) pozitif psikolojinin üç direği olarak kabul edilir. 2000 yılından bu yana, pozitif psikoloji üzerine yapılan çalışmalar hızla gelişmiştir. Umut, kuşkusuz derinlemesine çalışılan konulardan biridir (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

Din psikolojisi alanında umut ile ilgili birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Umudun, dindarlık, iyimserlik, hayat memnuniyeti, dini başa çıkma, psikolojik sağlamlık, dini inanç, mutluluk, sabır, hayatın anlamı, Allah tasavvuru, özel iyi oluş ile ilişkilerini ortaya koyma amaçlı araştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmalarda dindarlığın, insanların umut düzeylerini olumlu olarak etkilediği (Kandemir, 2022), dini inanç seviyesinin

artmasıyla umutsuzluk düzeyinin azaldığı (İmamoğlu, 2011, s.240), umut ile psikolojik dayanıklılık arasında güçlü bir ilişkinin olduğu (Eryücel, 2018), yaşam anlamını yansıtan değerler arttıkça umutsuzluk göstergesi olan değerlerin azaldığı (Yılmaz, 2018), umut ile iyimserlik arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu (Kandemir, 2016, s.186), Allah ile iletişiminin yüksek olduğunu düşünen bireylerin umut düzeylerinin yüksek olduğu (Kulu, 2019, s.89) tespit edilmiştir. Bu çalışmada, teorik bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışma, mevcut literatürden faydalanarak, manevi bakım bağlamında umudun önemi ve bileşenlerini analiz etmeyi hedeflemiştir. Araştırma, konuya dair ulusal ve uluslararası kaynaklardan elde edilen verilerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve analitik bir yaklaşımla ele alınması esasına dayanmaktadır. Umudun, iyimserlik, yaşam memnuniyeti, psikolojik sağlamlık, mutluluk, sabır, hayatın anlamı ve öznel iyi oluş gibi bileşenlerle yakın ilişkisi dikkate alındığında, manevi bakım sürecinde umudun dikkate alınmasının bu görüşmelerin verimliliğini daha üst düzeylere taşıyacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle yapılan bu çalışmanın hem danışanların psikolojik iyi oluşlarına hem de manevi bakım uzmanlarının verecekleri hizmetlerin niteliğine önemli katkılar sunması beklenmektedir.

Bu çalışmanın özgünlüğü, manevi bakım bağlamında umudun bileşenlerini (Tanrı algısı, zaman, anlam, sorumluluk ve bakış açısı) sistematik bir şekilde ele alması ve bu bileşenlerin bireylerin psikolojik iyilik hali üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemesinden kaynaklanmaktadır. Çalışma, mevcut literatüre katkı sağlamak amacıyla manevi danışmanlık ve psikolojik dayanıklılık arasında umut temelli bir ilişki kurmuş, umudun danışanlara yönelik manevi bakım hizmetlerinde nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini teorik bir çerçevede analiz etmiştir.

2. Manevi Bakım

Maneviyat, kişinin Yaradan ile kurduğu bağıdır. Dolayısıyla kurulan bu bağıın kaynağı ilahidir. İnsan, kendini tanıyabilmesi ile özündeki ilahi özelliklerin farkına varabilir. İnsan, kendi özü ile kurduğu ilişki sayesinde hayatta güçlü bir yaşam sürdürebilir. Fakat birey, Yaradan ile sağlıklı bir bağ kuramadığı sürece, yaşamdan edindiği bilgileri hakkı ile kullanamaz (Özdoğan, 2010, s.10). Ayrıca tüm insanların özünde sahip olduğu ilahi kaynaklı maneviyat, insanları problemler karşısında güçlü kıldığı gibi o sorunların üstesinden gelebilmelerinde insanlara gerekli donanımları sağlayabilecek yapıya sahiptir (Yağlı & Özdoğan, 2019).

Manevi bakım, belirli bir durum veya yerde bulunan insanlara o durum ya da yerden kaynaklı olarak karşılaştıkları yaşantılarda eşlik edilmesidir. Bireyin karşılaştığı olaylar

hastalıklar, başarısızlıklar, ölüm; buldukları ortamlar da hastane, huzurevi ve cezaevi olabilir. Manevi bakım bireyin sadece zor zamanlarında değil aynı zamanda mutlu zaman dilimlerini de kapsar. İnsanların mutlu oldukları durumlarda kutsal ile olan bağları sağlandığında, zor zamanlarda başa çıkmada maneviyata başvurulması zor olmayabilir. Manevi bakım, tüm bu bahsedilen süreçlerde kişilere eşlik edilmesi anlamına gelmektedir. Gideceği istikameti belirleyecek olan danışanın kendisidir ve bu süreçte danışanlara herhangi bir yol dayatılmaz. Süreçte birlikte olarak danışana yürüyeceği yollardaki engellerin, önemli yol ayrımlarının farkındalığı sağlanır. Manevi bakımda danışana eşlik edilerek onun yürüyüşüne devam etmesine katkı sağlanır (Ağılkaya Şahin, 2021, s.29).

Manevi bakımın amacı yaşamın değişik aşamalarında özellikle de insanların acı, üzüntü, korku ve hayal kırıklıkları yaşadığı durumlarda onlarla yakından ilgilenerek yaşadıklarına bir anlam atfederek ve problemlerin üstesinden gelebilmelerine yardımcı olmaktır. Dahası kişinin bakış açısını zenginleştirerek, sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşamını sürdürebilmesine katkı sağlamaktır (Karagül, 2012). Ayrıca bireyin kendini tanıması, anlayabilmesi, gizil güçlerinin hem farkına varabilmesi hem de onları geliştirmesi, kendini olduğu gibi kabullenebilmesi ve bunlarla doğru orantılı olacak şekilde davranış, tutum değişikliği sergileyerek, toplumsal yaşama uyum sağlaması ve mutluluğu hedeflenmektedir (Söylev, 2020, s.84).

3. Umut

Umut, sorunların çözüleceğine ve geleceğin içinde iyi olasılıkların da olduğuna ilişkin inançtır (Sayar, 2020, s.168). Umut, her şeyin eninde sonunda iyi olacağına inanan aşırı iyimser bakıştan başka bir şeydir. Synder, umudu; “*Amaçları gerçekleştirmek için gerekli irade ve yönetime sahip olduğunuz inançtır.*” olarak tanımlar. Umut düzeyi, bireyden bireye değişiklik gösterir. Umutlu bireylerin motivasyonlarını yükseltme, amaca ulaşmak için kapasitelerinin olduğuna inanma, amaçları gerçekleştirmek için farklı yollar deneyebilme esnekliği ve zor işin üstesinden gelmek için zorlukları basit seviyelere ayırabilme gibi belirleyici özellikleri vardır (Goleman, 2004, s.115). Yaşamın içerisinde umut kaybolduğunda hayat olgusal veya gizil (potansiyel) olarak bitmiştir. Umut, insan ruhunun bileşenlerinden olan dinamik bir öğedir. Yaşam bileşenlerinden olan inançla da yakından ilişkilidir (Fromm, 2022, s.29).

Umudun varlığı hem yaşamı devam ettirmek hem de diğer tüm değerler için elzemdir (Erikson, 2020, s.19). İnsanın özü kaygılardan, endişelerden ve hüznlerden değil de umuttan gıdalanır ve umut bireyin güçlü tarafıdır. Kişi zor zamanların üstesinden gelebilmek için bu

güçlü tarafından yararlanır. Korkular, kaygılar ve endişeler insanın iyi oluşuna zarar verirken; umutlu olmak ve iyimserlik gibi güçlü taraflar, kişiyi harekete sevk ederek zorlukların üstesinden gelmeye teşvik eder (Rashid, 2020, s.47-48). Umut, insanın yaşamında tehlikeler ve engeller konusunda farkındalık sağlayarak, istikrar kazandıran bir denge vasıtasıdır. Dahası engellerin, zorlukların üstesinden gelmede ve onlara karşı dirençli olma konusunda korkunun etkisini azaltır (Groopman, 2020, s.217). Umut, bireyin yaşam sürecinde olaylara anlam yüklemesini sağlar, psikolojik sağlamlığını artırır ve geleceğe dair yaşamına hedefler sunar, onun motivasyonunu artırdığı gibi onu zorluklar karşısında güçlü kılar (Göcen, 2020, s.55).

Umut, gerçekleştirilebilir ve önemli hedefler için azimli olabilmenin yakıtıdır. Umut seviyesi yüksek olan kişiler, kendileri için yüksek hedefler edinirler. Hedefleri gerçekleştirmek için basit seviyelere ayırırlar ve adım adım bu aşamaları gerçekleştirirler. Uygulanan terapilerin ortak özelliği, danışanlarda umut duygusunu ortaya çıkarmaktır (Hefferon & Boniwell, 2018, s.108). İnsanın problem yaşadığı durumlarda, başka birinden telkin alması hem yararlıdır hem de etkilidir. Kişi, kendine verdiği telkinlerden ziyade dışarıdan alacağı telkinleri daha rahat bir şekilde kabullenir. Çünkü kendi fikri genellikle isteklerine yeniktir ve düşünceleri ile arzularını birbirinden ayırması oldukça zordur. İnsan, problem yaşadığında, problemin verdiği sıkıntı ile uğraşmaktadır. Bu sıkıntı, bireyin düşünce ve gayretine üstün çıkar. Dolayısıyla insan, bu durumda kendi durumunu yola koyacak birine ihtiyaç duyar. Böylesine bir durum hastalığından dolayı kendini tedavi edemeyip de başka bir hekimin tedavisine muhtaç olan hekimin hali gibidir (El-Belhi, 2019, s.203).

3.1. Umut ve Allah Algısı

Acılar ve kayıplar, bireyi açarak farkındalığını artırır. Acı ve kayıp durumları, maneviyatın dalgalandığı zamanlardır. Bu durumlarda insanlar, kutsal olana daha yakındırlar ve aradaki mesafe ortadan kalkar (Hair, 2009, s.111). Yaradan'a yönelme, hayra yorma ve dua gibi dini başa çıkma etkinliklerine yönelme umudu ve yaşam memnuniyetini artıracığı gibi kaygıyı ve depresyonu azaltabilir (Ayten, 2012, s.119). Ancak ebedi bilinç olmazsa, her şeyin temelinde karanlık ve boşluk varsa hayatın kendisinin umutsuzluktan farkı kalmaz (Kierkegaard, 2015, s.61). Tanrı kelamının ulaştırılmadığı manevi bakım görüşmesi manevi bakım olarak değerlendirilemez. Manevi bakımın temel amaçlarından biri de Tanrı-insan arasındaki bağı kurmaktır (Ağılkaya Şahin, 2021, s.495). Manevi bakım açısından kutsal varlık olan Allah'la ilişkisi, insanın maneviyatını inşa eden bir konu olduğu için iman gereği olan Allah'a güvenme, insanın problemlerle başa çıkmasını destekleyecek ve gelecekte olabilecek olaylara dair bakış açısını etkileyecektir (Kula, 2022, s.22).

İnsanların Yaradan algısı yaşamları boyunca sabit değildir ve Tanrı algıları süreç içerisinde değişebilir. Tanrı tarafından yaşamın nesnesi değil de öznesi olarak yaratılan her bir insanın kendine has Tanrı algısı vardır ve insanların Tanrı algıları birbirlerinden tamamen farklıdır (Arvasi, 2000, s.57). Tanrı algısı insanların düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını etkilediği gibi toplumsal yaşamda olanlara anlam atfetmede önemli bir yere sahiptir. Tanrı tasavvurları hem huzur, mutluluk ve anlam konularında hem de insanın içinde bulunduğu koşulları ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde denge unsuru olabilir. Olumlu Tanrı algısı ile birey yalnız olmadığını hissedebilir ya da olumsuz Tanrı algısı ile mutsuz olabilir ve yaşamda anlamsızlık yaşayabilir. Tanrı tasavvurları, insanın dünya hayatında yaşadıklarına dair algılarını renklendirir ve yaşam koşullarının neticelerini etkiler (Mehmedoğlu, 2011, s.43).

İnsanın bu dünyada mutluluğunun belirleyicisi Tanrı'ya dair bildikleri ve O'nun sevgisidir. Eksiksiz bir hayat ve kusursuz mutluluk bu sevgi sayesinde yaşanır (James, 2017, s.454). Manevi bakımda danışmanın vazifelerinden biri de danışanların Allah ile sağlıklı bir ilişki içerisinde olmalarına yardımcı olmaktır (Çamur, 2020). Kurulacak ilişkinin türü bireyin yaşantılarında umut düzeyini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilir. Alan yazında da Tanrı tasavvurları ile umut düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yaşlılarda Tanrı'ya bağlanma tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine gerçekleştirilen çalışmada sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip bireylerin Tanrı'ya daha güvenli bağlandıkları ve umut düzeylerin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çınar, 2016). Kanseri hastaları ile gerçekleştirilen çalışmada da sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip hastaların iyileşme umutlarının ve azimlerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Eldemir, 2022).

3.2. Umut ve Zaman

Manevi bakımda, danışanın geçmişı farklı bir bakış açısı ile değerlendirmesine ve gelecek yaşamında değişik ihtimallerin olmasına, yeni amaçları belirlemesine katkı sağlamak umudu artırabilir. Kaygı ve depresyon insanın zaman algısını ve gelecek tasavvurunu olumsuz yönde etkiler. Dahası danışanın zaman hakkındaki belirsizliği ve herhangi bir gelecek düşüncesine sahip olmayışı kaygıyı artırır ve depresyona neden olur. Bireyi bu çıkmaza sokan ise gelecek zaman içerisinde kaygı ve depresyondan sıyrılabilirdiği bir noktada kendini düşünememesidir. Danışana gelecek zaman diliminde bütün kaygı ve korkularından kurtulduğu bir aralığı düşündürmek, bireye daha geniş bir bakış açısı sunabilir. Böylece birey içerisinde bulunduğu durumdan sıyrılarak rahatlayabilir ve umutlanabilir (May, 2018, s.180-183). Geleceğe dair sağlam bir umut, geçmiş sıkıntılardan kurtulmada ve şimdiki zamandaki zorluklarla baş etmede, bireye emsalsiz güç kaynağı sağlar (Bahadır, 2018, s.93). Frankl (2016,

s.89), toplama kamplarında insanların geleceğe ilişkin umutlarını yitirdiklerinde manevi bağlarını da kaybettiklerini dolayısıyla da bu kayıpların onların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkileyerek vefatlarına neden olduğunu belirtmiştir. Ona göre gelecek tasavvuru olmayan insan geçmiş olayların üzerinde derinlemesine odaklanarak bugünün gerçeklerinden olabildiğince uzaklaşır.

Depresyonla birlikte insanın gelecek ufku kararır, bireyin hayatında şimdi ve gelecek zaman dilimleri baskın hale gelir ve gelecek çoraklaşır. Umudun varlığı azaldıkça, gelecek ufku da sönükleşir. Böylece insanın bir şey yapma isteği, cesareti, güveni ve saygısı da kalmaz (Göka, 2020, s.94). Geleceği olmayan biri umutsuzluğa ve boşluğa düşer. Onun için zaman sonu gelmeyen bir şekilde “dondurulmalıdır”. Faaliyetlerin düzenleyicisi olan gayret kaybedildiğinde birey de kişisel nizamını ve bütünlüğünü kaybeder (Maslow, 2001, s.228). Yaşam, yeni şartlara uyum sağlamazsa ve yerinde kalırsa katılaşıır, ileriden ziyade geriye intibak eder. Yaşam, geçmişten ziyade geleceğe yönelik uyumu ifade eder (Arvasi, 2000, s.22). İnsan, iyi bir gelecek tasavvuru ile içinde bulunduğu zor durumlardan çıkabileceğini düşünür. Din, bireyin umudunu artırarak, süreçte daha dengeli olması konusunda etkilidir. Bireylerin geleceğe dair umutlarının ve inançlarının göstergesi olan, “*Derdini veren dermanını da verir.*”, “*Allah’tan umut kesilmez.*” ifadeleri zorlukların üstesinden gelmede sık sık ifade edilir (Ayten, 2012, s.62).

İnsan, geçmişe odaklanırsa yapamadıkları için daha çok pişmanlık hisseder. Ancak geleceğe odaklanırsa, yaşamda kendisi için daha fazla olasılığın olduğunu görebilir. Yalom, insanların geçmişten geleceğe doğru bakış açısını yönlendirmek için, “*Şimdi yeni pişmanlıklar duymadan nasıl yaşayabilirsin? Hayatını değiştirmek için ne yapman gerek?*” sorularını sorduğunu belirtir. Ona göre bu tür soruların yaşamda değişiklikler yapma potansiyeli vardır (Yalom, 2017, s.131). Birey kendisini gelecek tasavvuru ile anlayabilir. Geleceği algılayamamak ve orada yaşayamamak, insanın psikolojik sağlığını olumsuz olarak etkiler (May, 2021, s.15). Geleceğe dair inancını kaybeden birey, ya yaşamaktan vazgeçer ya da hayatını bitkisel seviyede devam ettirir (Dinç, 2020, s.117). Horney, eylemlerin belirleyicisi olarak gelecek tasavvurunun önemini vurgulamıştır. Ona göre insanlar geçmiş yaşantıları ile şekillendirilemez ancak geleceğe yönelik amaç, ideal ve hedeflerle motive edilebilirler (Yalom, 2018, s.36).

Geçmişte yaşanılanları tamamen değiştirmek imkan dahilinde değildir. Fakat bu olanlara karşı bakış açısını değiştirmek ya da bunları doğru olarak yorumlama imkanı daima mevcuttur (Selvi, 2021, s.44). İnsan, yaşadığı olayın kendisinden ziyade olay etrafında inşa

ettiği hikayelerle kendini özgürleştirebileceği gibi sosyal ve psikolojik anlamda çarınha da gerebilir (O'laoire, 2009, s.117). Geçmişin tek boyutlu değerdendirilmesi bireyi rahatsız eder. Geçmiş hayatın çok boyutlu değerdendirilmesi, yaşamı açık hale getirerek iyileşmeyi sağlar (Göka, 2020, s.140).

İnsanın yaşamının bir döneminde sıkıntıları yaşadıkdan sonra deneyimlediklerinde kalmayıp yaşamını sürdürebilmesi, geçmişini belinde bir taş gibi taşımamasından ziyade anı ve geleceği bulabilmesini sağlayacak bir rehber gibi düşünmesi psikolojik sağlamlık yetileri içerisinde yer alır. Geçmiş, bugünü ve geleceği yöneten değil de hizmet eden durumda olması gerekir (Dinç, 2020, s.105). Geçmişin hoşlanılmayan acı tarafları, "çok düşünmek" şekliyle değıştirilemez. Yaşanılanları olduğu gibi kabul etmek, pasif bir tutum değildir. Kabullenmek, gidilecek noktaya ilk hareketin yapılabilmesi için şimdi bulunulan noktaya sağlam basmaktır (Türkçapar, 2020, s.41). İnsanlar aslında başlarından geçenlerden çok şeyler öğrenirler. Deneyimlenen her sorun ve atlatılan her zorluk bireyin şimdiki hale gelmesinde önemli roller oynar (Ross & Kessler, 2021, s.196). Manevi bakım sürecinde danışanların geçmişı tekrardan değerdendirmelerine ve gelece ilişkin farklı bakış açıları edinmelerine eşlik edilerek umut düzeylerinin artması sağlanabilir.

3.3. Umut ve Anlam

Yaşamın anlamsızlığı birçok bireyin hayatında deneyimlediği karanlık süreçtir. Manevi danışmanlığın görevi bu kritik süreçte danışanların gereksinimlerini dikkate alarak, hayatlarındaki anlam eksikliğini bulmalarında onları cesaretlendirmek ve onların yanında olmaktır. Manevi danışman, yaşamın anlamına dair kendi duygu ve düşüncelerini danışanlara dayatmamalıdır. Manevi danışmanın görevi, danışanın tercihlerine saygılı olarak, danışanın anlam bulma arayışında ona eşlik etmektir (Ağilkaya Şahin, 2021, s.38). Frankl, anlam ile umudun arasında yakın bir bağ olduğunu vurgular. Ona göre insan, yaşamında yaşadıklarına anlam atfettiğinde umuda tutunabilir (Frankl, 1994, s.35).

Yaşamı anlamlı kılan bireyin sahip olduğu "anlam" ve "amaç"tır. Anlamın ve amacın yokluğunda insan, suçluluk hisseder ve anlamsızlık girdabına girer. Bunun da ilk göstergesi kaygıdır. Kaygının neden olduğu boşluk, anlam ile giderilmezse bireyin mutsuzluk yaşaması kaçınılmazdır (Göka, 2021, s.158). Bütün koşullarda onarıcı unsur anlamın araştırılmasıdır. Bu unsur tek bir krizde değil, yaşamın hemen hemen bütün düzeylerinde onarıcı bir rehber olarak değerdendirilebilir (Sayar, 2016, s.231). Modern dünyada aşkın bir anlam anlayışı diğer bir ifade ile fiziki dünyanın ötesine odaklanan bir yaşam anlayışı insanlara anlam sağlayabilir

(Bellah, 2002, s.172). İnsanların yaşadıkları problemlerin üstesinden gelmelerinde en önemli destekçisi dini inançlar ve değerlerdir. Dini inanç ve değerlerin çeşitli sorunları ortadan kaldırma gibi güçleri olmasa da bu sıkıntılara anlamlar atfederek onları kabullenilebilir ve dayanılabilir düzeye getirir (Ayten, 2018, s.19). Dahası din dayanılması zor bir sıkıntıyı, kolayca ve kalıcı olarak uzun soluklu huzura başarılı bir şekilde dönüştürebilir (James, 2017, s.188).

Yaşam memnuniyeti, yaşama atfedilen anlam ile yakından irtibatlıdır. İnsanlar, yaşadıkları problemler ve zorluklar karşısında anlam bulmada zorluk çekerler. Dinler ise olayları anlamlandırma konusunda insanlara yardımcı olabilecek güçlü kapasiteleri vardır. İnanç ekseninde yapılandırılan bilişsel düzeyde bakış açısı, bireylerin başa çıkma becerilerini güçlendirebilir. Çünkü insan, algılarına göre yaşamını devam ettirir. Mevcut problem konusunda kişinin kendini zorlukların üstesinden gelebilecek şekilde güçlerinin olduğuna inanması hem dayanıklılığını hem de başa çıkma sürecini olumlu olarak etkiler (Tokur, 2017, s.118). Yaşamda anlam atfedilen acılar birey tarafından daha kolay kabullenilir. Anlam, inanmayı da kapsar. İnançlar, insanın dünya ile olan irtibatını sağlar. Bu ilişki kesintiye uğrarsa acı çekilir ve mutlu bir yaşantı elde edilemez (Geçtan, 1993, s.144).

İnsan, bir amaç için yola çıkar ve bu amaca ulaşma adına çeşitli yetenekleri edinmek için çabalarsa, eylemleri ve duygularında birliktelik sağlar. Bu birliktelik geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman dilimlerini de kapsar. Bu zaman dilimlerinde hedefe yönelik gerçekleştirilen eylemlerin hepsi birey için anlam kazanır. İnsanın da hayatına bu şekilde anlam yüklemesi olasılık dahilindedir (Csikszentmihalyi, 2018, s.308). Anlam, bireye güç ve cesaret kazandırdığı gibi kişinin psikolojik dayanıklılığını artırır. Anlam, yaşamda temel bir ihtiyaçtır ve anlamın olmadığı yerde insan ümitsizliğe düşebilir hatta kendine bile yabancılaşabilir. Eylemlerine anlam atfedebilen kişiler, işlerinde daha başarılıdır ve stresle başa çıkmada daha etkin davranışlar sergilerler (Southwich & Charney, 2023, s.214).

Anlam ihtiyacı, insanların sürekli yoğunlaştıkları bir sorundur. Bireyler, problemlerin üstesinden gelebilmek, psikolojik bütünlüklerini sağlamak için devamlı anlam ve neden sorusunun ardında olmuşlardır. Manevi bakımda genelde insanlar bu sorular çerçevesinde düşünür ve yanıt ararlar. Manevi bakımın merkezini bu sorular oluşturur ancak manevi danışman bu sorulara cevap vermekten ziyade danışanlara bu sorular bağlamında eşlik etmeli ve onlarla dayanışma içinde olmalıdır. Manevi danışman, soruların cevaplarını arayışta danışana bakış açıları kazandırarak, umut aşılamalıdır (Ağılkaya Şahin, 2021, s.214).

3.4.Umut ve Sorumluluk

İlişki, bireyin yalnızca o zamanki duygu ve düşüncelerini etkilemekle kalmaz aynı zamanda hayallerini ve umutlarını da etkiler (Sayar, 2020, s.220). Umut, manevi bakımda önemli olduğu gibi aynı zamanda hassas bir meseledir. Danışanın yaşadığı zor zamanlarda manevi danışman, hızlı ve kolay umut vermekten imtina etmelidir. Danışanın sıkıntılı durumu karşısında sabırsızlık göstererek uygun olmayan zaman diliminde umut vermemeye özen göstermelidir. Hızlı ve kolay bir şekilde verilen umut manevi danışman tarafından yeteri kadar anlaşılmadığı düşüncesine neden olabilir. Böylesine zor durumlarda umudu artırmak için danışanın harekete geçmesi ve sorumluluk alması teşvik edilebilir (Ağılkaya Şahin, 2021, s.39). Bireysel sorumluluk farkındalığının haricinde hiçbir şey, bireyi kendi varlığının ötesine taşıyamaz, bu anlamda motive edemez ve zorlukların üstesinden gelmeye yetkin kılamaz (Frankl, 2022, s.184).

Sorumluluk, bireyin kendi özünün, kaderinin, yaşam şartlarının ve duygularının farkında olmasıdır. Sorumluluğu kabullenmeyen, yaşadığı çeşitli problemler için diğer insanları veya diğer nedenleri suçlamayı sürdüren danışanlar için hiçbir terapi mümkün değildir (Yalom, 2018, s.295). Harekete geçilmemesi ve sorumluluğun kaybedilmesi; *“Olacakların önü alınamaz ve dünya olduğu gibidir. Benim bu konuda yapabileceğim bir şey yoktur.”* şeklinde bir kadercilik anlayışına neden olabilir. Bu anlayış da insanların gelişimine zarar verir (Maslow, 2001, s.128). Bu durumda manevi bakımla inşa edilecek sağlıklı kader inancı, bireyin eylemsizliğini ortadan kaldırarak, onun sorumluluk farkındalığını artırarak, hayal kırıklıklarının tecrübe edildiği güç durumlarda bireyin karamsarlıktan kurtulmasını sağlayabilir (Ayten, 2012, s.122). İnsan, yaşama ilişkin sorumluluklarını üstlenirse, yaşadıklarında kendi hissesine düşenleri görebilir ve değişim için hem gayret edebilir hem de umutlanabilir (Göka, 2014, s.57).

İnsan, edilgen otomat olmadığı gibi kendi kendine yön tayin ederek, seçenekler özgürlüğüne sahip ve yaşamın etkin katılımcısıdır (Bedri, 2019, s.92). Danışan eyleme teşvik edilirken zorlanmamalıdır. Çünkü bir eyleme zorlanan birey, farkındalığı olmadığından itici gücün nesnesi konumundadır. Ancak eylemi kendi rızası ile gerçekleştiren, eylemin efendisi olduğundan etkin davranışlar sergileyebilir (Fromm, 1995, s.28). Yaşamda kısır döngüyü de kırmanın en etkili yolu eylemde bulunmaktır. Eylemde bulunmanın birçok olumlu neticesi vardır. Bireye ilk faydası, zihni acı verici duygulardan uzaklaştırır. İnsana değerli bir şeyler yaptığı hissiyatı vererek, yaşam kontrolü konusunda kişiyi aktif kılar. Eylemde bulunmak, kişiyi yaşamında daha çok şeyler yapmaya cesaretlendirir (Türkçapar, 2020c, s.90).

“Eylemlilik” hayatta sorumluluk almak için kullanılan teknik terimdir: kişinin nerede konumlandığını bilmesi, şartları değiştirecek kabiliyetinin olduğunu bilmesi, yaşadıklarına dair söyleyeceklerinin olduğunu bilmesidir. Bilim insanlarının intereception (içsel algı) olarak isimlendirdiği “eylemlilik”, farkındalık ile başlar. Bireyin farkındalığı fazlalaştıkça, hayatı yönetebilme ihtimali de artar (Van Der Kolk, 2023, s.95). Sorumluluk alan birey, kendi hayatına yön verebilecek kabiliyeti olduğuna inanır ve kendini yetkin görür (Cüceloğlu, 2015, s.219).

3.5. Umut ve Bakış Açısı

İnsan, yaşamı değerlendirmenin verdiği kuvvetle karşılaştığı zorlukların ötesine kendisini taşıyabilir. İster ölümcül hastalıklar olsun isterse çeşitli mahrumiyetler olsun bu gerçeklerle oluşturulacak ilişkinin türünü belirleme gücüne sahiptir. İnsanoğlu, gerçeklerin karşısında düşünme tarzına göre olumlu veya olumsuz olarak etkilenir (May, 2017, s.156). Benimsenen düşünceler, yaşanılanları açıklama bağlamında gerçekçi ise bireyin yaşamını kolaylaştırmanın yanı sıra kişiyi geliştirir. Ancak benimsenen düşünceler ile olaylar arasında mesafe aralığı fazla ise o zaman düşünceler yaşamı hem daraltır hem de yaşama zarar verir (Türkçapar, 2020b, s.325). Bedensel organlar, yerinde ve uygun kullanıldığında nasıl insana hizmet ediyor ve yaşamı kolaylaştırıyorsa, ruhsal organlar olan duygu ve düşünceler de düzgün bir şekilde kullanılırsa insanın hayatını rahatlatır. Bu görevi de bireyin kendisinden başkası yapamaz (Türkçapar, 2019, s.201).

James, karamsar ve iyimser bakış açısı üzerinde durmuş ve bu bakış açılarının insana kazandırdıkları, kaybettirdiklerini açıklamıştır. Ona göre karamsarlık bireyi zayıf kılar ancak iyimserlik güçlü kılar. İnsanın olumlu ve sağlıklı düşüncelerinin onarıcı gücü vardır. Fakat olumsuz düşüncelerin insanı yok oluşa sürükleyen özellikleri vardır. Karamsar bakış açısı problemi daha da karmaşık duruma getirerek kalıcı olmasına neden olur. Dolayısıyla insan, olumsuz düşüncelerinden hızlı bir şekilde sıyrılmalı ve onlara hoşgörü göstermemelidir (James, 2017, s.100-118).

El-Cevziyye ve Belhi gibi Müslüman alimler, kişinin iç dünyasındaki konuşmalarının karakteri şekillendiren en önemli etkenler olduğunu belirtir. Tekrar eden olumsuz düşünceler, bireyin kendi şahsiyetine dair olumsuz kanaat edinmesine neden olur. Dolayısıyla insan olumsuz düşüncelerini bir süzgeçten geçirerek, doğruluğunu test etmelidir. Çünkü insanın kendine ilişkin olumsuz bakış açısı her türlü kazanımları gölgeler (Bedri, 2015, s.19). İnsan, düşünceleri tarafından yönetilir ve tüm ruhu düşüncelerinin etkisi altında kalır. Olumsuz düşünceler, kalbi ve ruhu olumsuz olarak etkilediğinden insanın bu durumdan dönüşü de zordur

(Fromm, 2015, s.87). Dolayısıyla bireyin kalbi, karşılaştığı sorunların uzun süreceğine veya onu yok edeceğine eğilim göstermemelidir (El-Belhi, 2019, s.247). Kur'an, işlerin düzenli ilerlemediğinde, yaşamda olanların hepsine karşı olumlu bir bakış açısı ile yaklaşılmasını salıklar. İnanan insanlar, her koşulda Yaradan'a güvenmelidirler (Koenig & Al Shohaib, 2021, s.43). Kur'an' da Yaradan şöyle buyurmaktadır: *"Sıkıntıda kişi kendisine yalvardığında cevap veren kimdir? Kim onların acılarını dindirir? Kim sizi yeryüzünde hükümran kılar? Allah'tan başka ilah var mıdır?"* (en-Neml, 27/62).

Razi, hüzünden kurtulmak için kişinin üzüntünün nedenleri üzerinde durmasını ve bu nedenlerin değiştirilip değiştirilemeyeceği ayrımını yapması gerektiğini vurgular. Ona göre akıllı bir insan, eğer üzüntüyü çözüm yolları ile sonlandırabiliyorsa gerekli çarelere başvurmalıdır. Fakat hüznün nedenleri değiştirilemiyorsa o halde daha fazla kalmayarak, dikkatini ve düşüncelerini farklı alana yoğunlaştırmalı (Razi, 2019, s.110), zihninde bilinçli olarak olumlu düşüncelere yer vermeli, yaşananları olumlu bakış açısı ile değerlendirmeli, olumlu duygular inşa edecek tarzda eylemler de bulunmalıdır (Southwick & Charney, 2023, s.81).

İyimserlerin ve de kötümserlerin özellikleri üzerinde uzun çalışmalar yapan Seligman'a göre kötümser bireyler, yaşadıkları olumsuzlukların uzun soluklu olacağına ve de problemlerin nedenlerinin kalıcı olduğuna inandıklarını belirtir (Seligman, 2020, s.19). Fakat *"Derdi verenin dermanı da verdiği"* fikri sorunların nedenlerinin kalıcı olmaktan ziyade geçici olduğu bakış açısını sağlayabilir. Böylesine bir bakış açısına sahip bireyin umut duygusu artar ve problemlerle başa çıkmada kendini daha yeterli görebilir (Ayten, 2012, s.92). Yaşanan sorunlar karşısında birey, kendine şu soruyu yöneltmelidir: *"Gerçekten çaresiz miyim? ya da kendimi çaresiz mi hissediyorum?"* İnsan, kendini olumsuz koşullar karşısında çaresiz görmemeli, yolunu ve yöntemini tekrardan gözden geçirerek değerlendirmeli ancak hiçbir zaman denemekten vazgeçmemelidir (Peker, 2013, s.135). Manevi bakım uzmanları, danışanlara olumlu ve olumsuz bakış açılarının kendi yaşantılarına olabilecek yansımaları konusunda farkındalık kazandırabilir. Olumlu bakış açısını benimseyen danışanlar, problemlerle başa çıkma becerisi geliştirebilirler.

4. Sonuç

Bu çalışmada manevi bakımın temel amaçlarından biri olan umudun artırılması, umudun bileşenleri ile birlikte ele alınarak manevi bakım açısından önemi vurgulanmış ve manevi bakım uzmanlarının daha kaliteli hizmet vermelerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmada umudun bileşenleri olarak Tanrı algısı, geçmiş ve gelecek zaman, anlam, sorumluluk, bakış açısı ele alınmıştır. Umut, bireyin inisiyatif kullanmasını sağlayarak, yaşamda olayların sonuçlarını etkileyebileceği inancını artırabilir. Böylece danışan kendisini olayların bir kurbanı olarak düşünmekten kurtulabilir ve yaşama etkin katılım sağlayabilir. Umutlanan birey, kendi yaşamını yönetebilme kabiliyetini artırarak, hayatında daha sağlıklı, üretken ve mutlu olabilir. Manevi bakımda bireyin umut duygusu artırılarak, kişinin kendini tanımlama biçimlerine katkısı sağlanabilir. Manevi bakımda umutlanan bireyler, yaşadıklarına karşı daha olumlu tutumlar geliştirebilir, değiştirilmeyecek durum ve şartları kabullenebilir dahası daha iyi bir yaşam için sorumluluklarını üstlenebilirler.

Manevi bakımın temel amaçlarından biri de insan-Tanrı arasındaki bağı kurmaktır. İnsan, Yaradan ile kuracağı bağıın şekline göre umudunu artırabilir ya da azaltabilir. Manevi bakım sürecinde Tanrı-insan arasında sağlıklı bir bağıın kurulmasına eşlik edilmesi bu bakımdan önemlidir. Birey geçmişin pişmanlıklarından ve geleceğin endişelerinden dolayı sorunların üstesinden gelebilecek umudu kendinde bulamayabilir. Manevi bakımda danışanın geçmişi tekrardan değerlendirmesi ve gelecekte sorunlarından kurtulduğu bir zamanda kendisini görmesi ile problemleri ile başa çıkabilecek bir umuda sahip olabilir. İnsanlar, yaşadıklarına bir anlam atfedemediğinde hem o sorunları kabullenmede hem de onların üstesinden gelmede zorlanabilirler. Manevi bakım uzmanları, danışanlara anlam bulma arayışında eşlik ederek onlara yeni bakış açıları kazandırabilirler. Bilişsel düzeyde gerçekleşebilecek yeni bakış açıları, danışanların sorunlarla başa çıkabilecek becerilerini geliştirebilir. Karamsar ve iyimser bakış açıları, insanların sadece problemleri algılayış biçimlerini etkilemez aynı zamanda problemlerle başa çıkma yeteneklerini de etkiler. Manevi bakım sürecinde danışanların olumsuz bakış açısının olası zararlarına ve olumlu bakış açısının kazanımlarına ilişkin farkındalıklarının olması yaşam memnuniyetlerine katkı sağlayabilir.

Umut olmadan yeni başlangıçlar yapmak zordur. Umut, yaşamda daha iyi sonuçlar elde etmek için insanlara sayısız fırsatlar sunar. Dahası umut, bireylere zorlukların üstesinden gelmede yeni beceriler kazandırdığı gibi umudun onları iyileştirecek onarıcı gücü de vardır. İnsanlar, Yaradan ile kurdukları sağlıksız ilişkilerden, geçmişin pişmanlıklarından ve geleceğin endişelerinden, hayatlarında bir anlam bulamamaktan, karamsar bakış açılarından dolayı umutlarını yitirerek kendi yaşamlarında sorumluluk alma konusunda problemler yaşayabilirler. Manevi bakım uzmanları, danışanlara bu konularda eşlik ederek umutlarını artırarak tekrardan yaşamlarına ilişkin sorumluluk almalarını sağlayabilirler. Bu çalışma, manevi bakım bağlamında umudun önemi ve bileşenlerini teorik bir çerçevede ele almış olup, bu yönüyle

literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, araştırmanın bazı sınırlılıkları ve eksiklikleri bulunmaktadır. Çalışma tamamen teorik bir yaklaşıma dayandığı için, bulguların ampirik verilerle desteklenmesi mümkün olmamıştır. Araştırma, belirli bir kültürel ve dini bağlama (İslam dini ve Türk kültürü) odaklanmıştır. Bu sınırlılıklar, çalışmanın teorik değerini azaltmasa da, gelecekte yapılacak araştırmalar için önemli bir rehber sunmaktadır.

Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederim.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Yazar katkı oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Ağılkaya Şahin, Z. (2021). *Manevi Bakım ve Danışmanlık*, İstanbul: Marmara Akademi.
- Arvasi, S. A. (2000). *Kendini Arayan İnsan*, İstanbul: Burak.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak*, İstanbul: İz.
- Ayten, A. (2018). *Mutluluğun Peşinde*, İstanbul: Çamlıca.
- Bahadır, A. (2018). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul: İnsan.
- Bedri, M. (2015). *Bir Müslüman Psikolog'tan Psikososyal Çözümlemeler*. Osman Nuriler (Çev.). İstanbul: Mahya.
- Bedri, M. (2019). *Müslüman Psikologların Çıkmazı*. İrem Nur Kaya (Çev.). İstanbul: Mahya.
- Clinebell, H., & Clare McKeever, B. (2011). *Basic Types Of Pastoral Care & Counseling: Resources For The Ministry Of Healing & Growth*. America: Abingdon Press.
- Csikszentmihalyi, M. (2018). *Mutluluk Bilimi Akış*. Barış Satılmış (Çev.). İstanbul: Buzdağı.

- Cüceloğlu, D. (2015). *Savaşçı*, İstanbul: Remzi.
- Çamur, F. Y. (2020). Dini Danışmanlıkta Danışan Danışman İlişkisi Hadisler Çerçevesinde Teolojik Bir Bakış. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 647-678.
- Çınar, M. (2016). Tanrı'ya Bağlanma Tarzı Ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (45), 313-338.
- D. Yalom, I. (2017). *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*. Zeliha Babayiğit (Çev.). İstanbul: Pegasus.
- D. Yalom, I. (2018). *Varoluşçu Psikoterapi*. Zeliha Babayiğit (Çev.). İstanbul: Pegasus.
- Dinç, M. (2020). *Koronavirüs Zamanında Psikolojik Dayanıklılığımız*. Kemal Sayar (Ed.), Kaygı Çağı (s. 99-131). İstanbul: Kapı.
- El-Belhi, E. Z. A. (2019). *Beden ve Ruh Sağlığı*. Muhammed Uysal (Çev.). İstanbul: Endülüs Kitap.
- Eldemir, F. (2022). Kanser Hastalarında Tanrı Algısının Psikolojik Sağlığa ve Baş Etme Tarzına Etkisine İlişkin Bir Araştırma. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 198-212. Doi:10.46971/ausbid.1198698
- Eryücel, S. (2019). Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Dini Manevi Rehberlik Uygulamaları İle Umut ve Psikolojik Sağlık İlişkisi. *The Journal of Academic Social Science*, 80 (80), 367-385.
- Frankl, V. E. (1994). *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*. Selçuk Budak (Çev.). İstanbul: Öteki.
- Frankl, V. E. (2016). *İnsanın Anlam Arayışı*. Selçuk Budak (Çev.). İstanbul: Okuyan.
- Frankl, V. E. (2022). *Yaşamı Karşılama*. Duygu Bolut (Çev.). İstanbul: Okuyan.
- Fromm, E. (1995). *Sevme Sanatı*. Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Payel.
- Fromm, E. (2015). *Psikanaliz ve Din*. Elif Erten (Çev.). İstanbul: Say.
- Fromm, E. (2022). *Umut Devrimi*. Şemsa Yeğın (Çev.). İstanbul: Say.
- Geçtan, E. (1993). *Varoluş ve Psikiyatri*, İstanbul: Remzi.
- Goleman, D. (2004). *Duyusal Zeka*. Banu Seçkin Yüksel (Çev.). İstanbul: Varlık.
- Göcen, G. (2020). *Kavram Atlası: Din Psikolojisi I*, İstanbul: Gazi.
- Göka, E. (2014). *Hayatın Anlamı Var mı?*, İstanbul: Timaş.
- Göka, E. (2020a). *Varoluşun Psikiyatrisi*, İstanbul: Vadi.

- Göka, E. (2020b). *Yalnızlık ve Umut*, İstanbul: Kapı.
- Göka, E. (2021). *Psikoloji Varoluş Maneviyat*, İstanbul: Kapı.
- Groopman, J. (2020). *Umudun Anatomisi*. Faik Cem Arı (Çev.). İstanbul: Albaraka.
- H. Erikson, E. (2020). *İnsanın 8 Evresi*. Gonca Akkaya (Çev.). İstanbul: Okuyanuş.
- Hair, G. (2009). *Manevi Rehberin Sorması Gereken Üç Soru*. Robert Frager (Ed.), Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşım (s. 103-113). İstanbul: Kaktüs.
- Hefferon, K. & Boniwell, I. (2018). *Pozitif Psikoloji Kuram, Araştırma ve Uygulamalar*. Tayfun Doğan (Çev.). İstanbul: Nobel.
- İmamoğlu, A. (2011). Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (23), 205-244.
- James, W. (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*. İsmail Hakkı Yılmaz (Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Kandemir, F. (2016). Umut-İyimserlik ve Dindarlık İlişkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kandemir, F. (2022). Dindarlık ve Umut İlişkisinin Ruh Sağlığı Bağlamında İncelenmesi. *Dergiabant*, 10 (2), 541-558.
- Karagöl, A. (2012). Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eitimi" Hollanda Örneği". *Dini araştırmalar*, 15 (40).
- Kierkegaard, S. (2015). *Korku ve Titreme*. İbrahim Kapaklıkaya (Çev.). İstanbul: Qraf.
- Koenig, H. G. & Al Shohaib, S. S. (2021). *İslam ve Ruh Sağlığı*. Merve Altınlı Macic (Çev.). İstanbul: İz.
- Kula, N. (2022). Manevi Danışmanlık Açısından Duha Suresinin Psikolojik Analizi. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (5), 9-25. Doi: 10.56432/tmdrd. 1013752
- Kübler Ross, E. & Kessler, D. (2021). *Yaşam Dersleri*. Sezer Soner (Çev.). İstanbul: Profilkitap.
- Lester, A. D. (1995). *Hope in Pastoral Care and Counseling*. Westminster:John Knox.
- M. Southwich, S. & S. Charney, D. (2023). *Psikolojik Dayanıklılık*. Defne Orhun (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. Okhan Gündüz (Çev.). İstanbul: Kuraldışı.
- May, R. (2017). *Kendini Arayan İnsan*. Kerem Işık (Çev.). İstanbul: Okuyanuş.

- May, R. (2018). *Varoluşun Keşfi*. Aysun Babacan (Çev.). İstanbul: Okyanus.
- May, R. (2021). *Yaratma Cesareti*. Alper Oysal (Çev.). İstanbul: Metis.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrı'yı Tasavvur Etmek*, İstanbul: Çamlıca.
- N. Bellah, R. (2002). *Din İle Sosyal Bilimler Arasında*. Ali Köse (Ed.), Sekülerizm Sorgulanıyor (s. 161-189). İstanbul: Ufuk Kitapları.
- O'laoire, S. (2009). *Manevi Rehberlikte Hikaye Anlatma Geleneği*. Robert Frager (Ed.), Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar (s. 113-125). İstanbul: Kaktüs.
- Özdoğan, Ö. (2010). *Aşkın Yanımız Maneviyat*, Ankara: Özdenöze.
- Peker, H. (2013). *Allah'ın Boyasıyla Boyanmak*, İstanbul: Timaş.
- Rashid, T. (2020). *Güvenli Bir Mesafeden Bağlanmanın Güçlü Yönlerimize Dayanan 101 Yolu*. Kemal Sayar (Ed.), Kaygı Çağı, (s. 45-63). İstanbul: Kapı.
- Razi, E. B. (2019). *Ruh Sağlığı*. Hüseyin Karaman (Çev.). İstanbul: İz.
- Sayar, K. (2016). *Sufi Psikolojisi*, İstanbul: Kapı.
- Sayar, K. (2020a). *Salgın Bize Ne Öğretiyor*. Kemal Sayar (Ed.), Kaygı Çağı, (s. 163-203). İstanbul: Kapı.
- Sayar, K. (2020b). *Terapi Kültürel Bir Eleştiri*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Seligman, M. (2020). *Öğrenilmiş İyimserlik*. Semra Kunt Akbaş (Çev.). İstanbul: Eksi Kitaplar.
- Seligman, M. E., & Csikszentmihalyi, M. (2000). *Positive psychology: An introduction* (Vol. 55, No. 1, p. 5). American Psychological Association.
- Selvi, Y. (2021). *Kör Noktalarımız*, İstanbul: Kapı.
- Snyder, C. R. (2002). Hope Theory: Rainbows in the Mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275.
- Söylev, Ö. F. (2020). *Manevi Bakım Ve Danışma Psikolojisi*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Tokur, B. (2017). *Stres ve Din*, İstanbul: Çamlıca.
- Türkçapar, H. (2019). *Fark Et Düşün Hisset Yaşa*, İstanbul: Epsilon.
- Türkçapar, H. (2020a). *Covid 19 Kaygısı ve Travması*. Kemal Sayar (Ed.), Kaygı Çağı (s. 17-45). İstanbul: Kapı.
- Türkçapar, H. (2020b). *Bilişsel Davranışçı Terapi*, İstanbul: Epsilon.

Türkçapar, H. (2020c). *Depresyondan Çıkış Yolu*, İstanbul: Epsilon.

Uzun Kulu, A. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Umut, İyimserlik ve Allah Tasavvuru İlişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Van Der Kolk, B. A. (2023). *Beden Kayıt Tutar*. Nurdan Cihanşümül Maral (Çev.). İstanbul: Nobel Yaşam.

Yağlı, N., & Özdoğan, Ö. (2019). Gaziler ve Yakınlarının Manevi Bakım İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Journal of Analytic Divinity*, 3 (2), 67-100.

Yılmaz, S. (2018). Umre İbadetinin Hayatın Anlamı Ve Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22 (1), 543-570.

TÜRK SAVUNMA SANAYİSİ SEKTÖRÜNDEKİ FİRMALARIN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERFORMANSININ ÖLÇÜMÜ: ASELSAN ÖRNEĞİ¹

Hakkı AYYILDIZ*

Bartın Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, İşletme ABD

hakk_ayyildiz06@hotmail.com, 0009-0008-6682-1799

Doç. Dr. Ahmet ÖZTEL

Bartın Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü

aoztel@bartin.edu.tr, 0000-0002-9627-7850

Öz

Bu çalışma, Türk savunma sanayisinin önde gelen firmalarından ASELSAN'ın 2020-2022 yılları arasındaki kurumsal sürdürülebilirlik performansını ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda incelemektedir. Entropi ve MAIRCA yöntemleri kullanılarak yapılan çok kriterli karar verme analizlerinde, her bir sürdürülebilirlik boyutunun yıllık performans sıralamaları belirlenmiştir. Bulgular, özellikle COVID-19 pandemisinin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini göz önüne sermektedir. 2020 yılında ekonomik sürdürülebilirlik göstergeleri pandeminin kısıtlayıcı etkisiyle düşük bir seviyede seyrederken, 2021 ve 2022 yıllarında toparlanma eğilimi göstermiştir. Sosyal sürdürülebilirlik göstergelerinde iş gücü yapısındaki değişiklikler öne çıkmakta; çevresel göstergelerde ise enerji tüketimi ve karbon emisyon yönetimi gibi konularda çeşitli sorunlar gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın ASELSAN'ın sürdürülebilirlik stratejilerini değerlendirmek ve geleceğe yönelik iyileştirmeler önerme açısından önemli katkılar sağladığı görülmektedir.

¹ Bu çalışma 11. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresinde bildiri özeti olarak sunulmuş olup tam metin olarak yayınlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: ASELSAN, Kurumsal Sürdürülebilirlik, Savunma Sanayisi, Entropi, MAIRCA.

MEASUREMENT OF CORPORATE SUSTAINABILITY PERFORMANCE OF COMPANIES IN THE TURKISH DEFENSE INDUSTRY SECTOR: THE CASE OF ASELSAN

Abstract

This study examines the corporate sustainability performance of ASELSAN, one of the leading companies in the Turkish defense industry, across economic, social, and environmental dimensions from 2020 to 2022. Using multi-criteria decision-making methods such as Entropy and MAIRCA, the analyses determine annual performance rankings for each sustainability dimension. The findings particularly highlight the impact of the COVID-19 pandemic on economic activities. While economic sustainability indicators remained at a low level in 2020 due to the restrictive effects of the pandemic, they showed a tendency to recover in 2021 and 2022. Changes in workforce structure stand out in social sustainability indicators, while various issues, such as energy consumption and carbon emission management, are observed in environmental indicators. In this context, the study is seen to make significant contributions to assessing ASELSAN's sustainability strategies and suggesting improvements for the future.

Keywords: ASELSAN, Corporate Sustainability, Defense Industry, Entropy, MAIRCA.

1. Giriş

Dünyanın oluşumu ile başlayan insanlık tarihinin yanında savunmayı da beraberinde getirmiştir. Dünyada insanlar özgürlüklerini, yaşama alanlarını ve hayatlarını koruyabilmek için hep bir savunma stratejisi geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Ülkenin savunma gücü olan ulusal silahlı kuvvetleri ile bunu destekleyen ve güçlü bir savunma sanayisinin varlığıyla ilişkilidir. Bu amaçlar doğrultusunda savunma sanayisinin gücü ise teknolojik altyapıyla beraber hareket etmektedirler. Milli teknolojiler ve AR-GE araştırmaları devletçe desteklenmektedirler (Ziylan, 2001).

Bir ülkenin savunma gereksinimlerini karşılamak amacıyla gerekli olan her türlü taktiksel donanım, altyapı, teknolojinin tasarımı, üretimi, gelişimi ve satışını gerçekleştiren, yatırım amaçlı sanayi dalları ve diğer ekonomik alanlarla entegre bir şekilde faaliyet gösteren kamu ve özel sektör kuruluşlarından oluşan bir endüstri olan savunma sanayisinin en belirgin farkı, ana müşterisinin devletler olmasıdır. Gelişmiş savunma sanayisine sahip ülkeler, stratejik etkin caydırıcılık sağlamakta, dışa bağımlılığı azaltarak riskleri en aza indirmekte ve ekonomik anlamda diğer ülkelerin etkisini sınırlayarak ekonomik bağımsızlıklarını ilan etmektedir. Bu durum, aynı zamanda refah seviyesinin yükselmesine de katkıda bulunmaktadır (Yardımcı, 2023).

Ülkelerin savunma sanayisinde kullanılmaya başlanan ithal ettiği ürünlerin döviz cinsinden olması, dışa bağımlılığı artırarak ülkenin ekonomisini ve refahını olumsuz etkilemektedir.

1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin ardından Türkiye Cumhuriyeti Devletine uygulanmış olan silah ambargosu nedeniyle milli savunma sanayisinin geliştirilmesi yönünde yeni bir girişime zemin hazırlamıştır (Sezgin & Sezgin, 2018).

1975 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) tarafından kurulan Askeri Elektronik Sanayi (ASELSAN), Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) askerî haberleşme ihtiyaçlarını yerli ve millî imkânlarla karşılamak amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Günümüzde ASELSAN hem savunma hem de sivil sektörlerde ileri teknoloji çözümler sunan ve Türkiye'nin lider savunma sanayii kuruluşlarından biri olarak konumlanmaktadır. İlk ihracatını 1983 yılında gerçekleştirmiştir (Aselsan, 2024).

Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumunun yanı sıra, sürekli bir terör tehdidi ve sınırlarında savaş riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Salman & Peker, 2021).

ASELSAN yetenekli personeli, gelişmiş üretim kapasitesi ve özgün teknolojik imkanlar ile ülkenin haberleşme alanında ihtiyaç duyduğu ve ithal etmek zorunda kaldığı ürünleri, savunma sanayisi alanında kendisinin yeni ürünler geliştirerek silahlı kuvvetlerinin manevra alanını, kabiliyeti ile caydırıcılık gücünü artırmasında ve başka devletlere döviz cinsinden ihracat yaparak ülke ekonomisine büyük ölçüde katkı sağlamakta olup ülkenin dışa bağımlılığını azaltmaktadır. Yüksek performans ve kalite, savunma sanayi ürünlerinde temel önceliklerdir. Bu nedenle, ileri teknolojilerin kullanımı büyük bir öneme sahiptir (Temiz, 2012).

Türkiye'nin öncü ve stratejik savunma şirketlerinden olan ASELSAN, Amerika Birleşik Devletleri merkezli, dünyanın en prestijli savunma sanayi listesi olarak kabul edilen Defense News Top 100 listesinde her yıl yer almaktadır (Aselsan, 2024).

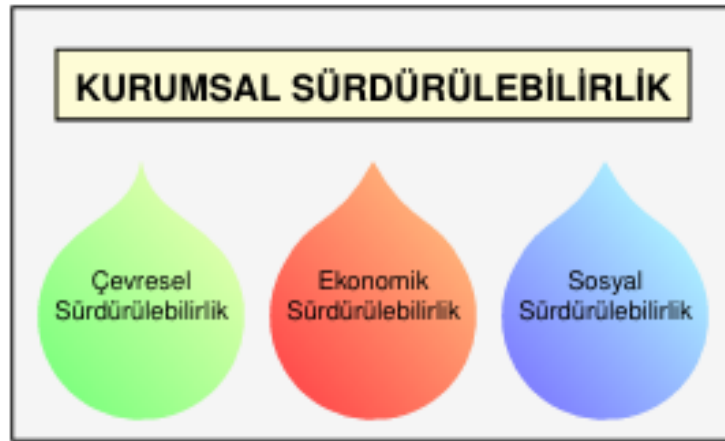
2. Kurumsal Sürdürülebilirlik

İnsanların artan nüfus ve refah talepleri, doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı giderek yoğunlaştırmaktadır. Küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması, çevre kirliliği, yoksulluk ve eşitsizlik gibi pek çok sorun, sürdürülebilir bir yaşam için büyük tehdit oluşturmaktadır. İşletmelerin sürdürülebilirlik odaklı bir yaklaşım benimsemeleri, küresel ekonominin sınırlı kapasitesi içinde yenilik yapmalarına ve rekabet avantajı elde etmelerine olanak tanır (Binboğa & Özdil, 2021).

1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı sonrasında sürdürülebilirlik kavramı ve çevresel sorunların küresel boyutta ele alınmasını sağlayarak, insan ve çevre arasındaki dengenin korunması gerektiğini ilk kez yayınlanan Stockholm bildirisinde bahsedilmiştir (Aksoylu & Taşdemir, 2020).

Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamalarını ortadan kaldırmadan mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılaması olarak 1987 yılında Brundtland Raporunda sürdürülebilirlik kavramı detaylı bir şekilde tanımlanmıştır (Ok & Göktaş, 2024).

Kurumsal firmaların odak noktalarının yalnızca kâra dayalı olması, sürdürülebilirlik açısından yetersiz kalmaktadır. Sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Firmalar, ekonomik çıkarlarını korurken, aynı zamanda kıt doğal kaynakların korunması ile gelecek nesillere aktarılmasından ötürü çevresel ve sosyal sorumlulukları da stratejilerine entegre etmelidirler.



Şekil 1: Kurumsal Sürdürülebilirlik Şeması

Ekonomik sürdürülebilirlik, firmaların ekonomik alanda sağlam bir yapıya sahip olmasıyla beraber mümkünken, sosyal sürdürülebilirlik kapsamında, firmaların çalışan personellerinin çalışma koşullarını ve yaşam standartlarını, sağlık, eğitim, ödül ve barınma gibi sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi ve adaletli bir çalışma ortamı sağlaması ile söylenebilir, çevresel sürdürülebilirlikte ise firmaların kar sağlamak amacı ile ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirme aşamasında çevreye verilen zararların en düşük seviyede ve hiç zarar vermemesi olarak nitelendirilmektedir (Gücenme Gençoğlu & Aytaç, 2016).

2.1. Literatür Taraması

Türkiye'de farklı alanlarda kurumsal sürdürülebilirlik üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır ve bu çalışmalarda ÇKKV yöntemleri kullanılmıştır. Ancak savunma sanayisi

sektöründe sürdürülebilirlik konusuna odaklanan ve ÇKKV yöntemlerinden MAIRCA yöntemini içeren bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir.

Tablo 1. Kurumsal Sürdürülebilirlik Üzerine Türkiye’de Yapılan Bazı Çalışmalar

Yazarlar	Konu	Yöntem
(Rençber, 2024)	Türk Hava Yollarının Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının İncelenmesi	ENTROPİ ve TOPSIS
(Ok & Göktaş, 2024)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Analizi: BIST Katılım Sürdürülebilirlik Endeksi Üzerine Bir İnceleme	R-FES
(Özevin, 2022)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansı: ENTROPİ ve TOPSİS Yöntemleriyle BIST Uygulaması	Entropi, TOPSIS
(Binboğa & Özdil, 2021)	Sürdürülebilirliğin İşletme Performansına Etkisi: ÇKKV Teknikleriyle Analiz	Entropi, TOPSIS
(Salman & Peker, 2021)	Savunma Sanayi Ar-Ge Merkezlerinin Performans Değerlendirmesi: Entropi ve ARAS Yöntemleri	Entropi, ARAS
(Şeker & İslamoğlu, 2020)	Kurumsal Sürdürülebilirliğin Ekonomik Boyutu: Tüpraş Örneği ile PROMETHEE Analizi	PROMETHEE, Entropi
(Tutkavul, 2020)	Kurumsal Sürdürülebilirlik: Arçelik AŞ Örneğiyle Sürdürülebilirlik Raporları ve Performans Analizi	TOPSIS
(Oral & Geçdoğan, 2020)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Ölçümü: AHP ve TOPSIS Yöntemleriyle Bankacılık Sektörü Uygulaması	AHP, TOPSIS
(Aksoylu & Taşdemir, 2020)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansı: BIST Sürdürülebilirlik Endeksi Üzerine Bir Araştırma	TOPSIS
(Yalçın & Karakaş, 2019)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performans Değerlendirmesi: CRITIC-EDAS Yöntemiyle Analiz	CRITIC, EDAS
(Ecer, 2019)	Özel Sermayeli Bankaların Sürdürülebilirlik Performansı: ENTROPİ-ARAS Bütünleşik Modeliyle Çok Kriterli Analiz	ENTROPİ, ARAS
(Öztel, Aydın, & Köse, 2018)	Enerji Sektöründe Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansı: Akenerji Örneği	TOPSIS, ENTROPİ
(Yıldız Kaya & Öztel, 2018)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Gri İlişkisel Analizle Değerlendirilmesi: Otokar Örneği	Entropi

(Ersoy, 2018)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Entropy Tabanlı Bütünleşik ÇKKV Yöntemiyle Ölçülmesi	Entropy, TOPSİS
(Alp, Öztel, & Köse, 2015)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Entropi Tabanlı MAUT Yöntemiyle Ölçülmesi: Bir Vaka İncelemesi	MAUT, ENTROPİ
(Öztel, Köse, & AYTEKİN, 2012)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçülmesi: Henkel Örneğiyle Çok Kriterli Yaklaşım	Uzlaşık Programlama (Compromise Programing)

3. Kullanılan Yöntemler

3.1. Çok Kriterli Karar Verme

Çok kriterli karar verme (ÇKKV), insanlar genellikle karar verirken ve birden fazla alternatif arasında en uygun seçimi yapabilmek için kullanılan bir yöntemdir (Özçil, 2020).

Bu çalışmada ÇKKV yöntemlerinden Entropi tabanlı MAIRCA yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Entropi

Yöntem Rudolf Clausius (1879) tarafından bir sistemin belirsizliğinin ve düzensizliğinin ölçüsü olarak tanımlanmış (Akçacı & Güleç, 2024), olup Shannon (1948) tarafından enformasyon teorisine uyarlanmıştır (Ayyıldız & Öztel, 2024).

Yöntem beş adımdan oluşmaktadır.

1. Aşama: Karar Matrisinin Oluşturulması

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1j} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2j} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{i1} & x_{i2} & \cdots & x_{ij} & \cdots & x_{in} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mj} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Her bir satır bir alternatifi, her bir sütun ise bir kriteri göstermektedir. Matrisin x_{ij} elemanı i. alternatifi j. kritere göre başarı değerini göstermektedir.

2. Aşama: Karar Matrisinin Normalize Edilmesi

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^m x_{ij}} \quad (2)$$

3. Aşama: Entropi Değerlerinin Hesaplanması

$$e_j = -k \sum_{i=1}^m r_{ij} \ln(r_{ij}) \quad (3)$$

Burada $k = \frac{1}{\ln(m)}$

4. Aşama: Bilginin Farklılaşma Derecesinin Tespit Edilmesi

$$d_j = 1 - e_j \quad (4)$$

5. Aşama: Entropi Ağırlıklarının Belirlenmesi

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} \quad (5)$$

$\sum_{j=1}^n w_j = 1$ sağlanmaktadır.

3.3.MAIRCA

Bu yöntem Çok Nitelikli İdeal - Gerçek Karşılaştırmalı Analiz (Multi Attributive Ideal - Real Comparative MAIRCA yöntemini 2014 yılında Belgrad Savunma Üniversitesi'nde geliştirilmiştir (Kılınç Gebiç & Ömürbek, 2023),. Chatterjee ve Chakraborty (2024) sekiz aday alternatif ve sekiz değerlendirme kriterinden oluşan bir piston malzemesi seçimi problemini MAIRCA yöntemini kullanarak çözmüştür.

Bu yöntem bir den fazla kriterlerin ele alınarak karar vericilerin karar verme sürecinden alternatifler arasında en iyi tercih yapmayı sağlayan yöntemlerdendir (Özdağoğlu, Keleş, & Işıldak, 2020).

MAIRCA yöntemi yedi aşamadan oluşmaktadır.

1. Aşama: Karar Matrisinin Oluşturulması

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{i1} & x_{i2} & \cdots & x_{in} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (6)$$

Her bir kriter sayısı n ve her bir alternatif sayısı m olarak gösterilmektedir.

2. Aşama: Alternatifler İçin Tercih Önceliklerinin Belirlenmesi

$$P_A = \frac{1}{m} \quad (7)$$

3. Aşama: Teorik Derecelendirme Matrisinin Oluşturulması

$$t_{pj} = P_A * W_j, \forall j \quad (8)$$

4. Aşama: Gerçek Derecelendirme Matrisinin Tanımlanması

Fayda yönlü kriterler;

$$t_{rij} = t_{pj} \left(\frac{x_{ij} - \min_i x_{ij}}{\max_i x_{ij} - \min_i x_{ij}} \right) \quad (9)$$

Maliyet yönlü kriterler;

$$t_{rij} = t_{pj} \left(\frac{x_{ij} - \max_i x_{ij}}{\min_i x_{ij} - \max_i x_{ij}} \right) \quad (10)$$

5. Aşama: Toplam Boşluk Matrisinin Hesaplanması

$$g_{ij} = t_{pj} - t_{rij}, \forall i, j \quad (11)$$

6. Aşama: Toplam Boşluğun Alternatifler ile Tanımlanması

$$Q_i = \sum_{j=1}^n g_{ij}, \forall i \quad (12)$$

7. Aşama: Karar Alternatiflerinin Sıralanması

Son aşama olan alternatiflerin sıralanması Eşitlik 12' ye göre küçükten büyüğe doğru sıralanmıştır. Burada en küçük değer en iyi alternatifi belirtmektedir.

4. Uygulama

Bu çalışmada öncelikle karar verme kriterleri belirlenmiştir. İkinci aşamada ise alternatifler tanımlanmıştır. Türkiye'nin önde gelen savunma sanayi şirketlerinden ASELSAN'ın sürdürülebilirlik açısından 7 ekonomik performans göstergesi (EPG), 8 sosyal performans göstergesi (SPG) ve 9 çevresel performans göstergesi (ÇPG) olmak üzere toplam 24 gösterge üç ana boyutta incelenmiştir. ASELSAN'ın 2020-2022 yıllarını kapsayan bu göstergeleri, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarından elde edilmiştir. Bu kriterlerin ağırlıkları Entropi yöntemiyle belirlenmiş, performans sıralamaları ise MAIRCA yöntemiyle 2020-2022 yıllarının her biri için hesaplanmıştır.



Şekil 2. Makalede önerilen metodoloji için bir akış şeması

Şekil 1’de ASELSAN firmasının kurumsal sürdürülebilirlik performansını analiz etmek için önerilen metodoloji bir akış şeması ile verilmektedir.

Aşağıda Tablo 2’de ise kurumsal sürdürülebilirlik performansını oluşturan çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlara ilişkin performans göstergeleri gösterilmiştir. Bu göstergelere ait optimum durumlar gösterilmektedir.

Tablo 2: Sürdürülebilirlik Karar Verme Göstergeleri

Kodu	Sürdürülebilirlik Performans Göstergeleri: Ekonomik (EPG), Sosyal (SPG), Çevresel (ÇPG)	Optimum
EPG1	Hasılat (Milyon TL)	Maks
EPG2	Faaliyet Karı (FVÖK)(Milyon TL)	Maks
EPG3	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Maks
EPG4	Dönen Varlıklar (Milyon TL)	Maks
EPG5	Toplam Yabancı Kaynaklar (Milyon TL)	Maks
EPG6	Özsermaye (Milyon TL)	Maks
EPG7	Toplam Ar-GE Harcaması (Milyon TL)	Maks
SPG1	Yönetişim Organlarındaki Çalışanların Sayıları	Maks
SPG2	Beyaz Yaka Çalışan Sayıları	Maks
SPG3	Mavi Yaka Çalışan Sayıları	Maks
SPG4	Müdür Üstü Ünvanlar Kadın %	Maks
SPG5	ASELSAN Ortalaması Kadın %	Maks
SPG6	İşe Yeni Alınan Çalışanların Toplam Sayısı	Maks
SPG7	İşten Ayrılan Çalışanların Toplam Sayısı	Min
SPG8	Çalışanların Almış Olduğu Toplam Eğitim Saati	Maks
ÇPG1	Tehlikeli Atık (Kg)	Min
ÇPG2	Tehlikesiz Atık (Kg)	Min
ÇPG3	Doğaya Kazandırılan Ağaç Sayısı	Maks
ÇPG4	Enerji Tasarrufu kWh	Maks
ÇPG5	Varil Petrol Tasarrufu	Maks
ÇPG6	Karbon Emisyon Yönetimi	Maks
ÇPG7	Toplam Yenilenemeyen Enerji Tüketimi MWh	Min
ÇPG8	Toplam Tüketilen Enerji Maliyeti TL	Min
ÇPG9	Kullanılan Toplam Belediye Su Kaynakları (Veya Diğer Su Hizmetlerinden) Milyon M3	Min

4.1. Bulgular

Tablo (3-5)’ de kriterler ile alternatifler, Entropi yöntemiyle elde edilmiş olan kriter ağırlıklarını içeren 2020-2022 yıllarını kapsayan karar matrisleri gösterilmiştir. Ağırlık derecelerini bulmak için burada Eşitlik (1-5) yöntemleri kullanılmıştır. Entropi yönteminde kullanılan karar matrisleri MAIRCA yönteminin karar matrisi için Eşitlik (6) olarak kullanılmıştır.

Tablo 3: Ekonomik Sürdürülebilirlik Karar Matrisi ve Entropi Ağırlıkları

	EPG1	EPG2	EPG3	EPG4	EPG5	EPG6	EPG7
OPTİMUM	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS
2020	16.104	3.642	34.094	19.594	15.996	18.098	3.356
2021	20.139	5.070	46.413	23.175	20.578	25.835	5.615
2022	35.282	8.883	76.044	38.299	36.183	39.861	9.995
Wj	0,1331	0,1598	0,1285	0,1000	0,1413	0,1191	0,2183

Tablo 4: Sosyal Sürdürülebilirlik Karar Matrisi ve Entropi Ağırlıkları

	SPG1	SPG2	SPG3	SPG4	SPG5	SPG6	SPG7	SPG8
OPTİMUM	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MİN	MAKS
2020	2.745	6.062	2.745	15,80	20,64	1.479	322	121.514
2021	2.894	6.566	2.894	17,49	20,72	1.176	525	155.099
2022	3.208	6.727	3.208	16,32	21,07	1.316	838	238.847
Wj	0,0174	0,0079	0,0174	0,0074	0,0003	0,0357	0,5856	0,3282

Tablo 5: Çevresel Sürdürülebilirlik Karar Matrisi ve Entropi Ağırlıkları

	ÇPG1	ÇPG2	ÇPG3	ÇPG4	ÇPG5	ÇPG6	ÇPG7	ÇPG8	ÇPG9
OPTİMUM	MİN	MİN	MAKS	MAKS	MAKS	MAKS	MİN	MİN	MİN
2020	426.431	1.435.568	8.887	3.189.131	2.232	71.180	144.676	46.121.137	0,38
2021	466.451	1.339.625	7.732	2.971.696	2.518	87.197	128.072	76.126.396	0,48
2022	395.831	1.454.219	6.324	2.394.522	1.879	104.942	135.008	299.397.900	0,80
Wj	0,0057	0,0016	0,0240	0,0179	0,0179	0,0313	0,0032	0,7705	0,1279

Ekonomik, Sosyal ve Çevresel' den oluşan P_A alternatiflerinin tercih önceliği sıralamaları değerini bulmak için her alternatifi kendi içerisindeki toplam alternatif sayısına bölünerek bulunmuştur. $1/3=0,3333$ bu sonuç için Eşitlik (7) kullanılmıştır.

Tablo 6: Ekonomik Sürdürülebilirlik Teorik Derecelendirme Matrisinin Oluşturulması

	EPG1	EPG2	EPG3	EPG4	EPG5	EPG6	EPG7
2020	0,0444	0,0533	0,0428	0,0333	0,0471	0,0397	0,0728
2021	0,0444	0,0533	0,0428	0,0333	0,0471	0,0397	0,0728
2022	0,0444	0,0533	0,0428	0,0333	0,0471	0,0397	0,0728

Tablo 7: Sosyal Sürdürülebilirlik Teorik Derecelendirme Matrisinin Oluşturulması

	SPG1	SPG2	SPG3	SPG4	SPG5	SPG6	SPG7	SPG8
2020	0,0058	0,0026	0,0058	0,0025	0,0001	0,0119	0,1952	0,1094
2021	0,0058	0,0026	0,0058	0,0025	0,0001	0,0119	0,1952	0,1094
2022	0,0058	0,0026	0,0058	0,0025	0,0001	0,0119	0,1952	0,1094

Tablo 8: Çevresel Sürdürülebilirlik Teorik Derecelendirme Matrisinin Oluşturulması

	ÇPG1	ÇPG2	ÇPG3	ÇPG4	ÇPG5	ÇPG6	ÇPG7	ÇPG8	ÇPG9
2020	0,0019	0,0005	0,0080	0,0060	0,0060	0,0104	0,0011	0,2568	0,0426
2021	0,0019	0,0005	0,0080	0,0060	0,0060	0,0104	0,0011	0,2568	0,0426
2022	0,0019	0,0005	0,0080	0,0060	0,0060	0,0104	0,0011	0,2568	0,0426

Tablo (6-8) 'de Eşitlik (8) kullanılarak teorik derecelendirme matrisi oluşturulmuştur.

Tablo 9: Ekonomik Sürdürülebilirlik Gerçek Derecelendirme Matrisinin Tanımlanması

	EPG1	EPG2	EPG3	EPG4	EPG5	EPG6	EPG7
2020	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
2021	0,0093	0,0145	0,0126	0,0064	0,0107	0,0141	0,0248
2022	0,0444	0,0533	0,0428	0,0333	0,0471	0,0397	0,0728

Tablo 10: Sosyal Sürdürülebilirlik Gerçek Derecelendirme Matrisinin Tanımlanması

	SPG1	SPG2	SPG3	SPG4	SPG5	SPG6	SPG7	SPG8
2020	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0119	0,1952	0,0000
2021	0,0019	0,0020	0,0019	0,0025	0,0000	0,0000	0,1184	0,0313
2022	0,0058	0,0026	0,0058	0,0008	0,0001	0,0055	0,0000	0,1094

Tablo 11: Çevresel Sürdürülebilirlik Gerçek Derecelendirme Matrisinin Tanımlanması

	ÇPG1	ÇPG2	ÇPG3	ÇPG4	ÇPG5	ÇPG6	ÇPG7	ÇPG8	ÇPG9
2020	0,0011	0,0001	0,0080	0,0060	0,0033	0,0000	0,0000	0,2568	0,0426
2021	0,0000	0,0005	0,0044	0,0043	0,0060	0,0050	0,0011	0,2264	0,0325
2022	0,0019	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0104	0,0006	0,0000	0,0000

Tablo (9-11) 'de gerçek derecelendirme matrisinin tanımlanmasını oluşturmak için fayda yönlü kriterlerde Eşitlik (9) ve maliyet yönlü kriterlerde ise Eşitlik (10) kullanılmıştır.

Tablo 12: Ekonomik Sürdürülebilirlik Toplam Boşluk Matrisinin Hesaplanması

	EPG1	EPG2	EPG3	EPG4	EPG5	EPG6	EPG7
2020	0,0444	0,0533	0,0428	0,0333	0,0471	0,0397	0,0728
2021	0,0350	0,0388	0,0302	0,0269	0,0364	0,0256	0,0480
2022	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

Tablo 13: Sosyal Sürdürülebilirlik Toplam Boşluk Matrisinin Hesaplanması

	SPG1	SPG2	SPG3	SPG4	SPG5	SPG6	SPG7	SPG8
2020	0,0058	0,0026	0,0058	0,0025	0,0001	0,0000	0,0000	0,1094
2021	0,0039	0,0006	0,0039	0,0000	0,0001	0,0119	0,0768	0,0781
2022	0,0000	0,0000	0,0000	0,0017	0,0000	0,0064	0,1952	0,0000

Tablo 14: Çevresel Sürdürülebilirlik Toplam Boşluk Matrisinin Hesaplanması

	ÇPG1	ÇPG2	ÇPG3	ÇPG4	ÇPG5	ÇPG6	ÇPG7	ÇPG8	ÇPG9
2020	0,0008	0,0005	0,0000	0,0000	0,0027	0,0104	0,0011	0,0000	0,0000
2021	0,0019	0,0000	0,0036	0,0016	0,0000	0,0055	0,0000	0,0304	0,0102
2022	0,0000	0,0005	0,0080	0,0060	0,0060	0,0000	0,0004	0,2568	0,0426

Tablo (12-14)' te toplam boşluk matrisinin hesaplanması için Eşitlik (11) kullanılarak bulunmuştur.

Tablo 15: Toplam Boşluğun Alternatifler İle Tanımlanması ve Sıralanması

	Ekonomi		Sosyal		Çevresel			
	Qi	SIRA	Qi	SIRA	Qi	SIRA		
2020	0,3333	3	2020	0,1262	1	2020	0,0154	1
2021	0,2410	2	2021	0,1754	2	2021	0,0532	2
2022	0,0000	1	2022	0,2033	3	2022	0,3204	3

Tablo 15'te toplam boşluğun alternatifler ile tanımlanmasını Eşitlik (12) kullanılarak bulunmuştur. MAIRCA yönteminin son adımı olan karar alternatiflerinin sıralanması Tablo 15'

te her bir tablonun yanında küçükten büyüğe doğru sıralanmıştır. Bu yöntemde en küçük değer karar alternatiflerimizde en iyi değer olarak öne çıkmaktadır.

5. Sonuç

Çalışmada Askeri Elektronik Sanayi (ASELSAN) şirketinin 2020-2022 yıllarındaki kurumsal sürdürülebilirlik performansı analiz edilmiştir. Bu çalışma yapıldığı esnada 2023 yılı sürdürülebilirlik raporunda 2020-2022 yıllarındaki belirlenen kriterlerin birçoğuna ulaşamadığından dolayı analize dahil edilememiştir.

Kurumsal sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal olarak 3 boyutta incelenmiştir. Bu göstergeler şirketin kurumsal internet sitesinde yayınladığı yıllık sürdürülebilirlik raporlarından ve ilgili periyotta düzenli olarak yayınlanan verilerden elde edilmiştir. Bu performanslar her biri ayrı ayrı analize tabi tutulmuş olup yıllar alternatifler, göstergeler de kriterler olarak ele alınarak ÇKKV problemi olarak baz alınmıştır. Sürdürülebilirlik performansı analizi, tedarik zinciri yönetimi, kaynak tahsisi, proje değerlendirme ve stratejik planlama gibi alanlarda kriterlerin önem düzeyini belirlemede literatürde en çok tercih edilen Entropi yöntemi ağırlıklandırma yöntemi olarak seçilmiştir.

Bu çalışmada sürdürülebilirlik performanslarının sıralanmasında MAIRCA yöntemi tercih edilmiştir. Çok kriterli karar verme süreçlerinde alternatifler arasında en iyi tercih yapılmasını sağlayan bu yöntem, özellikle savunma sanayisi başta olmak üzere farklı alanlarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Nitekim Tešić ve arkadaşlarının (2023) çalışmasında MAIRCA yöntemini Sırbistan Cumhuriyeti için optimum savunma stratejilerinin belirlenmesi ve savunma sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Çalışmamızda MAIRCA yönteminin tercih edilme nedenleri ise sağlam bir teorik temele dayanması, uygulamada etkili sonuçlar sunması ve literatürde yenilikçi bir yöntem olarak öne çıkmasıdır.

Tablo 15'e göre değerlendirildiğinde ekonomik sürdürülebilirlikte 2020 yılında en düşük seviyede olduğu bunun nedeni ise COVID-19 pandemisinin dünyada da uygulanan kısmi ve tam kapanma tedbirleri nedeniyle üretim faaliyetlerinin durma aşamasına gelmesi sebebiyle olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Ekonomik sürdürülebilirliğin diğer dönemlerinde ise kısmi ve tam kapanma tedbirlerinin gevşetilmesiyle birlikte üretim faaliyetlerinin başlaması sonucunda olumlu yönde yükselişe geçtiği görülmektedir.

Ekonomik Sürdürülebilirlikte Toplam Ar-Ge Harcaması her bir dönem yükselerek olumlu yönde etkilendiği görülmektedir ve Gülsoy (2020) Yüksek Lisans Tezinde ASELSAN savunma sanayisinin AR-GE çalışmalarını incelemiş olup AR-GE araştırmalarında ASELSAN'ın devamlı ödülleri aldığını irdelemiştir.

Sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik performansı göstergelerinin ağırlık değerlerinin birbirine yakın olduğu gözlemlenirken, sosyal göstergelerde İşe Yeni Alınan Çalışanların Toplam Sayısı, İşten Ayrılan Çalışanların Toplam Sayısı, Çalışanların Almış Olduğu Toplam Eğitim Saati, çevresel göstergelerde ise Karbon Emisyon Yönetimi, Toplam Tüketilen Enerji Maliyeti ₺, Kullanılan Toplam Belediye Su Kaynakları (Veya Diğer Su Hizmetlerinden) Milyon M3 kriterlerinin ağırlıkları oransal olarak yüksek hesaplanmıştır. Bu ağırlıkların yüksek olmasının sebebi ise, EPG7 kriterinde 2020 yılında 3.356 iken 2022 yılında 9.995'e yükselmiş olması ve burada 2,98 kat artış görülmesidir. SPG7'de 2020 yılında 322 olan değer 2022 yılında 838'e yükselerek 2,60 kat artmıştır. SPG8'de ise 2020 yılında 121.514 olan değer, 2022 yılında 238.847'ye ulaşarak 1,96 kat bir artış göstermiştir. ÇPG8 kriterinde ise 2020 yılında 46.121.137 olan değer, 2022 yılında 299.397.900 olarak hesaplanmış ve 6,49 kat artış olduğu gözlemlenmiştir. Bu farklılaşmaların sebebi, bu kriterlerdeki veri değişim oranlarının oldukça yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik performansı açısından 2020 yılı en iyi yıl olurken, sonraki yıllarda bu performansın düştüğü gözlemlenmiştir. 2021 yılı ikinci, 2022 yılı üçüncü sırada yer almıştır. 2020 yılında COVID-19 pandemisinin tedbirlerinin gevşetilmesiyle birlikte 2021 ve 2022 yılları çevresel sürdürülebilirlik olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Doğaya Kazandırılan Ağaç Sayısı 2020 yılı en iyi yıl olurken, sonraki yıllarda bu performansın düştüğü gözlemlenmiş olup çevresel sürdürülebilirlik performansı konusunda bundan sonraki dönemlerde iyileştirme ihtiyacı olduğunu göz önüne koymaktadır.

Sosyal sürdürülebilirlikte fayda yönlü yani maksimum olarak belirlediğimiz kriterler bütün dönemlerde yükselişe geçmiş ve olumlu yönde ilerlediği, maliyet yönlü yani minimum olarak belirlediğimiz bir kriter olan İşten Ayrılan Çalışanların Toplam Sayısı her dönemde yükselişe geçtiği ve olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

Analiz bulguları doğrultusunda ASELSAN'ın kurumsal sürdürülebilirlik performansını artırmaya yönelik spesifik stratejiler önerilebilir. Örneğin, çevresel performansın geliştirilmesi için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, karbon emisyonu azaltma teknolojilerine yatırım yapılması ve enerji verimliliği odaklı projelerin teşvik edilmesi

değerlendirilebilir. Sosyal sürdürülebilirlik kapsamında, çalışan memnuniyetini artıracak uygulamalara odaklanması, kadın çalışan oranının yükseltilmesi ve çalışanların eğitim saatlerinin artırılması gibi stratejiler önerilebilir. Ekonomik sürdürülebilirlik açısından ise Ar-Ge harcamalarının daha etkin planlanması, ürün çeşitliliğinin artırılması ve ihracat odaklı projelere öncelik verilmesi gibi adımlar değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın bulguları, ASELSAN'ın kurumsal sürdürülebilirlik performansını detaylı bir şekilde ortaya koyarken, savunma sanayiindeki diğer şirketler veya sektör geneli ile kıyaslama yapılması çalışmanın kapsamını genişletebilir. Örneğin, ASELSAN'ın ekonomik, sosyal ve çevresel performans göstergelerinin diğer savunma sanayi şirketleriyle veya uluslararası düzeydeki sektör liderleriyle karşılaştırılması, ASELSAN'ın sürdürülebilirlik stratejilerinin göreceli olarak güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarabilir. Bu tür bir kıyaslama, sektördeki en iyi uygulamaların belirlenmesine ve ASELSAN'ın rekabet gücünü artıracak stratejik adımlar atmasına olanak sağlayabilir.

6. Öneriler

Gelecek Akademik Çalışmalar İçin Öneriler

Uluslararası Karşılaştırmalı Sürdürülebilirlik Analizleri: Savunma sanayisi şirketlerinin sürdürülebilirlik performanslarını uluslararası düzeyde karşılaştıran araştırmalar yapılabilir. ASELSAN gibi şirketlerin performanslarının yabancı savunma sanayisi firmaları ile karşılaştırılması, sektördeki uluslararası sürdürülebilirlik stratejilerinin incelenmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle pandemi sonrası değişen sürdürülebilirlik stratejileri, karşılaştırmalı analizler ile değerlendirilebilir.

Savunma Sanayisinde Kriz Yönetimi ve Sürdürülebilirlik İlişkisi: COVID-19 pandemisi gibi küresel krizlerin sürdürülebilirlik performansı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar yapılabilir. Pandemi öncesi ve sonrası sürdürülebilirlik performanslarını karşılaştırarak kriz dönemlerinde savunma sanayisi firmalarının daha dayanıklı olmasını sağlayacak stratejilerin geliştirilmesine yönelik araştırmalar teşvik edilebilir.

Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Çevresel Performans Üzerine Araştırmalar: Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında yenilenebilir enerji kullanımının savunma sanayisi şirketlerinin performansı üzerindeki etkileri üzerine çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalarda yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımını azaltmaya yönelik stratejiler ve bunların sürdürülebilirlik performansına katkıları araştırılabilir.

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizleri: Entropi ve MAIRCA yöntemleri ile yapılan bu analizlerin yanında, başka çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak alternatif analizler yapılabilir. TOPSIS, ARAS ve PROMETHEE gibi diğer yöntemlerin entropi ve MAIRCA ile karşılaştırılması, en doğru analiz yönteminin belirlenmesine katkı sağlayabilir.

Sosyal Sürdürülebilirlikte Çalışan Devir Oranı ve Memnuniyeti Üzerine Çalışmalar: Sosyal sürdürülebilirlik göstergeleri arasında yer alan çalışan devir oranı ve çalışan memnuniyeti üzerine daha derinlemesine çalışmalar yapılabilir. ASELSAN gibi firmaların işten ayrılma oranları, çalışan memnuniyeti ile ilişkilendirilerek sektörde daha sürdürülebilir iş gücü yönetimi stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

Savunma Sanayisinde Sürdürülebilirlik ve Ar-Ge İlişkisi: ASELSAN ve benzeri firmaların sürdürülebilirlik performanslarının Ar-Ge yatırımları ile ilişkisini inceleyen çalışmalar yapılabilir. Savunma sanayisinde Ar-Ge harcamalarının sürdürülebilirliğe etkisi, daha ileriye dönük teknoloji geliştirme stratejileri açısından önemli çıkarımlar sunabilir.

Bu öneriler, akademik literatüre yeni bilgiler sunarak hem savunma sanayisi alanında hem de genel olarak sürdürülebilirlik performansını geliştirmeye yönelik katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, yapılacak çalışmalar sektörün sürdürülebilirlik performansını değerlendirmeye yönelik daha güçlü ve kapsamlı yöntemlerin geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederim.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Yazar katkı oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Akçacı, T., & Güleç, O. (2024). Türkiye’de Geleneksel Olmayan Para Politikalarına Geçiş Sonrası Bankaların Bilanço Değişimleri Üzerine Bir Uygulama: 2010 Ve 2024 Dönemlerinin Entropi Ve Critic Yöntemleri İle Analizi Ve Karşılaştırılması. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 139-158.
- Aksoylu, S., & Taşdemir, B. (2020). Kurumsal Sürdürülebilirlik Performans Değerlendirmesi: Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde Bir Araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 95-106.
- Alp, İ., Öztel, A., & Köse, M. S. (2015). Entropi tabanlı MAUT yöntemi ile kurumsal sürdürülebilirlik performansı ölçümü: bir vaka çalışması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-81.
- Aselsan. (2024, 11 29). Aselsan Web Sitesi: <https://www.aselsan.com/en/news/detail/221/aselsan-ranked-42nd-in-defense-news-top-100> adresinden alındı
- Aselsan. (2024, 11 29). Aselsan Web Sitesi: <https://www.aselsan.com/tr/hakkimizda> adresinden alındı
- Ayyıldız, H., & Öztel, A. (2024). *Bütünleşik Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Güncel Uygulamaları* (s. 54). içinde Özgür Yayınları.
- Binboğa, G., & Özdil, T. (2021). Sürdürülebilirliğin İşletme Performansına Etkisinin Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle İncelenmesi. *International Review of Economics and Management*, 9(2), 182-199.
- Chakraborty, S., Chatterjee, P., & Das, P. P. (2024). Multi-Attributive Ideal-Real Comparative Analysis (MAIRCA) Method. *In Multi-Criteria Decision-Making Methods in Manufacturing Environments*, (pp. 289-296).
- Clausius, R. (1879). The mechanical theory of heat. *Macmillan*.
- Ecer, F. (2019). Özel sermayeli bankaların kurumsal sürdürülebilirlik performanslarının değerlendirilmesine yönelik çok kriterli bir yaklaşım: Entropi-ARAS bütünleşik modeli. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 365-390.
- Ersoy, N. (2018). Entropy tabanlı bütünleşik çkkv yaklaşımı ile kurumsal sürdürülebilirlik performans ölçümü. *Ege Academic Review*, 18 (3), 367-385.

- Gücenme Gençoğlu, Ü., & Aytaç, A. (2016). Kurumsal sürdürülebilirlik açısından entegre raporlamanın önemi ve BIST uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), 51-66.
- Gülsoy, A. F. (2020). Türk Milli Savunma Sanayii Tarihi: Aselsan Örneği. (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kılıncı Gebiç, G., & Ömürbek, N. (2023). Euro Ncap Organizasyonundaki En Güvenli Aile Arabaları Kategorisinde Yer Alan Arabaların Hibrit Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 7(2), 183-206.
- Ok, Ş., & Göktaş, F. (2024). Kurumsal Sürdürülebilirlik Analizi için Bütüncül Bir Bakış Açısı: BIST Katılım Sürdürülebilirlik Endeksi Hizmet Sektörü Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 1067-1080.
- Oral, C., & Geçdoğan, S. (2020). Kurumsal Sürdürülebilirlik Ölçümü İçin AHP ve TOPSIS Yöntemlerinin Kullanılması: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 4166-4183.
- Özçil, A. (2020). Çok kriterli karar verme yöntemlerine alternatif bir yöntem önerisi: bütünleştirici referans noktası yaklaşımı. Doktora Tezi.
- Özdağoğlu, A., Keleş, M. K., & Işıldak, B. (2020). Isparta Süleyman Demirel Havalimanını Kullanan Havayolu Firmaları Performanslarının Bwm, Mairca Ve Mabac İle Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (29), 175-194.
- Özevin, O. (2022). Kurumsal sürdürülebilirlik performansının entropi ve TOPSIS yöntemleriyle ölçülmesi: BIST şirketleri üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (95), 75-98.
- Öztel, A., Aydın, B., & Köse, M. S. (2018). Entropi tabanlı TOPSIS yöntemi ile enerji sektöründe kurumsal sürdürülebilirlik performansının ölçümü: Akenerji örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(24), 1-24.
- Öztel, A., Köse, M. S., & Aytekin, İ. (2012). Kurumsal sürdürülebilirlik performansının ölçümü için çok kriterli bir çerçeve: Henkel örneği. *Journal of History Culture and Art Research*, 1(4), 32-44.
- Rençber, İ. (2024). Türk Hava Yollarının Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Entropi ve TOPSIS Yöntemleriyle İncelenmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(52), 597-628.

- Salman, S., & Peker, İ. (2021). Savunma Sanayi Ar-Ge Merkezlerinin Performanslarının Entropive Aras Yöntemleri İle Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(1), 51-73.
- Sezgin, Ş., & Sezgin, S. (2018). Dünya’da Ve Türkiye’de Savunma Sanayi: Genel Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 1-19.
- Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. . *The Bell system technical journal*, 27(3), 379-423.
- Şeker, M., & İslamoğlu, M. (2020). Kurumsal sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunun promethee yöntemiyle ölçülmesi: Tüpraş örneği. *Econder International Academic Journal*, 4(1), 276-296.
- Temiz, D. (2012). Ekonominin Önemli Bir Parçası: Savunma Sanayii. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33).
- Tešić vd. (2023). DIBR–DOMBI–FUZZY MAIRCA model for strategy selection in the system of defense. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 2023(1), 4961972.
- Tutkavul, K. (2020). Kurumsal Sürdürülebilirlik Bağlamında Sürdürülebilirlik Raporları Ve Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü: Arçelik Aş’De Bir Uygulama. *Financial Analysis/Mali Cozum Dergisi*, 30(158).
- Yalçın, N., & Karakaş, E. (2019). Kurumsal sürdürülebilirlik performans analizinde CRITIC-EDAS yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 34(4), 147-162.
- Yardımcı, E. (2023). Savunma Harcamaları ile Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (1990-2020). 51-52. Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız Kaya, P., & Öztel, A. (2018). Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Değerlendirilmesi: Otokar Örneği. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(2), 98-130.
- Ziylan, A. (2001). Savunma Nereden Nereye. *Ulusal Strateji Dergisi*, 1, 1-7.

2001-2020 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE İŞLENEN ORMAN SUÇ VE KABAHATLERİNE COĞRAFİ BİR BAKIŞ

Öz

Bu araştırmada 2001-2020 döneminde Türkiye'de işlenen orman suç ve kabahatlerinin coğrafi bir bakış açısıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, nicel araştırma ve sentez yönteminin yanı sıra coğrafya ilkeleri ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular şunlardır: Belirtilen dönemde Türkiye'de 317.922 kişi orman suç ve kabahati işlemiştir. Bunlar içinde %34,11'lik oranla kaçak ağaç kesme suçu ilk sırada yer almaktadır. Yıllara göre söz konusu suç ve kabahatlere bakıldığında, 2015 yılına kadar azaldığı bu yıldan sonra ise arttığı görülmektedir. 2015 yılından sonra, orman suç ve kabahatlerinin artışa geçmesini, küresel iklim değişikliğinin etkilerinin gün geçtikçe daha da belirgin olarak hissedildiği bir dönemde, kaygı verici bir durum olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca belirtilen süreçte 15.470 kişi de orman suçu işlediği için hapis cezası almıştır. Türkiye'de orman suçlarından hapis cezası sayı ve oranca en fazla olduğu iller; Sakarya, Samsun, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Tokat'tır. Buna karşın belirtilen suçlardan hapis cezası alanların sayı ve oranca en az olduğu iller; Ağrı, Bayburt, Van, Iğdır, Nevşehir ve Şanlıurfa'dır. Söz konusu suçların çok az olması da bu grupta yer alan iller açısından kaygı verici bir durumdur. Zira söz konusu suç ve kabahatlerin hiç işlenmediği ya da çok az işlendiği illerde orman varlığı ya hiç yoktur ya da çok azdır. Bu da belirtilen grupta yer alan illerin afet ya da çevre sorunlarıyla karşıya kalma risklerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orman, orman suçları, orman kabahatleri, Türkiye.

A GEOGRAPHICAL LOOK AT FOREST CRIMES AND MISDEMEANORS COMMITTED IN TURKIYE BETWEEN 2001-2020

Abstract

In this research, it was aimed to examine the forest crimes and misdemeanors committed in Türkiye between 2001-2020 from a geographical perspective. The study has been tried to be put forward with the principles of geography as well as the quantitative research and synthesis method. The findings from the research are as follows: During the specified period, 317,922 people committed forest crimes and misdemeanors in Türkiye. Among these, the crime of illegal tree cutting ranks first with a rate of 34.11%. When the crimes and misdemeanors in question are examined by year, it is seen that they decreased until 2015 and increased after this year. It is possible to consider the increase in forest crimes and misdemeanors after 2015 as a worrying situation at a time when the

effects of global climate change are being felt more and more clearly. Additionally, 15,470 people were imprisoned for committing forest crimes during the period mentioned. Provinces with the highest number and ratio of those imprisoned for forest crimes in Türkiye during the specified period are as follows: Sakarya, Samsun, Kahramanmaraş, Osmaniye and Tokat. On the other hand, the provinces with the lowest number and proportion of those imprisoned for the crimes stated are; Ağrı, Bayburt, Van, Iğdır, Nevşehir and Şanlıurfa. The fact that the crimes in question are very low is a worrying situation for the provinces in this group. Because in the provinces where the crimes and misdemeanors in question are not committed at all or are committed very rarely, there is either no forest or very little. This means that the provinces in the mentioned group have a high risk of facing disasters or environmental problems.

Keywords: Forest, forest crimes, forest misdemeanors, Türkiye

1. Giriş

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), *çoğunlukla tarımsal veya kentsel alan dışında kalan arazilerde beş metreden fazla boya ve %10'dan fazla oranda tepe kapallığına sahip ağaçların bulunduğu 0,5 ha'dan büyük kara alanlarını orman olarak nitelendirmiştir* (FAO, 2020: 4). Türkiye Cumhuriyeti (TC) 6831 sayılı Orman Kanunu ise; *tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççık topluluklarını yerleriyle birlikte orman olarak kabul etmiştir. Ancak aynı kanun; sazlıklar, step nebatlarıyla örtülü yerler, her çeşit dikenlikler, parklar, mezarlıklar ve sahipli arazilerdeki ağaç ya da ağaççıklarla örtülü yerleri bunun dışında tutmuştur* (6831 sayılı Orman Kanunu, 1956).¹ Bu tanımlardan yola çıkarak orman alanlarının; sadece ağaç, ağaççık ya da çalılardan oluştuğunu söylemek de tamamen doğru değildir. Zira bir kara ekosistemi olan orman alanları; *otsu bitkiler, mantarlar, likenler, memeliler, kuşlar, sürüngenler, iki yaşamlılar, böcekler, eklem bacaklılar, solucanlar, mikroorganizmalar* (Can, 2013: 26) gibi çeşitli canlı ve cansız varlıkları da bünyelerinde barındırırlar. Dahası ormanların; *gıda, yakıt, barınak, temiz hava/su, ilaç, gelir kaynağı,*

¹ İlgili kanunun 1. Madde'sinde orman olan ve olmayan yerler şu şekilde tarif edilmiştir: "Tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççık toplulukları yerleriyle birlikte orman sayılır. Ancak: A) Sazlıklar; B) Step nebatlarıyla örtülü yerler; C) Her çeşit dikenlikler; Ç) Parklar; D) Şehir mezarlıkları ile, kasaba ve köylerin hudutları içerisinde mezarlıklarda ağaç ve ağaçlıklarla örtülü yerler; E) Sahipli arazide bulunan ve civarındaki ormanlarda tabii olarak yetişmeyen ağaç ve ağaççık nevelerinin bulunduğu yerler; F) Sahipli ziraat arazisi olarak kullanılan ve dağınık, yer yer küme ve sıra halinde bulunan her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü yerler; G) Devlet ormanlarına bitişik olmayan ve yüz ölçümü üç hektardan yukarı bulunmayan sahipli arazideki her nevi ağaç ve ağaççıklar; H) Sahipli arazide ve muhitin hususiyetlerine göre yetişmiş veya yetiştirilecek olan fıstık çamlıkları ve palamut meşelikleri dâhil olmak üzere her nevi meyvalı ağaç ve ağaççıklar; I) Sahipli arazideki aşılı ve aşısız zeytinliklerle hususi kanunu gereğince devlet ormanlarından tefrik edilen ve edilecek olan ve imar, ıslah ve temlik şartları yerine getirilmiş bulunan yabani zeytinlikler ile 6777 sayılı kanunda tasrih edilen yabani veya aşılansız fıstıklık, sakızlık ve harnupluklar; J) Funda veya makilerle örtülü orman ve toprak muhafaza karakteri taşımayan yerler; orman sayılmaz."

istihdam, dinlenme, peyzaj gibi pek çok ekonomik, ekolojik ve sosyokültürel faydaları da vardır (Orman Genel Müdürlüğü [OGM], 2021: 9).

Fakat insanlık için bu kadar faydalı ve önemli olan orman alanları, tarih boyunca yine insanlar tarafından en fazla kullanılan ve tahrip edilen doğal kaynak olmuştur (Öztürk-Kaya, 2002: 1). Nitekim bu kullanma ve tahribatlara; kaçak ağaç kesimini, orman yangınlarını, avlanma yasaklarının ihlalini, hayvanların fidan ve ağaçların taze sürgünleriyle beslenmesini, aşırı otlatmayı, havadaki kirleticilerin zararlı etkilerini, iktisadi teşvikleri ve ekonominin diğer sektörlerinin sebep olduğu kontrol edilemeyen bozulma ya da farklı tür arazi kullanımlarına dönüştürülmesini örnek olarak göstermek mümkündür (Korkmaz, 2002: 99).

Ormanların zarar görmesini önlemek amacıyla devletler tarih boyunca birtakım önlemler almışlardır. Nitekim bunların geçmişi M.Ö. 400'lü yıllara kadar uzanmaktadır (Gümüş, 2004: 93-97). Bu araştırmanın alanı olarak seçilen TC'de de ormanların korunmasıyla ilgili birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunların geçmişine bakıldığında 26.09.2004 tarihi öncesinde Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda; suç ve kabahat ayrımı var iken bu ayrımın, belirtilen tarihte kabul edilen, 5237 sayılı kanun ile ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Böylece kabahatler, ceza hukuku kapsamından çıkarılarak tümüyle idari yaptırım gerektiren fiiller kapsamına alınmıştır (Gişi, 2017: 149). Bunlardan suç, hangi eylemin cürüm olacağını ve hangi yaptırımı gerektireceğini hukuk düzeninin önceden belirlediği ve tanımladığı bir kavram (Selçuk, 2014: 104) iken kabahat ise kanunun, karşılığında idarî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksız fiildir (Yurtcan, 2016: 15).

6831 Sayılı Orman Kanunu'na göre ormanla ilgili suçlar; *orman örtüsünü kaldırma (açma), kaçak ağaç kesme, orman yangını çıkarma, kaçak orman emvali taşıma, kaçak orman emvali bulundurma, kaçak orman emvalini kullanma, işgal ve faydalanmayla ilgili suçlar işleme, odun kömürü yapma, fidan ekim sahasını bozma, zati ve müşterek ihtiyaçlarla ilgili suçlar işleme, izinsiz maden ocağı açma ve izinsiz tesis kurmadır. Bunlardan başka kabahat kapsamında değerlendirilen otlatma ve avlanma da ormana zarar verme niteliğinde olan diğer fiillerdir. Ancak OGM'nin "Ormanların Kanun Dışı Müdahalelerden Korunması Esasları" adlı tebliğinde tabi veya suni yolla oluşan fidan ekim sahaslarının; otlatma, toprak işleme, örtünün temizlenmesi, toprak temini, atık dökülmesi suretiyle tahrip edilmesi de "fidan ekim sahasını bozma suçu" kapsamında değerlendirileceği belirtilmiştir (OGM, 2011: 30-44).*

Araştırma alanını oluşturan Türkiye ise genel itibarıyla Akdeniz İklim Tipi'nin ve bu iklim tipini meydana getiren amillerin etkisi altında bulunmaktadır (Erinç, 1996: 295). Nitekim kuzey kesimi hariç ülke genelinde yaz mevsimi sıcak ve kurak geçmekte (Öztürk vd., 2017: 17),

bu da ormanlarda yangın çıkma riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Buna göre dünya çapında küresel ısınmanın etkilerinin daha çok hissedildiği bir zamanda Türkiye genelindeki ormanların da bir tehlike altında olduğu açıktır. Dahası *iklim değişikliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sıcaklıklardaki ve yağışlardaki farklılaşma, orman alanlarının çoğunu; sadece kuraklık ve yangınlarla değil, aynı zamanda toprak kaybı ve böcek istilası gibi sorunlarla da karşı karşıya bırakmaktadır* (Canlı, 2010: 86).

Ayrıca bu kara ekosistemlerini tehdit eden unsurlardan bir diğeri de ormana karşı işlenen suçlardır. *Sayınca az gibi görünse de bu suçlar, çok büyük zarar ve yıkımlara yol açabilmektedir* (Kahyaoğlu vd., 2022: 115). Zira 2022 yılının haziran ayında Muğla ilinin Marmaris ilçesinde bir kişinin çıkardığı yangın sonucunda 4.392,5 ha'lık (43,925 km²) orman alanının küle dönmesini (Genç & Kesen, 2022) buna örnek olarak göstermek mümkündür. Bu gibi suçları işleyenlere 6831 sayılı Orman Kanunu gereğince çok ağır cezalar verilmektedir (Sert, 2023: 419-423). Nitekim sözü edilen kanunda yer alan ormanla ilgili suç ve kabahatler ile bunlara verilecek ceza maddelerinden bazıları şunlardır (6831 sayılı Orman Kanunu, 1956):

- Madde 110. “*Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak orman yangınına sebebiyet verenler, üç yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Kasten orman yakan kişi ise on yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.*”

- Madde 91. “*Fidan ekim sahasını bozan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Dikiliden ağaç kesenler, kökünden sökenler veya hayatiyetini sona erdirecek şekilde boğanlar, ağaçlardan yalamuk, pedavra, hartama çıkaranlar üç aydan beş yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır. Ağaç kesme ve sökme fiillerinin işlenmesinde motorlu araç ve gereçler kullanılması halinde verilecek ceza bir kat artırılır.*”

- Madde 92. “*İzinsiz maden ocağı açanlara veya işletenlere, iki yıldan yedi yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası verilir.*”

- Madde 93. “*Ormanda izne bağlı işleri izinsiz yapanlar, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.*”

- Madde 108. “*Orman mallarının bu kanun hükümlerine aykırı olarak kesildiğini, taşındığını veya toplandığını bildiği halde; taşıyanlar, biçenler, işleyenler, kabul edenler, kullananlar, satanlar, satın alanlar veya bulunduranlar bir seneye kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır. Bu kanunda yazılı suçta konu olan her türlü orman emvali, nakil vasıtaları ve suç aletleri TCK hükümlerine göre müsadere edilir.*”

Yukarıda sözü edilen cezalara rağmen ormanla ilgili işlenen suç ve kabahatlerin önüne bir türlü geçilememektedir. Çünkü *bu suç ve kabahatlerin genelinin temelinde ekonomik nedenler yatmaktadır* (Ayanoğlu vd., 1996: 102). Ayrıca *bunların önüne geçilememesinde orman koruma sisteminin yetersiz kalışı da büyük ölçüde etkilidir* (Elvan, 2005: 237).

Dolayısıyla orman suç ve kabahatlerinin çeşitli yönleriyle ele alınması ülke açısından önem arz eden bir konudur. İşbu çalışmada da bunların coğrafi bir bakış açısıyla ele alınması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılan nicel verilerin esasını OGM'nin Ormancılık İstatistikleri ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Orman Suçlarından Ceza İnfaz Kurumu (CİK)'na Giren Hükümlü İstatistikleri oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada TÜİK'in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) veri tabanı ile Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin Genel Nüfus Sayımı (GNS) sonuçları ve Genel Nüfus Tespiti (GNT)'nden elde edilen nüfus verilerinden de yararlanılmıştır. Elde edilen bu veriler, sözü edilen süreçte belirtilen suçlardan cezaevine girenlerin oranının bulunmasında kullanılmıştır. Çalışmada OGM'nin sözü edilen istatistiklerinde illere göre işlenen orman suç ve kabahatleriyle ilgili herhangi bir veri bulunmadığı için, belirtilen suçların illere göre dağılımını ortaya koyabilmek amacıyla, TÜİK'in CİK'e Giren Hükümlü İstatistikleri'nden istifade edilmiştir. Ancak bu istatistiklere ilişkin yayımlanan en son veri 2020 yılına aittir. Bu nedenle araştırma, 2001-2020 dönemindeki, 20 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Böylece küresel çapta iklim değişikliğinin gittikçe etkisini artırdığı bir dönemde önemi daha da artan ormanlık alanlarla ilgili Cumhuriyet tarihinin 1/5'lik bir kısmına ışık tutulması amaçlanmıştır.

Ayrıca çalışma kapsamında elde edilen nicel verilere dayalı olarak tablolar hazırlanmış, oluşturulan bu tablolara istinaden de grafikler ve dağılım haritaları çizilmiştir. Bunlardan haritaların çiziminde, bir Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yazılımı olan ArcMap 10.8 kullanılmıştır. Adı geçen yazılımla Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4, Şekil 5 ve Şekil 7'deki tematik haritaların hazırlanmasında sırasıyla; Tablo 2, Tablo 3, Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 9'daki verilerden istifade edilmiştir. Sözü edilen haritalardaki gruplandırma ise, CBS kullanıcılarının genelinin yaptığı gibi manuel olarak tanımlanmıştır (ESRI, t.y.). Bunun için her bir tablodaki istatistik veriler en fazla olandan en aza doğru sıralanmış; sonrasında en fazla olan değerden en az olanı çıkarılıp bulunan sayı (en düşük, düşük, orta, yüksek ve en yüksek şeklinde) eşit aralıklı derecelendirme yapabilmek için beşe bölünmüştür.

Öte yandan gerçekleştirilen literatür taramasıyla konuyla ilgili daha önce hazırlanan; makale, tez, kitap ve rapor gibi kaynaklar da temin edilmiştir. Nihayetinde de tüm bu veriler kullanılmak suretiyle Türkiye’de belirtilen dönemde işlenen orman suç ve kabahatleri nicel araştırma ve sentez yönteminin yanı sıra nedensellik, bağlantı, dağılım gibi coğrafya prensipleri ile ortaya konmaya ve saptanan sorunlara ilişkin de araştırmanın sonuç kısmında çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

3. Bulgular

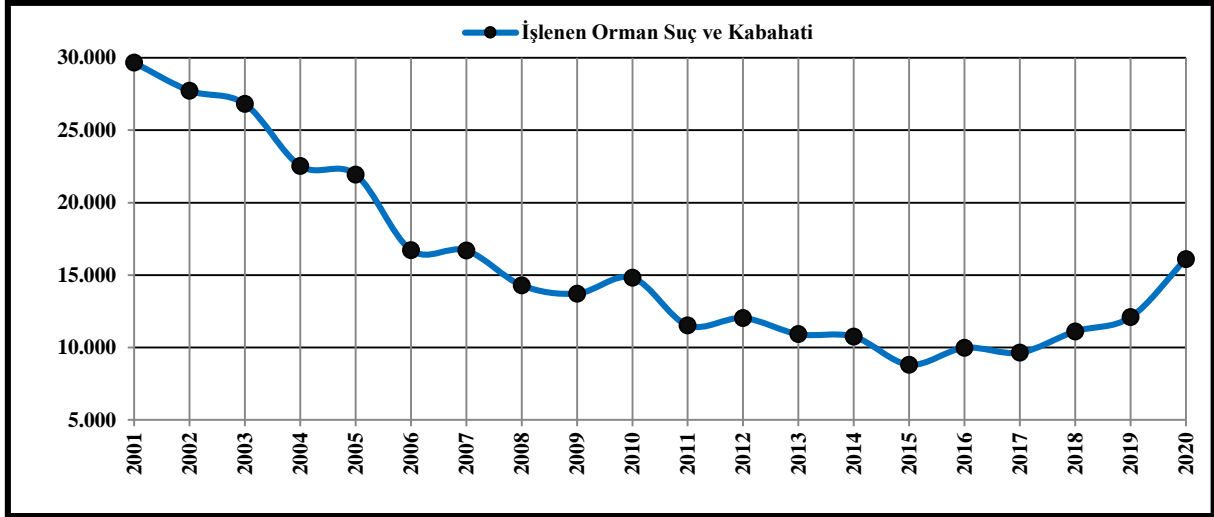
3.1. 2001-2020 Döneminde Yıllara Göre Ülkede İşlenen Orman Suç ve Kabahatleri

Tablo 1’de de görüleceği üzere 2001-2020 döneminde ülkede, 317.922 orman suç ve kabahati işlenmiş ve 15.470 kişi de söz konusu suçlar sebebiyle hapse girmiştir. İşlenen orman suç ve kabahatlerinin neler olduğuna bakıldığında, %34,11 ile kaçak ağaç kesme suçunun ilk sırada yer aldığı görülmektedir. *Ekonomik açıdan bir değer ifade ettikleri için ağaçlara emtia gözüyle bakılması, ağaç kesmenin orman suç ve kabahatleri arasında büyük bir paya sahip olmasına neden olmaktadır* (Elvan, 2005: 237). Bunu %19,65 ile ormanda usulsüz alan açma, %19,5 ile ormanda usulsüz alan işgal etme, %13,15 ile ormanda izinsiz otlatma, %10,93 ile orman ürünlerini kaçak nakletme ve %2,66 ile orman ürünlerini usulsüz sarf etme suç ya da kabahatleri takip etmektedir. Ayrıca bu 20 yıllık süreçte ülkede; 603.986 m³’lük (901.667 kental) kaçak ağaç kesilmiş, 22.490,9 ha’lık usulsüz alan açılmış, 27.103,5 ha’lık usulsüz alan işgal edilmiş, 26.675 m³’lük (309.433 kental) orman ürünü kaçak nakledilmiş ve 12.632 m³’lük (13.785 kental) orman ürünü de usulsüz bir şekilde sarf edilmiştir.

Tablo 1. 2001-2020 döneminde Türkiye’de yıllara göre işlenen orman suç ve kabahatleri

Yıl	Kaçak Ağaç Kesme			Orman Ürünlerini Kaçak Nakletme			Usulsüz Alan Açma		Usulsüz Alan İşgal Etme		Orman Ürünlerini Usulsüz Sarf Etme			İzinsiz Otlatma Kabahat Sayısı	Toplam Suç ve Kabahat Sayısı	* CİK’e Giren Hükümlü Sayısı
	Suç Sayısı	Kesilen Miktar		Suç Sayısı	Nakledilen Miktar		Suç Sayısı	Açılan Alan (Da)	Suç Sayısı	İşgal Edilen Alan (Da)	Suç Sayısı	Sarf Miktarı				
		m ³	Kental		m ³	Kental						m ³	Kental			
2001	10.963	42.275	90.055	3.529	1.763	21.663	5.258	12.987	5.080	16.340	1.554	2.325	3.821	3.281	29.665	1.891
2002	10.222	34.434	93.095	4.378	2.241	30.533	5.008	14.956	3.987	15.564	1.084	1.429	2.454	3.051	27.730	1.628
2003	10.771	45.779	106.013	4.436	2.204	38.992	3.886	10.513	3.248	16.467	1.747	1.325	1.644	2.726	26.814	1.082
2004	8.472	35.950	145.093	3.246	1.439	28.166	3.573	10.169	2.830	9.967	697	1.044	1.229	3.720	22.538	1.081
2005	7.332	31.365	66.646	2.767	2.222	21.014	3.981	11.988	3.484	14.115	624	897	675	3.758	21.946	1.306
2006	5.956	23.271	53.628	2.052	960	17.660	2.837	9.836	2.446	11.736	399	1.631	262	3.035	16.725	986
2007	6.028	24.665	49.568	1.900	976	18.155	2.836	9.880	2.292	10.057	288	404	350	3.356	16.700	1.007
2008	5.020	19.134	40.186	1.651	793	19.466	2.393	9.627	2.185	28.378	313	303	509	2.733	14.295	480
2009	4.946	18.915	37.023	1.692	785	17.788	2.283	7.409	2.437	10.222	299	993	336	2.066	13.723	378
2010	4.114	18.712	35.449	1.339	722	17.566	3.019	9.858	4.089	16.218	300	374	563	1.952	14.813	359
2011	3.742	18.739	24.960	841	689	8.262	2.337	10.237	2.947	13.220	213	289	373	1.448	11.528	309
2012	4.149	19.297	27.430	1.017	862	10.083	2.013	8.904	2.963	11.814	178	287	362	1.711	12.031	388
2013	3.620	19.844	21.649	892	1.416	10.998	1.930	7.143	2.623	9.387	169	212	252	1.684	10.918	814
2014	3.519	66.378	22.837	689	1.550	3.478	2.209	8.358	2.628	10.371	133	225	306	1.571	10.749	472
2015	2.944	18.326	15.647	708	949	8.645	1.971	8.563	2.103	9.673	82	100	74	1.005	8.813	317
2016	2.891	17.616	13.875	658	862	7.134	2.332	12.444	2.996	15.891	68	149	51	1.032	9.977	303
2017	2.993	20.305	15.110	802	1.675	8.763	2.473	11.474	2.241	9.699	68	104	119	1.067	9.644	482
2018	2.880	26.483	11.239	670	1.330	6.370	3.465	14.363	3.221	11.683	58	143	30	818	11.112	671
2019	3.356	33.742	13.515	706	1.442	6.167	3.550	13.494	3.549	12.864	96	252	300	834	12.091	844
2020	4.532	68.756	18.649	786	1.795	8.530	5.096	22.706	4.642	17.369	92	146	75	962	16.110	672
Toplam	108.450	603.986	901.667	34.759	26.675	309.433	62.450	224.909	61.991	271.035	8.462	12.632	13.785	41.810	317.922	15.470
%’si	34,11	-	-	10,93	-	-	19,65	-	19,50	-	2,66	-	-	13,15	100,00	-

Kaynak: OGM Ormançılık İstatistikleri, *TÜİK CİK’e Giren Hükümlü İstatistikleri



Şekil 1. Yıllara göre Türkiye’de işlenen orman suç ve kabahati (2001-2020).

OGM istatistikleri incelendiğinde orman yangını çıkarma suçlarına ilişkin ayrıca bir veri bulunmadığı görülmektedir. Çünkü ormanda çıkarılan veya başka bir yerde çıkarılıp sonrasında ormana ulaşan bir yangın, nihayetinde orada belirli bir yüzey alanının açılmasına sebep olacağı için bu tür cürümlerin, öncelikle usulsüz alan açma suçları kapsamında ele alınacağını; ancak açılan alan çeşitli maksatlarla kullanılmaya başlanmışsa da cürmün, usulsüz alan işgal etme suçu şeklinde değerlendirileceğini söylemek mümkündür. Orman yangınıyla ilgili suçları ise kasıtlı veya taksirli olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan vatandaşların en çok karşı karşıya kalma riski bulunanı ise taksirle orman yangınına sebep olmadır. Nitekim bu suçlara; sönmeyen bırakılan mangal/piknik/kamp ateşi, sönmeyen atılan bir sigara, hasat sonrasında ekinlerin saplarını (anız) yakma, otları temizlemek amacıyla bağlık veya bahçelik bir alanda ateş yakma ve bunların sonucunda da ateşin büyüyerek/kontrolden çıkarak ormanlık alana sıçraması gibi pek çok olay sebep olabilir.

Ayrıca genel olarak ülkede yıllara göre işlenen orman suç ve kabahatlerine sayısal açıdan bakıldığında (Şekil 1); çalışma döneminin başında (2001 yılı) 29.665 kişi olduğu, bundan sonraki kimi yıllarda dalgalanmalar olsa da 2015 yılına kadar azaldığı ve bu yılda 8.813 kişi ile en düşük seviyesine indiği; bundan sonraysa bir artış sürecine girdiği görülmektedir. Öyle ki işlenen orman suç ve kabahati sayısı; 2016 yılında 9.977, 2017’de 9.644, 2018’de 11.112, 2019’da 12.091 ve 2020 yılındaysa 16.110 olarak gerçekleşmiştir.² Buna göre 2015 yılından sonra orman suç ve kabahatlerinin artışa geçmesini, kaygı verici bir durum olarak değerlendirmek mümkündür.

² OGM Ormançılık İstatistikleri’ne göre çalışma dönemi sonrasındaki yıllarda ülkede işlenen orman suç ve kabahat sayıları ise şöyledir: 2021 yılında 17.515, 2022 yılında 16.794 ve 2023 yılında ise 15.386.

3.2. İllere Göre Orman Varlığı

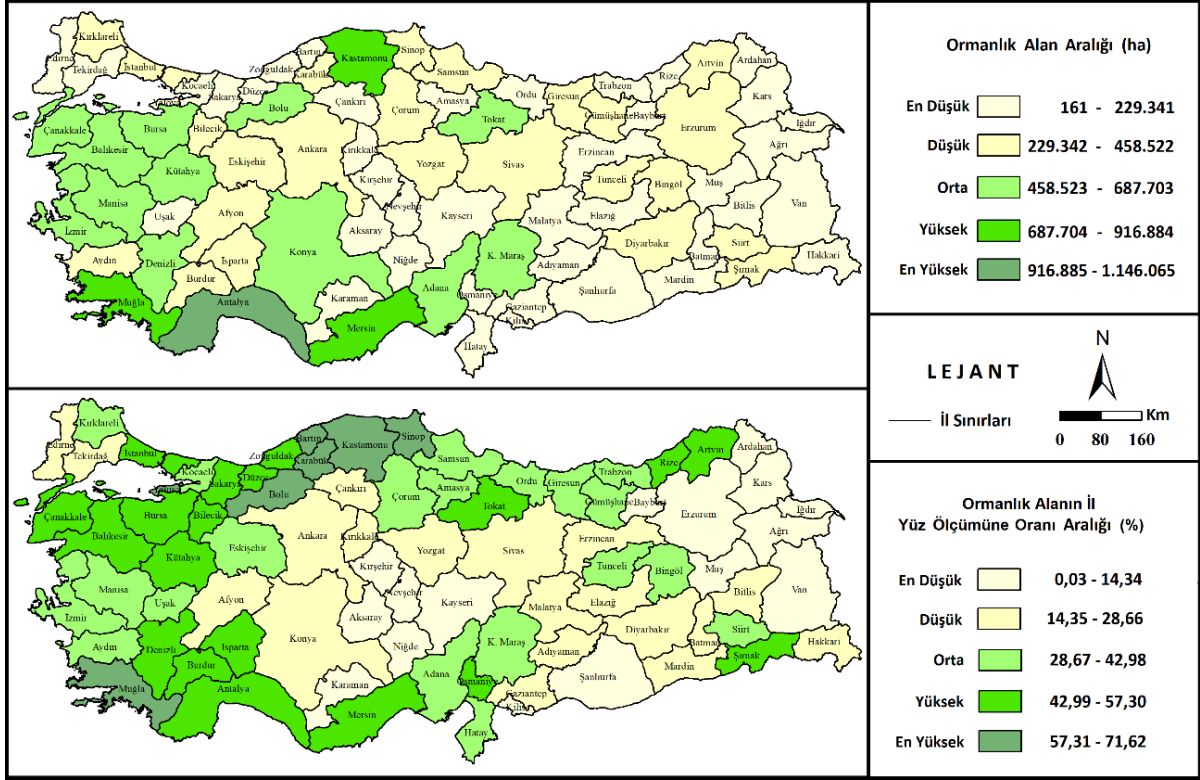
Sınırları belirli herhangi bir alanda ormanla ilgili herhangi bir suç ve kabahati işlenebilmesi için her şeyden önce orada orman vasfında bir arazinin bulunması gerekmektedir. Buna göre Türkiye’de illerin orman varlıklarını ortaya koyabilmek amacıyla Tablo 2 ve Şekil 2 hazırlanmıştır.

Tablo 2. 2020 yılı itibarıyla yüz ölçümüne göre illerin orman varlıkları

İl Adı	Yüz Ölçümü (ha)	Orman Alanı (ha)	Ormanlık Alan %'si	İl Adı	Yüz Ölçümü (ha)	Orman Alanı (ha)	Ormanlık Alan %'si
Karabük	389.553	278.830	71,60	Trabzon	521.299	181.541	34,80
Muğla	1.227.859	829.309	67,50	Ordu	587.114	202.896	34,60
Kastamonu	1.339.223	873.651	65,20	Bingöl	805.637	264.934	32,90
Bolu	819.169	531.802	64,90	Tunceli	775.188	245.536	31,70
Bartın	209.914	135.437	64,50	Eskişehir	1.419.998	410.057	28,90
Sinop	572.565	367.096	64,10	Batman	425.240	114.919	27,00
Yalova	79.192	47.570	60,10	Çankırı	769.942	192.120	25,00
Bilecik	419.565	240.252	57,30	Hakkâri	753.662	179.847	23,90
Artvin	710.973	403.695	56,80	Mardin	874.277	196.056	22,40
Kütahya	1.144.471	646.552	56,50	Adıyaman	731.084	158.581	21,70
Zonguldak	346.160	194.074	56,10	Diyarbakır	1.516.918	325.359	21,40
Antalya	2.061.764	1.146.062	55,60	Afyonkarahisar	1.427.376	278.836	19,50
Mersin	1.563.068	835.534	53,50	Elazığ	913.111	169.892	18,60
Düzce	241.092	124.216	51,50	Konya	3.430.269	634.129	18,50
Denizli	1.217.993	588.672	48,30	Yozgat	1.495.065	276.015	18,50
Çanakkale	1.000.510	480.465	48,00	Gaziantep	615.842	112.617	18,30
Osmaniye	331.318	158.679	47,90	Erzincan	1.179.862	212.223	18,00
Tokat	999.067	478.379	47,90	Bitlis	1.018.997	180.237	17,70
Burdur	698.630	331.711	47,50	Ankara	2.577.976	452.058	17,50
Rize	383.729	174.297	45,40	Edirne	617.386	103.014	16,70
Bursa	1.079.544	483.542	44,80	Sivas	2.694.453	450.066	16,70
İstanbul	541.609	240.688	44,40	Tekirdağ	628.510	101.174	16,10
Isparta	873.283	386.048	44,20	Kırkkale	447.147	70.286	15,70
Şırnak	672.427	297.105	44,20	Malatya	1.263.081	189.340	15,00
Balıkesir	1.460.268	632.038	43,30	Karaman	1.526.805	212.488	13,90
Sakarya	488.650	208.226	42,60	Kilis	204.275	27.032	13,20
Kocaeli	337.426	143.227	42,40	Erzurum	2.470.413	256.882	10,40
Adana	1.417.417	593.660	41,90	Kayseri	1.742.082	166.864	9,60
Manisa	1.322.567	542.480	40,70	Muş	884.686	78.426	8,90
Gümüşhane	591.592	239.577	40,50	Niğde	717.237	60.026	8,40
İzmir	1.182.170	478.547	40,50	Bayburt	363.809	29.793	8,20
Uşak	553.937	223.496	40,30	Kırşehir	679.005	43.668	6,50
Aydın	822.661	326.605	39,70	Ardahan	547.671	30.757	5,60
Kırklareli	641.501	254.124	39,60	Kars	808.808	34.441	4,30
Amasya	560.474	220.681	39,40	Aksaray	780.843	23.469	3,00
Samsun	975.104	380.073	39,00	Nevşehir	517.365	14.938	2,90
Siirt	610.208	232.264	38,10	Van	1.898.097	45.141	2,40
Hatay	546.954	208.067	38,00	Şanlıurfa	1.919.798	14.850	0,80
K. Maraş	1.433.300	521.413	36,40	Ağrı	1.087.975	5.905	0,50
Giresun	711.632	258.140	36,30	İğdır	534.005	161	0,03
Çorum	1.253.797	450.142	35,90	Toplam	78.004.644	22.933.000	29,40

Kaynak: OGM, 2021: 34-35

Tablo 2 ve Şekil 2’de de görüleceği üzere yüz ölçüm açısından ülkede en fazla ormanlık alan, 1.146.062 ha ile, Antalya ilinde bulunmaktadır. Ayrıca Kastamonu, Mersin, Muğla, Kütahya, Konya, Balıkesir, Adana, Denizli, Manisa, Bolu, Kahramanmaraş, Bursa, Çanakkale, İzmir ve Tokat, ormanlık alanın ülkede fazla olduğu diğer illerdir. Buna göre ormanlık alan yüz ölçümü fazla olduğu için söz konusu suç ve kabahatlerin en fazla bu illerde işlenmesinin beklendiği söylenebilir.



Şekil 2. İllerin orman varlıkları (2020).

Yukarıda yapılan açıklama, orman varlığı hakkında genel bir fikir verse de illerin yüz ölçümüne oranla ne kadar ormanlık alana sahip oldukları konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Bu nedenle illerin yüz ölçümüne oranla sahip oldukları orman varlıklarının da ortaya konması, konunun bu yönüne de açıklık getirilmesi açısından önemlidir. Aynı zamanda böyle bir veri, o ilde yaşayan insanların ormanla karşı karşıya gelme, başka bir deyişle de ormanla ilgili herhangi bir suç ve kabahate karışma olasılıklarının ortaya konması açısından da önem arz etmektedir.

Belirtilen bakış açısıyla yüz ölçümüne oranla ülkede en fazla ormanlık alanın hangi ilde olduğuna bakıldığında, %71,6 ile Karabük'ün ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Kastamonu, Bolu, Bartın, Sinop, Muğla ve Yalova, yüz ölçümüne oranla en fazla (%57,31-%71,62) orman alanına sahip diğer illerdir. Ormanlık alan oranı çok yüksek olduğu için bu illerde orman suç ve kabahati işleme olasılığının yüksek çıkması beklenebilir.

Ülkede yüz ölçümüne oranla orman alanının fazla (%42,99-%57,3) olduğu yerler; Marmara Bölgesi'nin Bilecik, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, İstanbul ve Sakarya illeri; Karadeniz Bölgesi'nin Artvin, Rize, Tokat, Zonguldak ve Düzce illeri; Akdeniz Bölgesi'nin Antalya, Osmaniye, Mersin, Burdur ve Isparta illeri; Ege Bölgesi'nin Kütahya ve Denizli illeri; Doğu Anadolu Bölgesi'nin ise Şırnak ilidir. Buna göre ormanlık alan oranı yüksek olduğu için orman suç ve kabahati işleme olasılığının bu illerde fazla olması beklenebilir.

Yüz ölçümüne oranla orman alanın ülkede orta düzeyde (%28,67-%42,98) olduğu vilayetler arasında Çorum'dan Trabzon'a kadar uzanan Karadeniz Bölgesi'nin illeri; Ege Bölgesi'nin İzmir, Manisa, Aydın ve Uşak illeri; Akdeniz Bölgesi'nin Adana, Hatay ve Kahramanmaraş illeri; Marmara Bölgesi'nin Kocaeli ve Kırklareli illeri; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Tunceli ve Bingöl illeri; İç Anadolu Bölgesi'nin Eskişehir ili ve Güneydoğu Anadolu (GDA) Bölgesi'nin de Siirt ili yer almaktadır. Ayrıca bu grupta Doğu Karadeniz Bölümü'nden illerin de bulunması dikkat çekicidir.

Ülkede yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın az olduğu (%14,35-%28,66) vilayetler, daha çok karasal iklimin etkili olduğu; Marmara Bölgesi'nin Edirne ve Tekirdağ illeri; İç Anadolu Bölgesi'nin Ankara, Konya, Kırıkkale, Çankırı, Yozgat ve Sivas illeri; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Malatya, Erzincan, Elazığ, Bitlis ve Hakkâri illeri ile GDA Bölgesi'nin Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Batman illeridir. Ayrıca Ege Bölgesi'nde bulunan Afyonkarahisar da bu grupta yer alan bir diğer ildir.

Yüz ölçümüne oranla Türkiye'de en az orman alanına sahip olan il, %0,03 oranıyla, Iğdır'dır. Daha önce de değinildiği üzere Iğdır, ülkede ormanlık alanın da en az olduğu ildir. Buna göre *bir süredir Iğdır'ın Avrupa'nın hava kirliliği en yoğun şehri* (IQAir, 2021: 24) olması da bir tesadüf değildir. Ayrıca yüz ölçümüne oranla ülkede en az orman alanına sahip ikinci il Ağrı, üçüncü il ise Şanlıurfa'dır. Bunlardan *Şanlıurfa'da 1959-2012 döneminde 25 adet sel ve taşkın yaşanmıştır* (Şanlıurfa AFAD Müdürlüğü, 2021: 122). Dahası 2023 yılının mart ayında ilde büyük bir sel felaketi daha olmuş ve bunda da önemli can ve mal kayıpları meydana gelmiştir. Yaşanan bu afetlerin Şanlıurfa'nın ülkedeki en az orman oranına sahip üçüncü il olmasıyla büyük ölçüde ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Bu üç ili sırasıyla; Van, Nevşehir, Aksaray, Kars, Ardahan, Kırşehir, Bayburt, Niğde, Muş, Kayseri, Erzurum, Kilis ve Karaman takip etmektedir. Buna göre ülkedeki en az orman yüz ölçümüne sahip iller; Doğu Anadolu, İç Anadolu ve GDA bölgelerinde bulunmaktadır. Orman alanı en düşük olduğu için söz konusu suç ve kabahatleri işleyenlerin ve dolayısıyla da orman cürümleri sebebiyle hapse girenlerin sayı ve oranının en az bu illerde olması beklenebilir.

3.3. İllere Göre Kırsal Nüfus Varlığı

Yukarıda da değinildiği üzere çalışma konusuyla ilgili herhangi bir suç ya da kabahat işlenebilmesi için her şeyden önce illerde ormanlık bir alan bulunmalıdır. Ayrıca ormanlık alanın yakınında yaşayan birilerinin olması ve onların da ormandan bir şekilde istifadeye gereksinim duymaları gerekmektedir. Yerleşme tipleri karşılaştırıldığında, çevresel ve sosyoekonomik şartlar gereği, kırsalda yaşayan nüfusun; ormanla daha çok iç içe, etkileşim

halinde ve bu sebeple de az veya çok ondan istifadeye gereksinim duymasının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre orman içinde veya civarında ikamet eden kırsal nüfusun çeşitli maksatlarla; kaçak ağaç kesme, kullanma (sarf), izinsiz otlatma veya avlanma, ormanda usulsüz alan açma, işgal ve faydalanma gibi sebeplerle ormanla ilgili birtakım suç ya da kabahatleri işleme potansiyellerinin yüksek olduğu söylenebilir. Nitekim konuyla ilgili yapılan çalışmalar, *ormanlarda insan müdahaleleri sonucunda meydana gelen zararların büyük bir kısmının kırsal kesimde yaşayan* (Kahyaoğlu vd., 2022: 115) *nüfusun; fakirliği, bilinçsizliği ve eğitimsizliğinden kaynaklandığını* (Öztürk-Kaya, 2002: 1) göstermiştir. Bu nedenle illerin kırsal nüfus oranlarının ortaya konması, çalışma açısından önem arz etmektedir. Belirtilen bakış açısından hareketle illerin kırsal nüfus oranlarını ortaya koyabilmek amacıyla Tablo 3 ve Şekil 3 hazırlanmıştır. Ancak bunlar hazırlanırken, 2013 yılından itibaren TÜİK'in büyükşehirlerin kırsalında yaşayan nüfusa ilişkin veri yayımlanmaması sebebiyle adı geçen kurumun konuyla ilgili tüm illeri kapsayan en son istatistiki bilgilerinin kamuoyuyla paylaşıldığı 2012 verileri dikkate alınmıştır.

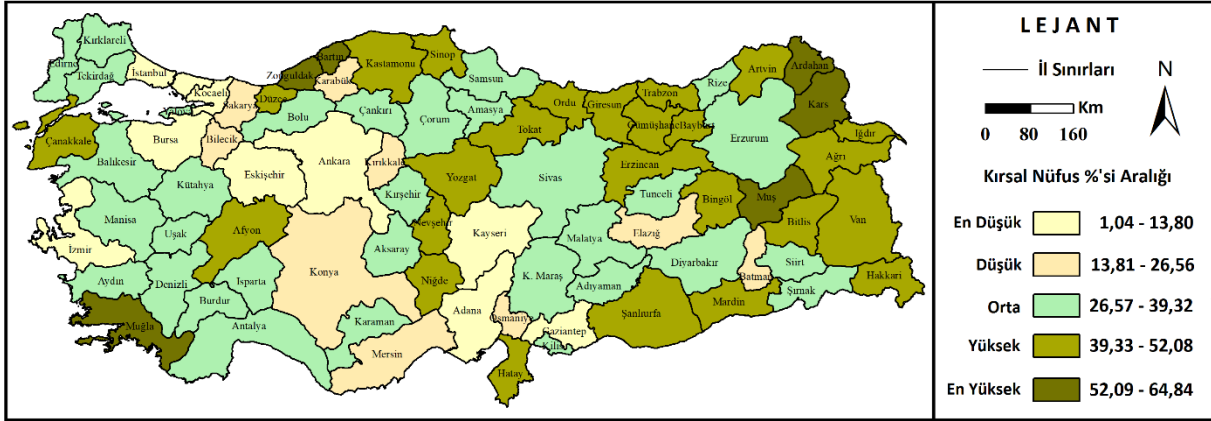
Tablo 3. 2012 yılı itibarıyla illerin kırsal nüfus oranları

İl	Kırsal Nüfus %'si	İl	Kırsal Nüfus %'si	İl	Kırsal Nüfus %'si
Ardahan	64,82	Yozgat	41,29	Tekirdağ	30,89
Bartın	63,83	Mardin	40,74	Edirne	30,80
Muş	62,62	Giresun	40,66	Karaman	29,67
Kars	56,95	Erzincan	40,59	Yalova	29,45
Muğla	56,07	Aydın	39,21	Denizli	29,43
Zonguldak	52,63	Balıkesir	38,68	Antalya	28,67
Gümüşhane	50,07	Adıyaman	38,62	Kilis	28,46
Hatay	49,95	Siirt	38,34	Diyarbakır	27,44
Niğde	49,02	Burdur	38,00	Kırşehir	26,78
Van	47,84	Aksaray	37,83	Osmaniye	26,23
Ağrı	47,05	Çankırı	37,41	Elazığ	25,54
İğdir	46,70	K. Maraş	36,46	Batman	25,30
Bayburt	46,48	Şırnak	35,99	Sakarya	24,56
Afyonkarahisar	46,32	Rize	35,95	Bilecik	24,09
Bitlis	45,76	Bolu	35,39	Konya	23,80
Sinop	45,46	Kütahya	34,56	Karabük	23,19
Şanlıurfa	44,64	Erzurum	34,53	Mersin	21,09
Hakkâri	44,24	Amasya	34,38	Kırıkkale	15,20
Artvin	43,94	Malatya	33,79	Kayseri	12,44
Kastamonu	43,86	Tunceli	33,08	Adana	11,24
Çanakkale	43,68	Samsun	32,86	Gaziantep	10,82
Trabzon	43,68	Manisa	32,81	Bursa	10,65
Nevşehir	43,12	Isparta	31,97	Eskişehir	9,99
Ordu	42,90	Kırklareli	31,96	İzmir	8,58
Bingöl	42,80	Uşak	31,73	Kocaeli	6,56
Düzce	41,86	Sivas	31,29	Ankara	2,49
Tokat	41,61	Çorum	31,03	İstanbul	1,04

Kaynak: TÜİK ADNKS

Tablo 3'te de görüleceği üzere Türkiye'de nüfusuna kıyasla en fazla kırsal nüfus, %64,82 ile Ardahan'da bulunmaktadır. Ayrıca Bartın, Muş, Kars, Muğla ve Zonguldak, nüfusuna kıyasla en fazla kırsal nüfus (%52,09-%64,84 arasında) barındıran diğer illerdir. Ülkede nüfusuna oranla kırsal nüfusun yüksek (%39,33-%52,08 arasında) olduğu illerse; Gümüşhane,

Hatay, Niğde, Van, Ağrı, Iğdır, Bayburt, Afyonkarahisar, Bitlis, Sinop, Şanlıurfa, Hakkâri, Artvin, Kastamonu, Çanakkale, Trabzon, Nevşehir, Ordu, Bingöl, Düzce, Tokat, Yozgat, Mardin, Giresun ve Erzincan'dır. Kırsal nüfus oranı en yüksek ya da yüksek gruplarda yer aldıkları için sayı ve oranca orman suçları sebebiyle hapse girenlerin burada adı geçen illerin bilhassa büyük ölçüde orman varlığına sahip olanlarında fazla olması beklenebilir.



Şekil 3. İllerin kırsal nüfus oranları (2012).

Buna karşın ülkede nüfusuna kıyasla kırsal nüfus oranının en düşük (%1,04 olduğu il ise İstanbul'dur. Ayrıca Ankara, Kocaeli, İzmir, Eskişehir, Bursa, Gaziantep, Adana ve Kayseri'de de kırsal nüfus oranı (%1,04-%13,8 arasında) oldukça azdır. Nüfusuna kıyasla kırsal nüfus oranının düşük (%13,81-%26,56 arasında) olduğu iller; Kırıkkale, Mersin, Karabük, Konya, Bilecik, Sakarya, Batman, Elazığ ve Osmaniye'dir. Kırsal nüfus oranı en düşük ya da düşük grupta yer aldıkları için sayı ve oranca orman suçları sebebiyle hapse girenlerin burada adı geçen illerde az olması beklenebilir.

Ancak burada konuyla ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus da ülke çapında kırsal nüfusun yıldan yıla azaldığıdır. Nitekim Tablo 4'te de görüleceği üzere çalışma döneminin başına tekabül eden 2000 yılında ülkedeki kırsal nüfus oranı %35,1 iken 2012 yılında %22,72'ye gerilemiştir. Çalışma döneminin son yılındaysa bu oranın çok daha düşük seviyelere kadar gerilediği aşikârdır. Ancak 28.489 Sayılı Kanun gereğince büyükşehir olan illerin tamamı şehir olarak kabul edildiği için 2020 yılına ilişkin kırsal ve kentsel nüfus verileri, tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır.

Tablo 4. Yıllara göre Türkiye'de köy ve şehir nüfuslarını gösterir tablo

Yıl	Kırsal		Kentsel		Toplam Nüfus
	Nüfus	%'si	Nüfus	%'si	
2000*	23.797.653	35,10	44.006.274	64,90	67.803.927
2012**	17.178.953	22,72	58.448.431	77,28	75.627.384
2020**	5.878.321	7,03	77.736.041	92,97	83.614.362

Kaynak: *DİE, 2003: 109, **TÜİK ADNKS

Konuyla ilgili olarak burada değinilmesi gereken bir diğer husus da kırdan kente yapılan göçlerin orman köylerinde daha fazla olduğudur. Nitekim TBMM'nin Meclis Araştırma Komisyonu'nca hazırlanan bir rapor da bunu doğrulamaktadır. Sözü edilen raporda “*Genel olarak Türkiye'deki orman köyleri; ekonomi, sağlık, eğitim ve altyapı gibi imkânlar açısından diğer kırsal yerleşmelerin gerisindedir. Bu nedenle orman köylerindeki özellikle genç nüfus, geçici ya da kalıcı olarak şehirlere göç etmektedir.*” (TBMM, 2004: 9-10) ifadesine yer verilmiştir. Bu durum, ormanla iç içe yahut ormana yakın bir yerde kurulan kırsal yerleşmelerdeki nüfusun başta tarım ve hayvancılık olmak üzere ekonomik faaliyetlerinin büyük ölçüde ormanlık saha tarafından kısıtlanmasından kaynaklanmaktadır.

3.4. İllere Göre Yıllık Sıcaklık Ortalamalarının Dağılışı

Daha önce de değinildiği üzere ülkede işlenen orman suç ya da kabahatleri arasında %33,54'lük bir oranla orman ağaçlarını kaçak kesme, ilk sırada yer almaktadır. Bunun sebeplerinden birisi olarak da, özellikle kırsalda ikamet vatandaşların ekonomik sebeplerle, yakacak temin etmek istemeleri gösterilebilir. Nitekim kırsalda ikamet eden vatandaşların ısınma ihtiyaçlarını büyük ölçüde odun ve kömürden karşıladığı, buna karşın özellikle son yıllarda *uluslararası kömür piyasalarında yaşanan gelişmeler sebebiyle kömür fiyatlarının aşırı bir şekilde arttığı* (Türkiye Taş Kömürü Kurumu [TTK], 2020: 38); bunun da ekonomik açıdan onları olumsuz bir şekilde etkilediği göz önünde bulundurulursa, söz konusu suçların işlenmesinin altında yatan sebeplerden birisi daha anlaşılabilir olacaktır.

Belirtilen sebeple bu cürmün işlenmesindeyse sıcaklık değerlerinin etkili olabileceğini söylemek mümkündür. Zira sıcaklık değerlerinin düşük derecelerde seyrettiği illerde kış şartları çetin geçtiği için buralarda yakacak temini maksadıyla orman suçlarının işlenmesine daha fazla rastlanabilir. Bu düşünceden hareketle Türkiye'de illerin yıllık sıcaklık ortalamalarını ortaya koyabilmek amacıyla Tablo 5 ve Şekil 4 hazırlanmıştır.

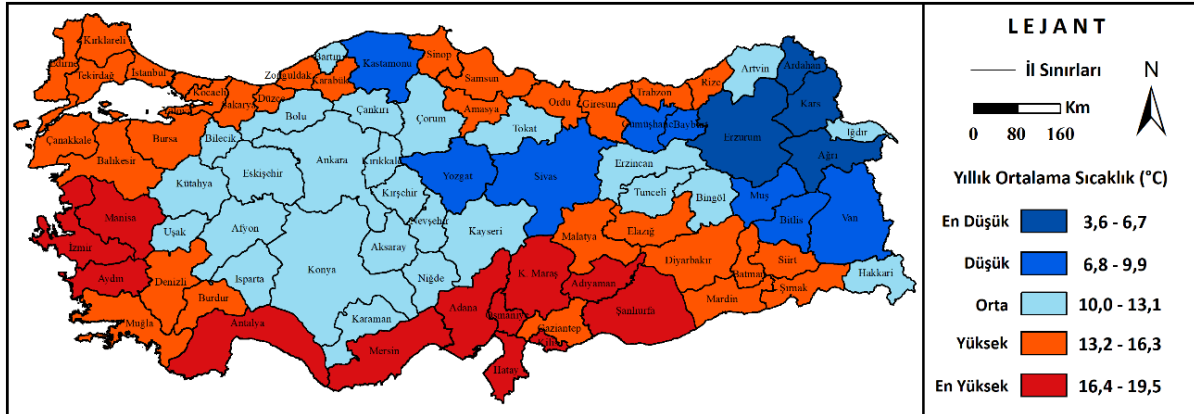
Tablo 5'te de görüleceği üzere 3,7 °C ile Türkiye'nin sıcaklık ortalaması en düşük ili, Ardahan'dır. Ayrıca Kars, Erzurum ve Ağrı, ülkede sıcaklık ortalaması en düşük olan grupta (3,6 ilâ 6,7°C arasında) yer alan diğer illerdir. Ülkede sıcaklık ortalaması düşük olan grupta (6,8 ilâ 9,9 °C arasında) yer alan illerse; Bayburt, Sivas, Yozgat, Bitlis, Van, Gümüşhane, Muş ve Kastamonu'dur. Buna göre ısınma maksatlı orman ağaçlarını kaçak kesme suçunun sözü edilen illerde fazla çıkma olasılığının yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bunlardan *Doğu Anadolu Bölgesi'nde XVII. yüzyılın ortalarına kadar varlığını koruyan ormanlık alanlar, kışların uzun ve soğuk geçmesine bağlı olarak bölge halkının yakacak temin etmesi yüzünden ortadan kalkmıştır* (Belli, 1996: 641). Dolayısıyla bölge genelinde orman

varlığı önemli ölçüde azaldığı için çalışma dönemi içinde düşük sıcaklıklara bağlı olarak orman suçu işlenme olasılığı, muhtemelen beklenenin altında çıkacaktır.

Tablo 5. 1927-2022 döneminde Türkiye’de illerin yıllık sıcaklık ortalamalarını gösterir tablo

İl Adı	Sıcaklık (°C)	İl Adı	Sıcaklık (°C)	İl Adı	Sıcaklık (°C)
Mersin	19,3	Giresun	14,6	Karaman	12,1
Adana	19,2	Sakarya	14,6	Ankara	12,0
Antalya	18,8	Samsun	14,6	Konya	11,7
Osmaniye	18,7	Ordu	14,5	Kırşehir	11,5
Şanlıurfa	18,5	Rize	14,5	Çankırı	11,4
Hatay	18,3	Sinop	14,3	Afyonkarahisar	11,3
İzmir	17,9	Tekirdağ	14,1	Niğde	11,2
Aydın	17,7	Edirne	13,8	Eskişehir	11,0
Adıyaman	17,4	Malatya	13,7	Çorum	10,9
Kilis	17,2	Zonguldak	13,7	Erzincan	10,9
Manisa	16,9	Amasya	13,6	Kütahya	10,8
K. Maraş	16,7	Karabük	13,6	Nevşehir	10,8
Denizli	16,3	Burdur	13,3	Kayseri	10,7
Siirt	16,3	Kırklareli	13,3	Bolu	10,4
Mardin	16,1	Düzce	13,2	Hakkâri	10,3
Batman	15,9	Elazığ	13,2	Kastamonu	9,9
Diyarbakır	15,9	Bartın	12,8	Muş	9,8
Gaziantep	15,3	Tunceli	12,7	Gümüşhane	9,6
Şırnak	15,3	Bilecik	12,5	Van	9,5
Çanakkale	15,2	Kırıkkale	12,5	Bitlis	9,2
İstanbul	15,2	Tokat	12,5	Yozgat	9,2
Muğla	15,2	Uşak	12,5	Sivas	9,0
Kocaeli	14,9	Artvin	12,3	Bayburt	7,1
Balıkesir	14,8	İğdır	12,3	Ağrı	6,2
Trabzon	14,8	Isparta	12,3	Erzurum	5,8
Yalova	14,7	Bingöl	12,2	Kars	4,8
Bursa	14,6	Aksaray	12,1	Ardahan	3,7

Kaynak: MGM Resmi İstatistikleri



Şekil 4. 1927-2022 döneminde Türkiye’de illerin yıllık sıcaklık ortalamalarını gösterir harita.

Ülkede sıcaklık ortalamasının orta düzeyde (10 ilâ 13,1 °C arasında) seyrettiği iller; Hakkâri, Bolu, Kayseri, Kütahya, Nevşehir, Çorum, Erzincan, Eskişehir, Niğde, Afyonkarahisar, Çankırı, Kırşehir, Konya, Ankara, Aksaray, Karaman, Bingöl, Artvin, Iğdır, Isparta, Bilecik, Kırıkkale, Tokat, Uşak, Tunceli ve Bartın’dır. İlgili haritada da görüleceği üzere daha çok bu iller, İç Anadolu’da ve bu bölgenin çevresinde yer almaktadır.

Yukarıda değinilenlerin dışında kalan illerdeyse sıcaklık değerleri, yüksek (13,2 ilâ 16,3 °C arasında) ya da en yüksek (16,4 ilâ 19,5 °C arasında) düzeyde seyretmektedir. Daha çok bunlar, denize kıyısı bulunan bölgelerin ve GDA’nın illeridir. Buna istinaden de ısınma

maksatlı orman ağaçlarını kaçak kesme suçunun sözü edilen illerde düşük çıkma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.

3.5. İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri

Günümüz dünyasında sınırları belirli herhangi bir alandaki *refah, yoksulluk* ve bunların derecesinin *tespitinde, SEGE ve insani kalkınma kriterleri dikkate alınmaktadır* (Karataş, 2005: 139-140). *Gelişmişlik farkı, devletler arasında olabildiği gibi bir ülkenin bölgeleri ya da illeri arasında da olabilir* (Çetin & Sevüktekin, 2006: 39). Bu farklılıklar ise ormanla ilgili suç ve kabahatlerin izahında kullanılabilir. Şöyle ki, sosyoekonomik açıdan gelişmiş illerde söz konusu suç ve kabahatlerin az, tersi olanlardaysa fazla olması beklenebilir.

Belirtilen bakış açısıyla 2017 yılı itibarıyla Türkiye'deki illerin durumunu ortaya koyabilmek amacıyla *Acar vd. tarafından hazırlanan SEGE skorlarından* istifade edilerek Tablo 6 oluşturulmuştur. Ardından da bu skorların derecesine göre ülkedeki illerin 5 gruba ayrıldığı bir dağılım haritası (Şekil 5) çizilmiştir. Sözü edilen skorlar; *demografi, istihdam, eğitim, sağlık, yaşam kalitesi, erişilebilirlik, mali, rekabetçilik ve yenilikçi kapasite gibi başlıklar altında toplanan 52 değişken dikkate alınarak tespit edilmiştir* (Acar vd., 2019: 11).

Tablo 6. 2017 yılı itibarıyla illerin SEGE düzeyini gösterir tablo

İl Adı	SEGE Skoru	İl Adı	SEGE Skoru	İl Adı	SEGE Skoru
İstanbul	4,051	Zonguldak	0,333	Çankırı	-0,379
Ankara	2,718	Uşak	0,278	Tokat	-0,381
İzmir	1,926	Gaziantep	0,250	Niğde	-0,395
Kocaeli	1,787	Samsun	0,242	K. Maraş	-0,416
Antalya	1,642	Burdur	0,211	Tunceli	-0,439
Bursa	1,336	Kırıkkale	0,211	Ordu	-0,486
Eskişehir	1,278	Düzce	0,200	Erzurum	-0,531
Muğla	1,175	Karaman	0,177	Kilis	-0,570
Tekirdağ	1,014	Rize	0,174	Yozgat	-0,589
Denizli	0,923	Kütahya	0,170	Gümüşhane	-0,623
Sakarya	0,832	Amasya	0,054	Bayburt	-0,629
Yalova	0,796	Hatay	0,017	Adıyaman	-0,926
Bolu	0,760	Nevşehir	-0,015	Ardahan	-0,983
Konya	0,668	Afyonkarahisar	-0,023	Diyarbakır	-1,074
Aydın	0,599	Elazığ	-0,061	Kars	-1,125
Isparta	0,564	Kırşehir	-0,085	İğdır	-1,179
Kayseri	0,560	Malatya	-0,113	Bingöl	-1,208
Kırklareli	0,557	Sivas	-0,137	Batman	-1,324
Bilecik	0,556	Bartın	-0,140	Şanlıurfa	-1,350
Çanakkale	0,548	Erzincan	-0,150	Mardin	-1,396
Edirne	0,534	Kastamonu	-0,224	Siirt	-1,405
Karabük	0,513	Artvin	-0,235	Bitlis	-1,428
Manisa	0,490	Çorum	-0,262	Van	-1,452
Balıkesir	0,476	Aksaray	-0,271	Hakkâri	-1,518
Mersin	0,413	Sinop	-0,317	Muş	-1,704
Trabzon	0,389	Giresun	-0,323	Ağrı	-1,752
Adana	0,353	Osmaniye	-0,367	Şırnak	-1,788

Kaynak: Acar vd., 2019: 35

Tablo 6'da da görüleceği üzere 4,051 skorla SEGE açısından ülkenin ilk sırada yer alan ili, İstanbul'dur. Sırasıyla bu ili Ankara, İzmir, Kocaeli, Antalya, Bursa, Eskişehir, Muğla,

Tekirdağ, Denizli, Sakarya, Yalova ve Bolu takip etmektedir. Buna göre ormanla ilgili suç ya da kabahatlerin sözü edilen illerde düşük çıkma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.



Şekil 5. 2017 yılı itibarıyla illerin SEGE düzeyini gösterir harita.

Buna karşın Şırnak, -1,788 skorla SEGE açısından ülkenin en son sırasında yer alan ilidir. Sırasıyla bu ili Ağrı, Muş, Hakkâri, Van, Bitlis, Siirt, Mardin, Şanlıurfa, Batman, Bingöl, Iğdır, Kars, Diyarbakır, Ardahan, Adıyaman, Bayburt ve Gümüşhane takip etmektedir. Buna göre söz konusu suç ya da kabahatlerin adı geçen illerin ormanlık alana sahip olanlarında fazla çıkma olasılığının yüksek olması beklenebilir.

Yukarıda anlatılanlara ilaveten Tablo 6’da verilen Türkiye’deki illerin SEGE skorlarına bir de sayısal açıdan bakıldığında, bunların %51,9’unun (42 il) eksi değerlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Şekil 5’te gösterilen gruplamaya göre ise SEGE derecesinin en düşük ve düşük olduğu grupta yer alan illerin oranının ise %76,5 (62 il) olduğu dikkati çekmektedir. Buna göre ülkede işlenen orman suç ya da kabahatlerinin genelinin altında sosyoekonomik sebeplerin yatma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.

3.6. Yıllara ve Cinsiyete Göre Türkiye’de Orman Suçlarından CİK’e Girenler

Yıllara ve cinsiyete göre işlemiş oldukları orman suçları sebebiyle Türkiye’de CİK’e giren hükümlülerin durumunu ortaya koyabilmek amacıyla Tablo 7 hazırlanmıştır. İlgili tabloda da görüleceği üzere söz konusu suç sebebiyle ve belirtilen dönem boyunca Türkiye’de cezaevine girenlerin %98,31’ini erkekler, %1,69’unu ise kadınlar oluşturmuştur.

Oransal açıdan erkek ve kadın suçluluğu arasında böyle büyük bir fark görülmesinde, *genel olarak kadınlara özgü olduğu öne sürülen zayıflık, evcimenlik ve çocuk yetiştirme gibi niteliklerin suç dünyasıyla uyumlamaması etkilidir. Buna bağlı olarak kadınla suç arasındaki çizgi çok keskin ve net iken erkekle suç arasındaki çizgi ise çok incedir* (İlbars, 2007: 4).

Tablo 7. 2001-2020 döneminde Türkiye’de yıllara ve cinsiyete göre orman suçları sebebiyle CİK’e giren hükümlülerin sayı ve oranları

Yıl	CİK’e Giren Erkek		CİK’e Giren Kadın		Yıl	CİK’e Giren Erkek		CİK’e Giren Kadın	
	Sayısı	%si	Sayısı	%si		Sayısı	%si	Sayısı	%si
2001	1.872	99,00	19	1	2011	304	98,38	5	1,62
2002	1.612	99,02	16	0,98	2012	386	99,48	2	0,52
2003	1.074	99,26	8	0,74	2013	782	96,07	32	3,93
2004	1.074	99,35	7	0,65	2014	458	97,03	14	2,97
2005	1.295	99,16	11	0,84	2015	311	98,11	6	1,89
2006	972	98,58	14	1,42	2016	300	99,01	3	0,99
2007	993	98,61	14	1,39	2017	476	98,76	6	1,24
2008	479	99,79	1	0,21	2018	625	93,14	46	6,86
2009	373	98,68	5	1,32	2019	816	96,68	28	3,32
2010	357	99,44	2	0,56	2020	650	96,73	22	3,27
					Toplam	15.209	98,31	261	1,69

Kaynak: TÜİK CİK’e Giren Hükümlü İstatistikleri

Ayrıca yukarıda da değinildiği üzere; *orman ağaçlarını kaçak kesme, kaçak kesilen orman ağaçlarından odun kömürü yapma, orman ürünlerini kaçak nakletme, ormanda usulsüz alan açma, fidan ekim sahasını bozma, izinsiz avlanma, izinsiz maden ocağı açma veya tesis kurma* (OGM, 2011: 30-44) gibi orman suç ve kabahatleri az veya çok bir güç gerektirdiği için de bunları işleyenler de daha çok erkeklerdir.

3.7. Orman Suçlarından CİK’e Girenlerin İllere Göre Dağılışı

2001-2020 döneminde Türkiye’de orman suçları sebebiyle CİK’e giren hükümlülerin illere göre durumunu ortaya koyabilmek amacıyla, Tablo 8 hazırlanmıştır. Sözü edilen tablo, illere göre belirtilen suçlardan hapse girenlerin 20 yıllık toplamı bulunduktan sonra bunların en fazla olandan en az olana doğru sıralanması ve de bulunan sayıların ülke toplamına oranlanmasıyla oluşturulmuştur. Ardından da bu tablodaki sayıların illere göre dağılışının noktalama yöntemiyle gösterildiği bir harita (Şekil 6) çizilmiştir.

Tablo 8 ve Şekil 6’da da görüleceği üzere Türkiye’de orman suçlarından hapse girenlerin sayısının, 1.355 kişi ile, en yüksek olduğu il Sakarya’dır. Bu sayı 20 yıllık süreçte ülkede belirtilen suçlardan hapse girenlerin %8,76’sına tekabül etmektedir. Belirtilen suçlardan cezaevine girenlerin sayısının ülkede yüksek olduğu diğer illerse; Samsun, Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Tokat, Antalya, Mersin, Kocaeli, Bursa, Adana, İstanbul ve Ordu’dur.

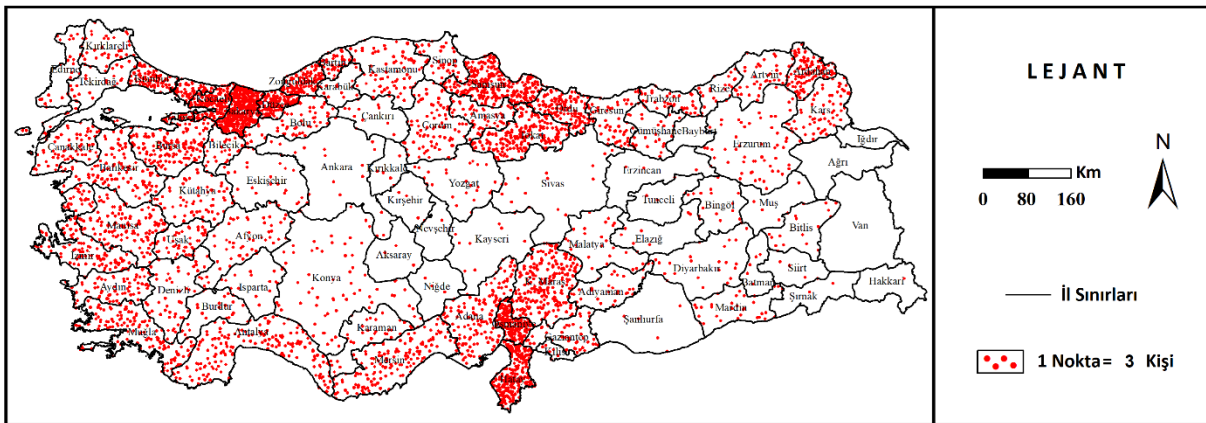
Türkiye’de orman suçlarından hapse girenlerin sayısının en yüksek olduğu il olan Sakarya’ya bakıldığında yüz ölçümünün %42,6’sının (208.226 ha) ormanlık alanlardan oluştuğu görülmektedir. Buna göre yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın Türkiye’de yüksek derece olduğu illerden birisi olan Sakarya, aynı zamanda 14,6 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın da yüksek olduğu illerden biridir. Ayrıca 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %24,56’sının (düşük derecede) kırsalda yaşadığı il, 2017 yılı itibarıyla da 0,832 skorla SEGE açısından ülkede 11.

sırada (orta seviyede) yer almaktaydı. *Sanayi sektörünün Türkiye’de önemli ölçüde geliştiği illerden birisi olması nedeniyle Sakarya, ülkenin farklı bölgelerinden önemli ölçüde göç almıştır* (Edecin, 2007: 13-73). Buna rağmen ilde işlenen orman suçlarının bu denli yüksek olmasının manidar olduğunu; bunun da yüz ölçümünün önemli bir kısmının ormanlık alanlardan oluşmasından ve kırsal nüfusunun azımsanamayacak varlığından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Tablo 8. 2001-2020 döneminde orman suçlarından ÇİK’e girenlerin illere göre dağılışı

İl Adı	Hapse Girenlerin		İl Adı	Hapse Girenlerin		İl Adı	Hapse Girenlerin	
	Sayısı	Ülkedeki Oranı (%)		Sayısı	Ülkedeki Oranı (%)		Sayısı	Ülkedeki Oranı (%)
Sakarya	1.355	8,76	Erzurum	174	1,12	Ankara	55	0,36
Samsun	896	5,79	Bolu	172	1,11	Bitlis	51	0,33
K. Maraş	714	4,62	Amasya	166	1,07	Isparta	51	0,33
Hatay	708	4,58	Giresun	164	1,06	Karabük	51	0,33
Osmaniye	623	4,03	Afyonkarahisar	159	1,03	Bingöl	47	0,30
Tokat	609	3,94	Denizli	146	0,94	Sivas	46	0,30
Antalya	530	3,43	Uşak	140	0,90	Çankırı	34	0,22
Mersin	450	2,91	Gaziantep	135	0,87	Kayseri	31	0,20
Kocaeli	442	2,86	Bartın	115	0,74	Elazığ	23	0,15
Bursa	427	2,76	Artvin	113	0,73	Batman	17	0,11
Adana	421	2,72	Sinop	110	0,71	Kilis	17	0,11
İstanbul	420	2,71	Trabzon	109	0,70	Muş	15	0,10
Ordu	418	2,70	Yalova	106	0,69	Kırkkale	14	0,09
Muğla	388	2,51	Kırklareli	101	0,65	Şanlıurfa	14	0,09
İzmir	371	2,40	Karaman	96	0,62	Kırşehir	13	0,08
Zonguldak	364	2,35	Mardin	94	0,61	Niğde	13	0,08
Manisa	361	2,33	Adıyaman	92	0,59	Tunceli	12	0,08
Düzce	357	2,31	Eskişehir	78	0,50	Siirt	11	0,07
Ardahan	343	2,22	Yozgat	77	0,50	Aksaray	9	0,06
Balıkesir	328	2,12	Edirne	76	0,49	Erzincan	9	0,06
Çorum	246	1,59	Malatya	76	0,49	Şırnak	7	0,05
Çanakkale	237	1,53	Bilecik	75	0,48	Hakkâri	2	0,01
Kastamonu	224	1,45	Gümüşhane	75	0,48	Nevşehir	2	0,01
Aydın	207	1,34	Burdur	70	0,45	Iğdır	1	0,01
Konya	198	1,28	Tekirdağ	70	0,45	Van	1	0,01
Kars	195	1,26	Diyarbakır	66	0,43	Bayburt	0	0,00
Kütahya	175	1,13	Rize	62	0,40	Ağrı	0	0,00

Kaynak: TÜİK ÇİK’e Giren Hükümlü İstatistikleri



Şekil 6. 2001-2020 döneminde orman suçlarından ÇİK’e girenlerin illere göre dağılışı.

Ülkede orman suçları sebebiyle hapse girenlerin fazla olduğu ikinci il olan Samsun’un yüz ölçümünün %39’u (380.073 ha) ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Bununla ülkede ormanlık alanın orta derece olduğu illerden birisi olan Samsun, 14,6 °C ile yıllık ortalama

sıcaklığın yüksek olduğu vilayetlerden biridir. Ayrıca 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %32,86'sının (orta derecede) kırsalda yaşadığı Samsun, 2017 yılı verilerine göre 0,242 skorla (31. sırada) SEGE açısından ülkenin düşük seviyedeki illerinden biridir. Konuyla ilgili ilde yapılan bir araştırma Samsun'daki *orman köylülerinin ekonomik zorluklar içinde olduğunu, ormana sadece yakacak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla müdahale ettiklerini ve bu nedenle de orman ağaçlarını kaçak kesme suçunu fazlaca işlediklerini* (Daşdemir & Yılmaz, 2016: 316) ortaya koymuştur.

Orman suçları yüzünden hapse girenlerin fazla olduğu üçüncü il olan Kahramanmaraş'a bakıldığında yüz ölçümünün %36,4'ünün (521.413 ha) ormanlık alanlardan oluştuğu görülmektedir. Buna göre Kahramanmaraş, yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın ülkede orta derece olduğu illerden birisidir. Ayrıca Kahramanmaraş, 16,7 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın Türkiye'de en yüksek olduğu illerden birisidir. İlavenen 2012 yılı itibarıyla nüfusun %36,46'sı (orta derecede) kırsalda yaşadığı Kahramanmaraş, 2017 yılı verilerine göre de -0,416 skorla SEGE açısından ülkenin düşük (58. sırada) seviyedeki illerinden biridir. Dolayısıyla bu veriler göz önünde bulundurulduğunda söz konusu suçların Kahramanmaraş'ta yüksek olmasının; sıcaklık değerleriyle pek ilgisi olmadığı; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyiyle alakalı olduğu söylenebilir.

Mersin, 19,3 °C ile Türkiye'de yıllık ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu ildir. Yüz ölçümünün %53,5'i (835.534 ha) ormanlık alanlardan oluşan Mersin, ormanlık alan oranının ülkede yüksek olduğu illerden biridir. Ayrıca 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %21,09'u (düşük derecede) kırsalda yaşadığı Mersin, 2017 yılı verilerine göre 0,413 skorla SEGE açısından ülkenin düşük (25. sırada) seviyedeki illerinden biridir. Konuyla ilgili yapılan bir araştırma Mersin'de işlenen *orman suç ve kabahatlerinin en fazladan en aza doğru; orman ağaçlarını kaçak kesme, yerleşme, ormanda usulsüz alan açma, diğer suçlar (emval bulundurmak, su kanalı açmak, zati ihtiyacı kullanmamak, tomruk çalmak), izinsiz otlatma, orman ürünlerini kaçak nakletme ve yangın çıkarma* (Akduman, 1993: 10) olduğunu göstermiştir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Mersin'de işlenen orman suç ve kabahatlerinin; sıcaklık değerleriyle pek ilgisi olmadığını; orman varlığı ve kırsal nüfus oranıyla alakalı olduğunu söylemek mümkündür.

Daha önce de değinildiği üzere 1.146.062 ha orman alanıyla Antalya, yüz ölçüm açısından ülkede en fazla ormanlık alana sahip ildir. Yüz ölçümünün %55,6'sına tekabül eden bu oranla Antalya, ormanlık alanın ülkede yüksek olduğu illerden biridir. Ayrıca il, 18,8 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede en yüksek olduğu üçüncü vilayettir. 2012 yılı itibarıyla il nüfusunun %28,67'sinin (orta derecede) kırsalda yaşadığı Antalya, 2017 yılı verilerine göre

1,642 skorla, SEGE açısından ülkenin orta (5. sırada) seviyedeki illerinden biridir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda yüksek sıcaklık değerlerine rağmen söz konusu suçların Antalya’da yüksek olmasını, başta ilin sahip olduğu büyük orman alanı olmak üzere kırsal nüfus oranıyla ilişkilendirmek mümkündür. Yine bu konuyla ilgili olarak *Türkiye’nin en fazla kıl keçisi yetiştirilen ilinin Antalya olduğuna* (Özçağlar, 1995: 44) da burada değinmekte fayda vardır. Zira kıl keçisi yetiştiriciliği, otlatma kabahati potansiyelini artıran bir durumdur. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suçlarının; sıcaklık değerleriyle pek ilgisi olmadığı; orman varlığı ve kırsal nüfus oranıyla alâkalı olduğu anlaşılmaktadır.

Adana, 19,2 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede en yüksek olduğu ikinci ildir. Yüz ölçümünün %41,9’u (593.660 ha) ormanlık alanlardan oluşan Adana, bununla yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın Türkiye’de orta seviyede olduğu illerden birisidir. Ayrıca 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %11,24’ünün (en düşük seviyede) kırsalda yaşadığı Adana, 2017 yılı verilerine göre 0,353 skorla SEGE açısından ülkenin düşük (27. sırada) seviyedeki illerinden biridir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suçlarının; sıcaklık değerleriyle pek ilgisi olmadığı; daha çok orman varlığıyla alâkalı olduğu söylenebilir.

Tokat, yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın ülkede yüksek (%47,9) seviyede olduğu illerden biridir. 478.379 ha orman alanına sahip olan Tokat, 12,5 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede orta seviyede olduğu illerden birisidir. 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %41,61’inin (yüksek seviyede) kırsalda yaşadığı Tokat, 2017 yılı verilerine göre -0,381 skorla SEGE açısından ülkenin düşük (56. sırada) seviyedeki illerinden biridir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suçlarının daha çok; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyi ile alâkalı olduğu anlaşılmaktadır.

Hatay yüz ölçümünün %38’i (208.067 ha) ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Bununla il, yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın ülkede orta seviyede olduğu vilayetlerden biridir. Ayrıca Hatay, 18,3 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın Türkiye’de en yüksek olduğu altıncı ildir. 2012 yılı itibarıyla il nüfusunun %49,95’inin (yüksek seviyede) kırsalda yaşadığı il, 2017 yılı verilerine göre 0,017 skorla SEGE açısından ülkenin düşük (39. sırada) seviyedeki vilayetlerinden biridir. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suçlarının daha çok; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyiyle alâkalı olduğunu söylemek mümkündür.

Osmaniye il yüz ölçümünün %47,9’u (158.679 ha) ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Bununla Osmaniye, yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın ülkede yüksek seviyede olduğu illerden biridir. Ayrıca il, 18,7 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede en yüksek olduğu dördüncü vilayettir. 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %26,23’ünün (düşük seviyede) kırsalda yaşadığı Osmaniye, 2017 yılı verilerine göre -0,367 skorla SEGE açısından ülkenin düşük (54.

sırada) seviyedeki illerinden biridir. Buna göre ilde işlenen orman suçlarının daha çok; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyi ile alâkalı olduğu söylenebilir.

Buna karşın belirtilen suçlardan hapse girenlerin oranının ülkede en az olduğu grupta 0 kişi ile Ağrı ve Bayburt, ilk sırada yer almaktadır. Sırasıyla bunları; Van, Nevşehir, Iğdır, Hakkâri, Şırnak, Aksaray, Erzincan, Tunceli, Şanlıurfa, Siirt, Muş, Kilis, Batman, Elazığ, Niğde ve Kırşehir illeri takip etmektedir. 2020 yılı itibarıyla bu illerin yüz ölçümüne oranla ormanlık alanlarına bakıldığında %61,1'inde ormanlık alan oranının en az (Ağrı, Aksaray, Bayburt, Iğdır, Kırşehir, Kilis, Muş, Nevşehir, Niğde, Şanlıurfa, Van), %22,2'sinde ormanlık alan oranının az (Batman, Elazığ, Erzincan, Hakkâri) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın en az veya az olduğu illerde doğal olarak söz konusu suçların işlenmesinin de ya hiç olmadığını ya da çok az olduğunu söylemek mümkündür. Şekil 6'ya bakıldığında bunların daha çok karasal iklim şartlarının hüküm sürdüğü bölgelerin illeri oldukları görülmektedir.

Yüz ölçümüne kıyasla ormanlık alan oranının yüksek (%44,2) seviyede olduğu Şırnak'a bakıldığında, 15,3 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede yüksek seviyede olduğu illerden birisi olduğu görülmektedir. Ayrıca 2012 yılı itibarıyla il nüfusunun %35,99'unun (orta seviyede) kırsalda yaşadığı Şırnak, 2017 yılı verilerine göre -1,788 skorla, SEGE açısından ülkenin en sonuncu ilidir. Buna rağmen Şırnak'ta belirtilen suçlardan hapse girenlerin oranının çok az olmasının nedeni, *Türkiye'de bulunan asfaltit işletmelerinin tamamına yakınının bu il ve çevresinde* (Öcal vd., 2014: 291) bulunmasıdır. Zira *petrol kökenli, yüksek yumuşama noktasına sahip, doğal asfalt benzeri katı bir madde olan asfaltit, özellikle Doğu Anadolu ve GDA Bölgesi'nde ısınma amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmaktadır* (Ayhan, 2018: 357). Şırnak kömürü olarak da adlandırılan bu madenin fiyatının kömüre nazaran oldukça ucuz olmasının, ısınma amacıyla, ormanlara verilen zararın bu ilde önemli ölçüde azalmasına neden olduğu anlaşılmaktadır.

3.8. Yüz Bin Nüfus Başına Düşen Orman Suçlarından CİK'e Girenlerin İllere Göre Dağılışı

Bir önceki başlık altında 2001-2020 döneminde Türkiye'de orman suçları sebebiyle CİK'e giren hükümlülerin illere göre durumu ortaya konmuştu. Ancak konuya bu açıdan bakıldığında doğal olarak nüfusu fazla olan illerde söz konusu suçların daha yüksek, nüfusu az olanlardaysa daha düşük çıktığı görülmektedir. Bu başlık altındaysa, belirtilen olumsuzluğu giderebilmek maksadıyla, yüz bin nüfus başına düşen orman suçlarından CİK'e girenlerin illere göre dağılışı irdelenmeye çalışılmıştır. Bunun için de TÜİK'in ADNKS verileri kullanılarak

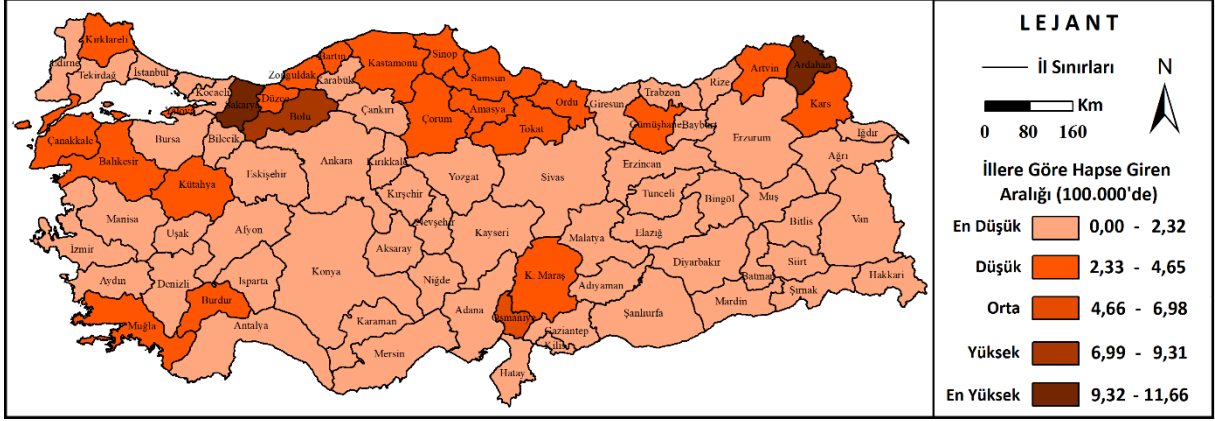
illerin 20 yıllık nüfus ve belirtilen suçlardan CİK'e giren ortalamalarının birbirine oranlaması, sonrasında da bu oranların en fazla olandan en az olana doğru sıralanmasıyla Tablo 9 hazırlanmıştır. Ardından da bu tablodaki oranların derecesine göre ülkedeki illerin 5 gruba ayrıldığı bir dağılım haritası (Şekil 7) çizilmiştir.

Tablo 9. 2001-2020 döneminde orman suçlarından CİK'e girenlerin oranının hesaplanmasında kullanılan veriler ve illere göre bu suçlardan hapse girenler

İl Adı	Ortalama			İl Adı	Ortalama		
	Nüfus	CİK'e Giren			Nüfus	CİK'e Giren	
		Sayısı	Oranı (100.000'de)			Sayısı	Oranı (100.000'de)
Ardahan	109.043	17,15	15,73	Bingöl	262.182	2,35	0,90
Sakarya	891.739	67,75	7,60	Çankırı	195.734	1,70	0,87
Osmaniye	488.542	31,15	6,38	Bursa	2.623.749	21,35	0,81
Düzce	345.894	17,85	5,16	Yozgat	487.485	3,85	0,79
Tokat	641.682	30,45	4,75	Denizli	945.637	7,30	0,77
Samsun	1.262.162	44,80	3,55	Adıyaman	603.065	4,60	0,76
K. Maraş	1.061.138	35,70	3,36	Bitlis	343.829	2,55	0,74
Artvin	171.631	5,65	3,29	Tunceli	85.667	0,60	0,70
Kars	304.071	9,75	3,21	Kilis	125.792	0,85	0,68
Bartın	188.489	5,75	3,05	Trabzon	796.634	5,45	0,68
Kastamonu	368.354	11,20	3,04	Mardin	768.068	4,70	0,61
Bolu	283.401	8,60	3,03	Isparta	438.012	2,55	0,58
Zonguldak	608.270	18,20	2,99	Eskişehir	782.080	3,90	0,50
Ordu	754.298	20,90	2,77	Malatya	772.223	3,80	0,49
Sinop	207.934	5,50	2,65	İzmir	3.928.009	18,55	0,47
Gümüşhane	149.104	3,75	2,52	Konya	2.090.658	9,90	0,47
Yalova	211.820	5,30	2,50	Tekirdağ	833.672	3,50	0,42
Amasya	333.488	8,30	2,49	Gaziantep	1.721.544	6,75	0,39
Hatay	1.459.168	35,40	2,43	Sivas	649.725	2,30	0,35
Çanakkale	496.223	11,85	2,39	Kırşehir	231.213	0,65	0,28
Muğla	839.704	19,40	2,31	Kırkkale	293.039	0,70	0,24
Çorum	545.043	12,30	2,26	Diyarbakır	1.558.487	3,30	0,21
Uşak	343.666	7,00	2,04	Elazığ	564.681	1,15	0,20
Karaman	238.504	4,80	2,01	Erzincan	234.642	0,45	0,19
Giresun	442.254	8,20	1,85	Niğde	344.614	0,65	0,19
Bilecik	207.957	3,75	1,80	Muş	414.751	0,75	0,18
Kütahya	588.034	8,75	1,49	Siirt	303.714	0,55	0,18
Kırklareli	341.298	5,05	1,48	Batman	523.740	0,85	0,16
Bahkesir	1.153.729	16,40	1,42	İstanbul	13.272.198	21,00	0,16
Kocaeli	1.595.295	22,10	1,39	Aksaray	387.036	0,45	0,12
Burdur	257.229	3,50	1,36	Kayseri	1.245.230	1,55	0,12
Manisa	1.350.595	18,05	1,34	Şırnak	448.274	0,35	0,08
Mersin	1.692.449	22,50	1,33	Ankara	4.837.700	2,75	0,06
Antalya	2.052.842	26,50	1,29	Hakkâri	261.688	0,10	0,04
Karabük	229.082	2,55	1,11	Şanlıurfa	1.722.037	0,70	0,04
Afyonkarahisar	723.878	7,95	1,10	İğdir	186.225	0,05	0,03
Erzurum	795.848	8,70	1,09	Nevşehir	290.629	0,10	0,03
Aydın	1.008.675	10,35	1,03	Van	1.027.518	0,05	-
Adana	2.080.443	21,05	1,01	Bayburt	81.374	-	-
Edirne	400.814	3,80	0,95	Ağrı	538.343	-	-
Rize	332.496	3,10	0,93	-	-	-	-

Kaynak: DİE GNS, DİE GNT, TÜİK ADNKS, TÜİK CİK'e Giren Hükümlü İstatistikleri

Tablo 9 ve Şekil 7'de de görüleceği üzere, yüz binde 15,73 ortalamayla, orman suçlarından cezaevine girenlerin oranının ülkede en yüksek olduğu il Ardahan'dır. Bunu sırasıyla; Sakarya, Osmaniye, Düzce, Tokat, Samsun, Kahramanmaraş, Artvin ve Kars illeri takip etmektedir. Bunlardan bir önceki başlık altında ele alındığı için; Sakarya, Samsun, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Tokat'a; burada tekrar değinilmeyecektir.



Şekil 7. 2001-2020 döneminde yüz bin nüfus başına düşen orman suçlarından CİK'e girenlerin ortalamalarının illere göre dağılımını gösterir harita.

Adı geçen illerden Ardahan, yukarıda da değinildiği üzere ülkede, gerek orman alanının (30.757 ha) ve gerekse yüz ölçümüne oranla (%5,6) ormanlık alanın en az olduğu vilayetlerden birisidir. Bu nedenle Ardahan, söz konusu suçların ülkede en az işlenmesi beklenen illerden birisidir. Buna rağmen yüz bin nüfus başına orman suçlarından cezaevine girenlerin oranı açısından ilin ülkede ilk sırada yer alması, oldukça dikkat çekicidir. İncelenen kriterler açısından bakıldığında Ardahan'ın; 3,7 °C ile, ülkenin sıcaklık ortalaması en düşük vilayeti olduğu; Türkiye'de nüfusuna oranla en fazla kırsal nüfusun %64,82 ile bu ilde bulunduğu; 2017 yılı verilerine göre -0,983 skorla SEGE açısından ülkenin en son sıralarında (67.) yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu bilgilerin, orman suçlarından CİK'e girenlerin oranının ilde neden yüksek çıktığını yeterince açıkladığını söylemek mümkündür. Dahası bu olumsuz şartlar devam ettiği takdirde, bunlardan etkilenen il nüfusunun orman suçu işleme ve bu çok az orman alanının da yok olma riski altında bulunduğunu söylemek mümkündür.

Düzce, yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın Türkiye'de yüksek seviyede olduğu illerden biridir. Nitekim il yüz ölçümünün %51,5'i (124.216 ha) ormanlık alanlardan oluşmaktadır. 13,2 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede yüksek seviyede olduğu illerden Düzce'de 2012 yılı itibarıyla nüfusunun %41,86'sı (yüksek seviyede) kırsalda yaşamaktaydı. Ayrıca 2017 yılı verilerine göre 0,2 skorla Düzce, SEGE açısından ülkenin düşük (34. sırada) seviyedeki illerinden biridir. Konuyla ilgili bu ilde yapılan bir araştırma; *maddi durum yetersizliği, ekonomik açıdan ihtiyaç duyulması, tarımdan başka gelirin olmaması, orman suçları hakkında edinilen tecrübe ve cezadan korkulmaması gibi sebepler yüzünden orman suç ya da kabahatlerinin işlendiğini ortaya koymuştur* (Sezgin & Gültekin, 2022: 1295). Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suçlarının daha çok; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyi ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Artvin, ormanlık alanın ülkede yüksek seviyede olduğu illerden biridir. Nitekim il yüz ölçümünün %56,8'i (403.695 ha) ormanlık alanlardan oluşmaktadır. 12,3 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın Türkiye'de orta seviyede seyrettiği illerden birisi olan Artvin'de 2012 yılı itibarıyla nüfusun %43,94'ü (yüksek seviyede) kırsalda yaşamaktaydı. Ayrıca 2017 yılı verilerine göre -0,235 skorla Artvin, SEGE açısından ülkenin düşük (49. sırada) dereceli illerinden biridir. *Oldukça engebeli bir topoğrafik yapıya sahip olan Artvin'de büyük ölçekli yatırım projelerinin ihtiyaç duyduğu alanların karşılanmasından* (Yavuz-Özalp vd., 2013: 308) tarım yapmaya elverişli arazinin teminine kadar yaşanan zorluklar, ilin ekonomik açıdan gelişmesinin önündeki en büyük engellerdir. Belirtilen olumsuzlukların bir sonucu olarak da ilde orman suçlarının fazlaca işlendiği söylenebilir.

4,8 °C ile Türkiye'de yıllık ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ikinci il olan Kars, yüz ölçümüne oranla ormanlık alanın ülkede en düşük (%4,3) olduğu vilayetlerden de biridir. 34.441 ha orman alanına sahip olan Kars'ta 2012 yılı itibarıyla nüfusun %56,95'i (en yüksek seviyede) kırsalda yaşamaktaydı. Ayrıca 2017 yılı verilerine göre -1,125 skorla Kars, SEGE açısından ülkenin en düşük (69. sırada) seviyedeki illerinden birisidir. Ancak bunlardan *Kars'ın sosyoekonomik yapısını özellikle olumsuz bir şekilde etkileyen husus, ilde hüküm süren sert karasal iklimdir. Dahası 1990'lı yıllarda yaşanan terör olayları ile* (Demir, 2015: 140-146) ilin sınır komşusu olan *Ermenistan ile Türkiye'nin 1993 yılından beri sınırının kapalı olması* (TC Dışişleri Bakanlığı, 2022) ve bunun da ilin ticaretini olumsuz bir şekilde etkilemesi, bunda etkili olan diğer hususlardır. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen söz konusu suçların; orman varlığıyla çok ilgisi olmadığını; sıcaklık değerleri, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyi ile alâkalı olduğunu söylemek mümkündür. Dahası bu olumsuz şartlar devam ettiği sürece, bundan etkilenen nüfusun söz konusu suçları işleme ve buna bağlı olarak da ildeki çok az orman alanının da yok olma riski altında bulunduğu söylenebilir.

Bartın, ormanlık alanın ülkede en yüksek derece olduğu illerden birisidir. Zira il yüz ölçümünün %64,5'i (135.437 ha) ormanlık alanlardan oluşmaktadır. 12,8 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede orta derecede seyrettiği illerden birisi olan Bartın'da 2012 yılında nüfusunun %63,83'ü (en yüksek derecede) kırsalda yaşamaktaydı. Ayrıca 2017 yılı verilerine göre -0,14 skorla Bartın, SEGE açısından ülkenin (46. sırada) düşük seviyedeki illerinden biriydi. Konuyla ilgili Bartın'da yapılan bir araştırma, *yakacak ve yapacak odun ihtiyacını gidermek amacıyla kaçak ağaç kesme suçunu, orman köylüsünün ev veya hayvan barınağı yapmak için de işgal ve faydalanma suçunu işlediği saptamıştır. Dahası aynı çalışma ildeki orman yangınlarının çoğunun dikkatsizlik sebebiyle meydana geldiğini de göstermiştir* (Köseoğlu, 2019: 48-49). Bu

veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suçlarının daha çok; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyi ile alâkalı olduğunu söylemek mümkündür.

Kastamonu, yüz ölçüm açısından (873.651 ha) Türkiye’de en fazla ormanlık alana sahip ikinci ildir. Ayrıca %65,2 ile ormanlık alanın il yüz ölçümüne oranının ülkede en fazla olduğu (3. sırada) illerden birisidir. 9,9 °C ile yıllık ortalama sıcaklığın ülkede düşük derecede seyrettiği illerden biri olan Kastamonu’da 2012 yılı itibarıyla nüfusun %43,86’sı (yüksek derecede) kırsalda yaşamaktaydı. İlaveten 2017 yılı verilerine göre -0,224 skorla Kastamonu, SEGE açısından ülkenin (48. sırada) düşük dereceli illerinden biriydi. Konuyla ilgili ilde yapılan bir araştırma, *orman suçlarının genellikle tarımsal üretimde ekim-dikim yapılan ilkbahar ve yakacak yapacak temin edilen sonbaharda işlendiği tespit etmiştir. Bu da orman suçlarının daha çok ekonomik nedenlerle işlendiğini göstermektedir. Zira orman suçlarının işlendiği kırsaldaki ekonomik faaliyetler, ancak burada yaşayan nüfusun geçimini sağlamaktadır. Dahası zaman zaman verimde yaşanan düşüşler yüzünden kırsal nüfusun gelirlerinde de azalmalar görülmektedir. Üstelik gübre ve akaryakıt fiyatlarının yüksekliği de kırsal nüfusun ekonomik faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Tüm bunların sonucunda da ildeki kırsal nüfus, ormana yönelmekte, başka bir deyişle de ekonomik açıdan geri olan durumlarını orman suçları ile iyileştirmeye çalışmaktadırlar* (Şen & Ünal, 2003: 48). Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda ilde işlenen orman suç ve kabahatlerinin daha çok; orman varlığı, kırsal nüfus oranı ve SEGE düzeyi ile alâkalı olduğu anlaşılmaktadır.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

2001-2020 döneminde Türkiye’de işlenen orman suç ve kabahatlerini coğrafi açıdan incelemeyi amaçlayan bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ve bunlara ilişkin öneriler şunlardır:

Belirtilen dönemde ülkede 317.922 kişi orman suçu ya da kabahati işlemiştir. Bunların neler olduğuna bakıldığında, %34,11 ile orman ağaçlarını kaçak kesme suçunun ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu %19,65 ile ormanda usulsüz alan açma, %19,5 ile ormanda usulsüz alan işgal etme, %13,15 ile ormanda izinsiz otlatma, %10,93 ile orman ürünlerini kaçak nakletme ve %2,66 ile orman ürünlerini usulsüz sarf etme suç ya da kabahatleri takip etmektedir. Bunların bir sonucu olarak 20 yıllık süreçte ülkede; 603.986 m³’lük (901.667 kental) kaçak ağaç kesilmiş, 22.490,9 ha’lık usulsüz alan açılmış, 27.103,5 ha’lık usulsüz alan işgal edilmiş, 26.675 m³’lük (309.433 kental) orman ürünü kaçak nakledilmiş ve 12.632 m³’lük (13.785 kental) orman ürünü de usulsüz bir şekilde sarf edilmiştir. Ayrıca 15.470 kişi de orman suçu işlediği için hapse girmiştir.

Ülkede yıllara göre işlenen orman suç ve kabahatlerine sayısal açıdan bakıldığında; çalışma döneminin başında (2001 yılı) 29.665 kişi olduğu, bundan sonraki kimi yıllarda dalgalanmalar olsa da 2015'e kadar azaldığı ve bu yılda 8.813 kişi ile en düşük seviyesine indiği; bundan sonraysa bir artış sürecine girdiği görülmektedir. Buna göre 2015 yılından sonra orman suç ve kabahatlerinin artışa geçmesini, kaygı verici bir durum olarak nitelendirmek mümkündür. Zira biyotik ve abiyotik pek çok tehditle zaten karşı karşıya olan ormanlar, bir de küresel ısınmanın sebep olduğu baskıya her geçen gün daha çok maruz kalmaktadır.

Ancak yıllara göre işlenen orman suç ve kabahatleriyle ilgili burada değinilmesi gereken bir diğer husus da, her ne kadar olumlu bir gelişme gibi görünse de, 2001-2015 döneminde bunların sayı ve oranca azalmasının bir başka olumsuz durumdan kaynaklandığıdır. Zira yukarıda değinildiği üzere konuyla ilgili literatür incelendiğinde orman suç ve kabahatlerinin daha çok kırsalda yaşayan nüfus tarafından işlendiği bilgisiyle karşılaşılmaktadır. Nitekim bu çalışma da kırsal nüfus oranının en yüksek ve yüksek olduğu; Ardahan, Düzce, Tokat, Artvin, Kars, Bartın, Kastamonu, Zonguldak, Ordu, Sinop, Gümüşhane, Hatay ve Çanakkale gibi illerde yüz bin nüfus başına düşen orman suçu bakımından hapse giren sayısının fazla olduğunu göstermiştir. Buna göre Türkiye'de ormanla ilgili işlenen cürüm ve kabahatlerin illerin kırsal nüfus oranıyla doğrudan ilişkili olduğunu ve bunların sayı ve oranca azalmasının da kırdan kente yapılan göçlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. *Kente yapılan göçlerse; tarımda çalışacak genç işgücünün azalmasına, terk edilen arazilerin atıl bir şekilde kalmasına, zirai üretimin düşmesine* (Eren-Yalçın & Öcal-Kara, 2016: 154) ve bu da ülkenin tarım ürünleri açısından dışa bağımlı bir hale gelmesine sebep olmaktadır. Nitekim konuyla ilgili yapılan araştırmalar *geçmişte tarımda kendi kendine yeten bir ülke olan Türkiye'nin son yıllarda meydana gelen gelişmelerle* (Künç vd., 2019: 1273) *bu konumundan uzaklaştığını* (Bakırcı, 2020: 93) göstermiştir.

Yine kırsal nüfusla ilgili kabahatlerden biri de ormanlık alanlarda izinsiz hayvan otlatılmasıdır. *Sözü edilen kabahate geçimini bu sektörden kazanan kişilerin, hayvanlarının besin ihtiyaçlarını karşılamada yaşadığı sıkıntılar sebep olmaktadır.* Bunun yanında birtakım itici sebepler yüzünden *Türkiye'de kırdan kente yapılan göçlere bağlı olarak nüfusa oranla hayvan yetiştiriciliği sürekli azalmaktadır. Bu da başta et olmak üzere süt, süt ürünleri, tekstil ve dericilik gibi alanlarda fiyat artışlarına yol açmaktadır* (Elvan, 2010: 38-57). Ancak bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için öncelikle yapılması gereken şey hayvanların, ormanlık değil, meralık alanlarda otlatılmasını sağlamaktır. Bunun için de meraların; amaç dışı kullanımının engellenmesi, ıslah edilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması

gerekmektedir. İlaveten ekstansif hayvancılıkla uğraşanların verilecek eğitimlerle doğru otlatma konusunda bilgilendirilmesi de bu açıdan önem arz etmektedir.

Ayrıca kırsal yerleşmelerde söz konusu suç ve kabahatlerin *azaltılabilmesi için orman köylülerinin; kalkındırılması, eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi de gerekmektedir. Bu kapsamda ORKÖY çalışmaları hızlandırılabilir, sosyal ormancılık çalışmaları yapılabilir ve odun dışı orman ürünlerinden yararlanma koşulları geliştirilebilir* (Köseoğlu, 2019: 48-49).

Belirtilen süreçte Türkiye’de orman suçlarından hapse giren sayısının en fazla olduğu illere bakıldığında Sakarya’nın ilk sırada yer aldığı; Samsun, Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Tokat, Antalya, Mersin, Kocaeli, Bursa ve Adana’nın da onu takip ettiği görülmektedir. Yüz bin nüfus başına düşen orman suçlarından hapse girenlerin oranı açısından ise ülkede ilk sırayı Ardahan ili almakta ve onu da sırasıyla Sakarya, Osmaniye, Düzce, Tokat, Samsun, Kahramanmaraş, Artvin ve Kars illeri takip etmektedir.

Buna karşın belirtilen suçlardan hapse giren sayısının en az olduğu illere bakıldığında Ağrı ve Bayburt’un ilk sırada yer aldığı; Van, Nevşehir, Iğdır, Hakkâri, Şırnak, Aksaray, Erzincan, Tunceli, Şanlıurfa, Siirt, Muş, Kilis, Batman, Elazığ, Niğde ve Kırşehir’in de onu takip ettiği görülmektedir. Yüz bin nüfus başına düşen orman suçlarından hapse girenlerin oranının ülkede en az olduğu illerse; Ağrı, Bayburt ve Van’dır. Bunları da sırasıyla; Iğdır, Nevşehir, Hakkâri, Şanlıurfa, Ankara, Şırnak, Aksaray, Kayseri ve Batman illeri takip etmektedir. Bu illerin hemen hepsi, karasal iklim şartlarının hüküm sürdüğü bölgelerde yer almaktadır. Her ne kadar işlenen orman suçlarının ve bu sebeple hapse girenlerin en az olduğu grupta yer alsalar da adı geçen iller açısından olumlu gibi görünen bu durumun altında olumsuz bir neden yatmaktadır. Zira söz konusu suçların ve bu sebeple hapse girenlerin hiç olmaması ya da çok az olması, bu grupta yer alan illerde ormanlık alanın çok az bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu da küresel iklim değişikliğinin etkilerinin gün geçtikçe daha da belirgin olarak hissedildiği bir dönemde belirtilen grupta yer alan illerin; sel, su baskını, erozyon, kuraklık, toz, hava kirliliği gibi afet ve çevre sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalması anlamına gelmektedir. Nitekim Şanlıurfa’da yaşanan sel felaketlerinde ve bir süredir Avrupa’nın havası en kirli şehri olarak Iğdır’ın belirlenmesinde bu durumun da önemli bir rolü olduğu açıktır. Dolayısıyla bu grupta yer alan illerin uygun sahalarında ağaçlandırma çalışmalarının yapılması, sözü edilen afet ve çevre sorunlarıyla mücadele açısından, büyük bir önem arz etmektedir.

Yukarıda değinilenlerden başka ülkede işlenen orman suç ve kabahatlerinin genelinin altında sosyoekonomik sebeplerin yattığını da söylemek mümkündür. Zira Türkiye’de SEGE

derecesinin en düşük ve düşük olduğu grupta yer alan illerin oranı %76,5'tir. Hem bu iki grupta yer alan ve hem de orman suçu işlediği için hapse giren oranının yüksek olduğu illereyse; Ardahan, Kars, Artvin, Kahramanmaraş, Tokat, Osmaniye, Düzce ve Samsun örnek olarak gösterilebilir. Bu nedenle SEGE farklarının ortadan kaldırılması da ülke ormanlarına verilen zararın önlenmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Ancak Sakarya gibi sosyoekonomik açıdan ülkenin en gelişmiş illerinde bile ormana karşı işlenen suçlar yüzünden hapse girenlerin oranının yüksek çıkması, bu sorunun sadece SEGE farklarını ortadan kaldırmakla çözülemeyeceğini de göstermektedir. Bu arada söz konusu suçlar yüzünden CİK'e giren oranının Sakarya ilinde yüksek çıkmasının sebeplerine dair yapılacak olan bir çalışmanın, hem bunun sebeplerini ortaya koyma ve sorunu çözme ve hem de alanyazına katkı sağlama açısından büyük önem arz ettiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Türkiye'de işlenen orman suçlarının sıcaklık değerleriyle de ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira ülkede kış şartlarının en çetin geçtiği Ardahan ve Kars gibi illerde, ormanlık alan oranları çok az olmasına rağmen, yüz bin nüfus başına düşen orman suçundan hapse giren sayısının fazla olması da bunu doğrulamaktadır. Ancak ortalama sıcaklık değerlerinin ülkeye nazaran yüksek ve hatta en yüksek düzeyde olduğu illerde de orman suçlarından hapse girenler sayı veya oranca fazladır. Nitekim bunlara; Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Antalya ve Mersin gibi Akdeniz Bölgesi'nde yer alan iller örnek olarak gösterilebilir. Bu da her ne kadar sözü edilen illerde ülkenin diğer vilayetlerine nazaran sıcaklık değerleri yüksek olsa da, Türkiye'nin gerek orta kuşakta yer alması ve gerekse de yeryüzü şekillerinin engebeli olması nedeniyle, özellikle *sözü edilen bölgedeki Toros Dağları'nın yüksek kesimlerinde kışların soğuk ve kar yağışlı geçmesine* (Şensoy vd., t.y.: 5) bağlı olarak ısınma amaçlı ormanlardan ağaç kesildiği şeklinde bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Bu durumun önüne geçebilmek için başta kış şartlarının çetin geçtiği illerden başlayarak ülkenin kırsalında yaşayan ihtiyaç sahibi vatandaşlara kömür yardımı yapılabilir. Ayrıca fiyatların çok yükseldiği durumlarda devletin kömür fiyatlarına müdahale etmesi de ormana verilen zararın azaltılmasında ve bu suçların işlenme riskinin ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Konuyla ilgili hususlardan bir diğeri de anız yakmaya bağlı olarak ortaya çıkan orman yangını suçlarıdır. Bunların önüne geçebilmek için özellikle yangın riski bulunan yerlerdeki geçimini tarımdan sağlayanların; çiftçi eğitimi programlarına alınması, onlara anız yangınının zararları, anızı yakmak yerine parçalayıcı makinelerden geçirdikten sonra ekin saplarını toprağa karıştırmanın faydaları ve anız yangını sonrasında bir orman yangını çıkarsa failin alacağı cezalar hakkında bilgiler verilmelidir. Ayrıca riskli kırsal yerleşmelerde ve özellikle de hasat

sezonunda; herkesin göreceği yerlere (muhtarlık, köy kahvesi ve cami gibi) konuyla ilgili afişler asılmalı, zirai maksatlarla kullanılan tüm motorlu kara taşıtlarında yangın söndürücü bulunup bulunmadığı kolluk kuvvetlerince kontrol edilmelidir. Yine bu kapsamda orman yangını riski yüksek olan bölgelerde yaşayan çiftçilere kredi veya hibe yoluyla verilen/verilecek römork üzerine monte edilmiş su tankerleri de olası bir yangında, gerek ormanların ve gerekse tarım alanlarının göreceği zararı azaltmada önemli katkıları olabilir.

Ayrıca kamu spotlarıyla ilkbahar aylarından itibaren vatandaşlar; piknik/mangal/kamp ateşini sönmekten bırakma veya sönmekten atılan bir sigara yüzünden taksirle orman yangınına sebebiyet verme suçuyla karşı karşıya kalabileceklerine dair de uyarılmalıdırlar. Yine bu kapsamda son yıllarda yaz aylarında yangına hassas illerde sivillerin ormana giriş ve çıkışlarının valiliklerce yasaklanmasını da gerek ormanların korunması ve gerekse vatandaşların cezai müeyyideye maruz kalmaması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirmek mümkündür.

Orman suç ve kabahatlerini önleyebilmek için yapılabileceklerden biri de *OGM bünyesinde koruma ve devriye faaliyetlerinde kullanılan araç, gereç ve ekipmanların (uçangöz, foto-kapan, kamera gibi) günümüz teknolojisiyle bütünleşmesini sağlamaktır* (Sezgin & Gültekin, 2022: 1299).

Söz konusu suç ve kabahatleri ve dolayısıyla da ormana verilen zararları azaltabilmek için yapılabileceklerden bir diğeri, verilecek eğitimler ve kamu spotlarıyla orman bilinç ve sevgisinin tüm vatandaşlara aşılmasıdır.

Son olarak konuyla ilgili literatür taranırken *kadastralama hataları yüzünden de vatandaşların orman suçu işlemiş konumuna düşebildiklerine* (Tunç, t.y.) dair bilgilere ulaşılmıştır. Bunların önüne geçebilmek için de yurt çapında söz konusu hataların giderilmesine yönelik çalışmalar, yasal mevzuat gereği ormanlık alanların kadastrasını tespit etmekle görevli olan, OGM’ce tamamlanmalıdır.

Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederim.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Yazar katkı oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Acar, S., Bilen-Kazancık, L., Meydan, M.C., Işık, M. (2019). *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması SEGE-2017*. Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.
- Akduman, K. (1993). “Mersin işletmesi ormanlarında otlatma zararları”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ayanoğlu, S., Güneş, Y., Aydın, A. (1993). Ormanı işgal ve faydalanma suçu. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 43(3-4), 95-104. <https://doi.org/10.17099/jffiu.45401>
- Ayhan, M. (2018). Şırnak asfaltit (kömür) havzasının mevcut durumu ve değerlendirme stratejileri, 355-362. Editor; İbrahim Baz, Dilan Alp, Öykü Bilgin. *Şırnak Enerji ve Maden Potansiyeli*. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Bakırcı, N. (2020). 2000 sonrası Türkiye tarım politikalarının endüstriyel tarım ürünlerinden şeker ve tütün üretimine etkileri. *Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(5), 91-116.
- Belli, O. (1996). Doğu Anadolu Bölgesi'nde keşfedilen Urartu barajlarına toplu bir bakış. *Bellekten*, 60(229), 631-680. <https://doi.org/10.37879/bellekten.1996.631>
- Can, T. (ed). 2013. *Ormanın kitabı*. İstanbul: WWF-Türkiye.
- Canlı, K. (2010). Küresel ısınmanın orman ekosistemine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2, 86-96.
- Çetin, I. & Sevüktekin, M. (2006). Türkiye’de gelişmişlik düzeyi farklılıklarının analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 39-61.

- Daşdemir, İ. & Yılmaz, A. (2016, Kasım). *Sürdürülebilir kırsal kalkınmada ORKÖY'ün rolü (Samsun Orman İşletmesi Örneği)*. ISEM2016 3rd International Symposium on Environment and Morality, 307-317, Antalya.
- Demir, M. (2015). Kars ilinin nüfus gelişimi ve başlıca demografik özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 127-156.
- DİE. (2003). *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Türkiye*. Ankara: DİE.
- Edecin, N. (2007). "Sakarya'da nüfus hareketleri". Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Elvan, O. D. (2005). Ağaç kesme suçunun orman kanunu açısından incelenmesi. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 55(1), 237-260.
- Elvan, O. D. (2010). Ormanlarda otlatma kabahatinin hukuki açıdan incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 37-58.
- Eren-Yalçın, G. & Öcal-Kara, F. (2016). Kırsal göç ve tarımsal üretime etkileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 20(2), 154-158.
- Eriñ, S. (1996). *Klimatoloji ve metodları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- ESRI. (t.y.). Data classification methods. <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/latest/help/mapping/layer-properties/data-classification-methods.htm> (21.11.2024).
- FAO. (2020). *Global Forest Resources Assessment 2020*. Rome: FAO Forestry Department.
- Genç, D. & Kesen, S. (2022, 13 Eylül). *Marmaris'te ormanı yakan sanık için 20 yıla kadar hapis cezası istendi*. Anadolu Ajansı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/marmariste-ormani-yakan-sanik-icin-20-yila-kadar-hapis-cezasi-istendi/2684398> Erişim Tarihi: 28.02.2023.
- Gişi, S. (2017). Kabahatleri suç olmaktan çıkarma eğilimi ve Kabahatler Kanunu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 129-152.
- Gümüş, C. (1993). Orman Yasasının 1. Maddesi Üzerine Eleştiriler: *1. Ormanlık Şurası Tebliğler ve Ön Çalışma Grubu Raporları*, 1. Cilt, Ankara: Orman Bakanlığı, 93-97.
- IQAir. (2021). 2021 World air quality report. Goldach: IQAir.
- İlbars, Z. (2007). Suç antropolojisi: Kadın ve suç. *Antropoloji*, 22, 1-13.

- Kahyaoğlu, N., Güvendi, E. ve Ertuğrul, M.H. (2022). Türkiye'deki orman suçlarının değerlendirilmesi. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 5(1), 115-123.
- Karataş, M. (2005). Sosyo-ekonomik gelişme göstergesi kriteri olarak insani kalkınma endeksi (Muğla örneği). *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(1), 139-159.
- Korkmaz, M. (2002). Ormanlık alanlar ve orman ekolojisi üzerine bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3, 99-106.
- Köseoğlu, H. (2019). *"Ulus Yöresi'nde orman suçlarına ilişkin zarar ve tazminat hesapları"*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Künç, S., Çelik, S. & Acar, S. (2019). Tarım sektöründe dışa bağımlılık: Tohum üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(37), 1268-1276.
- MGM. (t.y.). Resmi istatistikler. <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H> (2 Nisan 2023).
- OGM. (2011). *Ormanların kanun dışı müdahalelerden korunması esasları*. Ankara: OGM.
- OGM. (2021). *Türkiye orman varlığı*. Ankara: OGM.
- OGM. *Ormanlık istatistikleri*. Erişim adresi: <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> Erişim Tarihi: 27.03.2023.
- Orman Kanunu. (1956). *TC Resmî Gazete* (6831, 31 Ağustos 1956).
- Öcal, F.M., Darıcı, B. & Okyar, M.C. (2014). Şırnak'ta kömür üretimiyle uğraşan firmaların mali yapısı ve kurumsallaşma açıdan genel görünümü-2010. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 289-310.
- Özçağlar, A. (1995). Türkiye'de küçükbaş ve büyükbaş hayvanların coğrafi dağılışı. *TÜCAUM Dergisi*, 4, 19-61.
- Öztürk, M. Z., Çetinkaya, G. & Aydın, S. (2017). Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre Türkiye'nin iklim tipleri. *Coğrafya Dergisi*, 35, 17-27. <https://doi.org/10.26650/JGEOG295515>
- Öztürk-Kaya, V. (2002). *"6831 sayılı orman kanunu ve uygulamasında orman suçları ve cezaları"*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Selçuk, S. (2014). Suç, suçun öz nitelikleri ve tanımı. Ayşe Nuhoglu, Mehmet Sinan Pirim, Ceren Zeynep (Ed.), *Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan*. 1. Cilt, İstanbul: Beta Basım Yayın, 85-106.
- Sert, Ş. (2023). 6831 Sayılı Orman Kanunu'nda düzenlenen orman yakma suçları. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 419-448.
- Sezgin, A.R. & Gültekin, Y.S. (2022). Orman suçlarının mekânsal ve sosyoekonomik analizi: Yığılca ilçesi örneği. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 10(3), 1287-1301.
- Şanlıurfa AFAD Müdürlüğü. (2021). *İRAP 2021*. Şanlıurfa: Şanlıurfa AFAD Müdürlüğü.
- Şen, G. & Ünal, S. (2003). Orman suçlarının nedenleri üzerine bir araştırma (Karadere Orman İşletme Müdürlüğü örneği). *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 1(2), 41-51.
- Şensoy, S., Demircan, M., Ulupınar, Y. & Palta, İ. (t.y.). *Türkiye iklimi*. Erişim adresi: https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/13_turkiye_iklimi.pdf Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- TBMM. (2004). *Çanakkale Milletvekili Ahmet Küçük ve 64 Milletvekili ile Edirne Milletvekili Ali Ayağ ve 23 milletvekilinin; orman köylülerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla anayasanın 98 inci, içtüzüğün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca bir meclis araştırması açılmasına ilişkin önergeleri ve (10/69, 118) esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM. Erişim adresi <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss450.pdf> Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- TTK. (2020). *2021 yılı taşkömürü sektör raporu*. Zonguldak: TTK.
- Tunç, C. (t.y.). Orman işgali suçu. Erişim adresi: <https://www.afyonhukukburosusu.com/makale/orman-ısgali-sucu-82.html> Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- TÜİK. *ADNKS sonuçları*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- TÜİK. *CİK'e giren hükümlü istatistikleri veritabanı*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim Tarihi: 01.05.2023.

Yavuz-Özalp, A., Akıncı, H. & Temuçin-Kılıçer, S. (2013). Artvin ili arazisinin topoğrafik ve bazı fiziksel özelliklerinin tespiti ve bu özelliklerin arazi örtüsü ile ilişkisinin incelenmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(2), 292-309.

THE HYPERLINK BETWEEN INNOVATION AND ENTREPRENEURSHIP

Taha Abakar Samir

Bartın University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of
Management Information Systems, Bartın, Turkey.

samirtahaabakar01@gmail.com

ORCID: 0009-0006-9517-790X

Assoc. Prof. Dr. Kamil ÇELİK*

Bartın University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of
Management Information Systems, Bartın, Turkey.

kcelik@bartin.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4530-1048

Abstract

The pace of change in today's world is so rapid that companies must be innovative and entrepreneurial to keep their businesses afloat by introducing cutting-edge products and services. To keep up with the competitive market, to grow and be at the forefront, organizations must identify challenges and opportunities to explore and define new solutions and implement them in an increasingly dynamic environment. Due to this dynamism, businesses must become more innovative in order to solve present and future issues in a way that adds value. Innovation and entrepreneurship are conceptually closely related and essential for expanding businesses and the economy. The fields of innovation and entrepreneurship have captured a great deal of interest and generated a large number of publications. Entrepreneurship is now recognized as a catalyst for social and economic progress that can increase productivity, create jobs, and stimulate growth. However, ideas such as creativity and innovation are often associated with entrepreneurship. A significant amount of research has been done in both areas, resulting in several publications, to identify the fundamental similarities between the concepts of innovation and entrepreneurship. This article, therefore, seeks to look at these essential elements as the collective growth of communities. The findings highlight that innovation and entrepreneurship are complementary concepts. Therefore innovation and entrepreneurship are positively interrelated and innovation and entrepreneurial processes are both similar and inseparable. These results underline that innovation requires entrepreneurial support to penetrate the market, while entrepreneurship thrives on introducing new and innovative solutions. This paper aims to examine the relationship

353

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author)

Etik Kurul Bilgisi: Etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardandır.

Citation/Atıf: Abakar, S. T., Çelik, K. (2024). The Hyperlink Between Innovation And Entrepreneurship. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(2), 353-369.

Geliş (Received) :08/12/2024

Kabul (Accepted) :25/12/2024

Yayın (Published) :31/12/2024

between innovation and entrepreneurship through a literature review, with particular attention to recent research trends.

Keywords: Innovation, Entrepreneurship, Relationships between innovation and entrepreneurship

1. Introduction

21. In today's world, the global competitive landscape is changing daily (Çelik & Taş, 2021). The importance of innovation and entrepreneurship, two of the most critical components of international economic development, is increasing over time (Balli, 2018). Organizations that prioritize entrepreneurship and innovation will be able to generate financial income and added value, giving them a competitive edge in the global market. Innovation is essential for organizations (Vettik-Leemet & Mets, 2024).

Entrepreneurship has taken on a more global dimension due to the growth and pace of entrepreneurial activity (Çelik & Taş, 2023). Specifically, innovation-based investment derived from entrepreneurship can ensure a nation's economic development and progress. As a result, a nation's welfare level, standard of living, and social norms can increase (Altıntaş, 2021). Innovation seems to be one of the most essential tools for entrepreneurs, as companies need it continuously to gain a competitive advantage and improve themselves. Entrepreneurship is a structured process with a wide range of implications for the development and well-being of the nation (Maruf & Topçu, 2020).

One of the pillars of today's economy is innovation and entrepreneurship, which is why it should be a significant focus for academics. Although there are a variety of study opportunities offered by these concerns, it is observed that the results of scientific applications serve as a benchmark for subsequent studies and meet the requirements of policymakers (İyidemirci & Aydoğan, 2020). To succeed today, entrepreneurs must innovate their business ideas by evaluating their talents and minds about the characteristics of innovators, or those who carry out the work, follow the proper procedures, and utilize all technological advancements (Şen, 2017). This research paper aims to analyze the relationship between innovation and entrepreneurship and identify the main links between them through a literature review.

2. Innovation

The term innovation has been defined differently by different authors in the academic literature (Toprak, 2019). The root word for innovation is *innovatio*, which is derived from the Latin verb *innovare*, meaning "to refresh, change, and transform". Although initially used to describe innovation in French, this word was first used in English around 1588 to refer to "a new

product or practice that results from work or experimentation". Regarding applications, innovation means "creating something new in a product, device, or application and making it better and more useful, rather than a brand discovery" (Dogan, 2017).

Moreover, innovation is defined as the initial introduction or the substantial renewal of a good, service, or process; in the form of a new or unused or non-existent marketing method, or the introduction of a first or renewed organizational method (Erbuğa & Gürsoy, 2024). Based on the concept of dynamic capabilities, innovation capability has been studied for its ability to transform knowledge into systems, processes, and products, especially in small firms. They added that innovation capability focuses on a firm's ability to transform concepts and expertise into original, novel goods that satisfy consumer needs and benefit the firm (Hurtado-Palomino et al., 2022).

Furthermore, Innovation is a novel approach to value creation. It is observed that the company serves the purpose of increasing market competitiveness, increasing the awareness of the original and others, and increasing the profitability of the leader by continuing to exist in the first place (Şengün, H., 2017).

2.1. The innovation process

- One way to characterize the innovation process is as a series of actions that begin with the generation of new knowledge, continue with the discovery of new goods and procedures, and end with an increase in material benefits (Kose & Kavak, 2022). Several steps must be taken before an innovative idea becomes a reality. Five main headings explain these stages (Toprak, 2019):

- Intellectual Revitalization Period: Analyzing the market opportunities for technical development in advance
- Incubation Period: Investigating whether the innovation will be commercialized or not
- Exhibition Period: Prototyping and getting feedback from potential end users
- Market Study: The work of bringing innovation to the market
- Ensuring Continuity: Ensuring long-term market sustainability

Innovation involves the identification, creation, and exploitation of market-driven ideas, the development of new products and services, and the creation of a business. After an innovation process, a new business is started, or a product or service is introduced to the market (Vettik-Leemet & Mets, 2024).

Oeij et al. (2019) outlined that the innovation journey is a process model that distinguishes between the phases of innovation initiation, development, and implementation/termination. Furthermore, the innovation process comprises systematic steps starting from problem or need analysis, idea generation, evaluation and selection, project planning, product development and testing, and finally product marketing (Efe, 2024).

According to the literature, innovation is a significant driver of social and economic progress (Del Monte et al., 2020). As the need for innovation has increased, companies are more interested in finding new, creative ways to acquire innovative ideas. In the innovation process, creativity and innovation go hand in hand (Parjanen & Hyypiä, 2019). Organizational success and competitive advantage are significantly influenced by innovation through creativity. In a robust economy, the importance of creativity is also linked to its effect on business competitiveness, as evidenced by the positive correlation between the success of teams that perform best in creativity tests (Alemany et al., 2021). Innovation is a collection of business strategies companies use to expand their horizons and change how they see the world. Companies' expertise and product/production capabilities are determined mainly by their creativity, innovation, change, and differentiation (Çetin & Gedik, 2017).

2.2. Types of Innovation

According to Şengün, H. (2017), there are six types of innovations: product innovation, process innovation, marketing innovation, organizational innovation, social innovation, and incremental and radical innovation. In addition to these innovations, Sümerli Sarigül and Coşkun (2022) have added ecological, technological, and non-technological innovations. Moreover, Castaneda, I.D., and Cuellar, S. (2020) have outlined the same types of innovations: product, process, marketing, and organizational innovation are the four categories of innovation, along with technological or non-technological, incremental or radical, disruptive, and open innovation. Design-driven and responsive innovation are also among the different types of innovation (Edwards-Schachter, 2018). Open innovation provides technology and information that firms can use to engage with the market. According to the theory of closed innovation, new ideas should only come from within the company (Ayas, 2021).

The definition of innovation is determined by its nature, sectoral dimensions, methods (models), and other elements, including market, business model, product, process, and organizational innovation (Cunningham & Walsh, 2019). Additionally, in his research on innovation types, Efe (2024) highlights categories such as green or sustainable innovation, result driven innovation, breakthrough innovation, and architectural innovation as types of innovation.

Furthermore, various classifications have been made for innovation based on its attributes, levels, and domains. Nevertheless, 'product' and 'process' innovation are the most widely used classifications in the literature (Kılıç, 2018). Regarding the changes and distinctions it brings, innovation includes disruptive and supportive innovations. Innovation can be classified as closed or open, depending on whether it comes from within the organization or from outside. Business model innovation, environmental innovation, and social innovation are examples of new models of innovation (Dinler Sakaryalı, 2016).

3. Entrepreneurship

The most basic definition of entrepreneurship is self-employment. Both in the literature and in the entrepreneurship reports of international organizations, the terms "entrepreneur" and "entrepreneurship" have a wide range of definitions (Karadağ, 2018). In general, entrepreneurship analyzes how, why, and from what opportunities originate, how the perceived opportunity and intention lead to the opportunity, and how companies develop their concepts and launch their ventures (Vettik-Leemet & Mets, 2024).

Studying emerging businesses' international operations gave rise to the well-known area of international entrepreneurship (IE). Globalization and technical advancements have led to the rapid geographic growth of new enterprises due to the enormous number of foreign competitors in an increasingly global marketplace. This phenomenon has been researched for decades (Baier-Fuentes, H. et al., 2019).

The process of entrepreneurship entails generating ideas, turning them into goods and services, and finally establishing a business to sell the goods (Alemany et al., 2021). Therefore, due to its active role in economic growth, entrepreneurship is a topic of increasing interest for economic researchers (Crecente-Romero et al., 2016). Since entrepreneurship has grown to be a significant economic force in today's globe, it is now the primary source of funding for economic endeavors, and it is not limited to a specific job (Laqaa, 2019).

An entrepreneurial opportunity is the capacity of an entrepreneur to carry out an entrepreneurial journey, turn a concept into particular outcomes, realize an idea, and add value (Vettik-Leemet & Mets, 2024). An entrepreneur is a person who combines the elements of production, seeks to turn a profit, and bears the potential risks that may come with their endeavors (Ilter, 2016). When they engage in entrepreneurial activity, entrepreneurs participate in the entrepreneurship ecosystem. The entrepreneurship ecosystem is a system that supports, nurtures,

and grows the entrepreneur throughout their life cycle. The entrepreneur has a more productive and healthy life in this system, just like in any other ecosystem (Tekin et al., 2020).

Entrepreneurship is characterized as one of the critical factors required for the economic growth and mobility of both developing and underdeveloped nations and for raising the nation's standard of living (Artug, 2020). Moreover, entrepreneurship is a structure that becomes increasingly vital for national economies and becomes an index of a strong economy (Elmalı, 2024). The impact of entrepreneurship programs on national economies is indisputable and governments produce several strategies and policies to increase the contribution of entrepreneurship to the country's economy (Kaygısız et al., 2024). According to Küçük (2017), entrepreneurship is vital because it is a reminder of the individual's superiority in the universe, the unveiling of the infinite capabilities of the individual, and the individual's understanding of his fundamental duties and differences. Entrepreneurship is remembering oneself, recognizing oneself, achieving oneself, integrating, and becoming oneself.

3.1. Types and Process of Entrepreneurships

Entrepreneurship is defined as the capacity to transform concept into practice. Entrepreneurship is also described as a process by which new combinations are developed and built (Rawah & Tarifi, 2021). Entrepreneurship is the process of launching a new business, developing an existing one, and beginning a new one. In general, entrepreneurship examines how, why, and from what opportunities emerge; how the opportunity is created by intention and perception; concept and business development; and venture launch (Vettik-Leemet & Mets, 2024). There are three types of entrepreneurship: Innovative, follower, and opportunity entrepreneurship. Opportunity entrepreneurship is the first stage of the entrepreneurial process that begins with analyzing the gaps in the economy and how these gaps can be filled. Innovative entrepreneurship is defined as introducing an idea or invention to the market. In contrast, follower entrepreneurship is a form of entrepreneurship that involves imitating business owners who are happy to behave according to the state of the market (Küçük, 2017).

According to Berglund et al. (2020), the entrepreneurial process starts with ideas and possibilities as artifacts and then moves on to stages, sub-stages, actions, and outputs, which serve as input for the subsequent stages. Entrepreneurship as a process consists of the ability to absorb ideas, transform these ideas into products or services, and then construct a venture by which the product is brought to the marketplace (Alemany et al., 2021). A variety of analytically distinct components are typically included in the entrepreneurial process, such as the development of a business idea, the identification of business opportunities, preliminary

evaluation, feasibility study, customer relations, the search and utilization of financial resources, and the establishment of an organizational structure (Bensaid & Azdimousa, 2021).

3.2. Digital Entrepreneurship

The process of creating digital value through entrepreneurship by utilizing a variety of socio-technical digital enablers to facilitate efficient digital information gathering, processing, dissemination, and consumption is known as digital entrepreneurship (Sahut et al., 2021). Technological breakthroughs in computers and the internet have significantly altered the environment in which entrepreneurial activities occur (Tekin et al., 2020). As new initiatives using digital tools are developed to take advantage of global economic prospects, a new kind of entrepreneurship emerges. Put differently, digitization, which has proven effective in all facets of life, has also been evident in entrepreneurship and has played a significant role in developing digital entrepreneurship (Ata, 2024). The advantages these new technologies provide entrepreneurs include the opportunity to work from anywhere globally, flexible work schedules, cost savings, increased reach, simple scaling, and immediate feedback (Özay & Bayrak Kok, 2022).

Digital entrepreneurship is the intersection between entrepreneurship and digital technologies. It is an entrepreneurship approach based on digital technologies (Du et al., 2017). According to Antonizzi and Smuts (2020), digital entrepreneurship is distinct from entrepreneurship since it encompasses entrepreneurial activities conducted on digital platforms. Digital entrepreneurship is the process of creating digital value through entrepreneurship by utilizing a variety of socio-technical digital enablers that facilitate the efficient gathering, processing, sharing, and consumption of digital information (Sahut et al., 2021).

Due to rapidly evolving technical advancements, the Fourth Industrial Revolution which gave rise to "Smart Factories" opened up new entrepreneurial opportunities (Çelik et al., 2018). Businesses with a flexible organizational structure might offer the most cost-effective, instantaneous, and logical adaptation to changing customer demands and needs, speed, and modern technology (Tekin et al., 2020). Thus, entrepreneurship is closely linked to economic growth, income enhancement, and poverty alleviation in the world's impoverished regions (Sall, 2022).

4. Innovation and entrepreneurship

Entrepreneurship and innovation are increasingly important across all business and management arenas. Startup businesses in the venture sector stimulated the economy by

introducing labeled new opportunities and redistributing capital (Rawah & Tarifi, 2021). Innovation is characterized as developing more productive, effective, or efficient procedures and services or developing the ideas and attitudes to encourage such creativity. This is accompanied by the motivation to change current strategies or methods to achieve improved efficiency (Altıntaş, 2021). Entrepreneurship is crucial for economic growth and innovation since it is a very effective way to spread knowledge. An essential function of entrepreneurship is reinforcing innovation's beneficial effects on growth (Del Monte et al., 2020). For entrepreneurs, innovation is a vital tool and an activity that contributes to expanding the pool of resources accessible to boost wealth (Kose & Kavak, 2022).

Innovation is of great importance to entrepreneurs and a beneficial entrepreneurial activity that provides a framework for opening opportunities and creating change in macroeconomic factors. Thus, innovation is an entrepreneurship tool. Furthermore, entrepreneurship and innovation are increasingly important across all aspects of business and management (Rawah & Tarifi, 2021). According to Altıntaş (2021), innovation and entrepreneurship are mutually exclusive concepts. Hence, by establishing a relationship between the constructs of innovation and entrepreneurship, nations can guarantee the meaningful effectiveness, efficiency, and productivity of innovation and entrepreneurship activities.

The application of digital technologies in the invention process is known as digital innovation. Software for innovation management can support entrepreneurial ecosystems by centralizing an organization's resources, stakeholders, and innovation initiatives (Endres et al., 2022).

Throughout the literature, comparable ideas are connected to the idea of innovation. These ideas include entrepreneurship, technology, innovation, change, and research and development. These ideas have been shown to impact innovation positively. It is crucial to apply these ideas when developing breakthroughs (Şengün, H., 2017). Creating a new economic project or advancing an existing one is called "entrepreneurship." This term is frequently used to describe innovative and unique concepts that are typified by the entrepreneur's capacity to generate new concepts and transform them into profitable ventures while utilizing available resources and capital to receive monetary gains from his undertaking (Laqaa, 2019).

Innovation makes entrepreneurship possible and directs entrepreneurship to gain a competitive edge and advance nations. In emerging countries, entrepreneurship plays a significant role in economic development to obtain a competitive edge, entrepreneurship should develop in tandem with innovation. As a result, entrepreneurship must center all around the

nation and offer assistance by focusing on the regions where innovative start-ups face challenges. Innovation is presently linked to entrepreneurship (Keskin & Yıldırım, 2021). Through entrepreneurship, university idea creation is promoted for implementation. The goals of entrepreneurship and innovation policies are to generate and execute innovative concepts and offer the required incentives to support their commercialization, distribution, and the development of a supportive environment (Keskin, 2018).

Furthermore, according to Galindo-Martín et al., (2019), innovation not only has a positive relationship with entrepreneurs but also with growth by creating competition in the market. Additionally, innovation has a positive effect on both types of entrepreneurship which are opportunity entrepreneurship and necessity entrepreneurship. Moreover, innovation is also linked to user-entrepreneurship. Srivastava et al., (2021) found out that user-entrepreneurship directly correlates with innovation and user-entrepreneurs are more innovative than non-user entrepreneurs. On the other hand, entrepreneurship promotes innovation efficiency and absorptive capacity plays a positive moderating role (Qian et al., 2022). As a result, entrepreneurship and innovation are complementary as entrepreneurship encourages innovation and innovation is one of the core functions of entrepreneurship. In other words, one of the important elements that increases the importance of entrepreneurship is that entrepreneurship is an activity based on innovation and their combination can expeditiously lead to economic and social development (Keskin, 2018).

In reciprocal connections, the ideas of entrepreneurship and innovation enhance one another. Therefore, by demonstrating the connection between innovation and entrepreneurship, nations may guarantee that these activities are more significant, effective, efficient, and productive (Altıntaş, 2021).

5. Discussion and Conclusion

In our century, it is essential to stay current and demonstrate progress. Thinking creatively is the only way to keep up with this shift. Innovation is acknowledged as a critical component of a nation's economic prosperity and as a vital instrument for corporate survival. Businesses must endeavor to produce innovation above and above regular performance and develop products that guarantee the continuation of their commercial selves in a worldwide market with fierce and fierce competition (Ayas, 2021). Innovative thinking has a significant impact on improving both the welfare level of society and the living standards of individuals. When we examine nations with high levels of competitiveness in the current competitive landscape, we find that their strength is derived from creativity rather than labor. There is a deficit in international commerce

because nations with low levels of competitiveness do not generate innovative and skilled goods (Koçak, 2018).

Innovation is the process of turning any new concept or product that emerges in various fields into goods with a high added value. In mature markets, innovation is mostly manifested as a distribution or marketing strategy in emerging countries (Duran & Artekin, 2023). The substantial amount of existing material makes it clear that innovation significantly influences the dynamics of socioeconomic development and economic growth. In general, innovation refers to a feeling of direction for human growth, which is elucidated in terms of inventiveness as a source of social, cultural, and technological change (Edwards-Schachter, 2018). At the same time, economic growth and environmental objectives around the world now view innovation as the Holy Grail.

The stages of entrepreneurship and innovation are comprised of idea-opportunity recognition, selection and development; conception and design; business creation; operation and sales (Vettik-Leemet & Mets, 2024). Thus, entrepreneurship encourages innovation that affect economic growth (Cervelló-Royo et al., 2024), the effect of innovation and entrepreneurship on economic growth is found to be positive and statistically significant (Eryer, 2020).

According to Ren & Wu (2023), economic growth is positively impacted by innovation and entrepreneurship, which contributes to promoting the high-quality development of China's economy. Moreover, innovation and entrepreneurship in the eastern and central regions of China do significantly contribute to economic growth as the more higher the administrative level is, the more significant the economic effect of entrepreneurship and innovation. Furthermore, Galindo-Martín, et al., (2020), figured out that entrepreneurship and social entrepreneurship with innovation and green innovation have a positive impact on sustainable development according to their study carried in the case of 20 Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) countries (Australia, Belgium, Estonia, Finland, Germany, Ireland, Italy, Latvia, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, the United Kingdom, and the United States).

Additionally, according to Zhang et al., (2023) in their study research found that innovation and entrepreneurship significantly have a positive impact of common prosperity in China specifically in regions with low economic development levels and low fixed capital stock. Entrepreneurship actually plays a key role in economic development and transformation of society, but the biggest driver of that entire process is innovation. The innovation will generate the development of the entrepreneurship ecosystem in Türkiye. To develop the entrepreneur

ecosystem of Türkiye, the innovation should be supported, and the needs of the entrepreneur must be adhered to. Such an approach would benefit not only economic growth but also societal development (Sırakaya & Aslanlar, 2024).

Digital tools and platforms are encouraging the rise of new work types that are difficult to categorize clearly under the conventional headings of employment, self-employment, freelancing, or growth-oriented entrepreneurial endeavors (Sahut et al., 2021). In general, digital entrepreneurship consists of three key elements. These elements are innovation, entrepreneurship, and investors. Digital entrepreneurship, as a subset of entrepreneurship, plays a significant role in the economic growth of a nation, the creation of new jobs, and the expansion of innovative strategies (Eyel & Sağlam, 2021). Digital entrepreneurship is exemplified globally by companies like Netflix, Google, Wikipedia, Facebook, YouTube, Uber, and Alibaba, while in Turkey, examples include Hepsiburada, Trendyol, Gittigidiyor, and Sahibinden.com (Özay & Bayrak Kok, 2022).

The aforementioned arguments acknowledge that there are certain parallels between entrepreneurship and innovation. An innovator is actually someone who is driven by opportunity and has a strong focus on growth. The processes of entrepreneurship and innovation are intertwined and similar. Therefore, innovation ought to be a fundamental component of the theory of the entrepreneurship process (Vettik-Leemet & Mets, 2024). The concepts of entrepreneurship and innovation make sense when considered collectively since they have a robust positive link. As a result, the roles of entrepreneurship and innovation are complementary (Altıntaş, 2021).

Ethical Aspect of the Research

In this study, all the rules specified under the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" have been strictly followed. None of the actions listed under the second section of the directive, titled "Actions Against Scientific Research and Publication Ethics," were conducted.

I declare that this research is among the studies that do not require ethics committee approval.

Conflict of Interest Declaration

I declare that there are no financial or other substantial conflicts of interest that could influence the results or interpretations of this study.

Author Contribution Statement

All stages of this study were designed and prepared by the authors.

References

- Aleman, M. M. E., Vallés Lluch, A., Villanueva Lópe, J. F., & García-Serra García, J. (2021). E-learning in "innovation, creativity and entrepreneurship": Exploring the new opportunities and challenges of technologies. *Journal of Small Business Strategy*, 31(01), 39-50.
- Altıntaş, F. F. (2021). An Empirical Research on the Versatile Investigation of the Relationship Between Innovation and Entrepreneurship. *Iğdır University Journal of Social Sciences*, 26, 155-181.
- Antonizzi, J. ve Smuts, H. (2020). The Characteristics of Digital Entrepreneurship and Digital Transformation: A Systematic Literature Review. *In Responsible Design, Implementation and Use of Information and Communication Technology: 19th IFIP WG 6.11 Conference On E-Business, E-Services, And E-Society*, 12066, 239-251.
- Ayas, A. N. (2021). A Study on Open Innovation Practices. *European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 5(1), 64-74.
- Baier-Fuentes, H., Merigó, J.M., Amorós, J.E, & Gaviria-Marín, M. (2019). International entrepreneurship: a bibliometric overview. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 15, 385–429.
- Balli, A. (2018). A Research on Entrepreneurship, Entrepreneurship Types, and Entrepreneur Typologies. *Süleyman Demirel University Journal of Institute of Social Sciences*, 4(29), 143-166.
- Bensaid, W. & Azdimousa, H. (2021). Digital Entrepreneurship Vs. Traditional Entrepreneurship: The Setting Up of A Global Conceptual Model. *International Journal of Economic Studies and Management*, 1(1), 86-92.
- Berglund, H., Marouane B., & Yashar M. (2020). Opportunities as artifacts and entrepreneurship as design. *Academy of Management Review*, 45, 825–46.
- Castaneda, I.D., and Cuellar, S. (2020). Knowledge sharing and innovation: A systematic review. *Knowledge and Process Management*, 27(5), 1–15.

- Cervelló-Royo, R., Devece, C., & Lull, J. J. (2024). Analysis of economic growth through the context conditions that allow entrepreneurship. *Review of Managerial Science*, <https://doi.org/10.1007/s11846-024-00749-x>
- Crecente-Romero, F., Giménez-Baldazo, M., & Rivera-Galicia, L. F. (2016). Subjective perception of entrepreneurship. Differences among countries. *Journal of Business Research*, 69, 5158–5162.
- Cunningham, J. A., & Grace S. W. (2019). Disciplinary perspectives on innovation: Management. *Foundations and Trends in Entrepreneurship*, 15(3-4), 391-430. <http://dx.doi.org/10.1561/03000000085-3>
- Çelik, K., Güteryüz, S., Özköse, H. (2018). 4. Endüstri Devrimine Kuramsal Bakış, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(9), 86-95.
- Çelik, K., Taş, A. (2021). Investigation of Factors Affecting Consumer Behaviors Before Purchase: A Research on Instagram Shoppers, *Journal of Business Research-Turk*, 13 (4), 3821-3834. <https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1358>
- Çelik, K., Taş, A. (2023). Investigation of the Factors Affecting the Entrepreneurial Intention of the Students and Graduates of the Department of Management Information Systems. *Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, BUJFEAS*, 14(28), 168-184. <https://doi.org/10.47129/bartiniibf.1364922>
- Çetin, K., & Gedik, H. (2017). The Relationship Between Innovation and Export Performance: The Sample of Karaman. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 109-126.
- Del Monte, A., Moccia, S., Penacchio, L. (2020). Regional entrepreneurship and innovation: historical roots and the impact on the growth of regions. *Small Business Economics*, 58, 451–473.
- Dinler Sakaryalı, A. M. (2016), *Innovation. House*, Bursa: *Ekin Publishing*, 2-62.
- Dogan, N. (2017). Strategic Innovation Approach. *PressAcademia Procedia*, 4(1), 213-217. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.536>
- Du, W., Pan, S. L., Zhou, N., & Ouyang, T. (2017). From a marketplace of electronics to a digital entrepreneurial ecosystem (DEE): The emergence of a meta-organization in Zhongguancun, China. *Info Systems J.*, 28, 1158–1175.

- Duran, M. S. & Artekin, A. O. (2023). Reverse Innovation: An Evolution from Innovation to Innovation in Developing Countries. In book: New Trends in Social, Humanities and Administrative Sciences, *Duvar Publishing*, (pp.69-89).
<https://www.researchgate.net/publication/367236459>
- Edwards-Schachter, M. (2018). The nature and variety of innovation. *International Journal of Innovation Studies*, 2(2), 65-79.
- Efe, M. N. (2024). A Research on Innovation Types: Manisa Province Review. *Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences*, 22(2), 282-296.
<https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1465916>
- Elmalı, K. (2024). Spatial Analysis of The Role of Entrepreneurship in Economic Growth: The Case of Türkiye. *Alanya Academic Review Journal*, 8(2), 376-392.
<https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1251012>
- Endres, H., Huesin, S., & Pesch, R. (2022). Digital innovation management for entrepreneurial ecosystems: services and functionalities as drivers of innovation management software adoption. *Review of Managerial Science*, 16, 135–156.
- Erbuğa, G. S., & Gürsoy, A. (2024). Innovation for Economic Growth: G7 vs E7. *Journal of Productivity*, 39-56. <https://doi.org/10.51551/verimlilik.1321338>
- Eryer, A., & Eryer, S. (2023). The Relationship Between Entrepreneurship- Innovation And Economic Growth: An Empirical Forecast For Türkiye. *International Journal of Economics and Political Sciences Academic Researches*, 7(17), 1-8.
<https://doi.org/10.58202/joecopol.1186682>
- Eyel, C. Ş., & Sağlam, H. (2021). Digital Transformation and Change in Entrepreneurship: Digital Entrepreneurship. *Atlas Journal of Social Sciences*, 1(6), 7–20.
- Galindo-Martín, M.-A., Castaño-Martínez, M.-S., & Méndez-Picazo, M.-T. (2020). The role of innovation and institutions in entrepreneurship and economic growth in two groups of countries. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 26(3), 485-502.
<https://doi.org/10.1108/IJEBR-06-2019-0336>

- Galindo-Martín, M.-A., Castaño-Martínez, M.-S., & Méndez-Picazo, M.-T. (2020). The Relationship between Green Innovation, Social Entrepreneurship, and Sustainable Development. *Sustainability*, 12(11), 4467. <https://doi.org/10.3390/su12114467>
- Hurtado-Palomino, A., De la Gala-Velásquez, B., & Ccorisapra-Quintana, J. (2022). The interactive effect of innovation capability and potential absorptive capacity on innovation performance. *Journal of Innovation & Knowledge* 7(4), 100259.
- İlter, B. (2016). The Role of Religion in Solving the Problems Faced by Women Entrepreneurs: AFIKAD example. Afyon Kocatepe University, *Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Trade and Finance*.
- Iyidemirci, H., & Aydoğan, E. (2020). In the context of development strategies: the relationship between government supports and entrepreneurship and innovation behavior and the mediator role of entrepreneurship—innovation culture. *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 13(1), 82-105.
- Karadağ, H., & Karadağ, H. (2018). The Impact of Entrepreneurship Policy and Strategies On The Development of Entrepreneurial Ecosystem: The Case of East Asia. *Journal of East Asian Studies*, 1(2), 1-18.
- Kavak, U., & Köse, C. (2022). The Role of the Leader in the Innovation Process: A Research in the Ceramics Industry. *Journal of Entrepreneurship and Development*, 17(1), 1-16.
- Kaygısız, E., Sahin, B., & Kara, K. (2024). Determination and classification of entrepreneurial efficiency of countries: Data envelopment analysis and hierarchical clustering analysis. *Academic Review of Economics and Administrative Sciences*, 17(1), 85-112. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1316415>
- Keskin, S. (2018). The Relationship Between Entrepreneurship and Innovation. *Journal of Gazi University Social Sciences*, 5(13), 186–193.
- Keskin, S. (2018). The Relationship Between Entrepreneurship And Innovation. *Gazi University Social Sciences Journal*, 5(13), 186-193.
- Kılıç, F. (2018). Open Innovation Concept and an Implementation on Effects. *Pamukkale University Institute of Social Sciences*. <https://gcris.pau.edu.tr/handle/11499/27443>

- Koçak, B. (2018). Social Studies Pre-Service Teachers' Perceptions about the Concept of Innovation. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(2), 80–87.
- Küçük, O. (2017). Entrepreneurship and Small Business Management. *Seçkin Publishing*.
- Lagaa, A. S. H. (2022). The Relationship Between Entrepreneurship Level and Entrepreneurship Tendency. *The International New Issues in Social Sciences*, 10(1), 133-148.
- Maruf, M., & Topçu, T. (2020). Examination of Entrepreneurship Trends and Innovation Skills of Business and Economics Students: Kırşehir Ahi Evran University Case. *Journal of Economic and Administrative Approaches*, 2(2), 163-179.
- Oeij, P. R. A., Van der Torre, W., & Vaas, F., Dhondt, S. (2019). Understanding social innovation as an innovation process: Applying the innovation journey model. *Journal of Business Research*, 101, 243-254.
- Özay, E. & Bayrak Kök, S. (2022). Digital Entrepreneurship as an Example of New Generation Entrepreneurship and Digital Characteristics of Entrepreneurs. *Pamukkale University Journal of Business Research*, 9(1), 211-246.
- Parjanen, S., & Hyypiä, M., (2019). Innotin game supporting collective creativity in innovation activities. *Journal of Business Research*, 96, 26-34.
- Qian, F., Hong, J., Yang, N., & Yuan, X. (2022). Entrepreneurship and innovation efficiency: the moderating role of absorptive capacity. *Chinese Management Studies*, 17(6), 1161-1175.
<https://doi.org/10.1108/CMS-12-2020-0530>
- Rawah, J., & Tarifi, N. (2021). The relationship between entrepreneurship and innovation. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 18(16), 174-182.
- Ren, M. & Wu, H. (2023). How Innovation and Entrepreneurship Affect Economic Growth? Government Support and Financial Development as Moderators. *International Journal of Scholarly Papers*, 22, No 3A (60A), 2023.
- Sahut, JM., Iandoli, L. & Teulon, F. (2021). The age of digital entrepreneurship. *Small Business Economics*, 56, 1159–1169.
- Salik Ata, N. (2024). Mapping the Literature on the Concept of Digital Entrepreneurship Using VOSviewer. *International Journal of Management and Administration*, 8(15), 29-40.

- Sall, M. A. (2022). Entrepreneurship and Poverty Alleviation in Africa. *DergiPark*, 2 (1), 33 – 37.
- Sırakaya, Y., & Aslanlar, I. (2024). The Power of Innovation: Entrepreneurship Ecosystem, Components, Research and Start-Up Approaches and the Development Process of the Entrepreneurship Ecosystem in Turkey. *International Journal of Social Science and Human Research*, 07(10), 8071-8083.
- Sumerli Sarıgöl, S., & Coşkun, S. (2022). Effects of Innovation Strategies in the Aviation Industry. *International Academy of Management Journal*, 5(2), 365-380.
- Şen, N. (2017). Innovation and Entrepreneurship: An Application Related to Innovation in the Public Sector, Master's Thesis, *Selçuk University, Institute of Social Sciences*, Konya.
- Şengün, H. (2017). A General Overview of Innovation and Innovation Strategies. *The Journal of Social Science*, 1(1), 1.
- Tekin, M., Soba, M., & Ilter, B. (2020). Industry 4.0 And Flexible Business Interaction in Entrepreneurship Activities: Ballipinar Farm. *Journal of Applied and Theoretical Social Sciences*, 2(1), 1-14.
- Toprak, B. (2019). Innovation In Health Technologies. *Marmara University Health Sciences Institute*.
<https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/E/C/B/C/D/5d3ecb9480752.pdf>
- Vettik-Leemet, P. & Mets, T. (2024). Entrepreneurship and Innovation—Process Overlap or the Same? Systematic Overview and Converging Process-Dynamic Model. *Adm. Sci*, 14(2), 38.
<https://doi.org/10.3390/admsci14020038>
- Yıldırım, F. & Keskin, G. (2021). Entrepreneurship Ecosystem in Turkey: Accelerators & Incubation Centers. *Fenerbahçe University Journal of Social Sciences*, 1(1), 19-49.
- Zhang, T., Wang, W., Li, C., & Wang, X. (2023) The role of innovation and entrepreneurship in promoting common prosperity in China: Empirical evidence from a two-way fixed effects model. *PLoS ONE* 18(12): e0295752. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0295752>

Yazım Kuralları

Batı Karadeniz Akademisyenler Derneği tarafından yayınlanan USOBED (Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi) (International Journal of Western Black Sea Social and Humanities Sciences) Dergisi 2017 yılından itibaren; İktisat, İşletme, Maliye, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, Çalışma Ekonomisi, Endüstri İlişkileri, Tarih, Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, İslami İlimler, Coğrafya gibi sosyal ve beşeri bilim alanlarında yayın hayatını sürdürmektedir.

Hakemli bir dergi olup, Haziran ve Aralık aylarında yılda iki kez yayınlanmaktadır. Editörlüğümüze gelen makaleler, bir ön incelemeden sonra Hakem Kurulu içerisinde konunun uzmanı olan iki, gerektiğinde üç hakemin değerlendirmesinden geçmektedir.

Dergimizin yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde editörlüğümüze ulaştırılması gerekmektedir.

Makalede yazarı veya yazarları tanıtıcı bilgiler yazının başlığından sonra Unvan, adı /adları, görev yeri/yerleri, e-posta gibi bilgiler verilmelidir. Bu bilgilerin dergipark sistemine de doğru yüklenmesi gerekmektedir. Yazı, birden fazla yazarlı ise makale yükleme basamağının ilgili bölümünde "yazar ekle" butonuna tıklayarak diğer yazarı/yazarları da eklemeyi unutmayınız.

Dergiye ancak başka bir yerde yayınlanmamış veya halen yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmayan yazılar gönderilebilir. Hakem değerlendirme süreci sonunda yazı yayına kabul edilirse, yazının tüm yayın hakları USOBED Dergisi'ne aittir.

USOBED Dergisi'ne gönderilen aday makalenin değerlendirme basamağındaki her işlem, yazarlara e-posta ile iletilmektedir. Ancak sistem üzerinden gönderilen bazı mesajlar, yazarın e-posta sunucusu tarafından engellenmekte veya spam klasörüne atılmaktadır. Bu durumda da raporların veya düzeltme isteklerinin yazara ulaşmaması gibi olumsuz bir sonuç ortaya çıkmakta ve değerlendirme süreci uzamaktadır. Muhtemel bir iletişimsizliğin önüne geçmek için yazarların ilgili aşamaları sistem üzerinden takip etmesi de sağlıklı olacaktır.

Başlık makaleyi betimleyici olmalı, makalenin esas konularını teşkil etmelidir. Türkçe ve İngilizce başlıklar mümkünse 12 kelimeyi aşmamalıdır. Yazının başlığı büyük harflerle 12 punto ve koyu olarak yazılmalı ve ortalanmalı; Özet yerine "Öz" kavramı

kullanılmalıdır. Öz makalenin ana bölümlerinin her birinin kısa özetini içermeli, okuyucunun makaleyi bütünüyle okumaya karar vermesini sağlayacak bilgileri içermelidir. Dergiye gönderilen metinlerde tüm başlıkların kelimelerinin ilk harfleri büyük diğer harfleri küçük, koyu ve 12 punto olarak yazılmalıdır. Dergiye gönderilen metinlerin punto büyüklüğü 12'dir. Sadece Öz ve Abstract metni 11 punto olmalıdır. Bunun yanında Tablo ve Şekillerde de punto büyüklüğü 11 veya 10'a kadar küçültülebilir.

Dergimize gönderilecek makaleler Türkçe veya yabancı dilde (İngilizce, Fransızca veya Almanca) olabilir. Makalenin Türkçe ve İngilizce dilleriyle hazırlanmış en çok 100-150 kelimelik özetinin de eklenmesi gerekir (İngilizce ve Türkçe başlık da yer almalıdır). Ayrıca bu özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayabilecek Türkçe ve İngilizce "anahtar sözcükler, (keywords)" de bulunmalıdır.

Yazılar A4 ebatlı kağıda aşağıdaki biçimde yazılmalıdır. Makale kaynakça dahil; Sayfa sayısı olarak 25 sayfayı, kelime sayısı olarak da 8000 kelimeyi geçmemelidir. Sayfa Düzeni Normal: Üst : 2,5 cm Sol : 2,5 cm Alt : 2,5 cm Sağ :2,5 cm

Yazı Tipi: Times New Roman; **Yazı Puntosu** 12 punto Satır Aralığı : 1.5

Makale metninin başlıklar hariç hizalaması "İki Yana Yasla" olacak, Metin içindeki başlıklar sola dayalı olacak. *Makale metninde Girinti: Sol:0 , Sağ:0, Özel: İlk Satır, Değer: 1,25 olacak.*

Kaynakça kısmında ise Özel: Asılı, Değer: 1,25 olacak. Kaynaklar arasında bir satır boşluk bırakarak kaynakları yazınız.

Aralık Ayarları: Önce: 6nk, Sonra 6 nk ve Satır Aralığı: 1,5 olacak. Manuel olarak boşluk bırakılmayacak.

Makale, dergipark sistemi üzerinden gönderilmelidir. Ayrıca yazar/lar tarafından imzalı "YayınDevir Hakkı Formu" nun da taranarak aynı sisteme üzerinden gönderilmesi gerekmektedir.

Yazıda yer alan konu başlıkları Arabik sisteme göre numaralandırılmalıdır (1. , 1.1, vs.) Başlıkların sadece kelimelerinin ilk harfleri büyük olmalı. Tablo ve şekillerin hazırlanmasında derginin boyutları ve genel dizayn dikkate alınmalıdır. Şekillere ve tablolara başlık ve sıra numarası verilmeli ve sayfaya ortalanmalıdır. Başlıklar tabloların üstünde şekillerin ise altında yer almalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın en sağında bulunmalıdır.

Makale Değerlendirme Süreci: Makale; “Hakem Kurulu” içerisinde belirlenecek hakemlerin değerlendirme sürecinden geçtikten sonra, eğer varsa, düzeltmeleri yapması için yazara geri gönderilecektir. Yazar, hakem tarafından istenen düzeltmeleri yaptıktan sonra, geri göndermelidir.

Bu duyuruda belirtilen kurallara uyulmamasının tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Böyle bir durumda hakem değerlendirme raporuna bakılmaksızın Dergi Yayın Komisyonu ilgili makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.

Kaynakça kısmında kaynaklar arasında bir satır boşluk bırakarak yazınız.

Kaynakça ve atıflarda; Amerikan Psikologlar Derneği (American Psychological Association, APA) tarafından yayınlanan “ The Publication manual of the American Psychological Association (6th edition), 2001 “ isimli kaynakta belirtilen yazım ilkelerine uygun bir biçimde yazılmalıdır. Apa’nın 6. Baskısı yazarların dikkate alacağı versiyon olmalıdır.

Bahsedilen kaynağa ilişkin internet adresi ;

<http://www.apastyle.org/> ,

http://www.muhlenberg.edu/library/reshelp/apa_example.pdf

Kaynaklar latin alfabesi ile yazılmış olmalıdır.

Dergilerin varsa DOI numaraları kaynağın sonuna eklenmelidir. Örneğin;

Silverson, B. E. (2011). Fundamental of Personal Initiative. Journal Of Management and Economics: General, 224, 202 – 253. Doi: 10.1037/0056- 3245.134.2.248

Yoksa makaleye dair URL numaraları yazılır ,

Klasik eserlerin (Adam Smith , Marx , Locke vb) özgün tarihleri biliniyorsa kaynağın sonunda şu şekilde verilmektedir : (Özgün eser 1882 tarihlidir)

Aynı soyadlı yazarlardan, yayını daha eski olsa bile adının ilk harfi alfabetik olarak önce gelen kaynakçada önce belirtilmektedir. Örneğin; Vasfi, E. (1998). Hukuki Terimler, Ankara: Vadi. Vasfi, L. (2007). Hukuk Reformları Sürecinde Türkiye“nin İnsan Hakları Sorunu. İnsan Hakları Haberciliği, (derl.) Seveda Alankuş, İstanbul: STE Vakfı.

Kitap ve Raporların kaynakçada gösteriminde önce yayınlandığı yer ve sonra kitabevi, yayınevi adı “ kitabevi” “yayınevi” “yay” vb. ekler belirtilmeksizin verilir. Örneğin;

Ankara: Dost

İstanbul: Nesa

İstanbul: Sabancı Vakfı

New York, NY: McGraw – Hill

Tek Yazarlı Kitap

Ansel, N. (2006). *Sessiz Gün*. İstanbul: Deki.

Carlsen, S. (2009). *Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü*. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok Yazarlı Kitap

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tanıdık*. İstanbul: Metis.

Editörlü Kitap

Katip, M. (Ed.) (2007). *Kamusal Fayda*. Ankara: İmge.

Editörlü Kitapta Bölüm

Akyol, B. (2004). *Saha Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı*. Kemal Özbek (Ed.), *Kamusal Alan Dahilinde* (s. 689-713). Ankara: Dost.

Birden Çok Baskısı Olan Kitap

Straight, W. Jr. & Walles, E. B. (2004). *The Elements of World*(7. Baskı). New York: Longman.

Sadece Elektronik Basılı Kitap

O'Keefe, E. (n.d.). *Egoism & the cnsts in Western values*. Erişim [http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem I 135](http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item I 135)

Kitabın Elektronik Versiyonu

Shelton, M. A (1989). *Magazine addiction? A study of Social Life* [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Elektronik Adresten Yararlanılan Kaynakta Kaynağın erişilebileceği URL verilir , <http://www.antraktsinema.com/makale.php?id=729>

Elektronik Makaleler

Bulunması durumunda digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

Rousseau, S. C. (2009). *What is Freedom ?*. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Elektronik Gazete Makaleleri

Seran, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız ve çocuklar. www.hurriyet.com.tr

Daha Önceki Bir Baskının Yeni Basımı (Özellikle Klasik Eserlerde)

Smith, A. (1976). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçinde Kullanımı : (Smith, 1776/1976)

Kitaptan Çevrilmiş Bölüm

Kaynakçada: Hengel, M. (1958). *The Best Quality*. T. Prast (Çev.). Chicago: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1912-1917).

Rapor ve Teknik Makaleler

Özer, H. (2008). *Mediscape Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: SERAUM

Dergi Tek Yazarlı Makale

Cenah, Y. (2009). Geçmişin Sosyolojik Baskısı: Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. *Toplum ve Bilim*, 12, 202-240.

Dergi Çok Yazarlı Makale

Bilken, F. S., Çelik, P. (1998). *Müzakere Yöntemleri*. Kültür ve İletişim, 2 (1), 397-414.

Yazarı Belirsiz Editör Yazıları

Editorial: "What is a Chaos" [Editorial]. (2006). *Journal of Management and Business*, 25, 8-10.

Yazarı Belirsiz Gazete Ve Dergi Yazıları İçin

Kaynakçada: Türkiye ve Rusya İlişkileri Ne Yönde: Bir Tarih, İki Devlet. (2003, 13 Aralık). *Hürriyet*, 36.

Metin İçinde : (Türkiye Rusya İlişkileri Ne Yönde, 2003)

Yazarı Belli Gazete ve Dergi Yazıları

Öymen, F. (2013, 29 Aralık). *Siyaset ve Ekonomi*. Milliyet, s.21.

Basılmamış Tezler, Poster Yazılar, Tebliğler

Eğer Yök'den indirilmiş ise Url adresi kaynağın sonuna yazılmalıdır.

Erkan, F. (2012). Politika ve Yansıması: Mardin'de Sosyolojik Altyapı. (Yayımlanmamış doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Ansiklopediler

Kaynakçada: Ottomans: History. (1997). Encyclopaedia Britannica içinde (12. Baskı. Cilt. 14, s. 1170- 1188). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Metin İçinde: (Ottomans: History, 1987)

Sözlükler

Kaynakçada: Hellmender. (208). Political Dictionary (11. Baskı). Los Angeles, Longman. Metin İçinde: (Helmmender, 2008)

Görüşme

Şenay, YILDIZ. (2012).Rusya Ukrayna'ya Girerse Çekoslovakya Gibi

Olur. Cengiz SAĞAN ile söyleşi. Akşam. 28 Temmuz 2003.Erişim

Tarihi 13 Ocak 2004, <http://www.aksam.com.tr/roportaj/rusyaukraynaya-girerse-cekoslovakya-gibi-olur/haber-289039>

Televizyon Programı

Kaynakçada: Long, T. (Yazar), ve Moore, S. D. (Yönetmen). (2002). Bart vs. Lisa vs. 3. Sınıf [Televizyon Dizisi]. B. Oakley ve J. Weinstein

(Yapımcı), Simpsonlar içinde. Bölüm: 1403 F55079. Fox. Metin İçinde Gösterimi: (Simpsonlar, 2002)

Film

Kaynakçada: Micheal, K. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (2001). Economist[Film]. U.S.: Warner Bros.

Metin İçinde Gösterimi: (Economist, 2001)

Fotoğraf

Kaynakçada: Ara, Güler. (1987). Ankara Milli Parkı [Fotoğraf]. Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara.

Metin İçinde Gösterimi : (Ara, 1987)